

Following is a scan of the important monograph
by Ya'akov Ben-Tolila on the linguistic profile of JTS MS R1622.1.

יעקב בן-טולילה
מסורת צרפתית-איטלקית של לשון המשנה
עדה ולשון יד

Publications of the Hebrew University Language Traditions Project, vol. 14

Beersheva: Ben-Gurion University Press of the Negev, 1989

Distributed by Magnes Press, the Hebrew University, Jerusalem

The presentation of this pdf file is done with kind permission granted by:

Ya'akov Ben-Tolila (Ben-Gurion University) – author

Aharon Maman (Hebrew University) – current director of the 'Eda we-Lašon project

Hai Tsabar – director of Magnes Press

עֵדָה וְלִשׁוֹן

פרסומי מפעל מסורות הלשון של

עדות ישראל

יד

בעריכת שלמה מורג

האוניברסיטה העברית בירושלים
המכון למדעי היהדות
מפעל מסורות הלשון של עדות ישראל

מסורת צרפתית-איטלקית של לשון המשנה

מאת

יעקב בן-טולילה

מפעל מסורות הלשון של עדות ישראל, האוניברסיטה העברית, ירושלים
והוצאת הספרים של אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, באר שבע

באר שבע תשמ"ט

הספר יוצא לאור
בסיוע ועדת המחקר של הפקולטה למדעי הרוח והחברה
של אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

ההפצה: הוצאת ספרים ע"ש י"ל מאגנס
האוניברסיטה העברית ירושלים

©

כל הזכויות שמורות
למפעל מסורות הלשון של עדות ישראל, האוניברסיטה העברית,
ולהוצאת הספרים של אוניברסיטת בן-גוריון בנגב,
תשמ"ט

ISSN 965-350-004-8

נדפס בישראל

למור אבי
ר' וידאל בן-טולילה שליט"א

כי-בי ירבו ימיה ויסיפו לך שנות חיים
(משלי ט', י"א)

דברי פתיחה

מאת שלמה מורג

חיבור זה, יש בו תרומה חשובה לחקר תולדותיה וגלגוליה של לשון חז"ל, כפי שנמסרה בקהילות ישראל בימי-הביניים: ד"ר יעקב בן-טולילה מתאר בו את הניקוד של כתב-יד דיינארד מס' 138 שבספריית בית-המדרש לרבנים בניו-יורק, ולא הניקוד עיקר בתיאורו, אלא ההגייה והתצורה המשתקפות בו — והן רבות-עניין.

אין אנו יודעים בדיוק היכן נכתב ונוקד כתב-היד. בעל החיבור שלפנינו נימק בנימוקים סבירים את השערתו, שכתב-היד נכתב ואף נוקד באיטליה, אפשר שבאיטליה הצפונית, בידי מהגרים צרפתיים-אשכנזיים (ראה בפרק הסיכום, עמ' 123 ואילך), וזמן כתיבתו וניקודו אינו מאוחר, ככל הנראה, למחצית השנייה של המאה הי"ב.

ואכן, דרך ניקודו של הנקדן משקפת בעיקרה הגייה צרפתית, אבל יש בו, בניקוד, גם תכונות, שנהגו בקהילות איטליה, והם הדברים אף לגבי גרסאות העולות מן הכתיב. הכרע סופי אין אנו יכולים להכריע בשאלות אלה של מקום וזמן, אבל אין בכך להפחית את איכותו של המידע, שניקודו של כתב-היד מעלה לפנינו: מידע זה הוא מרובה הן בתחום ההגייה והן בתחום התצורה.

ד"ר בן-טולילה תיאר את הסוגיות הלשוניות שבכתב-היד תיאור מפורט, קפדני ושיטתי, ומתוך קריאתי את הגהות הספר חזור וקרוא יכול אני להעיד על דרכו במחקר כתב-היד. הוא אף השווה את הנתונים העולים מן הניקוד למצוי בכתבי-יד חשובים אחרים של המשנה ובמסורות לשון חכמים של עדות-ישראל, והשוואות אלה מאירות עניינו בעניינים רבים.

שמחים אנו לכלול את החיבור בסדרתנו "עדה ולשון", שכן יש בו לקדם במידה ניכרת את ידיעתנו את לשון חכמים, כפי שהיתה מסורה בימי-הביניים, ואין צריך לומר, שבכך נוסף לנו מאגר של ידע, שיסייענו להכיר את לשון חז"ל אף כפי שהיתה בשכבות קדומות יותר של תולדותיה.

הקדמה

חיבור זה בא לתאר את מסורת הלשון המשתקפת בכתב-יד דיינארד, שמספרו 138 בספריית בית-המדרש לרבנים באמריקה, ניו-יורק (§ 2.1). יסודו של הספר הזה בעבודת גמר, שכתבתי לפני שנים בתחום הדקדוק של לשון חז"ל (בן-טולילה תשל"ג). מאז שסיימתי אותה גרסה, לא נטייתי אמנם מאהבתי הראשונה ללשון המשנה, אך פניתי לעסוק בסוגיות לשוניות אחרות. מאחר שהיתה העבודה ההיא נתונה בכתב-יד, רק לאנשים מעטים נזדמן לעיין בה. לא פעם זירזוני הקוראים הללו להתקינה לפרסום נאות; במיוחד עליי לציין כאן בתודה את עידודו של ידידי, פרופ' משה בר-אשר. הדים כאלה שכנעוני שיש במה שכתבתי משום תרומה צנועה לחקירת לשון חז"ל, כפי שהיא משתקפת בכתב-יד עתיקים. במשך אותן שנים שחלפו מאז כתבתי את עבודתי לראשונה, נשתנו לא מעט פני המחקר. כמה פרסומים חשובים ביותר ראו אור, ביניהם חיבוריהם של אילן אלדר, משה בר-אשר, קציעה כ"ץ, חיה נתן וקדיה פלמן (בעיקר בתחומים של תורת ההגה ותורת הצורות), של דוד רוזנטל (פילולוגיה) ומרדכי מישור (תחביר), וספריהם של המנוחים גדעון הנמן ז"ל (בעיקר בתחום תורת הצורות) ומנחם מורשת ז"ל (לקסיקון הפועל). כל אלה חייבו הערכה מחדש, ובעקבותיה ניסוח מתוקן, של חלק גדול מן הסוגיות שטיפלתי בהן. מאחר שערכתי שוב את הדברים גם באשר לאופן הצגתם, ולא רק ביחס לתוכנם, יש לי יסוד לקוות, שהוצאתי תחת ידי חיבור, שהוא לא רק מעודכן, כי אם חדש ממש.

הפרק הראשון, על שיטת הניקוד הארץ-ישראלי-טברני, הוא חדש לגמרי, והובא כדי לתחום מסגרת ניאותר למסורת הלשון המשתקפת בכתב-היד העומד כאן לתיאור. המטרה העיקרית היתה מיון תופעות הכתיב ומיון הצורות בכתב-היד. בדיקה מדוקדקת של הניקוד העלתה בחינות פונולוגיות מעניינות. בסופו של החיבור ראיתי צורך להביא כמה הערות בתחומי התחביר והנוסח. בפרק הסיכום אני מנסה לנמק את הצעתי, לשייך את כתב-היד ואת לשונו למסורת העברית הצרפתית-איטלקית של המאה הי"ב.

בכל סוגיה — להוציא את העוסקות בתחביר ובנוסח — השתדלתי

לבדוק בקפדנות את כל היקרויותיהן של התופעות. במקרים רבים הבאתי את כל מראי המקומות, וצינתי זאת על-ידי הסימן (כ), לפי כללים אלה: (א) כשהסימן נרשם אחרי מלה נכגון: דָּבָרוּ (כז), פירושו שכל היקרויות המלה בצורתה זו צוינו; (ב) כשהסימן בא אחרי הגדרה או כותרת של סעיף או תת-סעיף נכגון: בניין קל (כז), היינו שהיקרויות המלים המוגדרות בסעיף או בהגדרה הנידונות הובאו כולן. סימן זה נעדר בפרק על השם, משום שרוב העדויות שם מובאות על כל היקרויותיהן.

את הרמיזות ממקום למקום צינתי על-ידי הסימן § (=סעיף). בציון מראי המקום נהגתי לרשום את הפרקים באותיות ואת המשניות במספרים, למשל: נד ג, 5 — היינו: מסכת נדרים, פרק ג, משנה ה*.

ברישום ניקוד העדויות נהגתי לפי העיקרון של המכנה המשותף הקרוב ביותר לנומרה המקראית. למשל: אם מצאתי שכל היקרויותיה של התיבה 'לְהִיפָּנֵס' כתובות בפתח, ולא בקמץ הרגיל, רשמתייה כמסירתה בפתח; מאידך, אם הפועל 'נִעְשָׂה' בא במקומותיו בפתח תחת השי"ן, אבל הוא נקרה גם, ואפילו פעם בודדת, בקמץ, הסתמכתי על הפעם הזאת וניקדתי את התיבה בקמץ. השתדלתי להעתיק את הניקוד שבכתב-היד על כל דקויותיו, אך במלים רגילות מאד רשמתי רק את הסימנים הנוגעים לסוגיה הנידונה. את החטפים וכיו"ב סימנתי כמקובל, ולא כנתינתם בכתב-היד (§§ 2.4, 2.5.1, 2.5.2). הוא הדין בשי"ן: את הנקודה המבחינה רשמתי כמקובל; בכמה מקרים, למשל כשהנקודה עשויה לסמן מכפל, רשמתי בין זרועות האות, כפי שמצאתי בכתב-היד (§ 2.4). את ההטעמה צינתי בסימן המוסכם ֿ, ולא בסימני הטעמים שבכה"י (§ 2.9).

והרי הסימנים הפונטיים שהשתמשתי בהם:

- תנועות — a - תנועה נמוכה, מעין הפתח שבפינו;
 e - תנועה קדמית אמצעית, מעין הסגול שבפינו;
 i - תנועה קדמית גבוהה, מעין החירק שבפינו;
 o - (1) תנועה אחורית אמצעית מעוגלת, מעין החולם שבפינו; (2) תעתיק של חולם;
 u - תנועה אחורית גבוהה מעוגלת, מעין השורק שבפינו;
 æ - (1) תנועה קדמית חצי-נמוכה; (2) תעתיק של סגול;

- עיצורים — j - ממושך חסר-חיכוך חיכי קולי, מעין היו"ד שבפינו;
 w - ממושך חסר-חיכוך שפתי-וילוני קולי, מעין וי"ו ערבית;
 y - חוכך שפתי-שיני קולי, מעין בי"ת רפה שבפינו;
 β - חוכך דו-שפתי קולי;
 l - צידי מכתשי קולי, מעין למ"ד שבפינו;
 λ - צידי חיכי קולי;
 m - אפי דו-שפתי קולי, מעין מ"ם שבפינו;
 n - אפי מכתשי קולי, מעין נו"ן שבפינו;
 z - חוכך-שורק מכתשי-חיכי קולי, מעין ז' שבמלה 'גאראז';
 dz - מחוכך מכתשי-חיכי קולי, מעין ג' שבמלה 'ג'ורג';
 f - חוכך שפתי-שיני בלתי-קולי, מעין פ"א רפה שבפינו;
 ʃ - חוכך-שורק מכתשי-חיכי בלתי-קולי, מעין שי"ן שבפינו;
 s - חוכך-שורק מכתשי בלתי-קולי, מעין סמ"ך שבפינו;
 ts - מחוכך מכתשי בלתי-קולי, מעין צד"י שבפינו;
 t - סותם מכתשי בלתי-קולי, מעין תי"ו או טי"ת שבפינו;
 mm - מכפל;
 C - עיצור;
 'CV - הברה מוטעמת.

בדרך כלל השוויתי את החומר אל המצוי במקומות המקבילים בכתב-יד קאופמן ובכתב-יד פארמה (ולפעמים גם למקורות אחרים). כשמצאתי הבדל, רשמתי את גרסתם של הללו בסוגריים מיד אחרי העדות המובאת מכתב-היד. כשלא צויין דבר, שמע מינה כי גרסת שלושת כה"י זהה. במה דברים אמורים? בפרקים העוסקים במיון הצורות ובכתיב. בסעיפים הדנים בתורת ההגה, תכונות הניקוד, סוגיות בתחביר ונוסח, לא רשמתי השוואות למקורות האמורים, אלא כשהיה בהן עניין מיוחד.

מבקש אני להודות למורי ולעמיתי. פרופ' זאב בן-חיים הדריך אותי בעת כתיבת העבודה, לפני חמש-עשרה שנה; הוראתו גללה לפני מקצת סודותיה של הלשון העברית ועוררה בי תאוה לדרוש במופלאותיה. גם זוכר אני בחכרת טובה את חלקו של מורי, פרופ' ישראל ייבין, שהשאל לי בטובו את תצלום כתב-היד, עקב בעניין ובידידות אחר מהלך עבודתי וסייעני בעצות טובות, כיד חכמתו ובקיאותו המבורכות. ידידי, פרופ' אלישע קימרון, עיין בחיבור והעירני לתקן תיקונים חשובים; תודתי נתונה לו. ואחרון אחרון, חובה נעימה היא לי להודות לפרופ' שלמה מורג, אשר ניאות לקבל את החיבור הזה לפרסום במסגרת הסדרה "עדה

ולשון" שבעריכתו; הוא ליווה באהדה את תהליך חידושו של החיבור הזה לקראת הופעתו בדפוס, קרא כמה הגהות, עדכן אותי בכמה סוגיות והעיר הערות רבות וחשובות ערך, הן בעניינים של תוכן והן בעניינים של ניסוח. כמובן, נגיעת ידו הטובה בעריכה ובהגהות אינה פוטרת אותי מאחריותי המלאה לחסרונות שיימצאו בספר הזה.

זכות גדולה נפלה לי להימנות עם תלמידיו של פרופ' יחזקאל קוטשר ז"ל. מכיר אני טובה מרובה לועדת קרן המלגות על שמו, על כי מצאה לנכון לזכותני, בגין חיבורי זה, בפרס קוטשר לחקר לשון חז"ל לשנת תשמ"ט.

ברצוני להודות לספריית בית-המדרש לרבנים בניו-יורק, ובמיוחד לפרופ' מנחם שמלצר, על רשותם לכלול בפרסום זה תמונות של כמה עמודים מכתב-יד דיינארד. תודה גם לפרופ' מלאכי בית-אריה ולגב' עדנה אנגל, מהמכון לפאליוגראפיה של האוניברסיטה העברית בירושלים, שבחנו לבקשתי את תצלום כתב-היד, והשכילו אותי בענייני מידעם.

עלי לציין בהכרת טובה את אנשי מרכז החישובים של אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, ד"ר רפאל ברונר והמתנדס מר רמי פלס, שסייעו לי בפתרון בעיות טכניות של ההדפסה במעבד תמלילים. הגב' זהבה יעקב הדפיסה עבורי חלק גדול של החיבור, ועל כך אני מכיר לה טובה.

כתיבת חיבור זה נסתיימה בשבט תשמ"ח. קשיים ארגוניים ותקציביים עיכבו את מסירתו לדפוס עד כה.

אוניברסיטת בן-גוריון בנגב
שבט תשמ"ט

יעקב בן-טולילה

תוכן העניינים

דברי פתיחה מאת פרופ' שלמה מורג	ז
הקדמה	ט-יב
1 הניקוד הארץ-ישראלי-טברני	5-1
1.1 חקר מסורות לשון חז"ל	1
1.2 מסורת העברית באשכנז בימי-הביניים	2
1.3 הניקוד הארץ-ישראלי-טברני	2
2 כתב-היד	15-6
2.1 כתב-יד דיינארד	6
2.2 בחינות פליאוגרפיות וקודיקולוגיות	7
2.3 מידת הניקוד ואופיו	8
2.4 נקודות דיאקריטיות	8
2.5.1 חטפים	8
2.5.2 שווא	9
2.6 מפיק	9
2.7 רפה	9
2.8 דגש קל ורפה שלא באותיות בגדכפ"ת	9
2.9 הטעמים בכתב-היד	11
2.10 הקיצורים הנוהגים בכי"ד	12
2.11.1 הגהות בכתב-היד	12
2.11.2 מתיקוני מגיה א'	12
2.11.3 מתיקוני מגיה ב'	13
2.12 הנקדן	13
2.13 הגהות הנקדן	14
2.14 שינויי הכתיב והקרי	15
2.15 מהימנותו של הנקדן	15
3 הכתיב	39-16
3.0 קווים כלליים	16
3.1 הברות בעלות התנועה [a]	17
3.1.1 הברות סגורות	17
3.1.2 הברות פתוחות	17
3.1.2.1 סוף תיבה	17
3.1.2.1.1 כתיב מלא	17
3.1.2.1.2 כתיב חסר	19
3.1.2.1.3 כתיב מלא וכתיב חסר	19
3.1.2.2 אמצע תיבה	19

20	הברות בעלות התנועה [e]	3.2
20	הברות סגורות	3.2.1
20	סוף תיבה	3.2.1.1
20	כתיב חסר	3.2.1.1.1
20	כתיב מלא	3.2.1.1.2
20	כתיב מלא וכתיב חסר	3.2.1.1.3
21	אמצע תיבה	3.2.1.2
21	כתיב חסר	3.2.1.2.1
21	כתיב מלא	3.2.1.2.2
21	כתיב מלא וכתיב חסר	3.2.1.2.3
22	הברות פתוחות	3.2.2
22	סוף תיבה	3.2.2.1
23	אמצע תיבה	3.2.2.2
23	כתיב מלא	3.2.2.2.1
24	כתיב חסר	3.2.2.2.2
25	כתיב מלא וכתיב חסר	3.2.2.2.3
25	הברות בעלות התנועה [i]	3.3
25	הברות סגורות	3.3.1
25	סוף תיבה	3.3.1.1
25	אמצע תיבה	3.3.1.2
25	הברות הסגורות על-ידי עיצור פשוט	3.3.1.2.1
26	הברות הסגורות על-ידי עיצור מוכפל	3.3.1.2.2
28	הברות פתוחות	3.3.2
28	סוף תיבה	3.3.2.1
28	אמצע תיבה	3.3.2.2
29	הברות בעלות התנועה [o]	3.4
29	הברות סגורות	3.4.1
29	סוף תיבה	3.4.1.1
29	אמצע תיבה	3.4.1.2
29	הברות הסגורות על-ידי עיצור פשוט	3.4.1.2.1
30	הברות הסגורות על-ידי עיצור מוכפל	3.4.1.2.2
30	הברות פתוחות	3.4.2
30	סוף תיבה	3.4.2.1
30	אמצע תיבה	3.4.2.2
32	הברות בעלות התנועה [u]	3.5
32	הברות סגורות	3.5.1
32	סוף תיבה	3.5.1.1
32	אמצע תיבה	3.5.1.2
33	הברות פתוחות	3.5.2
33	סוף תיבה	3.5.2.1
33	אמצע תיבה	3.5.2.2
33	וי"ו עיצורית	3.6
33	וי"ו אחת	3.6.1
34	שתי וי"וים	3.6.2

34	חילופי וי"ו פשוטה ווי"ו כפולה	3.6.3
34	יו"ד עיצורית	3.7
34	יו"ד פשוטה	3.7.1
35	יו"ד כפולה	3.7.2
35	הדו-תנועה [aj]	3.8
35	הברות סגורות בסוף תיבה	3.8.1
35	יו"ד פשוטה	3.8.1.1
35	יו"ד כפולה	3.8.1.2
36	חילופי יו"ד פשוטה ויו"ד כפולה	3.8.1.3
36	הברות פתוחות	3.8.2
36	סוף תיבה	3.8.2.1
37	אמצע תיבה	3.8.2.2
37	הדו-תנועות [uj], [oj]	3.9
37	יו"ד כאס-קריאה המציינת שווא	3.10
37	המלה 'חטא'	3.11
38	הפלולוגיה	3.12
39	פירוק הפלולוגיות	3.13
58-40	הניקוד ותורת ההגה המשתקפת בו	4
40	החילוף פתח/קמץ	4.1
41	החילוף סגול/צירה	4.2
41	הניקוד של התנועה [o]	4.3
42	שווא בסוף מלה	4.4
42	וי"ו עיצורית	4.5
43	יו"ד עיצורית	4.6
43	היעדר דגש קל ביו"ד	4.6.1
43	רפה ביו"ד	4.6.2
44	היעדר רפה ודגש כאחד ביו"ד	4.6.3
44	איכותו של העיצור המסומן ביו"ד הדגושה	4.6.4
46	הדו-תנועות [uj] ו-[aj] בסוף תיבה	4.6.5
47	בגדכפ"ת	4.7
47	דגש ורפה	4.7.1
48	סיכום סוגיית הדגש והרפה	4.7.2
48	בגדכפ"ת רפויות אחרי שווא	4.7.3
49	בגדכפ"ת דגושות אחרי תנועה	4.7.4
49	גרוניות ורי"ש	4.8
49	חטפים ושווא בגרוניות	4.8.1
51	פתח גנוב	4.8.2
52	היעדר דגש בגרוניות וברי"ש	4.8.3
52	תשלום דגש	4.8.4
52	אי-סימון המכפל	4.9
53	תופעות של הידמות	4.10
53	הידמות עיצורים	4.10.1
53	הידמות תנועות לעיצורים	4.10.2

54	תנועה במקום שווא	4.11.1
55	חירק במקום שווא לפני יו"ד חרוקה	4.11.2
55	הגה מעבר	4.12
56	חילופי אותיות	4.13
58	אל"ף פרוסתטית	4.14
116-59	תורת הצורות	5
61-59	הכינויים	5.1
59	כינויי הגוף הפרודים	5.1.1
60	הכינויים הרומזים	5.1.2
86-61	הפועל	5.2
61	הערות מבוא	5.2.1
63	צורות הפסק	5.2.2
63	בניין הפעל	5.2.2.1
64	בניין נתפעל	5.2.2.2
64	עתיד נוכחים ונסתרים וציווי נוכחים	5.2.2.3
64	פעלים בסוף משפט	5.2.2.3.1
64	פעלים שאינם מסיימים משפט	5.2.2.3.2
64	עבר נסתרים	5.2.2.4
66	עבר נסתרת	5.2.2.5
67	בינוני יחידה	5.2.2.6
67	גזרת השלמים	5.2.3
67	עבר	5.2.3.1
68	עתיד	5.2.3.2
68	ציווי	5.2.3.3
68	מקור	5.2.3.4
69	בינוני	5.2.3.5
69	גזרת פה"פ גרונית	5.2.4
69	עבר	5.2.4.1
70	עתיד	5.2.4.2
71	ציווי	5.2.4.3
71	מקור	5.2.4.4
71	בינוני	5.2.4.5
72	גזרת פה"פ אל"ף	5.2.5
72	עתיד	5.2.5.1
72	ציווי	5.2.5.2
73	מקור	5.2.5.3
73	גזרת עה"פ גרונית (או רי"ש)	5.2.6
73	עבר	5.2.6.1
73	עתיד	5.2.6.2
74	מקור	5.2.6.3
74	בינוני	5.2.6.4
75	גזרת לה"פ גרונית (או רי"ש)	5.2.7
75	עבר	5.2.7.1

75	עתידי	5.2.7.2
75	ציווי	5.2.7.3
76	מקור	5.2.7.4
76	גזרת ל"י	5.2.8
76	עבר	5.2.8.1
77	עתידי	5.2.8.2
77	בינוני	5.2.8.3
77	גזרת ל"א	5.2.9
77	עבר	5.2.9.1
78	מקור	5.2.9.2
78	בינוני	5.2.9.3
79	הפועל 'היה'	5.2.10
80	גזרת פ"נ	5.2.11
80	גזרת פ"י	5.2.12
80	עבר	5.2.12.1
80	עתידי	5.2.12.2
81	מקור	5.2.12.3
81	גזרת ע"ו	5.2.13
81	עבר	5.2.13.1
81	עתידי	5.2.13.2
82	מקור	5.2.13.3
82	בינוני	5.2.13.4
83	גזרת הכפולים	5.2.14
83	עבר	5.2.14.1
83	עתידי	5.2.14.2
83	מקור	5.2.14.3
83	בינוני	5.2.14.4
84	כינויי המושא החבו	5.2.15
84	שינויים החלים בפועל בעל כינוי מושא חבו	5.2.15.1
84	צורות הכינויים החבורים לפועל	5.2.15.2
84	הכינויים הבאים עם פועל בעבר, בבינוני ובמקור	5.2.15.2.1
86	הכינויים הבאים עם פעלים בעתיד ובציווי	5.2.15.2.2
116-87	השם והמלה	5.3
87	הערת מבוא	5.3.0
87	מלים בעלות שורשים דו-עיצוריים	5.3.1
87	קל	5.3.1.1
87	קל	5.3.1.2
87	קיל	5.3.1.3
87	קול	5.3.1.4
87	קול	5.3.1.5
87	קילה	5.3.1.6
88	קילה	5.3.1.7
88	קולה	5.3.1.8
88	מלים דו-עיצוריות — העיצור השני מוכפל בנטייה	5.3.2

88	קט	5.3.2.1
88	קט	5.3.2.2
88	קט	5.3.2.3
88	קטה	5.3.2.4
89	המשקלים הסגוליים	5.3.3
89	קטל	5.3.3.1
90	קטל	5.3.3.2
90	קטל	5.3.3.3
91	קטלה	5.3.3.4
92	קטלה	5.3.3.5
92	משקלים בעלי פה"ש שוואית	5.3.4
92	קטל	5.3.4.1
92	קטאי	5.3.4.2
92	קטל	5.3.4.3
93	קטיל	5.3.4.4
93	קטול	5.3.4.5
93	קטלת	5.3.4.6
93	קטלת	5.3.4.7
93	משקלים בעלי פה"ש קמוצה	5.3.5
93	קטל	5.3.5.1
94	קטלה	5.3.5.2
94	קטל	5.3.5.3
95	קטלה	5.3.5.4
95	קטיל	5.3.5.5
95	קטילה	5.3.5.6
96	קטלה	5.3.5.7
96	קטל	5.3.5.8
96	קטול	5.3.5.9
97	קטולה	5.3.5.10
97	קטלת	5.3.5.11
97	קטול	5.3.5.12
97	קטולה	5.3.5.13
97	קטלה	5.3.5.14
97	משקלים בעלי פה"ש צרויה	5.3.6
97	קטל	5.3.6.1
98	קטול	5.3.6.2
98	קטול	5.3.6.3
98	משקלים בעלי פה"ש חלומה	5.3.7
98	קוטל	5.3.7.1
98	קוטל	5.3.7.2
98	קוטלת	5.3.7.3
99	משקלים בעלי פה"ש שרוקה	5.3.8
99	קוטל	5.3.8.1
99	קוטל (?)	5.3.8.2

99	משקלים דגושי עה"ש	5.3.9
99	קטאי	5.3.9.1
99	קטל	5.3.9.2
99	קטיל	5.3.9.3
100	קטל	5.3.9.4
100	קטה	5.3.9.5
100	קטל	5.3.9.6
100	קטול	5.3.9.7
100	קטול	5.3.9.8
101	קוטל, קוטל	5.3.9.9
101	קטלה	5.3.9.10
101	קטלת	5.3.9.11
101	קטלת	5.3.9.12
101	משקלים בעלי התחילית 'ה'	5.3.10
101	הקט (> הקטל)	5.3.10.1
101	הקטלה	5.3.10.2
102	הקלה (הקטלה בשורשי ע"ו)	5.3.10.3
102	משקל שם הפעולה של 'השתחוה'	5.3.10.4
102	משקלים בעלי התחילית 'מ'	5.3.11
102	מקילה	5.3.11.1
102	מקלה	5.3.11.2
102	מקטל	5.3.11.3
102	מקטל	5.3.11.4
102	מקטלה	5.3.11.5
103	מקטלת	5.3.11.6
103	מקטלת	5.3.11.7
103	מקטולה	5.3.11.8
103	מקול	5.3.11.9
103	מקולה	5.3.11.10
103	מקטל	5.3.11.11
103	מקטל	5.3.11.12
103	משקלים בעלי התחילית 'ת'	5.3.12
103	תקלה	5.3.12.1
103	תקטלה	5.3.12.2
104	תקטיל	5.3.12.3
104	תקטול	5.3.12.4
104	תקטל	5.3.12.5
104	תקטול	5.3.12.6
104	תקטלה	5.3.12.7
104	שמות בעלי הסיומת 'ית'	5.3.13
105	שם בעל הסיומת 'ית'	5.3.14
105	שמות המסתיימים ב-'ות'	5.3.15
105	שמות המסתיימים ב-'ון'	5.3.16
105	שמות בעלי הסיומת 'ון'	5.3.17

106	שמות המסתיימים ב-'נ' ו-'נ'	5.3.18
106	שמות בעלי כפל-הבסיס	5.3.19
106	שמות עצם כלליים אחרים	5.3.20
106	שמות בעלי תבנית-קבע של ריבוי (pluralia tantum)	5.3.21
107	שמות אנשים	5.3.22
108	שמות מקומות	5.3.23
109	שמות חודשים	5.3.24
109	מלים שאולות מיוונית ומרומית	5.3.25
110	מלים ארמיות	5.3.26
110	מליות	5.3.27
111	התיבה 'ש'	5.3.28
112	ש' הזיקה	5.3.29
113	אותיות שימוש אחרות	5.3.30
113	תצורת הריבוי של שמות הייחוס	5.3.31
114	נטיית הקניין	5.3.32
114	הנוכח	5.3.32.1
114	הנוכחת	5.3.32.2
115	הנסתר	5.3.32.3
115	הנסתרת	5.3.32.4
115	הנסתרים	5.3.32.5
116	הנסתרות	5.3.32.6
122-117	הערות תחביריות	6
117	מינו של המספר המונה	6.1
117	על בניינים ומשקלים בפעלים	6.2
119	צירופים ולשונות	6.3
120	ו' הנשוא	6.4
120	סמיכות שם עצם אל לוואי	6.5
121	ענייני נוסח	6.6
126-123	סיכום	7
123	מקום כתיבתו וניקודו של כ"ד	7.1
124	זמן כתיבתו וניקודו של כ"ד	7.2
124	השפעת הנורמה המקראית על כ"ד	7.3
125	גרסאות בבליות בכ"ד	7.4
125	טיבו של כ"ד	7.5
126	החידושים שנתחדשו בכ"ד	7.6
134-127	ביבליוגרפיה ומפתח ביבליוגרפיה	
141-135	מפתח המלים	
148-142	מפתח כללי	
148	מפתח הקיצורים	
154-149	לוחות (מבחר תצלומים מתוך כ"י דיינארד)	

הניקוד הארץ-ישראלי-טברני

1.1 חקר מסורות לשון חז"ל

חקירת לשון חז"ל התבססה בשני הדורות האחרונים על בדיקת נוסחיה, כפי שהם נתונים לנו בכתבי-יד מעולים של ספרות התנאים. היה זה פרופ' קוטשר המנוח, אשר במאמר שהניח יסודות חדשים למחקר התחום (קוטשר 1956), דרש להשתית ענף זה של הפילולוגיה העברית על מה שהוא כינה "אבות טקסטים". הוא אף העלה על נס את מפעלם של המלומדים הראשונים, שבחקירותיהם הכשירו את הקרקע למלאכה הזאת, הלא הם פרופ' י"נ אפשטיין ז"ל, ד"ר חנוך ילון ז"ל ופרופ' ש' ליברמן ז"ל. מאז נתעסקו בסוגיה זו טובי החוקרים שבדורנו. תוך התבוננות בהישגיו החשובים של מחקר מסורות הקריאה של העדות, שנסבה הן על טקסטים מקראיים והן על חומר בתר-מקראי, ובכלל זה לשון חז"ל, נתגבשה והלכה ההכרה, שלא רק חשיפת לשון חז"ל "המקורית", כדמותה בטרם פסקה מהיות לשון חיה מדוברת, לא רק היא צריכה לעניין את החוקר. גם המעקב "אחר קורותיה של ל"ח בגלויות ישראל לזמניהן ולמקומותיהן, תוך נסיון ללמוד ולהכיר את שביליהם המסועפים של נוסחותיה"¹, אף הוא עניין נכבד שיש לחוקר העברית לענות בו. מובן, אפוא, כי בנתונים הנוכחיים של ידיעותינו בלשון חכמים, כשעדיין לא כשרה השעה לכתוב את דקדוקה של הלשון הזאת, נהיה לחוטים לבדוק כל כתב-יד עתיק, להשוותו אל אחרים שכבר תוארו ולנסות לדלות מתוכם פרטים וכללים, שאפשר לראות בהם נציגים של אותם טיפוסי לשון בעלי "חזקת קדמות וראשונות"², שנשתקעו בלא שינוי, או בלא שינוי גדול, בתעודה שהיא קרובה ללשון חז"ל המקורית קרבת זמן יחסית יותר מן הדפוסים שבידינו. כתבי-יד אלה גם נקיים יותר, בדרך כלל, מהתערבות מתקנים, שביקשו

1 אלדר תשל"ט, ב', עמ' 12.

2 בר-אשר תשמ"ו, עמ' 185; ועיין גם בר-אשר תשמ"ד א'.

ביודעין לקרב את הנוסח שלפניהם אל דקדוק המקרא. אולם, הסופרים שהעתיקו אותם כ"י, ואולי יותר מכן הנקדנים שניקדום, לא היו משוחררים ממסורתם שלהם, כפי שעברה בעל-פה או בכתב מדור לדור. הם גם לא יכלו להימלט מהשפעות, בעיקר פונולוגיות, מצד לשונותיהם המדוברות. על כן, גם כתבי-יד שאינם משופעים בתכונות המיוחדות ללשון חכמים מתקופת חיותה, אם הם שימרו לנו "רק" את מסורת מקומם וזמנם, אף הם מבטיחים גמול טוב למאמץ של החוקר.

1.2 מסורת העברית באשכנז בימי-הביניים

הלשון העברית באירופה של ימי-הביניים מצטיירת בעינינו בצורה מפתיעה בזכות שני גילויים מרתקים. הראשון הוא, כי ההברה "הספרדית", זו שאינה מבחינה בין קמץ לפתח או בין צירה לסגול, היתה נוהגת באותם דורות גם בפי היהודים האשכנזים³. הגייה זו נתקיימה באשכנז עד המאה הי"ג, ושמה עד אמצע המאה הי"ד⁴; ונחלקו החוקרים בשאלה, האם צמחה ההברה האשכנזית (קמץ גדול=[o] וכיו"ב) בעקבות אימוץ מסורת טבריה, או שהיא תוצאת התפתחות פנימית שחלה במבטאיהם של בני קהילות אשכנז, בהשפעת מעתקים פונטיים שאירעו בלשון הגרמנית המדוברת⁵. הגילוי השני הוא, שבקהילות מרכז היבשת — בעיקר בצרפת, בגרמניה ובאיטליה — רווחה שיטת ניקוד מיוחדת במינה, שונה בשיטתה אם לא בכל סימניה, משיטת הניקוד הטברני הידועה, ואשר תאמה את ההברה ה"ספרדית" הנהוגה, בכך שהיא החליפה סגול בצירה ופתח בקמץ. כמו כן, תאמה שיטת ניקוד זו, או התאימה עצמה, ככל הנראה, להגיות מקומיות, בין שהיו מסורות במסורת דורות ובין שנבעו מהשפעות פונולוגיות של לשונות הדיבור.

1.3 הניקוד הארץ-ישראלי-טברני

1.3.1 עובדת קיומו של ניקוד המשתמש בסימנים טברניים שלא

לפי מסורת טבריה היתה ידועה בזכות כמה כתבי-יד, שהמפורסם ביניהם הוא כ"י רויכלין למקרא. מה שלא היה ברור מיד הוא טיב השיטה המיוחדת הזו. קאלה, שחקר כתבי-יד מן הגניזה הקהירית המנוקדים באופן הזה, ייחס אותם למזרח ולאסכולת בן-נפתלי, בעיקר על סמך כמה תופעות המזוהות עם אסכולה זו וכגון תכונה (ב), להלן § 1.3.2 (Kahle 1930). ואולם, פרופ' מורג, בתארו את כ"י רויכלין, הצביע על חוסר התאמה בין המסורה של כתב-יד זה

³ הראשון שהעיר על הברה ספרדית בארצות אשכנז בימי הביניים היה ילון ותר"ץ-תרצ"א, תרצ"ז-תרצ"ח א, תש"ב א. וראה גם: Morag 1971, עמ' 1127-1130; אלדר תשל"ט כרך א', עמ' 28-31 והספרות המובאת שם

⁴ ראה אלדר תשל"ט א, עמ' 31.

⁵ ראה Morag 1971, עמ' 1127-1130.

לבין מסורת בן-נפתלי בפרטים רבים; הוא ראה בדרך הניקוד האמורה הרחבה של השימוש בסימנים טברניים לסמן בהם הגייה ארץ-ישראלית לא-טברנית (Morag 1959). זו בעצם הדעה המקובלת היום בקרב החוקרים והיא ביסוד הכינוי שנתכנתה בו השיטה הזו, דהיינו: שיטת הניקוד הארץ-ישראלית-טברנית, כלומר טברנית בסימניה וארץ-ישראלית במבטאה⁶. הכינוי הזה פרופ' נ' אלוני ז"ל טבעו, במאמר שביקש לברר בו מהי השיטה המכוונת בביטוי "ניקוד שלנו", המובא בפירוש לפרקי אבות שבמחזור ויטרי⁷. אלוני דחה את דעתו של קאלה (ואחרים שהלכו בעקבותיו), שסבר כי הלשון הנזכר מורה על הניקוד הבבלי, והציע לפרש אותו כמכוון לאופן הניקוד הארץ-ישראלית-טברני, שכן הוא תואם יותר את הידוע לנו על הגייתם של יהודי צרפת בימי-הביניים⁸.

1.3.2 ואלה התכונות שנמנו בשיטת הניקוד הארץ-ישראלית-טברני ואשר נותנות בה דמות⁹:

- (א) חילוף בין פתח וקמץ ובין סגול וצירה (§§ 4.1 ו-4.2)¹⁰.
 (ב) חירק במקום שווא באות שימוש שבראש מלה והיאלמות יו"ד חרוקה שאחריה, כגון: בְּיִשְׂרָאֵל < בְּיִשְׂרָאֵל (§ 4.11.2).
 (ג) יו"ד חרוקה במקום יו"ד שוואית בראש תיבה.

⁶ ואמנם נאמרו דעות שונות באשר לזמנה ולהגדרתה של השיטה האי"ט: מורג סבר לאחר דווקא את זמן התגבשותה לתקופה שהמסורת שבעל-פה נתרופפה והקוראים נזקקו לסימנים גראפיים רבים יותר ומדויקים יותר (Morag 1959, עמ' 229); דיאז-מאצ'ו ראה בה נציגה של תקופת התגבשות הניקוד הטברני המשוכלל וכינה את כתבי-היד המנוקדים כך "מסורתיים קדומים" (Díez Macho 1963, עמ' 26); ייבין (תש"ד) אף כינה אותה "שיטת ניקוד טברנית לא-מסורתית", במקום אחר הוא השתמש בשם "ניקוד טברני מורחב" (ייבין תשמ"ג); גושן-גוטשטיין סבר (Goshen-Gottstein 1963, עמ' 112-114), שכי"י אלה הם מ"טיפוס מסורתי" לפי גיבוש שלא נתקבל, דותן ביקר כבלתי הולם את הכינוי "מסורה שלא נתקבלה" לשיטה שהיתה מקובלת במשך מאות בשנים, והעדיף את השם "שיטה טברנית לא-קונבנציונלית" (Dotan 1971, עמ' 1466-1461).

⁷ אלוני תשכ"ד, וזו לשון המובאה במלואה: "אבל סימני הנגינות סופרים הוא שתיקנום. ולפיכך אין ניקוד טברני דומה לניקוד שלנו ולא שניהם דומים לניקוד ארץ ישראל" (שם, עמ' 135).

⁸ אלדר סבור כי "ניקוד שלנו" האמור מכון לניקוד טברני מטיפוס עממי, שניכרת בו במידה גדושה השפעת המבטא המקומי, ואילו "ניקוד ארץ ישראל" הוא המכוון לשיטה האי"ט (אלדר תשל"ט, כרך א', עמ' 171, 175).

⁹ התכונות מנויות כאן כסדרן אצל Dotan 1971, עמ' 1462; ויש מניות אחרות, כמעט אצל כל מי שטיפל בנושא, ולראשונה אצל Kahle 1930, עמ' 60-75. ראה, ד"מ: Morag 1959; מורג תשכ"ח, עמ' 851-854; בית-אריה תשכ"ה, עמ' 93-101; ייבין תש"ד א, עמ' 352-350.

¹⁰ בסימני § אני מפנה לסעיפים בחיבור זה, הנוגעים לתכונות המנויות בניקוד האי"ט, כפי שהן נקרות בכתב-יד דייטארד (§ 2.1), העומד לתיאור כאן.

(ד) פתח גנוב בא רק אחרי אם קריאה (§ 4.8.2).¹¹
 (ה) מלבד בגדכפ"ת, רוב העיצורים, להוציא אהוחיער, מקבלים דגש
 "קל" ורפה, באותם תנאים סביבתיים הקובעים לגבי בגדכפ"ת (§ 2.8).¹²
 (ו) אל"ף מצויינת בדגש כשהיא עיצורית וברפה כשהיא אם קריאה.
 (ז) וי"ו ויו"ד עיצוריות מסומנות: באמצע התיבה, ברפה; בסוף תיבה –
 הוי"ו בשווא, והיו"ד בחירק (§§ 4.5 ו-4.6).
 (ח) המפיק בה"א עיצורית שבסוף תיבה רשום תחת האות, כעין חירק,
 ולא בתוכה (§ 2.6).
 (ט) הנקודה המבחנת של השי"ן רשומה בין שתי זרועותיה הימניות
 (בשי"ן ימנית) או השמאליות (בשי"ן שמאלית) (§ 2.4).¹³
 (י) חטף-קמץ מסמן את התנועה המצויינת בניקוד הטברני בקמץ קטן
 (§ 4.3.2).
 (יא) שווא הופך לחירק באות שימוש הבאה לפני יו"ד שבראש תיבה,
 כגון: ליעקב < ליעקב.¹⁴
 (יב) חית"ו ועי"ן סופיות מנוקדות בשווא (לפעמים גם ה"א עיצורית, ואז
 בא השווא במקום סימן המפיק) (§§ 4.4 ו-4.8.2).
 (יג) שווא החטף בחי"ת ובה"א רשום בתוך האות, מעל סימן התנועה ולא
 לצידו (§ 2.5.1; וראה גם § 2.5.2).

¹¹ הופעתו של הפתח הגנוב סדירה יותר אחרי יו"ד ופחות אחרי וי"ו, אלדור סבור שמיעוט פתח
 גנוב תחת וי"ו קשור באופן הגייתו של האות חזו במקומות השונים, אם כחצי-תנועה ([w]) או
 כבי"ת הרפה שבפינו, כגון [v], [β], או כיו"ב (אלדור תשל"ט א', עמ' 84-86).

¹² מורג הטעים כי שימוש זה בסימני הדגש והרפה בא לענות על בעיית דו-משמעותו של השווא
 (נע או נח) באמצע התיבה: דגש מוכיח על שווא הקודם לו שהוא נח, ואילו רפה מורה עליו
 שהוא נע. מתוך השקפה רשמית, למשל, דגש בראש תיבה, מקום שלא היה צורך בו להבחנות
 האמורות (ראה אלדור תשל"ט, כרך א', עמ' 133, המצטט את מורג תשכ"ה ואת הספרות שהוא
 מביא שם, בהערה 255). אף-על-פי שביסס מורג את מסקנותיו על כ"י רויכלין בלבד, נמצאו
 אלה תקפות בעיני אלדור גם אחרי שגילה, בעקבות בדיקת מספר כתבי-יד, כי יש שינויים
 רבים בין התעודות השונות, עד כי יש לקבוע שלא שיטה אחת לפנינו, כי אם שתיים: לפי
 השיטה השנייה, העיצורים זט למצ סצקש מקבלים דגש רק (1) "אחרי גרונית נחה החותמת
 הברה" ו-(2) "בשנייה משתי אותיות שוואות רצופות". גם מן העיון בדברי מודקדקים אלדור
 למד, שלא חיתה לסימני הדגש "חקל" (או "חמפריד", כמינוחו) והרפה באירופה המרכזית
 משמעות פונטית, כי אם מיתודית, צורך סימון גבולות בין הברות או בין מלים (אלדור שם,
 עמ' 143). לא מכבר הציע ייבין השקפה שונה בנידון, לדעתו, הדגש ה"מפריד" בניקוד האיט
 (וואלי אפילו הדגש חקל הטברני הבא באותיות בגדכפ"ט עשוי היה להיות בעל ערך פונטי של
 דגש חזק וייבין תשמ"ט).

¹³ אבל, בבוא דגש באות, רושמים את הנקודה המבחנת כבניקוד הטברני, בבוא סימן הרפה
 באות, כותבים את הנקודה באחת משתי הדרכים (אלדור תשל"ט, כרך א', עמ' 99-100).

¹⁴ ראה אלדור תשל"ט, כרך א', עמ' 78-80.

(יד) במקום שווא נח יבוא חטף באותיות הגרוניות — בחי"ת יותר מאשר בעי"ן, ובשתיים אלה יותר מאשר בה"א ובאל"ף (§ 4.8.1).¹⁵

1.3.3 כתבי-היד המנוקדים בשיטה הארץ-ישראלית-טברנית מציגים את התכונות המנויות למעלן לרוב באופן חלקי ולא תמיד עקיב ביותר. תכונה הנקריית בכתב-יד זה איננה בכתב-יד אחר. תכונה שמתגלה כסדורה פה, מופיעה כבלתי-סדורה שם. מותר להניח, ששקדו הנקדנים מאד ברישום הסימונים הטעונים משמעות פונטית בשבילם, ואילו האחרים, אלה שנתיסדו על שיקולים מיתודיים או שצמחו במציאות פונולוגית שונה, צוינו כנראה מתוך השקפה, וללא הקפדה מיוחדת. בהנחה זו אפשר להסביר את ההבדלים הרבים שבין כתבי-היד השונים, כמו גם את התגבשותן של תת-שיטות בתוך הניקוד האי"ט. מסיבה זו, יש לעמול במיוחד, אצל כל כתב-יד, לאתר אותן תכונות שהן סדורות במערך עקיב ולהפנות אליהן את עיקר מחשבת הניתוח. על הדרך הזאת השתדלתי לבחון את כתב-יד דיינארד (§ 2.1), שתיאור לשונו והמסורת הלשונית המשתקפת ממנו עומדות במרכז החיבור הזה.

¹⁵ לדעת אלדר, זה עניין גראפי בלבד, שהרי דגש קל מקויים בדרך כלל אחרי חטפים כאלה (אלדר תשל"ט, כרך א', עמ' 66).

כתב-היד

2.1 כתב-יד דיינארד

כתב-יד דיינארד¹⁶ הוא קטע גניזה של משנה, השמור בספריית בית-המדרש לרבנים בניו-יורק¹⁷ ומספרו שם 138. הוא כולל ששה-עשר דפים, שהם שני קונטרסים שלמים. בכל עמוד 32 עד 33 שורות כתובות בטור אחד רחב (ולא בשני טורים מקבילים כדוגמת כ"ק וכי"פ). בקונטרס הראשון עמודים בני 32 שורות כל אחד. בשני, שנים-עשר עמודים הם בני 33 שורות, וארבעה — בני 32 שורות. בדף אחד בקונטרס השני (השלישי בו, האחד-עשר בכתב-היד) השורות צרות מן הרגיל: הן מכילות 12 מלים בממוצע, כנגד 15 מלים בממוצע בשורות שאר כל הדפים.

הקונטרס הראשון מתחיל בסוף משנה 4 של פרק ד במסכת שקלים ומסתיים בתענית פרק ב, משנה 5; הוא מכיל, לפי סדר זה, חלק ממסכת שקלים, המסכתות סוכה, ביצה וראש השנה וקטע של תענית¹⁸. הקונטרס השני תחילתו בסוף משנה 5 של פרק יא בכתובות וסופו באמצע משנה 3 של פרק ז בגיטין¹⁹; הוא כולל, לפי סדר זה, את הסוף של כתובות, את נדרים וחלק של גיטין²⁰. הקונטרס השני שלם כמעט לגמרי, אך הראשון קרוע בחלקו התחתון (הדף הראשון ניזוק במיוחד), ולכן חסרים בו, באומד של הערכה, כ-12% של הטקסט. פגומות או חסרות בו המשניות האלה: שק ד 9-8, ה 4-1, ו 6-2, ח 3-5, סוכה א 6-11,

¹⁶ כתב-היד מכונה כך (ראה, ד"מ, אפשטיין תשכ"ד, עמ' 1224) על שם הסופר וכונס כתבי-היד העבריים הידוע אפרים דיינארד ז"ל (1846-1930). ראה ערך 'Deinard' ב-EJ.

¹⁷ Jewish Theological Seminary

¹⁸ בדפוסים מסכת יומא באה בין שקלים וסוכה. סדר המסכתות בכ"ד הוא כמו בכ"ק (ראה אפשטיין תשכ"ד, עמ' 983).

¹⁹ בפינה השמאלית התחתונה של העמוד האחרון רשום 'אם מחמת', כסימן לתיבות שיפתח בהן הקונטרס הבא: "שומר-קונטרס" (בית-אריה תש"ס, עמ' 86; Bait-Arie 1981, עמ' 51-59).

²⁰ סדר המסכתות בכ"ד הוא אפוא כבכ"ק. בדפוסים נזיר וסוטה באות בין המסכתות נדרים וגיטין (אפשטיין תשכ"ד, עמ' 984-985).

ב 9-8, ג 2-1, 13-15, ד 1, 10, ה 3-1, 7-8, ביצה א 1, ב 4-1, ג 8-6, ה 7-3, רה א 9, ב 3-1, 9, ג 1, ד 4-1, תע א 5-2, ב 5-4. בקונטרס השני ניזוק הדף הראשון ועל כן פגומות בו המשניות האלה: כת יא 6-5, יב 3-1, יג 5-11. כל משנה מסתיימת בנקודה אחת בגובה האות: ב' ושלם כבכ"ק ששם נמצא שתי נקודות אנכיות בגובה האות. בסוף כל פרק מסומנים עיגולים בין נקודות בשורה אופקית: ... ° ... ולידם ציון הפרק והמשנה ('היל' כקיצורה בכ"ד) שנסתיימו וציון הפרק הבא.

2.2 בחינות פאליאוגראפיות וקודיקולוגיות

כל קונטרס מכיל שמונה דפים, וזו תכונה של כתבי-יד אשכנזיים²¹. ברם, העובדה שהקונטרסים מסופרים²² היא אופיינית לכתבי-יד איטלקיים²³. השוליים החיצוניים של כ"י מנוקבים לצורך שמירת יישור הכתיבה; ניקוב בצד אחד בלבד, החיצוני, של העמוד, אף היא תכונה האופיינית לכתבי-יד איטלקיים²⁴. הסופר הרשה לעצמו לא פעם לחרוג עם מלים שלמות מן השוליים השמאליים, שאף בלא זה ישרותם רחוקה מהשלמות הניבטת ממול, בצד הימני של העמוד; בכל זאת, הסופר השתדל באמצעים שונים לשמור על שוליים שמאליים ישרים — (1) על-ידי שהקדים לכתוב תחילתה של תיבה, קטע בשוליים וחזר וכתב במלואה בשורה הבאה, ד"מ: 'עשאה לשכיבה מק' // מקבלת טומאה' (סוכה א, 11)²⁵; (2) על-ידי מילוי החלל בצורת אל"ף שבורה²⁶, (3) יש שהוא רשם נקודות אופקיות (בד"כ שתיים) בגובה האות כדי להרחיק על-ידן את התיבה האחרונה מקודמתה, צורך יישור שוליים, למשל: 'בין מלוכה' בין // תפילה' (נד ו, 5); פעם אחת הוא רשם ארבע נקודות אופקיות כאלה באמצע התיבה, אצל בחילופי-הן (נד ז, 6) — היו"ד השנייה במלה נוגעת בקו השוליים, והנקודות וסוף התיבה חורגים. שתי נקודות אנכיות משמשות להפריד בין תיבות דבוקות, במקרה כגון: עִמְלֹו בְּעוֹדָה (נד ה, 6). צורת כתיבת שם הוי"ה, דהיינו שלוש יו"דים היוצרות מעין סגול הפוך, י"י, מיוחדת אף היא לכ"י מאיטליה²⁷. תכונות קודיקולוגיות אלה ואחרות משותפות לכ"ד ולכ"י ק;

21 ראה בית-אריה תש"ס, עמ' 87; Beit-Arie 1981, עמ' 43.

22 בעמוד הראשון של הקונטרס השני רשומה "ט" בפינה הימנית העליונה. בקונטרס הראשון אין סימון על-פי כ"ק חשבת, כי קונטרס זה הוא השישי וראוי היה להיות מסומן באות "ו".

23 בית-אריה תש"ס, עמ' 87; Beit-Arie 1981, עמ' 61.

24 ראה Beit-Arie 1981, עמ' 70, המציץ שכך היה תוהג גם באשכנז עד אמצע המאה ה"ב.

25 ראה Beit-Arie 1981, עמ' 88-89.

26 ולפעמים גם שתי אל"פים זו ליד זו, אך לא אותיות אחרות, אם לא במלים הנוהגות להיכתב בקיצור גם באמצע השורה, כגון: אמ' (=אמר); ראה בית-אריה תש"ס, עמ' 88.

27 בית-אריה תש"ס, עמ' 86, 88.

גם צורת האותיות דומה בשני כתבי-היד, אולם בכי"ק עובין אחיד למדיי, ואילו בכי"ד הוא משתנה. פרופ' מלאכי בית-אריה והגב' עדנה אנגל, מהמכון לפאליאוגרפיה של האוניברסיטה העברית בירושלים, שבדקו את תצלום כה"י לבקשתי, סבורים שהוא איטלקי ושראוי לשער את זמנו בין המאות ה' והי"ב.

2.3 מידת הניקוד ואופיו

כי"ד מנוקד כולו; אפילו תיבות זעירות מנוקדות. רק עניינים החוזרים פעמים רבות באים בלא ניקוד, כגון שמות פרטיים: בית שמאי, בית הלל (ביצה א, 3) או כגון צירופים הנשנים בשינויי לשון קלים, ד"מ: 'פִּיּוֹם הַרְאִשׁוֹן שֶׁשֶׁה מִקְרִיבִים שְׁנִים שְׁנִים וְהַשָּׂר אֶחָד אֶחָד בְּשִׁלְשִׁי אַרְבַּעַה מִקְרִיבִים שְׁנִים שְׁנִים וְהַשָּׂר אֶחָד אֶחָד בְּחִמְשִׁי שְׁנִים שְׁנִים וְהַשָּׂר אֶחָד אֶחָד' (סוכה ה, 6).

כי"ד נוקד בשיטת הניקוד הארץ-ישראלי-טברני (§ 1.3.1). אבל כמה מהמאפיינים של השיטה (§ 1.3.2) נוכחים במידה ובתפוצה המיוחדות רק לכתב-יד זה; אחדים, לרוב בתחום הפונולוגיה, נעדרים (§ 1.3.3).

2.4 נקודות דיאקריטיות

שי"ן שמאלית מצויינת, כבניקוד הטברני, בנקודה על זרועה השמאלית: פְּרִמְשִׁים (נד ב, 1), אולם השי"ן הימנית מסומנת בנקודה בין שתי הזרועות הימניות של האות: פְּשָׁקָצִים (שם, שם) ²⁸. על כן, אין מקום באות להטיל בו דגש, והנקודה האמורה עשויה לשמש גם כדגש, כגון: בְּמִיָּשׁוֹן (נד ט, 8: x2). כתוצאה מכך, במקרים מסופקים אין לדעת אם מכפל או שי"ן ימנית פשוטה לפנינו, כגון בתיבה אִישׁוֹת (נד ה, 7), אשר בכי"ק השי"ן מוכפלת בה. הרגלו של הנקדן, שלא לרשום דגש בשי"ן ימנית, גרם שלא ציינו אף לא בשי"ן שמאלית במקרה כגון וְתִשְׁמְתָה (סוכה ד, 8) והשווה § 1.3.2 (ט).

חולם והנקודה המסמנת שי"ן ימנית מצויינים שניהם: שְׁלֹשִׁים (נד יא, 9).

2.5.1 חטפים

שוא החטף, בחי"ת ובה"א, כתוב בתוך האות, ד"מ: תְּמִשָּׁה (תע א, 3); תְּהִי (ביצה ב, 6); כְּתָבִים (נד ב, 4); נִתְּנָה (נד ב, 5). הוא הדין בחטף-קמץ באות קו"ף, כגון: קָרְבָּן (נד ג, 5). אבל: תְּלָכוֹת (נד ד, 3), תְּהִי (נד ה, 4: x3), ועוד הרבה בה"א.

²⁸ אבל יש דוגמאות בודדות של שי"ן ימנית המצויינת בנקודה עליונה, כגון: 'ישאר כל הימים שְׁשֶׁה' (סוכה ד, 2) וכן של שי"ן שמאלית עם נקודה בין שתי הזרועות השמאליות: בְּשִׁכְרוֹ (שק ד, 5), למעשר בהמה (רה א, 1).

2.5.2 שווא

באות חית, כמעט תמיד, נכתב אף שווא פשוט בתוך האות, כגון: הַנְּחִיתִי (נד ב, 5). כך הוא גם, בדרך כלל, בוי"ו שבסוף תיבה (§§ 4.4 ו-4.5): מַעֲלִי (סוכה ג, 2), יָדִינוּ (רה ג, 8: x2). לא כן באות ה"א: לְהִיּוֹת (גט ג, 8), או בשאר כל האותיות.

2.6 מפיק

נקודת המפיק כתובה בתוך האות ושלא כבכ"ק; עיין § 1.3.2, (ח): הַלְבָּה (סוכה ד, 9).

2.7 רפה

קו אופקי מעל האות מציין רפה. שתי אותיות סמוכות הטעונות סימן רפה, עשוי לשמשן קו אחד משותף: מְשׁוּבָּה לְשׁוּבָה (ביצה א, 3); הרפה גם יכול להיכתב בנפרד מעל כל אות: הַסֶּלֶן (ביצה ג, 7).

2.8 דגש קל ורפה שלא באותיות בגדכפ"ת

2.8.1 סימן הרפה נוהג בכ"ד, מלבד באותיות בגדכפ"ת (§ 4.7) גם באותיות וי למן טקצ סז. אלה עשויות לקבל (אמנם בלי עקיבות) את הסימן רפה בבואן אחרי תנועה או שווא נע (וחטף), כדין בגדכפ"ת § 1.3.2 (ח), (ו): שְׁלִים (ביצה ג, 1), לָזָה (נד ט, 7), שׁוֹחֲטִין (ביצה ה, 7), תְּמִלִם (ביצה ד, 7), מְסִתְּפִלִין (רה ג, 8), מְנַבְּמִין (ביצה ה, 2), אֲנִי (ביצה ד, 7), וּפְסָלוּ (רה א, 7), חוֹלְצִין (ביצה ה, 2), שְׁקָר (רה ב, 8). לעתים הן מסומנות ברפה בראש תיבה, כשהמלה הקודמת קשורה לה קשר תחבירי ומסתיימת בהברה פתוחה: 'לא היו גִּזְזִים' (רה ב, 5), וְכִי יָדִין (רה ג, 8), 'כל שהוא סִמּוֹן' (ביצה ד, 2), 'היה ביתו סִמּוֹן' (רה ג, 7), 'לא תִּהְיֶה סִיקְרִיקוֹן' (גט ה, 6), אינו צָרִיקָה (גט ג, 7).

בסוף תיבה אין סימן הרפה משמש בכגון אלו, אבל נוהג הוא דרך קבע בבגדכפ"ת וכגון: טוֹב (תע א, 1), נַעֲשֶׂה (שק ה, 5), ביו"ד (ראה להלן § 4.6.5) ובה"א (פחות שכיח), להבחינה מן המופקת וכגון: לְשִׁבְיָה (סוכה א, 11: x2). לעתים קרובות נמצאנו גם בסמ"ך וד"מ: מְקוּלָס (ביצה ב, 7), מוֹרֵיִס (נד ו, 4) ולפעמים גם בזי"ן וכגון: קָרוֹץ (שק ה, 1); כל זאת, כנראה, כדי להבדיל בין סמ"ך למ"ס סופית²⁹, ובין זי"ן לנו"ן סופית. אף לא יבוא הרפה באותיות הללו כשהן מנוקדות בשווא ולא כן בגדכפ"ת: וְתִהְיֶה (נד יא, 12). יוצאים מן הכלל כמה מקרים נדירים של זי"ן וכגון:

חָזְרוּ (נד יא, 12) ושל סמ"ך נכגון: סָכִין (שק ח, 3), הוצאת סִמְדָּר (בראש מלה: - גט ג, 8). על הרפה בוי"ו ויו"ד שואיות ראה להלן §§ 4.6.3-4.5.

2.8.2 תפוצת הדגש הקל (אף כאן אין עקיבות), הבא בכל האותיות הנ"ל — להוציא וי"ו ויו"ד — היא כדלקמן:

(א) למ"ד, לרוב, מ"ם ונו"ן לעתים, מקבלות דגש קל רק בראש מלה, אך לא אחרי שווא נח³⁰, שאז הן מסומנות בדרך-כלל בסימן הרפה³¹. יוצאים מן הכלל: בְּמִלְאָה (אחרי שווא מרחף: - תע א, 6), נִיעָנְעוּ (סוכה ג, 9)³².

(ב) האות טי"ת, במקרים לא רבים, באה בדגש קל בראש מלה³³, אולם אחרי שווא נח היא מסומנת ברפה³⁴, מלבד אצל השם סִרְטָא (רה ב, 4: x2)³⁵.

(ג) קו"ף, לעתים רחוקות, מסומנת בדגש קל, בראש תיבה או אחרי שווא נח: שִׁיץ המזבח (שק ד, 4), לְשָׁרָע (גט ב, 4).

(ד) צד"י באה בדגש קל בראש מלה ונדיר: צִלְחִית (סוכה ד, 9) ואחרי שווא נח³⁶, אולם בה במידה עשויה להיות מסומנת ברפה³⁷.

(ה) סמ"ך וזי"ן הן בעלות הנטייה החזקה ביותר להידגש בדגש קל³⁸ —

(הא) סמ"ך נדגשת כמעט תמיד בראש מלה (אחרי שווא נח אין דוגמאות); למשל: ר' חנניה סָגַן הכהנים' (שק ו, 1), סִידָר (תע ב, 1), ולפניו סוֹחֲרֵי (שק ז, 2), סִלְתוֹת (שק ד, 9), סְמוֹכִים (שק ו, 3), 'ארבע עשרה סְעוֹדוֹת' (סוכה ב, 6), סִתָּם (לרוב, ד"מ: נד ב, 4: x5).

(הב) זי"ן נדגשת כמעט תמיד גם בראש תיבה וגם אחרי שווא נח. למשל: בראש תיבה — זֵאת (רה ד, 4), זָה (נד ח, 6: x2), זֵל (גט א, 4), זֹלָג (רה א,

³⁰ לֵאן (כמעט בכל מקום), 'אמ' לו יש לי לְלִמֵּד' (רה ב, 9), 'שבינו לָבִין אביו' (נד, ט, 1), 'ואהבת לְרַעַד' (במובאה מן המקרא - נד ט, 4), ועוד ועוד, כמעט דרך קבע, 'שכל מֶה שבחצר' (ביצה ד, 6), מִמֶּש (שם ה, 4), מִי שחלך (כת יג, 7), נערה מְאוֹרְסָה (נד י, 1), ועוד, על נִקְלִיטִי (סוכה א, 3), נִקְרָא (שם ד, 5), נִדָּר במוהה (נד א, 2).

³¹ לְצִלוֹת (ביצה ד, 5, 7), אֶצְלוֹ (נד ח, 7, י, 4), לְעֶצְמוֹ (נד י, 6), הֶחֱמִיץ (שק ד, 9), מִשְׁמֵר (סוכה ה, 7, 8), מִחְמִיר (ביצה ב, 6), אֶדְמוֹן (כת יג, 8), מִכְנִיסִין (רה ב, 6: x2), נִהְיָה (נד ח, 7), ועוד.

³² באות הבאה בשווא השני מתוך שניים ואחרי גרונית נחה החותמת הברה; ראה אלדר תשל"ט, כרך א', עמ' 131 (וראה לעיל, הע' 12).

³³ כגון: עשרה סִפְתִּים (סוכה א, 1), וְשִׁלְ/סְחוֹרָה (בראש שורה - שם ג, 5).

³⁴ נִקְטָם (סוכה ג, 1), לְתַפְסִיר (שם ה, 5: x2), בן פִּרְטָא (גט ג, 4).

³⁵ בשנייה משתי אותיות שוואות רצופות (אלדר תשל"ט, כרך א', עמ' 131); במקרה של 'אסור בְּטָרִיעַ' (נד ו, 4) — טעות נקז, שהטיל את הדגש בט"ת תחת להטילו בבית.

³⁶ כגון: צִלְצֵל (שק ה, 1), שְׁנִמְצָא (שם ז, 2), מְחַצֵּלֶת (סוכה א, 11: x2), צִפְצִפֶּת (שם ג, 3).

³⁷ כגון: לְקַצֹּר (נד ח, 4), מוֹקֶצֶה (ביצה ד, 1, 7), אֶמְצֵעַ (נד ה, 5), יִרְצֶה (גט א, 6).

³⁸ על נטייה זו יעידו ניקודים תמוהים (כ: וּסְלִתוֹת (ביצה א, 9), חוֹזְרִין (תע א, 7), חָזְרוּ (גט ד, 5), גִּזְרָה (רה ב, 9).

6, ב, 6, אזו (נד ט, 5), זכאי (רה ד, 4), זמן (כת יב, 2), אן ... זנה (כת יב, 1); אחרי שווא נח — לרוב אחרי גרונית או רי"ש החותמות הברה: אנה (שק ה, 1), הנה (סוכה ג, 1), מהנה (סוכה ג, 15), מהנה (גט ו, 1): x4³⁹, נעק (רה ב, 5). אבל יש מקרים שבהם זי"ן אחרי שווא נח מסומנת בסימן הרפה⁴⁰: מהנה (גט א, 6), מהנה (נד ד, 2), מהנה (גט א, 6); ו, 1: x4, 3: x2³⁹.

(ו) לסיכום — אין לגלות חוקיות ברורה בתפוצת הרפה והדגש הקל באותיות למנ טקצ סז ואין למצוא התאמה גמורה עם שום אחת משתי הדרכים שמנה אלדר אצל החומר שסקר⁴¹. רק זאת ניתן לומר, שכי"ד נוטה במידה מסויימת לדרך השניה, דהיינו: דגש קל שכי"ד בו יותר אחרי גרונית החותמת הברה ובשניה מבין שתי אותיות שוואיות רצופות.

2.9 הטעמים בכתב-היד

הטקסט מסומן בטעמים⁴². אלו מצויינים בדרך כלל בהברה המוטעמת. מעט יוצאים מכלל זה (כ): נתקבלתי (נד ח, 8), בכילה (במובאה מן המקרא: נד ט, 10), דחאתו (גט ו, 6)⁴³, כוללית (ביצה ב, 10).

לפי חלוקה של ייבין, נוהגת בכי"ד "הטעמה טברנית אחידה"⁴⁴. שלושה טעמים משמשים בכתב-היד: סילוק, שצורתו, כבכה"י של המקרא, כעין המרכא שבדפוסים: ב; גרש: ב; ואתנח: ג. שלושתם טעמים מפסיקים והם באים כמעט אך ורק במשפט האחרון המסיים משנה. טעמים בתחילתן או באמצען של משניות נדירים למדי (כגון בגט, ב, 6). קשה לדעת, בלא בדיקה מדוקדקת, מה יחס כוח ההפסק בין אתנח ובין גרש. אתה מוצא את שניהם בהקשרים דומים, למשל:

'המספק את הקנים הוא מספק את הפסולת' (שק ז, 7),

השווה:

'החוטט בגדיש לעשות לו סוכה אינה סוכה' (סוכה א, 8);

³⁹ ב-40 היקרויות של צורות שונות של הפועל 'להחזיר' מנגיני 24 (ו) עם דגש קל אחרי שווא נח, 11 ברפה ו-1 ללא שום סימן. וראה ההערה הבאה.

⁴⁰ כל הדוגמאות בפועל 'להחזיר'. כלום מקרים אלה מוכיחים על השווא בחי"ת שערכו חטף, בהתאם למה שכתב מורג (Morag 1959, עמ' 226; וראה לעיל, הע' 12), שלפני הרפה בשיטת ניקוד זו בא להורות על נעונו של שווא קודם, ואילו הדגש הקל על נחיתו מכל מקום, המקרים הרבים האחרים, שהזי"ן דגושה בהם, הינם ראיה לחוסר עקביות.

⁴¹ ראה § 1.3.2 (ה) והע' 12.

⁴² השווה ייבין תש"ד ב.

⁴³ ראה § 5.2.15.2.1 והע' 374, שם.

⁴⁴ ראה ייבין תש"ד ב, ובייחוד עמ' 207-231, אולם השיטה בכי"ד אינה זהה לשום אחת מאלה שתיאר ייבין מערך כה"י שבדק.

או

'ובלבד שהיא צריכה לומר בפני נכתב ובפני נתחתם' (גט ב, 7),

השווה:

'אומרין לה שתיקותיך יפה לך מדיבוריך' (גט ד, 8).

מכל מקום, כאשר שלושת הטעמים מזדמנים כאחד, והוא שסוף משנה מתחלק לשלוש צורות, סדרם קבוע: אתנת, גרש, סילוק. למשל: 'אם לא היתה פרנסתו אלא ממנו הרי זה יפך דברי ר' יוסה' (נד יא, 2), 'ר' עקיבה אומ' מקום טומאתו שם תהא שריפתו' (שק ת, 7).

2.10 חקיצורים הנוהגים בכ"ד

'אומ' = 'אומר, אומרים'; 'אמ' = 'אמר'; אקים = 'אלהים'; גמליא, 'שמעא', 'ישראל' וכיו"ב = 'גמליאל, 'שמעאל, 'ישראל' וכיו"ב; 'היל' = 'הילכתא'⁴⁵; 'וגומ' = 'וגומר'; 'חכמ' = 'חכמים'; 'פל' = 'פלוגי'; 'ר' = 'רבי'⁴⁶; 'שנ' = 'שנאמר'.

2.11 הגהות בכתב-היד

2.11.1 ידי מגיהם טיפלו בכ"ד, שינו והוסיפו ואף גרעו. חלק מן התיקונים הם מעשה ידיו של הנקדן⁴⁷, בד"כ בגוף הטקסט. בגיליון אנו מוצאים הוספות ותיקונים של נוסח — לא של פירוש — משתי ידיים שונות לפחות. האחת — נקרא לה מגיה א' — רשמה כתיבה מסוגנת ויפה, הנראית לי קרובה בזמן לכתיבתו או לניקודו של כה"י, אולם שיטתה הלשונית שונה; בנד ת, 4, למשל, רשמה יד זו 'שאיני', אך תפיסת הסופר והנקדן היתה 'שני' = 'שְׁאִינִי' (§ 3.12 ד); וכן בשק ד, 6 הוסיף מגיה א' 'אִינֶה' עם מפיך תחתון, הנקדן גרס 'אינה' בכל מקום בה"א בלתי מופקת (§ 5.3.32.4); יתר על כן, ה"א מופקת מסומנת אצלו תמיד במפיק רגיל (§ 2.6). מגיה א' רשם הוספות בדפים 1, 2, 3, 4 (ועמוד שני), 11. מגיה ב' רשם הגהות בדפים 4 (גם בעמ' השני, 5, 6, 8, 9, 13 (עמ' שני), 14 (עמ' שני).

2.11.2 מתיקוני מגיה א'⁴⁸

שק ד, 6: 'אמר לו בן עזאי וְאִינֶהוּ היא המדה'; נוסח כ"ד,

⁴⁵ במעבר מפרק לפרק הסופר מקפיד לציין את מספר המשנה ('הילכתא', ראה אפשטיין תשכ"ד, עמ' 999 ואילך), שנסתיים בה הפרק הקודם. בתוך כל פרק המשניות מסומנות באותיות, אך בחלוקה שונה מזו הנהגת בדפוסים. רשמתי מראי מקומות לפי אלבק-ילון.

⁴⁶ בשני מקומות (נד ג, 11 וגט ה, 6) משמש קיצור זה לציין 'רבי' = 'רבי יהודה הנשיא'.

⁴⁷ בנד א, 4 הסופר הוא שהוסיף 'לקרְבֵן' בגיליון, אם לשפט לפי צורת הכתב.

⁴⁸ לא נכללו כאן תיקונים של 'שיבושי זילוג', כגון בשק ז, 1: 'קרוב לשקלים יפלו לשקלים לנדבה ויפלו לנדבה' מחצה למחצה יפלו לנדבה ... קרוב לעצים יפלו לעצים ללבונה יפלו ללבונה ומחצה למחצה ללבונה'. מסוג זה הן ההגהות שבדפים 3, 4 (ועמוד שני, 11).

הגורס 'היא המדה' בתמיחה, תוקן לנוסח שבדפוסים⁴⁹. שק ח, 1: 'מפני שהמועטים מסתלקין לצדדין'; כך גרס הנקדן והוא הנוסח בכי"פ ובכי"ק; המגיה העביר קולמוס על 'ש' ותלה בין השיטין 'שהן': 'מפני שהן מועטים', שהיא גרסה קרובה לשל הדפוסים: 'שמפני שהן מועטים...'. תע א, 1: 'אף הוא אינו אומר אלא'; כך גם כי"ק וכי"פ; מחק 'הוא אינו' (על-ידי קו מתחת) וכתב בין השורות 'אני איני', היא גרסה בבלי⁵⁰. כת יא, 6: 'היתומה והממאנת' והשנייה, הוסיף 'הממאנת' מעל השיטה⁵¹.

2.11.3 מתיקוני מגיה ב⁵²

סוכה ד, 5. הביא בגיליון פסקה מתוך הבבלי, והיא תוספת מברייתא: 'בשעת פטירתן מה הן או' יופי לך מזבח, ר' אליעזר בן יעקב או' ליה ולך מזבח ליה ולך מזבח'; העתקתי מן המובא אצל אפשטיין⁵³; בתצלום כי"ד לא כל התיבות ברורות, אך אין ספק שאלו, פחות או יותר, המלים שנרשמו שם⁵⁴. רה ד, 5: 'אמר לו ר' עקיבא ... וכולל מלכיות עם קדושת השם ותוקע'; מחק (על-ידי קו ממעל) 'השם' והוסיף 'היום', והוא כגרסת כי"פ; כי"ק גורס 'קדושת השם', וכן במשנה כ"י מינכן⁵⁵. נד י, 4: 'כל נדרים שנדרת בתוך ביתי הרי הן מופרים'; מחק 'מופרים' (על-ידי סימנים מעל כל אות ואות) ורשם בגיליון 'מותרים', ולא ראיתי כגרסה הזאת בשום מקום.

2.12 הנקדן

נקדן כי"ד אינו זהה לסופר שכתבו. קביעה זו מסתברת מכמות ההגהות שהוא הגיה את הטקסט שלפניו ומטיב תיקוניו. עם זאת יש לומר, שהיה קרוב מאד בזמן לסופר, אולי אפילו בן זמנו ממש. השערה זו מוצאת סימוכין בעובדה שהנקדן הוא שתיקן שיבושים, אשר אין להניח שהיו מתקיימים זמן רב בכהי"ד בלי שירגישו בהם וראה לחלק. הנקדן הגיה תוך כדי מלאכת הניקוד: אכן יש תיבות שהוא מחק⁵⁶

49 עיין ליברמן תשכ"ב, חלק ד (סדר מועד), עמ' 685.

50 ראה אפשטיין תשכ"ד, עמ' 715.

51 ראה אפשטיין תשכ"ד, עמ' 188.

52 ראה הע' 48. תיקון "שיבוש דילוג" אתה מוצא בדף 14 (עמוד שני): 'נכתב ביום ונתתם ביום ונכתב בלילה ונתתם ביום כשר ונכתב ביום ונתתם בלילה פסול' (גט ב, 2) — תיקן את נוסח כי"ד, הזהה לשל כי"פ וכי"ק (אך שם יש כמה שיבושי דילוג אחרים).

53 ראה אפשטיין תשכ"ד, עמ' 928-929.

54 ועיין אפשטיין תשכ"ד, עמ' 1181.

55 ועיין ליברמן תשכ"ב, חלק ד (סדר מועד), עמ' 1052.

56 דרכו במחיקות: על מלים שלמות הוא מעביר כמה קווים; אותיות בודדות — או שמעביר עליהן קו אלכסוני, א, או שמציין בשתי נקודות אנכיות: ב.

לאחר שניקדן באופן חלקי, כלומר: עד שלא גמר לנקד, נוכח שיש צורך בתיקון ותיקון. דוגמה בולטת מצויה ברה ד, 8: המלים 'והשומע מן המתעסק' כתובות בטעות פעמיים, הנקדן ניקד את התיבה 'והשומע' במלואה, אחר-כך הבחין בכפילות ומחק את כל הצירוף המיותר.

2.13 הגחות הנקדן

להלן נסקור את התיקונים החשובים שהביא הנקדן בכי"ד. שק ו, 2: 'וראה את הרצפה שהיא (וגדולה ומשונה); מחק 'גדולה ו' ונתקבל הנוסח הרגיל בדפוסים והמצוי בכי"ק ובכי"פ. שק ז, 7: 'המספק את הקנים הוא מספק את הפסולות' — כך בכי"ק ובכי"פ; המנקד העביר על 'ות' גג משותף והפכו ל-'ת', ניקד והטעים פְּקוֹלֶת⁵⁷. סוכה ב, 1: 'ראיתם (ב)טבי עבדי שהוא תלמיד חכם' (שהוא) נוזיודע... — מחק מה שמחק, אף הוסיף, ונתקבל הנוסח בבכי"ק ובכי"פ. סוכה ג, 10: 'אם היה גדול מקרא אותו, והן עונין אחריו הללויה' — מחק 'והן' (§ 6.4) ושינה 'עונין' ל'עונה', הוא הנוסח שבכי"ק, בכי"פ ובדפוסים. סוכה ד, 8: 'מלמד ונשאדם חייב בכבוד יום טוב...' — הוסיף ש' הזיקה, כפי שהוא בכי"ק ובכי"פ. סוכה ד, 9: 'שלסיד היו אלא ונזוהו מושחרין מפני היין' — כנ"ל. רה ב, 6: 'זוג שבראשון' — תיקן ל'זוג שבא ראשון' [§ 3.13 (א)]. נד ה, 6: 'אמ' לו (וה)לא נתתי לך את שלי אלא שתקדישם לשמים, אמ' לו (וה)לא נתת לי את שלך...' — הפך 'הלא' ל'לא', היא הגרסה בכי"ק ובכי"פ. נד ו, 8: 'מותר בדבש (של) תמרים' — מחק 'של' והרכיב סמיכות, בבכי"ק ובכי"פ. שם: 'כל ששם תולדתו קרויה עליו ונדר ממנו, אסור אף כיוצא ממנו' — כך כתב הסופר, כגרסת כי"ק; הנקדן שינה ל'כיוצא ממנו', כנוסח כי"פ. נד י, 1: 'אין צורך לומר ש(י)קנים אחד מהן' — הפך מן עתיד לעבר^{57A} ע"י מחיקת התחילית (וכי"ק: יקס, כי"פ: יקיים). נד י, 4: 'עד שלא היתה בתו יוצאה אצלו' כתב הסופר; הנקדן שינה ל'... יוצא מאצלו', היא הגרסה שבכי"ק ובכי"פ. נד יא, 3: 'קונם שני נהנה לבריות אינו יכול להפר' — כך כתב הסופר כגרסת כי"ק, אלא שנקדנו ניקד 'נהנה', לשון זכר, וזה לא ייתכן, שהרי מדובר בנדרים שהאשה נודרת אילו מהם בעלה יכול להפירם. היתה בלשון חז"ל צורה (בבליה) של בינוני נפעל יחידה בגזרת ל"י כגון נְהַנֶּה⁵⁸ (וכך ניקד ילון

⁵⁷ ממקום זה אנו למדים שהטעמים (§ 2.9) לא היו בטקסט לפני הניקוד, שכן הסילוק מסומן כאן בהברת מלעיל.

^{57A} כלומר, מן יפעל לפעל - "העובדה שבלשון חכמים אי אפשר להביע במפורש מודאליות וזמן עבר כאחד, מאמצת את הדובר לוותר ועל אחד משני היסודות" (מישור תשמ"ג, עמ' 112).

⁵⁸ הצורה הרגילה היא נְהַנֶּה⁵⁸ (§ 5.2.8.3 (ב)).

כאן), אולם זו לא הובנה כבר לא בכי"ק⁵⁹ ולא בכי"ד, שנקדנו תיקון ל'נהנת', גרסה שאנו מוצאים בכי"פ. נד יא, 8: 'הרי המעות האילו נתתם לך במתנה' כתב הסופר; הנקדן שינה והתאים לגרסה המצויה בכי"ק, בכי"פ ובדפוסים: 'נתונים לך...'. גט ד, 9: 'הלוקח מביא (ה)ביכורים' — מחק את היידוע. גט ה, 6 — שינה 'מהרוגי מלחמה ואילך' ל'מהרוגי נחמלחמה ולחלף'; ספק אם בכלל ניקד את ו' החיבור וכי"ק: וְחָלָף, כי"פ: ואילך. בסיכום תיקונים אלה מתקבל הרושם, שהנקדן קירב את הנוסח שהיה מונח לפניו אל זה המוצג בכי"ק ובכי"פ, הידועים ככתבי-יד איטלקיים. הנתונים שפירטתי מיתוספים אף הם לאלה שסייעו להניח הנחות בדבר מקומו של נקדן כי"ד (§ 7.1).

2.14 שינויי הכתיב והקרי

עוד ראיה לכך שהנקדן אינו זהה לסופר נמצאה לי באותם מקרים, שבהם הניקוד סותר את הכתיב או מוציא את כתיבה של תיבה מסוימת מכללי הכתיב הנוהגים בכה"י. סוכה א, 4: שְׁקִיצָן — הסופר גרס פִּעֵל; (§ 3.10); ביצה ד, 3: קָרְדֹם⁶⁰; רה א, 6: יָתֵר § 3.4.2.2 (א); רה ב, 7: מְקַדְשִׁין — הסופר גרס הפעיל; (§ 3.10); נד ה, 1: תְּרַנְגִּלִּין § 3.4.1.2.1 (אה); נד ז, 8, ח, 6: לֶאֱכֹל § 3.4.1.1 (אב); גט ג, 1: לְבָכָר § 3.3.1.2.1 (ב); גט ד, 4: מְשַׁחֵר § 3.5.1.2; גט ה, 9: תְּגִיעַ — גרסת הסופר בהפעיל, והנקדן תיקן לקל, כפי שהוא בכי"ק ובכי"פ.

2.15 מהימנותו של הנקדן

הנקדן של כי"ד נמנע מלהכריע, בבחינת הודאת "לא ידעתי", כשלא היה בטוח בצורתה של תיבה. בשק ו, 1 הותיר בלא ניקוד את הוי"ו הראשונה של 'השתחויות'; בגט ה, 3 נתקל בצורת שם פעולה בלתי מוכרת לו, כנראה, ב'אין מוציאין לאוכלת הפירות' § 5.3.7.3 (א) והוא לא שינה ולא ניקד.⁶¹ דוגמאות אלו הן חשובות מפני שהן מאוששות בעינינו את אמינותו של הנקדן.⁶²

⁵⁹ ייבין ותשמ"ה מביא (בעמ' 717) צורות בינוני נפעל ל"י בל"ח במסורת הניקוד הבבלי המנוקדות בקמץ, כגון נִרְאָה, או בפתח, כגון נִרְאָה. וועיין גם שבטיאל תרצ"ז-תרצ"ח א, עמ' 14. "... בל"ח ... משמשת לפעמים צורת הנקבה לזכר, אך החילוף ההפוך, צורת הזכר לנקבה, אינו מצוי" (ייבין שם). כי"ק במקומו, אם אין בו סתם טעות, מציג את החילוף ההפוך.

⁶⁰ ראה § 3.4.1.2.1 (בב) והע' 122.

⁶¹ וועיין גם הע' 164.

⁶² עם זאת גיליתי אצלו פעם אחת גישה של מדקדק-מתקן בתיקון שתיקן את עצמו (ראה § 5.3.10.1 והע' 484).

הכתיב

3.0 קווים כלליים

תיאור שיטת הכתיב בכתב-יד דיינארד חייב סקירה קפדנית של מאות תיבות ולעיתים מניית כל היקרויותיהן של מלים מסויימות בכתב-היד. בתום עבודה זו יכולתי לסכם את נוהגי הכתיב בכי"ד בשש תכונות ברורות:

(א) התנועה [a] באמצע התיבה נכתבת בדרך-כלל חסר.
(ב) התנועה [e] סופרו של כי"ד נוטה לכותבה מלא יו"ד בהברות פתוחות, אולם השפעת הכתיב המקראי החסר נותנת את אותותיה, בייחוד בתיבות שכיחות במקרא.

(ג) [i] נכתבת מלא יו"ד בכל סוג של הברות, להוציא הברות סגורות-שווא באמצע המלה.

(ד) התנועות [o] ו-[u] מצויינות תמיד בכתיב מלא וי"ו.
(ה) בוי"ו וביו"ד עיצוריות ניכרת מגמה למעט באימות קריאה תכופות, ועל כן אותיות כפולות רגילות יותר לפני התנועות [a] ו-[e].

(ו) בדו-תנועות מועט יחסית הכתיב הארץ-ישראלי ביו"ד כפולה⁶³.
עניין מיוחד מעוררים כתיבן של מלים שאולות וכתבים חריגים של תיבות בודדות, המשקפים בחלקם הגדול, כנראה, חילוקי נוסח בין הכתב והניקוד. ראויה לשימת לב היא גם בחירתן של אימות-הקריאה, בפרט במלים שאולות, בשמות פרטיים ובכלל בצורות לא-מקראיות.

בחרתי שיטת תיאור, שלפיה חולק הפרק לתשעה סעיפים עיקריים. לכל אחת מחמש התנועות יוחד סעיף בפני עצמו; כל אחד מן הנושאים: וי"ו עיצורית, יו"ד עיצורית, הדו-תנועה [aj] והדו-תנועות [oj] ו-[uj] נסקר בסעיף נפרד⁶⁴. חלוקה פנימית של הסעיפים הללו נעשתה על-פי הבוחן של סוג ההברה: ראשונה נידונו ההברות הסגורות, תחילה בסוף תיבה ואחר באמצע התיבה (לפי העניין חילקתי חלוקה נוספת בין הברות

⁶³ ראה קוטשר תשכ"ג, עמ' 251 ואילך.

⁶⁴ עוד שני סעיפים קצרים ניתנים בסוף הפרק.

סגורות-שווא ובין הברות סגורות-דגש, ולאחר מכן נסקרו ההברות הפתוחות: תחילה הסופיות, אחריהן המצעיות. בכל תת-סעיף תוארו הכתיבים המלאים והחסרים בנפרד. כשאימות-קריאה שונות משמשות בסוג מסויים של הברות, קבעתי לכל אחת מהן מדור נפרד. בכל החלוקות הללו נתבקשו לרוב הפרדות נוספות לפי בחנים שונים: צורניים, מקורות המלים וכיו"ב. קביעת השיטה נבעה מן הדאגה למבנה ובהירות; אפשר שהעובדה כי בכך נמצא מרכז הכובד של שאלת הכתיב מטה, בדיעבד, ממהות אס-הקריאה אל סוג ההברה, מרמזת כי זהו טבעם של הדברים⁶⁵.

3.1 הברות בעלות התנועה [a]

3.1.1 הברות סגורות

כתיב חסר הוא הכלל בהברות סגורות, בין בסוף בין באמצע התיבה, בין בהברות הסגורות על-ידי עיצור פשוט בין על-ידי מכפל: מקדש, עבדו, התמה. יוצאים מכלל זה: (1) אל"ף המשמשת כאס-קריאה בהברה האחרונה במלה, כשהיא אות אטימולוגית⁶⁶, ד"מ: יצאת (נד יא, 9), לאן (בכ"מ). (2) תואר הפועל 'כאן' (כ) נביצה ד, 7 (מנוקד: כאן), אבל באותה משנה עצמה x2: פן (כ)⁶⁷, נד י, 17.

3.1.2 הברות פתוחות

3.1.2.1 בסוף תיבה אנו מוצאים:

3.1.2.1.1 כתיב מלא בדרך-כלל; אימות-הקריאה המשמשות הן אל"ף

או ה"א, לפי הפירוט שלהלן:

(א) אל"ף נוהגת—

אא) כשהיא אטימולוגית: נקרא (שק ה, 1), אָנָא (סוכה ג, 9).
אב) במלים ממוצא ארמי או זר (כ): גְּלוֹסְקוֹמָא (המ"ס אינה מנוקדת; גט ג, 3), דִּיפְתָּרָא (גט ב, 4), הַגְּמוּלָּא (גט א, 1: x2), סִיקְרָא (גט ב, 3), קוֹבָּיָא

⁶⁵ בשיטה דומה נקט מ' טרופר באחת העבודות הראשונות בשדה הכתיב של לשון חז"ל (טרופר תש"א). דיון בשאלת הכתיב בכתיב של המשנה ראה אצל אפשטיין תשכ"ד, עמ' 1234-1252.

⁶⁶ הבחנה בין אימות-קריאה ובין אותיות נחות אטימולוגיות, ראה אצל צרפתי תשל"א.

⁶⁷ ומעניינת ההשוואה:

כי"ד: עד כאן	אזי אוכל למחר	---	מיפן ועד פן...
כי"פ: עד כאן	" "	---	מיפן עד פן...
כי"ק: מיפן	" "	---	מיפן ועד כאן...
לו: עד כאן	" "	---	מיכאן ועד כאן...

נאמר כבר שאס-הקריאה באה במלה 'כאן' כדי להבחינה מ'פן' (בר-אשר תש"ס א, עמ' 26 והספרות המצוטטת שם בהע' 143, וכן עמ' 58). בדוגמה שלפנינו יש משום תמיכה באפשרות זו, מצד כי"ד וכי"פ: לאחר שנכתבה המלה מלא בהיקרות הראשונה, לא היה צורך באס-הקריאה בהיקריות השנייה והשלישית.

(רה א, 8), מעשה רְתַחְתָּא⁶⁸ (נד ו, 2). יוצאים מן הכלל (כ): אִמָּה (= "אמי"; נד ב, 1), אִימָרָה (נד א, 3), טְבִלָה (ביצה א, 8; רה ב, 8).
 אג) בשמות העצם הפרטיים האלה (כ): אָבֵא שאול (נד ו, 5; גט ה, 4), ר' יוחנן בן גודִנְיָא (גט ה, 5), גְּרֹוֹפִינְיָא (רה ב, 4: x2), חֲנִינְיָא איש אונו (גט ו, 7), סְרִטְבָא (רה ב, 4: x2), ר' אלעזר בן פְּרִטָא (גט ג, 4), קפונִיָקִיָא (כת יג, 11: x6).

אד) במלים: שִׁינְיָא (גט ו, 5) (כ), הֶלֶא (כת יג, 8, נד ג, 1, ד, 8: x2, ה, 6) (כ).

אה) בפועל נִסְתַּמָּא (כ) (גט ב, 6).

ב) ה"א משמשת —

בא בכינוי אֶתָּה (בכ"מ) § 5.1.1, הערה (ב).

בב) בפעלים בעבר נוכח, כשהכתיב הוא מלא (ראה § 3.1.2.1.3).

בג) בשמות העצם הפרטיים שלהלן (כ): אֶתָּה (שק ה, 1), אֶרְזָה (שק ה, 1), ר' יוחנן בן בְּרוֹקָה (סוכה ד, 6), ר' יודה בן בתירה (נד ו, 8, גט ב, 4), בן פְּתִיכָה וגט ה, 7; § 4.13 (ד), ר' חנניה (שק ד, 4, ו, 1), טוֹבִיָה הרופא (רה א, 7), ר' יהודה או יודה⁶⁹ (בכ"מ), ינִיָּה (נהביא) (תע ב, 4), שער יְכִנְיָה (שק ו, 3: x3), הר המורִיָּה (תע ב, 4, 5), מִצְפֶּה (תע ב, 4), הר המִשְׁטָחָה (רה ב, 4), מִתְּנִיָּה (שק ה, 1), נְחֻנְיָה (שק ה, 1), ר' נחמיה (נד ג, 11), ר' לעזר בן עזריה (ביצה ב, 8, נד ג, 11), ר' עקיבה (בכ"מ), פְּתִיכָה (שק ה, 1: x2), ר' יהושע בן קֶרְתָּה (רה ד, 4).

בד) בציווי המוארך: הושיעה, הצליחה (כמה פעמים בסוכה, פרקים ג ו-ד; אבל בפרק ד, משנה 5, 'הושיע נא' בכתיב חסר x3: אין ספק שנגרר הסופר אחר צורות הציווי הרגיל).

ג) אל"ף וה"א כאימות-קריאה מתחלפות —

גא) בתיבה הארמית אבא (= "אבי") (כ):

בה"א	באל"ף
כת יג, 5, נד ה, 6	ביצה ב, 6, נד ט, 5, יא, 4, x2:11
ס"ה: פעמיים	ס"ה: 5 פעמים

גב) בשם הפרטי דוסא (כ):

בה"א	באל"ף
ר' דוסָה בן אֶתְרִיָּס ⁷⁰	ר' דוסָא בן חֲרִקִינִס ⁷⁰
(רה ב, 9)	(כת יג, 2)
ס"ה: פעמיים	ס"ה: פעמיים

⁶⁸ לדעת ייבין (תשל"ב), צורה זו אינה אלא המלה העברית 'רְתַחְתָּח', על משקל 'אֲדָמָדס'.

⁶⁹ ראה הע' 535.

⁷⁰ לעניין השם 'חרקינס/ארכינס', ראה § 4.13 (א, 4).

3.1.2.1.2 כתיב חסר

כתיב חסר אנו מוצאים — ללא יוצאים מן הכלל — רק⁷¹ בכינוי הקניין לנוכח, החבור לשם המסתיים בתנועה (§ 5.3.32.1), למשל: דְּבָרֶיָּהּ (רה ב, 8), בְּנוֹתֶיהָ (נד ט, 9).

3.1.2.1.3 כתיב מלא וכתיב חסר

כתיב מלא וכתיב חסר — שתי האפשרויות מתחלפות בפעלים בעבר נוכח (כ); רוב ההיקריות הן לצד הכתיב המלא, ואם-הקריאה המשמשת היא ה"א:

מלא	חסר
תִּי־תָה (סוכה ב, 7; נד ט, 4, 9)	תִּי־תָה (נד ט, 7 ²⁴)
נִמְצָא־תָה (רה א, 6)	נִמְצָא־תָה (נד י, 6)
נִתְּתָה (נד ה, 6)	נִתְּתָה (כת יג, 8)
רָאִיתָה (רה ב, 6)	רָאִיתָה (רה ב, 8)
<קִי>-בִלְתָּה (רה ב, 9)	
קִי־מִתָּה (סוכה ב, 7)	
ס"ה: 8 פעמים	ס"ה: 4 פעמים

3.1.2.2 אמצע התיבה

באמצע התיבה הכתיב חסר, ד"מ: בִּגְדִם מְנוּת (ביצה ה, 7).
כתיב מלא — באם-הקריאה אל"ף — אנו מוצאים רק במקרים הבאים:
(א) כשהאל"ף היא אות אטימולוגית, בדרך-כלל בהברה שנפתחה בנטייה (השווה לעיל, § 3.1.1), כגון: חֲטָאתוֹ (גט ג, 3), מְאִתִּים (כת יא, 5), מְלָאכָה (סוכה ה, 5: x2), רָאִשֵׁי (שק ח, 8).
(ב) במלה השאולה קוֹרְדִיָּאקוֹס⁷³ (גט ז, 1: x2) (כ).

71 כתיבה של מלית השלילה 'לא' — ככל הנראה 'לא' הארמית וראה § 3.12 (ב) והע' 161 — שייך אולי לכאן, כאשר נשמטת האל"ף, בהתחבר המלית אל התיבה שאחריה.

72 במובאה מן המקרא.

73 מצורת המלה καρδίακος אפשר אמנם להניח, כי האל"ף פותחת כאן הברה, אולם הן הניקוד בכי"ד הן הכתיב בכי"פ (קורדייאקוס) ובכי"ק (קורדייקוס), כאן גם הניקוד מסייע וכן תופעות ידועות בלשון חז"ל, כגון 'הַנִּיחָה' תחת 'הַנִּנְחָה' (§ 4.12) — כל אלה מצביעים על האפשרות, שכללה מלה זו דו-תנועה עלה [a], הוי אומר: האל"ף כאן אם-קריאה היא. כבר הצביעו על כך, שאל"ף מצעית לא-אטימולוגית שכיחה באם-קריאה בעיקר אחרי יו"ד ויו"ו (קימרון תשל"ה, עמ' 136, 142-143), ובמיוחד במלים זרות (שם, הע' 28), במצב כזה אם-הקריאה מציינת גם את עיצוריותן של יו"ד ויו"ו.

3.2 הברות בעלות התנועה [e]

3.2.1 הברות סגורות

3.2.1.1 סוף תיבה

3.2.1.1.1 כתיב חסר

כתיב חסר הוא הרווח —

- (א) בצורות פועליות, כגון: גִּשְׁן (נד ד, 4), מִגְבֵּב (ביצה ד, 6: x2), לִקְחָ (נד ה, 3), יָחַל (נד ז, 9), הִנָּךְ (סוכה ג, 12).
 (ב) בכינוי מושא, ד"מ: יְבִיאִם (ביצה ד, 1), תְּקַדִּישִׁם (נד ה, 6).
 (ג) בשמות עצם, לרוב: דְּרָגֶשׁ (נד ז, 5: x3), כִּסֵּף⁷⁴ (רה ג, 4), מִרְחָץ (נד ה, 3), ועוד.

3.2.1.1.2 כתיב מלא

כתיב מלא אנו מוצאים —

- (א) במלים שבהן אם-הקריאה היא אות אטימולוגית: בֵּית (סמיכות של 'בֵּית' - בכ"מ), בֵּין (מלת היחס - בכ"מ), לִשְׁאֵת (נד ח, 7), ועוד⁷⁵.
 (ב) במלים (כ): אֶגְיֹף (נד ז, 5; כי"פ: אֶגְרֹף, כי"ק: אֶגְרֹף), אֶגִּיר (כת יג, 7), כֶּסֶף לֵין (בכ"מ, ד"מ: רה א, 3), צִיר (של דגים - נד ו, 4; כי"ק: צִר).

3.2.1.1.3 כתיב מלא וכתיב חסר

כתיב מלא וכתיב חסר מתחלפים —

- (א) בבינוני יחידה (או עבר נסתרת⁷⁶), בניין נפעל, של פועלי ל"י, לפי הפירוט הבא (כ):

חסר

מלא

נִהְנֶה (נד ב, 5, ג, 2, ח, 7, יא, 3, 11)

נִהְנֶה (נד ג, 4, ז, 9: x2, ח, 7, יא, 11)

נִעֲשֶׂת (שק ח, 5, נד ט, 10: x2)

נִעֲשֶׂת (נד ט, 10)

ס"ה: 8 פעמים⁷⁷

ס"ה: 6 פעמים

⁷⁴ לא התחשבתי במקום ההטעמה, כמו-כן התבססתי על הניקוד שלפני ולא על אפשרות הגיית המלה כגון [kaesæf].

⁷⁵ אך ראה להלן § 3.2.1.1.3 (א) והע' 77.

⁷⁶ ראה להלן, הע' 305, וכן ההערה הבאה.

⁷⁷ אנו רואים, כי הנוהג לכתוב הברות מסוג זה בכתיב חסר גבר על הדאגה לציין אותיות אטימולוגיות. האפשרות שישקף הכתיב החסר צורת נסתרת עבר ומעין 'נִעֲשֶׂת' או 'נִעֲשֶׂת', ראה ייבין תשמ"ה, עמ' 716 והע' 38 שם, במובחן מן הבינוני 'נִעֲשֶׂת' — אפשרות זו אינה מוצאת סיוע בכי"ד: צורות הרבה, הכתובות חסר, הן של בינוני דווקא, ד"מ בנד ב, 5: 'קונס אשתי נהנת לי', ובלשון דומה שם ג, 2, ח, 7, יא, 3, 11.

(ב) במלים הבאות:

מלא	חסר
טִלְיָה (נד ג, 5)	טִלְיָה (שם)
קִרְפִּיָּה (בעה ד, 2)	קִרְפִּיָּה (שם)
קִתְרִי (נד ג, 11)	קִתְרִי (נד ג, 11, יא, 4, גט ג, x3:1, ד, x2:6)

3.2.1.2 אמצע התיבה

3.2.1.2.1 כתיב חסר

כתיב חסר הוא השולט. דוגמאות: אֶתְרוֹג (סוכה ג, 11), אֶלָּא (בכ"מ), שִׁמָּא (בכ"מ), שֵׁ - (ש' הזיקה; בכ"מ)⁷⁸, מִמְּנוּ (כת יג, 6), ועוד.

3.2.1.2.2 כתיב מלא

כתיב מלא אנו מוצאים —

- (א) בתיבה אֶילָה, בכל מקום, בין שהיא כינוי רומז ובין שהיא מלת שאלה §1 5.1.2, הערה (ה).
- (ב) פעם אחת, כיוצא מן הכלל, לפני כינוי מושא חבור: יִזְיָנָה (ביצה ג, 5) §1 5.2.15.2.2 (ב).
- (ג) בתיבה אֶיִלְשִׁי, בין שמובנה "רוצה אני" (כת יב, 3: x2) ובין שמובנה "אי אפשר" (גט ו, 1) §1 3.12 (א).
- (ד) בסמיכות של 'אברים': אֶיִלְרִי (שק ח, 8) §1 5.3.3.2 (ב).

3.2.1.2.3 כתיב מלא וכתיב חסר

כתיב מלא וכתיב חסר מתחלפים —

- (א) במלה 'אימתי' — מלא: אֶיִמְתִּי (גט ה, 6); חסר: אֶמְתִּי⁷⁹ (נד ו, 6).
- (ב) בשם העצם הפרטי הִילָל (כ)⁸⁰:

מלא	חסר
הִילָל (בעה א, 2)	הִלָּל (שק ח, 6, גט ד, 3, 5)
הִילָל (סוכה ב, 7, ג, 9, בעה א, 1, x2:5)	הִלָּל (סוכה א, 1, 7, ב, 7, רה א, 1, נד ג, 2, x2:6, 7, 8, 9, ב, 1, 4, 5, נד ג, 4: x2) ס"ה: 16 פעמים
	ס"ה: 11 פעמים

⁷⁸ בנד י, 1: שְׁסִיקָיִים — נמוקה היר"ד (§ 2.13 והע' 57א), לשנות מעתידי לעבר. פרט זה מוכיח, כי "הפריעה" היר"ד במקום כזה.

⁷⁹ בתע א, 1 האל"ף מנוקדת בפתח, ואילו בסוכה ב, 9 יש קרע ואין לדעת מהו הכתיב שם. ועיין § 5.3.27 והע' 569.

⁸⁰ לא בכל מקום הוא מנוקד, אך בהיקרזיות המנוקדות אין אף לא דוגמה אחת של הִלָּל (בחירק). ועיין קוטשר תשכ"ג (עמ' 257-258), תשכ"ט א (עמ' 233-234).

3.2.2 הברות פתוחות

3.2.2.1 סוף תיבה

בסוף תיבה אנו מוצאים תמיד כתיב מלא. כאימות-קריאה משמשות אל"ף, ה"א או יו"ד, לפי הפירוט הבא:

(א) אל"ף נוחתת —

(אא) כשהיא אטימולוגית: יצא (נד ח, 2), מִקְרָא (סוכה ג, 10) § 5.2.9.3 (ד1).

(אב) במלה שִׁמָּא (בכ"מ) § (5.3.27).

(אג) במלה סוּמָא (כ) (גט ב, 5) § 5.3.7.2 (ב1).

(ב) כתיב בה"א —

בא בפעלים מגזרת ל"י: נִהְיָה (נד ח, 7: x2), תַּעֲשֶׂה (כת יב, 4).

(בב) בתיבות שכך הוא כתיבן במקרא, כגון: זָה (כינוי הרמז - בכ"מ), מִנֶּה (גט א, 6), עֲשֶׂה (בכ"מ), יִבְנֶה (שם המקום, כגון: רח ב, 9).

(בג) בתיבה קוֹפָה (נד ו, 6)⁸¹.

(ג) כתיב ביו"ד —

גא בכל ההיקריות של סמיכות הריבוי הזכר, כגון: רגְלֵי, דבְרֵי⁸².

(גב) במלים שאולות: אֲמַבְטִי (נד ד, 4; כי"ק: אֲנִיטֶבֶטִס, אפּוֹתִיקִי (גט ד, 4; כי"ק: אֲפּוֹתִיקִס, דְּכִי (נד א, 3).

(גג) בשם הפרטי טְבִי (סוכה ב, 1: x2 - כי"ק: טְבִי; בכי"פ תוקן כנראה 'טְבִי' בצירה ל'טְבִי' בחירק).

(גד) חילופי אל"ף ויו"ד אנו מוצאים בנטיית העתיד של 'היה':

אל"ף יו"ד

אָהָא (כת יב, 2, ג, 5)

תָּהָא (שק ז, 6, ח, 7, סוכה ג, 10, כת יג, 5, נד תָּהָי (נד ח, 6)

ח, 6, ח, 6, יא, 4, 12: x3, גט ב, 4, ד, 3

ס"ה: 12 פעמים

ס"ה: פעם אחת⁸³

יָהָא (סוכה ג, 12: x2, ב, 4, תע א, 1, ב, 2, יָהִי

(כת יב, 1: x2, נד ג, 1, ח, 6,

נד ח, 3, 4, יא, 8, גט ג, 5, ד, 2, 8)

ס"ה: 11 פעמים

ס"ה: 8 פעמים

(ה) חילופי ה"א ויו"ד אנו מוצאים⁸⁴ בכתיב השם הפרטי 'יוסה/יוסי'⁸⁵:

⁸¹ גרסת אלבק-ילון: קִיפָה, כי"ק: קוּפָא, כי"פ: קוּפָא.

⁸² שלושה יוצאים מן הכלל, כתובים בה"א: מַעֲשֶׂה ידיד (נד ז, 7 - כך גם בכי"ק, ואפילו אלבק-ילון גורסים כן, אף-על-פי שהחקשר דורש ריבוי, אכן, כי"פ: מַעֲשִׂי, עוֹלָה בבל (נד ח, 4, 5; בשני המקומות גורסים הן כי"ק והן כי"פ: עוֹלִי בבל, רֹאֶה חמה (נד ג, 7; כי"ק וכי"פ: רֹאִי חמה).

⁸³ מעניין כי, בעוד כל היקרויות 'תָּהָא' שנמנו לעיל כולן מין נקבה (נסתרת), הרי הצורה הבודדת 'תָּהִי' היא גם היחידה המייצגת זכר (נוכח).

⁸⁴ וראה הע' 82, לעיל.

⁸⁵ ראה אפשטיין תשכ"ד, עמ' 1267-1268.

בה"א	בין"ד
שק ז, 7, ח, 1, 2, רה א, 5, ביצה ד, 2, נד ג, 11, ד, 8, ו, 5, 10: 3א, ח, 2, יא, 1, 2, גט ב, 3, ה, 8, ו, 7. ס"ה: 17 פעמים	סוכה ג, 7, רה א, 7, ג, 2, ד, 6, נד ח, 6, גט ד, 7, ח, 8: 2א. ס"ה: 8 פעמים

3.2.2.2 אמצע התיבה

3.2.2.2.1 כתיב מלא

כתיב מלא יו"ד בדרך כלל גם אם-הקריאה אל"ף נוהגת, ראה להלן (א) אנו מוצאים במקרים הבאים:

(א) כשאם-הקריאה היא אות אטימולוגית —

(א) אל"ף כאם-קריאה: יֶאֱחֹז (סוכה ג, 7), נִמְצְאָתָה (רה ב, 9).

(ב) יו"ד כאם-קריאה: בְּיָנָה (נד ט, 10: 2א, אחת מובאה מן המקרא). כן נוהג כתיב זה בהיכוץ הדו-תנועה [aj]: אֵילִים (סוכה ה, 6), 'אֵין' בנטייה (בכ"מ), בְּיִנּוֹנִית (גט ה, 1), זֵיתִים (נד ו, 7: 2א).⁸⁶ הוא הדין כאשר כינוי המושא 'הו' חבור לבינוני ל"י (כ): מְהֵיָהוּ (נד ד, 4), מְרַפֵּיָהוּ (שם).⁸⁷

(ב) בנטיית הקניין של שמות בריבוי: דְּבָרֶיָהּ (רה ב, 8).

(ג) לפני כינוי קניין חבור למדברים (כ): אֶצְלֵינוּ (כת יב, 3: 2א), דְּרַפֵּינוּ (סוכה ב, 1).

(ד) במלות הכוללות את יסודות השאלה או הרימוז 'אֵי' ו'הָא', כגון: אֵיכֹן (שק ו, 1), פִּיפֶד (תע ב, 1), הֵיכֶל (סוכה ה, 7: 2א).

(ה) במלת היחס 'הֵימֶן': הֵימֶנוּ (ביצה ב, 1, ג, 2, נד ד, 1, ועוד).

(ו) בבינוני הפעיל של גזרת הכפולים (כ): מִיֶּסֶב (נד ד, 4), מִיֶּפֶר (נד י, 2, 5, 6, 8, יא, 1), מִיֶּצֶר (רה ב, 9). יוצא מן הכלל: מִפֶּר (נד י, 2).

(ז) בפועל 'חשך' בעבר צרוי: חֲשִׁיכָה.⁸⁸

(ח) לפני גרונית או רי"ש, הבאות במקום שצפוי בו עיצור מוכפל, במקרים אלה:

(א) בתבניות הפֶּלֶל: פִּירָה (סוכה ב, 5; רה ד, 9), מִיעוֹטֹל (סוכה ג, 6). יוצא מן הכלל: יָחוּד (שק ו, 2).⁸⁹

(ב) במקור נפעל: לִיקְחוּת (נד ח, 7, יא, 3), לִיקְרָג (גט ג, 4).

(ג) בבינוני נפעל ע"ו (כ): נִיאֹתִים (שק ז, 7, ביצה א, 10).

(ט) במלים הכתובות כך גם במקרא:⁹⁰ בִּיצָה (5א),⁹¹ בִּיצִים (2א), הֵיכֹל

⁸⁶ אפשטיין (תשכ"ד, עמ' 1237-1241) מביא מקרים רבים, שבהם תיבות אלו, ואחרות כיוצאות בהן, כתובות חסר יו"ד בכ"י של לשון חז"ל. כ"ד נוהג בכוכ, בלי יוצא מן הכלל, כתיב מלא.

⁸⁷ השווה חושע ב', ט"ז: מִפְּתִיָה.

⁸⁸ פעם אחת מנוקד 'חֲשִׁיכָה'; מראי מקום ודיון ראה להלן § 5.2.2.5 (אא).

⁸⁹ כפי שעוד נראה (§ 3.7), סופרו של כ"ד נטה להימנע מכתובות אות אם-קריאה בתכיפות לאותה האות כשהיא משמשת לציון עיצור.

⁹⁰ ברשימות אלה נמנעתי מלהביא מראי מקומות — המעוניין לא יתקשה למצואם בקונקורדנציה — אולם השתדלתי למנות את כל ההיקריות.

⁹¹ שתיים מן ההיקריות הן כותרת המסכת והסוף 'חסלת ביצה'.

(x2), חִיקוּ⁹², צִיָּדָה⁹³ (x2), רִיחוּ, רִיקָם, סִיבוֹת⁹⁴. ס"ה: 8 מלים, 15 היקרויות.

(י) במלים הבאות, הכתובות חסר במקרא⁹⁵: אֲבִידָתוֹ, גִּדְרוֹ, גִּזְרָה, חֲבִירָה, חֲבִירוֹ (x28), יִשְׁנִים, כְּרִיסָה, מְגִירָה, עֵינֵי (x3), עֲרִימָה, קְרִיבִים (x4), רִיחִים (x5), שְׁאִילָה, שְׁלִימָה, שְׁנִי⁹⁵ (x12), תִּיבָה (x6). ס"ה: 16 מלים, 68 היקרויות.

במלים הבאות (כ), שאינן במקרא בכלל או שאינן מופיעות בו באותה הנטייה שהן נטויות בה בכי"ד⁹⁶: אִימורִי, בִּיבְרִים (ביצה ג, 1: x3; כך גם בכי"פ, אבל בכי"ק: בִּיבְרִין/ם), גִּזְלוֹת, דְּלִיקָה, דִּינָר (ביצה ג, 7, נד ט, 5 - כך הוא בכי"פ, אבל בכי"ק: דִּינָר, וכן ניקד ילוֹן, דִּינָרִין (נד ג, 1: כנ"ל לגבי דינר), טְרַמִּיטֹן (נד ו, 1: כך גם בכי"פ, אבל בכי"ק: טְרַמִּיטֹן), טְרִיפּוֹת, כְּרִישִׁין, כְּתִיפּוֹ, מְגִרִיפָה⁹⁷, מְאִירָה (לשון 'ארר'), נְבִילוֹת (x2), נְקִיבוֹת (x4), נִיקְלִיטִי (המיטה), עֲבִירָה, עִידוֹת, פִּירוֹת (x15), פִּירוֹתֶיהֶן, קִדְרָה (x6), קִיסָם, קְרִיבָה (x2), רְבִיעָה (נד ח, 5: x2; כך גם בכי"ק, אבל בכי"פ: רְבִיעָה). ס"ה: 24 מלים, 52 היקרויות.

3.2.2.2.2 כתיב חסר

כתיב חסר נוהג במקרים הבאים —

(א) בהפלולוגיה 'שְׁנִי, שְׁנִי' § 3.12 (ד), בכל מקום, אבל בנד ח, 6: שְׁאִינִי, ביו"ד תלויה § (2.11.1).

(ב) בשם הפעולה של בניין הפעיל בגזרת הכפולים (כ): הֶפֶר (נד י, 8; כי"ק וכי"פ שניהם גורסים: הֶפֶר; § 5.3.10.1).

(ג) בצורות שכתובן הוא כך במקרא —

גא לפני כינוי מושא למדבר החבור לציווי (כ): הַשְׁאִינִי (נד ד, 6).

גב) במ' היחס לפני גרונית, בכל מקום, למשל: מִתְבַּרְחָה (ביצה ב, 3).

גג) בעתיד קל של פועלי פ"י או הנוטים כמותם: יִלְכּוּ (רה א, 7), יִצָּא (שק ז, 3), תִּהְרָד (נד ח, 5), ועוד.

גד) בעתיד נפעל של פועלי פ"ג (כ): תִּצָּלֵל (ביצה א, 1), יִהְיֶה (נד ג, 11).

⁹² במקרא המלה כתובה כארבעים פעם מלא — בנטייה, בסמיכות ובנפרד. פעם אחת, במשלי כ"א, י"ד, באה המלה כתובה חסר.

⁹³ במקרא ארבע פעמים מלא ושש חסר, ואמנם אין החוראה זהה: 'צִיָּדָה' במשנה היא "פעולת הצִיָּד", ואילו 'צִיָּדָה' או 'צִדָה' שבמקרא היא "מזון".

⁹⁴ 'שִׁיבָה' במקרא לעולם כתובה מלא.

⁹⁵ "להבדיל מן שְׁנִי", כלשון אפשטיין תשכ"ד, עמ' 1242.

⁹⁶ ברשימה זאת הבאתי מראי מקומות ליד אותן מלים, שהחשוואה העלתה כי צורותיהן שונות מן המצויות בכי"ק או בכי"פ.

⁹⁷ מן 'מְגִרִיפָה' שביואל א', יז ניתן להניח צורת נפרד כגון 'מְגִרִפָה'.

3.2.2.2.3 כתיב מלא וכתוב חסר

כתיב מלא וכתוב חסר מתחלפים —

(א) בסמיכות ובנטייה של שמות עצם בריבוי על משקל 'שָׁנִי, שְׁמַחִי' § (5.3.5.3):

חסר

מלא

תִּבְיָהוּ (וה ג, 1)

יִרְאִי (שק ה, 6)

עֲרִי (נד ג, 11: x3 - אחת מובאה מן המקרא)

(ב) במלים הבאות הכתובות חסר במקרא:

מלא

חסר

זְקִיָּים (סוכה ב, 1)

פִּיָּאָה (נד יא, 3)

זְקִיָּים (שם)

פִּיָּאָה (גט ה, 8)

(ג) במלים שלהלן, שאינן באות במקרא באותה הנטייה שהן נטויות בה בכי"ד⁹⁰:

מלא

חסר

יְתִירָה

פְּשִׁירָה (x15)

פְּשִׁירִים (x2)

פְּשִׁירוֹת (x3)

תְּפִילָּה

יְתִירוֹת

פְּשִׁירָה (x2)

פְּשִׁרִין (x4)

תְּפִלִּין

ס"ה: 5 מלים, 22 היקדויות

ס"ה: 4 מלים, 8 היקדויות

3.3 חברות בעלות התנועה [I]

3.3.1 חברות סגורות

3.3.1.1 סוף תיבה

(א) כתיב מלא יו"ד הוא הכלל. כמה דוגמאות יספיקו: הוֹאִיל (כת יג, 4), מִשְׁחִילִין (ביצה ה, 1), פְּזִיחַ (נד א, 2), צְלוּחִית (סוכה ד, 9), תְּשֻׁמִּישׁ (תע א, 6), קוֹפִיץ (ביצה ג, 6), הֵין (= "הו, פֶּר") (גט ז, 1), בְּעֵלִיָּה (נד יא, 8).

(ב) כתיב חסר בא רק בתיבות דלקמן, מלים וצורות הכתובות בדרך-כלל חסר גם במקרא: אֵם (בכ"ט, גוֹיִם (נד ג, 11), דוֹד (תע ב, 4), דְּרוֹמִיִּים (שק ו, 3), לְוִיִּים (נד יא, 3: x3), מֶן (מלת היחס - בכ"ט, רְאוּיִים (שק ד, 6), שְׂבֻיִּים (גט ד, 6: x3).

3.3.1.2 אמצע התיבה

3.3.1.2.1 חברות הסגורות על-ידי עיצור פשוט

(א) כתיב חסר הוא הכלל, על-דרך הנוהג במקרא —

(אא) אחרי אותיות יחס: וּבְמִצְלָתִים (סוכה ה, 4), לָבְנוּ (ביצה ה, 3), ועוד.
(אב) בכל הצורות הפועליות, כגון: נִבְרָא (גט ד, 5), מִתְחַמֵּם (ביצה ב, 5), הִתְקַבֵּל (גט ו, 1), הִדְלָה (סוכה א, 4), נִכְתָּב (גט ז, 1), כְּתָבוּ (גט ו, 5).

יוצאים מן הכלל: נִיפְחָת (ביצה ד, 3), נִיפְחָה (נד ג, 11), נִיפְחָנו (שם), נִיפְחָתֵק (גט ז, 1), פִּיטְרוּהָ (גט ו, 5)⁹⁸.

אט בכל שמות העצם, כגון: לְשִׁפָּה (סוכה ד, 4), מְגִמֵּר (ביצה ב, 7), נִדְרִי (נד ג, 1), פְּנִחָס (שק ה, 1)⁹⁹, קִטְנִית (נד ז, 1), שְׁחָרור (גט א, 6). יוצאים מן הכלל (כ): גִּיזְבָּרִין (שק ה, 2)¹⁰⁰, מִינְיָן (ביצה ג, 8), נִיפְחָי (נד ג, 1), 101¹⁰¹, נִינְיָה (תע ב, 1)¹⁰², פִּילְפָּלִין (ביצה ב, 8)¹⁰³, פִּיקָחִין (כת יב, 2), קִיפָּה (סוכה ב, 6), שִׁיבָרִי (רה ג, 6).

(ב) כתיב מלא נוהג —

בא בפֶּעַל עבר של המרובעים: נִיעָנְעוּ (סוכה ג, 9), פִּירְנֶס (כת יג, 2), קִיל־קלוֹ (רה ב, 1), שִׁחְרָרוּ (גט ד, 4).

בב במלה אִימְרָה (נד א, 3; כ"ק: אִימְרָה, וכן ניקד ילון).

בג במלים שאולות: אִיסְטִנְוֵא/אִיסְטִבָּה (סוכה ד, 4, שק ת, 4; § 4.13 104), אִפִּיטְרוּפֹס (גט ה, 4: x2), דִּיפְתָּרָא (גט ב, 4; כ"פ: דְּפִתְרָא, נִיקְלִיטִי (סוכה א, 3), סִיקְרָא (גט ב, 3). יוצא מן הכלל: לְבָלָר (גט ג, 1 — כ"ק: לִיבְלָר, כ"פ: ליבלר לא מנוקד; ילון ניקד לְבָלָר¹⁰⁴, והיא הצורה שאפשר כיוון לה סופרו של כ"ד).

3.3.1.2.2 תברות הסגורות על-ידי עיצור מוכפל

(א) כתיב מלא נוהג —

אא בתיבות אֵילוּ, אֶפִּילוּ (בכ"מ).

אב בצורות הפועליות הבאות: (α) בפֶּעַל עבר, בכל מקום¹⁰⁵, כגון: אִיבֶד (כת יג, 2), תִּיקְנָתֶם (גט ד, 5). (β) בנפעל פ"נ או ע"ו: נִדְחָת (סוכה ג, 3), נִיטְלָה (סוכה ג, 6), נִיפְר (ביצה ג, 4), נִיזְנֹנָת (כת יב, 2), יִזְנֹנָו (כת יג, 3), ועוד. יוצאים מן הכלל (כ): עִיר הַנִּדְחָת (סוכה ג, 1, 2, 5), נִשְׁאֵת (גט ג, 3). (γ) בשם הפועל בבניין קל של פועלי פ"נ או הנוטים כמותם: לִיקָח (גט ה, 6), לִידֹר (נד ג, 1), לִיָּתֵן (רה ד, 8), ועוד. (δ) בשם הפועל של בניין

⁹⁸ כאן יש משמעות לכתיב המלא: להוציא את האפשרות של קריאת ציווי פֶּעַל (ראה קוטשר תשל"ב ב, עמ' 42-43, הע' 52).

⁹⁹ תיבה זו מלמדת על הנטייה במקרים כאלה: השם 'פינחס' בא במקרא 24 פעמים בכתיב מלא, ורק פעם אחת בכתיב חסר.

¹⁰⁰ אבל בהיקרות השנייה (שק ה, 6): גִּזְבָּרִין, בכתיב חסר.

¹⁰¹ לרוב תיבה זו כתובה בכתיב חסר.

¹⁰² הכתיב המלא הוא המקראי, ולפי זה יש לומר שהחברה פתוחה ותנועתה ארוכה, וכן בשם 'פינחס'.

¹⁰³ בהיקרות השנייה (ביצה ב, 9): פִּלְפָּלִים, בכתיב חסר.

¹⁰⁴ ועיי' ילון תשכ"ד, עמ' 215.

¹⁰⁵ כדי להבחין בין פֶּעַל לקל (Segal 1958, עמ' 60, § 122, והע' 2, שם).

נפעל: לְהִיפְנֹס (נד ה, 1), לְיַפְנֹס (נד ח, 7), לְהִיפְנֹת (סוכה ב, 106),
לְהִיפְרֵעַ (כת יג, 8), ועוד.

אג) בשמות עצם — (α) במשקל קטול, בכל מקרה ואך ראה להלן (בא),
כגון: גִּידוּלִין (נד ז, 6). (β) במשקלים קטלה, מקלה, תקלה, ד"מ: תְּבִילִי
(סוכה א, 5), שְׁמִיטִים (רה א, 1), מְגִילָה (רה ג, 7), תְּחִילָה (בכ"מ), תְּפִילִין
(נד ב, 2). (γ) בנטיית שמות עצם במשקלים קט, קט, כגון: אִישִׁין (ריבוי
של 'אש' — נד א, 3), גִּיזִי (נד ז, 3), גִּיטִים (בכ"מ, אך ראה להלן), גִּיטָה
(גט ב, 5), פִּיתִי (גט ו, 2), פִּיתֵן (ביצה ב, 6). יוצא מן הכלל (כ): גִּטִּים (גט
ב, 2, ג, 2). (δ) בשמות העצם הבאים (כ): ⁹⁰אִיגָרֶת¹⁰⁷, אִישוּת, גִּבְיִי (שם
פרטי) — שק ה, 1; גרסת אלבק-ילון בלא דגש, זִיבּוּרִית (α3), טִיפֶת,
יִלּוּדִין (x2), מִינָה (x2)¹⁰⁷, מִינָתוֹ, מִינָתָה, מִינּוּתִיו, עִינִידִית, עִישָׁתָה,
עִיָקָר¹⁰⁷, פִּינְדִיוֹן (x2), פִּינְחָח (x2), פִּיתָה, צִילָתָה (x2), קִישוּס, קִנְקִינִין (כת
יג, 4; כ"פ: קִנְקִינִים, כ"ק: קִינְקִינִים), רִיבּוּא¹⁰⁷. ס"ה: 20 מלים, 27
היקריות.

(ב) כתיב חסר אנו מוצאים —

בא) לפני יו"ד דגושה¹⁰⁸: קִיִּים¹⁰⁹ (נד י, 1, יא, 6), קִיִּימָתָה¹⁰⁹ (סוכה ב, 7),
דִּינְרִין (סוכה א, 2; כ"ק: דִּינְרִים, וכן כ"פ), קִיִּים (גט ב, 5), לָרִים (נד יא,
3: x2), עֲנִיּוֹת (נד ט, 10), בְּרִיּוֹת (נד יא, 3), ועוד.
בב) אחרי מ' היחס, בכל מקום, כגון: מִפְּגִי (סוכה א, 3), מְתוֹכָה (סוכה ב,
2). יוצאים מן הכלל (כ): מִיפֵן (ביצה ד, 7), מִיפֵן (גט ג, 1: α3).
בג) בנטיית מלת היחס 'עם', בכל מקום, כגון: עִמָּד (נד א, 4), עִמָּה (גט
ה, 9). יוצאים מן הכלל (כ): עִמָּה (שק ז, 6), עִמָּהֶן (נד ג, 2).
בד) בצורות הפועליות הבאות, על דרך הכתיב המקראי — (α) בעתיד
בניין קל של פועלי פ"נ והנוטים כמותם: יִקַּח (כת יג, 7), תִּטּוֹל (נד ט, 5),
ועוד. יוצא מן הכלל (כ): תִּיפּוֹל (נד ד, 2). (β) בעתיד נפעל, כגון: תִּפְנֹס (נד
י, 4). יוצאים מן הכלל (כ): תִּיפְנֹסִי (נד י, 4), תִּיפְנֹס (נד י, 5), יִישָׁע (כת
יג, 4), תִּישָׁרָף (נד ג, 5). (γ) בעבר הפעיל בפועלי פ"נ או הנוטים כמותם:
הִגִּיעַ (גט ד, 1), הִגִּיעַ (נד ז, 3). יוצאים מן הכלל (כ): הִינְחָתִי (נד ב, 5),
הִיפָתָה (נד ג, 2), הִיפָתוּ (נד ג, 2).

בה) בשמות, שכך הוא כתיבם במקרא — (α) שמות מספר¹¹⁰: תְּמִשָּׁה,
שָׁשָׁה (בכ"מ), שְׁשִׁי (סוכה ה, 6), תְּשִׁישִׁית (תע ב, 4). (β) בשמות הבאים⁹⁰:
אָשָׁה (בכ"מ), תָּשָׁה (x2), תָּשִׁים (x4), כְּנֹרוֹת, לָבוֹ, לָבִים (x2).
בו) בשם העצם הלא-מקראי רְבִית (רה א, 8).

¹⁰⁶ מובאה מן קהלת א, ט"ו, ששם הכתיב חסר.

¹⁰⁷ במקרא כתיב חסר.

¹⁰⁸ כאשר באה יו"ד במלה, ניכרת נטייה להימנע מהוספת יו"ד אחרת כאם-קריאה.

¹⁰⁹ היו"ד הכפולה, מכל מקום בתנפוסתו של הנקדן, אשר הטיל את הדגש ביו"ד הראשונה, באה
לציין את עיצוריותה (§ 3.7.2).

¹¹⁰ השווה להלן § 3.4.1.1 והע' 117.

(ג) כתיב מלא וכתוב חסר מתחלפים —

גא) בהידמות תי"ו ההתפעל (או הנתפעל) אל טי"ת פה"פ:

מלא	חסר
מִיטְלָטְלִים (גט ה, x2:7)	מִטְרַת (גט ג, 4)
נִיטָמָא (שק ח, 7)	נִטָמָא (שק ח, 6: x3; 7)
	נִטָמָאֵת (ביצה ג, 5)
ס"ה: 3 פעמים	ס"ה: 6 פעמים

גב) בשמות הבאים הכתובים חסר במקרא:

מלא	חסר
אֵימָן (נד ט, 9)	אֵמָה (כת יב, 1)
	אֵמָה (נד ב, 1)
	אֵמֹל (נד ט, 1: x4)
בִּיתָן (כת יב, 2)	בִּתִּי (גט ו, 3)
בִּיתָה (כת יב, 1: x2)	בִּתְלִי (נד י, 4, יא, 5: x2, 8, 10)
מִיטָה ¹¹¹ (x14)	מִטָה (סוכה ב, 1, נד ד, 4, ז, 5)
	מִטָה (סוכה ב, 1, ביצה ב, 7)
קִינִים (שק ה, 1, ו, 5)	קִינִים (שק ו, 5, ז, 1: x4, x2:7)
קִינִי (נד ד, 3: x3)	
ס"ה: 6 תיבות, 23 היקרויות	ס"ה: 8 תיבות, 22 היקרויות

3.3.2 הברות פתוחות

3.3.2.1 סוף תיבה

בסוף תיבה הכתיב הוא מלא וסטנדרטי, דהיינו: אין השמטה של אל"ף אטימולוגית ואין הוספה של אל"ף שאינה אטימולוגית¹¹²: נִתְתִּי (נד ה, 6), הִיא (בכ"מ), נָבִיא (שק ד, ז), נָשִׂיא (תע ב, 1), צָלִי (נד ו, 1), הַחֹרֶנִי (סוכה ב, 7), שְׁזָרִי (גט ו, 5), ועוד.

3.3.2.2 אמצע התיבה

(א) כתיב מלא הוא הכלל¹¹³: אֵיכָן (רה א, 2, 1), גְּרוֹפִּינָא (רה ב, 4), סִימָן (כת יג, 6), ועוד. יוצא מן הכלל (כ): הִיִּתָּה (נד ט, 14¹¹⁴).
(ב) כתיב חסר נוהג רק בנסתרוים) עתיד קל של פועלי פ"י, ד"מ: יִשָּׁן (סוכה א, 6). יוצא מכלל זה (כ): יִירָשׁוּ (כת יג, 3).

¹¹¹ כולל ביצה ג, 3, ששם אלבק-ילון גורסים מִטָה.

¹¹² כדרך הנוהג במעלות ים המלח: 'כיא' וכיו"ב (קוטשר תשי"ט, עמ' 16-19).

¹¹³ פִּיך' דָּתָן (שק ח, 2) יו"ד שנייה תלויה, מִמְלָא (סוכה ג, 8) יו"ד תלויה.

¹¹⁴ צורת נוכח, השווה הִיִּתָּה (סוכה ב, 7, נד ט, 9). הכתיב החסר בדוגמה שלפנינו הוא 'בוודאי תוצאה של גריחה אחר צורת הנסתרת.

3.4 הברות בעלות התנועה [o]

3.4.1 הברות סגורות

3.4.1.1 סוף תיבה

(א) הכתיב מלא בדרך כלל —

(אא) בסיומת הריבוי '-ות', בכל מקום. יוצא מן הכלל (כ): הַפְּרִכֶּת־ (שק ה, 1, 2 — כי"ק, במשנה 1: פְּרִכֶּת־, במשנה 2: פְּרִכֹּת־; כי"פ בשתיחן: פְּרִכֹּת־; וכן בלו¹¹⁵).

(אב) בצורות פועליות, ד"מ: יָכֹל (נד ה, 2), לֵאכֹל (נד ז, 8), לְכַתֹּב (גט ב, 5), יִשְׁחֹט (ביצה ג, 3), תְּבוֹר (גט ה, 9), תְּקוֹם ... תְּטוֹר (נד ט, 1164), פְּנוֹסֶ או פְּטוֹר (כת יג, 5). יוצאים מן הכלל (כ): לֵאכֹל (נד ז, 8, ח, 6; הסופר כיוון כנראה לצורה לאֲכֹל § 5.2.5.3), בְּמִשְׁנֶה (מובאה מן המקרא — רה ג, 2, יַעֲטֹף (מובאה מן המקרא — תע ב, 3).

(אג) בשמות — (א) כלליים: לשון (שק ה, 1), קָרְדוֹם (ביצה ד, 3), נוֹחַ (כת יג, 6), סִיקְרִיקוֹן (גט ה, 6), קְלָקְנִתוֹס (גט ב, 3), ועוד. (ב) פרטיים: צִדּוֹק (ד"מ: נד ט, 1), טרפון (בכ"מ), אֲדָמוֹן (כת יג, 1, ועוד), שמעון (בכ"מ), בֵּית חֹרֶן (נד ה, 6), ועוד, אך ראה להלן (בג).

(ב) הכתיב חסר בשמות הכתובים כך במקרא — בא בשם המספר שְׁלֹשׁ (בכ"מ)¹¹⁷.

(בב) בשמות אלה (כ): פֶּחַ (נד י, 2: x2), פֶּל (בכל היקרויותיו, בין בסמיכות בין בנפרד), פְּרִכֶּ (שק ח, 8).

(בג) בשמות הפרטיים הבאים (כ): אֶהָרֶן (תע ב, 5, נד ב, 1), יַעֲקֹב (נד ה, 1: x2, 2), נָח¹¹⁸ (נד ג, 11).

3.4.1.2 אמצע תיבה

3.4.1.2.1 הברות הסגורות על-ידי עיצור פשוט

(א) כתיב מלא נמצא במקרים הבאים —

(אא) כשאם-הקריאה — אל"ף — היא אטימולוגית: מֵאֲזִינִים (ביצה ג, 6).

(אב) בפועל (כ): הוֹזְפֵרו (גט א, 5); אבל במובאות מן המקרא, כתיב חסר: תַּעֲלֹזְנָה (נד ג, 11), בְּשִׁמְעֶכֶם (רה ג, 2).

(אג) בנטיית שמות במשקל qal: חוֹמְרִי (גט ג, 4), קוֹדֶשִׁי (שק ח, 6), ועוד. יוצא מן הכלל (כ): על פְּרָחוֹ (נד יא, 3; בכי"ק ובכי"פ הכתיב מלא).

¹¹⁵ לצורות אלה, ראה דיון להלן § 5.3.5.11 וחע' 453.

¹¹⁶ במובאה מן המקרא, שבה הכתיב חסר.

¹¹⁷ השווה לעיל, § 3.3.1.2.2 (בה א); מסתבר שגבר בשמות המספר הכתיב המקראי החסר על הנטייה לכתוב מלא.

¹¹⁸ אבל 'נוח' שם תואר כתוב מלא: לעיל, (אג א).

(אד) בשמות פרטיים שאינם במקרא: הוֹלְדֵס (שק ה, 1), נְחוּלְנִיָּה (שם).
 יוצא מן הכלל (כ): קְרָחָה (בכ"מ)¹¹⁹.
 אה) במלים שאולות (כ): גְּלוֹסֶּקוֹמָא (גט ג, 3), פְּרוֹזְבֹּל (גט ד, 3),
 קוֹרְדֵּאקוֹס (גט ז, 1: x2). יוצא מן הכלל (כ): פְּרִנְגְּלִין (נד ה, 1); ייתכן
 שכתוב זה מכוון לצורה תִּרְגְּלִין, תִּרְגְּלִין שבמסורת הניקוד הבבלי¹²⁰.
 (ב) כתיב חסר אנו מוצאים בתיבות, שכך כתיבן במקרא —
 בא בשם המספר 'שלש' בנטייה: שלשֶׁת (סוכה ג, 4)¹¹⁷.
 (בב) בשמות: יִכְנִיָּה (שק ו, 3)¹²¹, נִכְרִי (ד"מ: גט ב, 5), עֲרָכָה (ד"מ: סוכה ג,
 5), קְרָדוֹס (ביצה ד, 3)¹²², קְרָבֹן, קְרָבֹנֹת (בכ"מ).

3.4.1.2.2 הברות הסגורות על-ידי עיצור מוכפל

בהברות הסגורות על-ידי עיצור מוכפל הכתיב מלא, בלי
 יוצא מן הכלל: אוֹמֵן (ביצה א, 10), קוֹנֶת (נד א, 2), קוֹנֶס (בכ"מ), קוֹנֶס
 (נד א, 2), לוֹגִין (סוכה ד, 9), אֶתְרוּגִיָּה/ס (סוכה ד, 7, 9), קוֹפִיץ (ביצה
 ד, 3)¹²³.

3.4.2 הברות פתוחות

3.4.2.1 סוף תיבה

בסוף תיבה הכתיב מלא וסטנדרטי¹²⁴, למשל: אוֹנוֹ (שם
 מקום — גט ו, 7), אֶבֶלָא (נד י, 7), לֹא (מלת השלילה — בכ"מ), לוֹ (ל'
 היחס בכינוי — בכ"מ), מְלֹא (נד ג, 11), שלמה (תע ב, 4).

3.4.2.2 אמצע התיבה

(א) כתיב מלא אנו מוצאים במקרים הבאים —
 אא) כשם-הקריאה — אל"ף — היא אטימולוגית, כגון: לֹאכֵל (סוכה ב,
 6), תֹאכֵל (גט ג, 4), תֹאמֶר (נד י, 6). אבל: לומר, בכל מקום, כתובה בוי"ו.
 אב) בנטייה של מלת היחס 'את': אותו, אותן וכיו"ב (בכ"מ). יוצאים מן
 הכלל (כ): אֶתֹ (גט ד, 4, ז, 3).
 אג) בכל היקרויות הבינוני קל במשקל קוֹטֵל, ואפילו בציטוט ממקרא
 שבכתיב חסר: 'היוצר יחד לבס' (רה א, 2). יוצא מן הכלל (כ): יִתֵּר

¹¹⁹ הוא שם אביו של ר' יושע, השם 'קְרָחָה' אינו בא במקרא, אך מצויים שמות מאותו שורש,
 וכולם כתובים חסר: 'קְרָחִי, קְרָחִים'.

¹²⁰ ליד צורות אחרות, ראה: פורת תרצ"ח, עמ' 135; ייבין תשמ"ה, עמ' 1070. ועיין גם רוזנטל
 תשמ"א, עמ' 74.

¹²¹ במקרא: 6 פעמים כתיב חסר, פעם אחת כתיב מלא.

¹²² הכתיב מצביע על הצורה קְרָדוֹס, כפי שעולה מן המצוי במקרא (שם תיבה זו אינה באה
 בנפרד), ועיין § 4.10.2 (ג).

¹²³ בדוגמה האחרונה אפשר שהדגש אינו מציין מכפל § 4.7.4 (א).

¹²⁴ השווה § 3.3.2.1 והע' 112, לעיל.

(רה א, 6), שכתובה מכוון כנראה לגרסה יָתֵר (נד יא, 4, גט ד, 6).
אד) בצורות משורשי פ"י, כבמקרא: נִדְעָה (גט ה, 5), הוֹצֵאת (גט ג, 8),
ועוד.

אה) כשהברה סופית נפתחת בנטייה, ד"מ: הִדְיֹטֹת (רה ב, 8), תינוקות
(רה ד, 8). יוצא מן הכלל (כ): תְּחוּרְנִי (סוכה ב, 7; כי"ק: תְּחוּרְנִי, כי"פ:
תְּחוּרְנִי).

אז) בצורות הפועליות שלהלן: (α) נִתְּרוֹקְנָה (כ) (נד י, 2: α2; (β) מְרוֹחֵק
(כ) (נד א, 1; (γ) צורות הפסק של עתיד וציווי: תְּתוֹמֶנּוּ (גט ז, 2), יִכְמוֹשׁוּ
(סוכה ד, 6).

אז) בשמות במשקל קָטֹל ביחיד, כגון: אוֹלֵל (= 'אָכַל' - סוכה ב, 5), קוֹדֵשׁ
(סוכה ה, 5), רוֹטֵב (נד ו, 6), ובשמות נקבה בעלי הסיומת 'oCae', כגון:
מִסְוֹרֶת (שק ו, 1), מְפֹלֶת (רה ב, 5), <פֶּרֶלֶת (שק ח, 4). יוצאות מן
הכלל המלים המקראיות הבאות (כ): תִּדְשׁ (רה א, 7: x2, 9), סִלֵּת (שק ד, 9),
קדש (זו ההיקרות השנייה באותה משנה והיא אינה מנוקדת - סוכה
ה, 5), תהו (מובאה מן המקרא, לא מנוקדת - גט ד, 5), פְּרִכֶת (שק ה, 1,
2)¹¹⁵, קִטְרֶת (שק ד, 5, ה, 1), שְׁלִישֶׁת¹¹⁷ (סוכה ד, 9).

אח) בשמות הכתובים מלא במקרא (כ): יהושע (בכ"מ), לִבְנֵה¹²⁵ (שק ו,
5, 6, ז, 1: x2, ועוד x1 בגיליון), קוֹרָה (ביצה ד, 3), שוֹפְרוֹת¹²⁶ (רה ג, 2:
x2, תע ב, 3: x2), שְׁעוֹרִים¹²⁷ (נד ח, 4).

אט) במלים הבאות (כ), הכתובות חסר במקרא: צְלוֹתִית (שק ו, 3),
קוֹרוֹת (ביצה ד, 3), רְאשׁוֹנוֹת (תע א, 6).

אי) במלים שלהלן (כ), שאינן במקרא או שאינן באות בו באותה הנטייה
שהן נטויות בה בכי"ד⁹⁰: אילנית (α3), אפתיקי, אֶפִּיטְרוֹפּוֹס (α2),
בינונית, גימוניות, גלוסקומא, גרופינא (α2), הגמוניא (α2), זיבורית (α3),
(בן/בת) חורנים (α7), בית חורון, חורני, חותמותיהן, קפלוט/דקיא
(α6), קפלוטות. ס"ה: 15 מלים, 31 היקרויות.

(ב) כתיב חסר אנו מוצאים בצורות ובמלים, שכך כתיבן במקרא —
בא בריבוי של משקל קָטֹל: אֲכָלִים (גט ב, 3), תְּטַמִּים (סוכה ד, 9),
ועוד.¹²⁸

בב) בשמות מספר¹¹⁷: שלשה, שלשים, שמנה, שמנה (בכ"מ), <ש>מִנִּים
(שק ח, 5). יוצא מן הכלל (כ): שְׁמוֹנֶה מאות (נד ט, 5)¹²⁹.

בג) בשמות הבאים: כהן, כהנים (ברגיל ללא ניקוד - בכ"מ), מְקַצְעוֹת (נד
ח, 4; גרסת אלבק-ילון: מקצועות, כי"פ: מְקַצְעוֹת, כי"ק: מְקַצְעוֹת), משה

¹²⁵ במקרא: 10 פעמים כתיב מלא, 10 פעמים כתיב חסר.

¹²⁶ במקרא: 18 פעמים כתיב מלא, פעם אחת כתיב חסר.

¹²⁷ במקרא: 2 פעמים כתיב מלא, 24 פעמים כתיב חסר.

¹²⁸ אפשר לטעון, שסוג זה של מלים, הסללות הברות חטופות, אינו שייך לכאן; מכל מקום, יש
לחוסקי: תרי (ביצה ב, 6), לַמִּתְרֹת (סוכה ד, 4).

¹²⁹ במקרא כמה היקרויות של כתיב מלא.

(x2), פִּלְנִי (גט ד, 2, ו, 3: x2), פִּלְנִית (נד ט, 3, גט ג, 1, ד, 2)¹³⁰, שלמה (תע ב, 4).

(ג) כתיב מלא וכתיב חסר מתחלפים במלים האלה:

מלא	חסר
תְּצַצְרוֹת (סוכה ה, 4)	תְּצַצְרוֹת (רה ג, 3: x2, 4: x3) ¹³¹
עוֹלָתוֹ (שק ז, 6)	עֲלָה (שק ז, 1: x4) ¹³²
עוֹלָת (שק ד, 7: x2, 3, 4, ביצה ב, 4: x2)	
רְאוּשָׁנָה (רה ב, 2, ד, 4, 9, תע ב, 4, נד ב, 5, גט ד, 2, ה, 6)	רְאוּשָׁנָה (x9) ⁹⁰ , 117
ס"ה: 4 תיבות, 15 היקרויות	ס"ה: 3 תיבות, 10 היקרויות

3.5 הברות בעלות התנועה [u]

3.5.1 הברות סגורות

3.5.1.1 סוף תיבה

בסוף תיבה הכתיב מלא תמיד: יָכֹל (נד ה, 1), יָזֹן (נד ד, 3), פֹּל (נד ז, 1), תְּחֹם (ביצה ד, 2), טְעוֹת (נד ט, 10), לְשׁוֹם (כת יא, 6), ועוד. יוצאים מן הכלל (כ: 1) מִשֶּׁם (רה ד, 8, ביצה ה, 2: x2, כת יב, 4, גט ד, 7: x2, 8), בסך הכול: 7 פעמים, לעומת 8 פעמים בכתיב 'מִשׁוֹם'; מלה זו באה גם בצירה¹³³ (כגון: ביצה ב, 9: x3), ואפשר ההיגרויות אחר צורת 'מִשֶּׁם' היא שגרמה לכתוב חסר 'מִשֶּׁם'¹³⁴. (2) השם הפרטי יהושע, יושע (בכ"מ), כנראה בהשפעת הכתיב המקראי.

3.5.1.2 אמצע התיבה

באמצע התיבה כתיב מלא הוא הכלל, בין שההברה סגורה על-ידי עיצור פשוט ובין שהיא סגורה על-ידי עיצור מוכפל. דוגמאות: טוֹמָאָה (שק ח, 4), פוֹלֵם (גט ו, 7), מוֹפְרֵשׁ (נד א, 1), מְמוֹנָה (שק ה, 1), מְקִיפֵלִין (גט ו, 7)¹³⁵, מוֹדֵר (נד א, 1), נוֹמִינֵה (גט ו, 7), פוֹלוֹ (נד ח, 5), פְּתוּבָה (כת יא, 6), אֲמֵרְוֹלִין (שק ה, 2). יוצאים מן הכלל (כ: 1) שְׁלֶחַן (נד ד, 4), על-דרך הכתיב המקראי. (2) מְשַׁחֵר (גט ד, 4) — אין ספק שהתכוון הסופר לבניין פֶּעַל, גרסה שאנו מוצאים גם בכ"ק וגם בכ"פ (משחרר, בלי ניקוד), והיא המובאת אצל אלבק-ילון. (3) שְׁמִשְׁמִין (נד ו, 9;

¹³⁰ הסופר גרס כנראה פִּלְנִי, פִּלְנִית (נד"מ: נד ט, 10), וראה הע' 519.

¹³¹ במקרא המלה כתובה חסר.

¹³² כ-70% מן ההיקרויות במקרא כתובות חסר.

¹³³ לחילופי 'מִשׁוֹם/מִשֶּׁם', ראה אפשטיין תשכ"ד, עמ' 1263.

¹³⁴ אפשר לטעון, כי ההיקרויות בכתיב חסר מוכיחות, שגרס הסופר 'מִשֶּׁם' במקומותיהן, אבל כגד מסקנה זו עומדת העובדה, שבאותה משנה גופה (כגון ברה ד, 8) באות זו ליד זו 'מִשׁוֹם' ו'מִשֶּׁם'.

¹³⁵ דוגמא זו מאלפת: הו"ו תלויה, והדבר מוכיח כי הורגש הצורך באם-קריאה בהברה מסוג זה.

וכן בכי"ק, שכתובה משקף כנראה את הגרסה שבכי"פ: שְׁמִשְׁמִין; והשווה בניקוד בבלי: שְׁמִשְׁמִים¹³⁶. (4) פִּטְמָתוֹ (סוכה ג, 6) — במקרה זה הכתיב משקף את 'פִּטְמָתוֹ' שבכי"ק או את 'פִּטְמָתוֹ' שבכי"פ.

3.5.2 הברות פתוחות

3.5.2.1 סוף תיבה

בסוף תיבה הכתיב לעולם מלא וי"ו: יְהוֹ (שק ז, 7), גִּית גְּרָמוֹ (שק ה, 1). הכינוי 'הוא' נכתב תמיד מלא אל"ף, כבמקרא. בלא אל"ף רק בביטוי 'כָּל שְׁהוֹ' (סוכה ג, 6: x2¹³⁷), אולי להבחין ממקרים ש'הוא' משמש בהם נושא של משפט זיקה; בכי"ד רק דוגמה אחת אחרי 'כל': 'אי זה הוא קרפיו, כל שְׁהוֹא סמוך לעיר' (ביצה ד, 2) §1 5.3.29.2 (ב).

3.5.2.2 אמצע התיבה

באמצע התיבה הכתיב מלא בכל מקום, למשל: אוֹלָם (שק ו, 4), חֲנוּיֹת (תע א, 6), מִלִּוְחָדִין (ביצה ה, 3). יוצא מן הכלל אחד בתיבה מוֹעֲטִים (שק ח, 1); ברור שהגרסה שהכתיב מכוון לה היא מוֹעֲטִין (כת יג, 138), בעוד הניקוד משקף 'מְעוֹטִים', כבכי"פ, או 'מְעוֹטִים' (כי"ק: מְעוֹטִים).

3.6 וי"ו עיצורית¹³⁹

3.6.1 וי"ו אחת

וי"ו אחת אנו מוצאים במקרים הבאים —

- (א) בסוף מלה, ד"מ: לָאו (בכ"מ). בכגון זה עיצוריות הוי"ו מצויינת על-ידי נוכחות יו"ד: פִּסְקִין (תע א, 5), עֲשִׂי¹⁴⁰ (גט ז, 3), ועוד, והוא בהשראת הכתיב של שמות בריבוי בנטיית הקניין של הנסתר (נכסיו, ידיו וכד') או כדי למנוע קריאות מעין 'ידו' וכיו"ב.
- (ב) בשכנות אל וי"ו אחרת אם-קריאה: הוֹלָה (נד ת, 5), שוֹף (גט א, 4).
- (ג) במלים הבאות (כ), הנקרות גם במקרא¹⁴¹: וְלָד (x4), לְוִי (x4), לְוִים (x4), נִינְוָה, רִינָה, שְׁוֹת, שְׁוֹת, שְׁוִים (x5), משתחווים¹⁴², השתחויות (x2).

¹³⁶ ראה: פורת תרצ"ח, עמ' 127; ייבין תשמ"ה, עמ' 978-979.

¹³⁷ עוד היקרות היתה צפויה בביצה ב, 1, אולם יש שם קרע; בגיליון רשום 'כל שהוא', והוא מיד אחרת § (2.11).

¹³⁸ ראה § 5.2.6.4 (גב) והע' 321.

¹³⁹ הסעיף הזה עוסק בהשתקפות עיצוריותה של וי"ו בכתיב. לציונה באמצעים של ניקוד, ראה § 4.5.

¹⁴⁰ ראה הע' 185.

¹⁴¹ ברשימה זו לא הובאו מראי מקומות.

¹⁴² היקרויות תיבה זו לא נמנו.

(ד) במלים הלא-מקראיות שלהלן (כ): מִרְחֶשֶׁן (תע א, 4), נֶאֱתָה (נד ט, 10: x2), נִינִי (כת יג, 10: x6¹⁴³).

3.6.2 שתי וי"וים

שתי וי"וים מצאנו —

(א) בעה"פ של תבנינים הכבדים¹⁴⁴: מִכְּוֹנִים (רה ג, 8), מְנוּלָתָן (נד ט, 10), נִתְּכָן (נד ג, 7), ועוד.

(ב) בעה"פ של הפעיל¹⁴⁴: הִלְכָן (גט ג, 7), מְלוּה (גט ג, 2), יִלְכָּנו (נד ד, 6), הִשְׁלָה (שק ד, 7), ועוד. יוצא מן הכלל (כ): מְלוּה (חוי"ו אינה מנוקדת — גט ג, 7).

(ג) במלים הלא-מקראיות הבאות (כ): אִיסְטִינָא (וי"ו תלויה! — סוכה ד, 4), תְּנִי (נד ג, 1, 2), וְנִסְתָּ (נד ט, 9), תְּנוּעָד (רה ד, 4), תְּנִיכָן (רה ב, 4: x2), תְּנִינִי (נד ד, 7, יא, 2), מְלוּה (גט ג, 2), סְתִינִי (נד ו, 8: x2, 9).

3.6.3 חילופי וי"ו פשוטה ווי"ו כפולה

חילופי וי"ו פשוטה ווי"ו כפולה אנו מוצאים במלה 'מִצְנָה':

וי"ו כפולה

וי"ו פשוטה¹⁴⁵

מִצְנָה (סוכה ב, 4, ביצה ה, 2: x2)

מִצְנָת (רה ג, 3, 4)

מִצְנָת (סוכה ב, 7, ד, 4, 5)

3.7 יו"ד עיצורית¹⁴⁶

3.7.1 יו"ד פשוטה

יו"ד פשוטה אנו מוצאים במקרים אלה —

(א) בראש מלה, כגון: יָבֵס (נד י, 6: x3); ואפילו אחרי תחילית או אות שימוש: מִנְבֶּמִין (ביצה ה, 2), בִּינָם (שק ו, 1), ועוד.
(ב) לפני אם קריאה —

(א) לפני אל"ף: הִלְמוֹנִיָא (גט א, 1: x2), קוֹרְדִיָאקוֹס (גט ז, 1: x2), ועוד.

(ב) לפני ה"א: אֶחֱיָה (שק ה, 1), הוֹדִיָה (כת יג, 4), פְּרִיָה וְרִבִּיָה (גט ד, 5), קְרוֹיָה (נד ג, 11), רְאוּיָה (שק ד, 7), רְאִיָה (נד יא, 12). יוצאים מן הכלל

(כ)¹⁴⁷: תְּנִיָה (x17), פְּנִיָה (נד ד, 6), עֲלִיָה (x4), שְׁנִיָה (x4), שְׁתִּיָה (x2) — שלוש הדוגמאות האחרונות מנוקדות לפי משקל קֶטֶטָה, ואולי היו"ד

¹⁴³ ראה הע' 398.

¹⁴⁴ במקרה של יִלְכָּה (נד ד, 6) תוקנה היו"ד השנייה מוי"ו, כנראה כדי למנוע קריאה בהפעיל, כפי שהיא הגרסה בכ"ק ובכ"פ.

¹⁴⁵ לרשימה זו אפשר להוסיף את מְצוֹת (נד ב, 2, ג, 11), אולם כתיב זה מוסבר בתכונה המאפיינת את הקבוצה שתוארה לעיל, § 3.6.1 (ב).

¹⁴⁶ סעיף זה עוסק בהשתקפות עיצוריות היו"ד בכתיב, לציונה באמצעים של ניקוד, ראה § 4.6.

¹⁴⁷ ברשימה זו לא הבאתי את כל מראי המקומות, אך השתדלתי למנות את כל ההיקריות.

הכפולה באה למנוע קריאה על-דרך קטטה או קטטה §§1 5.3.3.4 (ד), 15.3.5.2.

בג לפני וי": פְּרִיֹת (נד יא, 3), פְּדִיל (גט ב, 3), דְּיֹרִין (סוכה א, 2), פְּשִׁתִּיֹת (שק ו, 1), עֲלִיֹן (שק ו, 3), תְּרִדִּיֹן (תע ב, 5), ועוד.
בד לפני יו": פְּרִיֹת (ביצה א, 9), חֲשִׁיֹת (שק ה, 6: x2), רְאִיֹת (ביצה ב, 5), ועוד¹⁴⁸.

3.7.2 יו"ד כפולה

יו"ד כפולה מצאנו כשאין אחריה אם-קריאה. כיוון שאימות-הקריאה מציינות לרוב את התנועות [u], [o], [i] — הרי שהיו"ד הכפולה מונעת בכל המקרים בתנועות [a] או [e]: קִיִּמְתָּה (סוכה ב, 7), יִקְיִים (נד יא, 9), חִיִּבֹ (נד ט, 5), שִׁיִּיר (ביצה ב, 1), אִיִּיר (רה א, 3), פְּרִיֹת (ביצה ה, 7: x2), פְּרִיֹת (נד ז, 9: x2), מוֹרִיִּס (נד ו, 4: x3), נִיִּיר (ביצה ד, 5), גט ב, 4), שִׁיִּירָא (גט ו, 5), ועוד, כ-30 מלים ב-70 היקרויות בקירוב. יוצאים מן הכלל (כ): פְּפִיֹס (שם פרטי; שק ד, 7), קִנְיֹנו (גט א, 6)¹⁴⁹.

3.8 הדו-תנועה [aj]

3.8.1 הברות סגורות בסוף תיבה

3.8.1.1 יו"ד פשוטה

יו"ד פשוטה באה במלים המקראיות שלהלן¹⁵⁰: אֶלְפִּים (x2), פִּית (בכ"מ), זִית (בכ"מ), נִיִּים, נִין (בכ"מ), יְרוּשָׁלַם¹⁵¹ (בכ"מ), כְּלָאִים, מֵאֲזִיִּים, מֵאֲתִיִּים (בכ"מ), מִיִּים (בכ"מ), מִצְלִתִּים, מִצְרִים, בֵּין הָעֲרִפִּים (x3), קִיץ (x5), שְׁמִים (בכ"מ), שְׁנִים (בכ"מ), שְׁתִּים (x3).

3.8.1.2 יו"ד כפולה

יו"ד כפולה אנו מוצאים —

- (א) במלים הבאות (כ), הכתובות ביו"ד פשוטה במקרא: נִיִּיִּי (נד ז, 7), כִּיִּיִּים (ביצה ד, 5), שִׁיִּישׁ (שק ו, 4: x5).
(ב) במלים ובצורות הלא-מקראיות (כ): נִיִּיס (רה ב, 5), דְּיִיִּין (נד א, 3), מְטִיִּיִּים (שק ו, 4), מְנִיִּין (רה ב, 4), עֲדִיִּין (נד יא, 10), פְּרִיִּיס (סוכה ה, 6).

¹⁴⁸ היו"ד השנייה בדוגמאות אלה משמשת אם-קריאה ל-[i]. המגמה להימנע מריבוי אימות-קריאה תכופות ניכרת בייחוד בסוג זה של הברות, באשר הסופר, לא אחת, נקט כתיב מקראי והשמיט אף את היו"ד האמורה לציין את התנועה, על-דרך 'גוֹיִם' תחת 'גוֹיִים'. ראה לעיל, § 3.3.1.1 (ב).

¹⁴⁹ צורות שיש בהן פתח גנוב, כגון 'מְלִיח', אינן שייכות לכאן, בייחוד לאור ניקודים כמו 'מְלִיח' (§ 4.8.2).

¹⁵⁰ ברשימה זו לא הבאתי מראי-מקומות. מלים המופיעות מעט ציינתי את מספר היקרויותיהן; מלים הבאות הרבה ציינתי לידן 'בכ"מ' (= "בכל מקום").

¹⁵¹ כאן הכתיב אפילו בלא יו"ד, כמו ברוב המכריע של היקרויות המלה במקרא.

3.8.1.3 חילופי יו"ד פשוטה ויו"ד כפולה
חילופי יו"ד פשוטה ויו"ד כפולה מצאנו —
(א) במלה 'ריתים' (כ), הכתובה במקרא ביו"ד פשוטה:

יו"ד פשוטה	יו"ד כפולה
רִיתִים (ביצה ב, 8, 9, גט ה, 9)	רִיתִיִּים (נד ד, 1, ה, 1)
(ב) במלים או בצורות לא-מקראיות אלה (כ):	

יו"ד פשוטה	יו"ד כפולה
בְּנִתִים (סוכה ה, 8)	בְּנִתִּים (סוכה א, 7: x2)
מַעֲיִם (שק ה, 1, 2)	מַעֲיִים (נד ט, 8: x2)

3.8.2 הברות פתוחות

3.8.2.1 בסוף תיבה נוהגות בכי"ד שלוש שיטות של כתיב: (א) ביו"ד פשוטה, כבמקרא; (ב) ביו"ד כפולה ('-יי'), על-דרך הכתיב הארץ-ישראלי; ג) באל"ף-יו"ד ('-אי'), ככתיב הרגיל בתלמוד הבבלי¹⁵².
(א) יו"ד פשוטה אנו מוצאים—

אא במלים הבאות, ככתיבן במקרא — (α) במלות יחס בנטיית המדבר (כ)¹⁵³: בְּפִנִּי (x23), עָלַי (α18). (β) בתיבה תי (כ) (ביצה ג, 3)¹⁵⁴.
אב) בשם הפרטי <בן> בְּנִי (שק ה, 1); קרוב הוא, כי הצורה שכיוון אליה הסופר היא 'בן בְּנִי' המצויה בכי"ק או 'בן בְּנִי' שבכי"פ.
אג) במלה תְּנִי (נד ג, 1, 2), כנראה, נוכח שתי הו"וים, כדי להימנע מריבוי אימות-קריאה¹⁵⁵.

(ב) יו"ד כפולה מצאנו —

בא) בכינוי קניין חבור למדבר של שמות בריבוי: בְּנִי (נד ג, 4, ח, 7), דְּבָרֵי (רה ב, 9). יוצא מן הכלל (כ): עֵינִי (במובאה מן המקרא - תע ב, 2).
בב) במלים (כ): זְפִי נביצה א, 6: x2 = שם תואר; על כתיבו של השם הפרטי ראה להלן, (גב), חֲשִׁי (שק ה, 6: x2), תְּנִי (שק ז, 6)¹⁵⁶.
ג) הכתיב '-אי' נוהג —

גא) במלים (כ): דְּמָאי (סוכה ג, 5), עֲרָאי (סוכה ב, 4: x2), רְשָׁאי (סוכה ג, 11, גט א, 6: x2).

גב) בשמות הפרטיים (כ)¹⁵³: זְכָאי (x8), עֲזָאי (x2).

¹⁵² ראה קוטשר תשכ"ג, עמ' 251-254.

¹⁵³ לא הבאתי מראי-מקומות, אך השתדלתי למנות את כל ההיקרזיות.

¹⁵⁴ ויש גם 'וחי אחיך עמך' (מובאה מן המקרא - נד ט, 4).

¹⁵⁵ השווה לעיל, הע' 148.

¹⁵⁶ הריבוי של צורות אלה נכתב ביו"ד: חֲשִׁים (שק ה, 6: x2), או באל"ף: רְמָין (שק ה, 5), בְּלָאי (סמיכות - סוכה ה, 3).

(ד) יו"ד כפולה ואל"ף-יו"ד מתחלפות בשם הפרטי 'שמאי' (כ):

אל"ף-יו"ד	יו"ד כפולה
שמאי (סוכה א, 1, 7, ב, 7, 8, ביצה א, 2, ב, 5, 6, רה א, 1, נד ג, 2, 4: x4, גט ד, 5: x2)	שמיי (שק ח, 6, ביצה א, 5)
ס"ה: 15 פעמים	ס"ה: פעמיים

(ה) יו"ד פשוטה ויו"ד כפולה מתחלפות במלה 'אימתי' (כ):

יו"ד פשוטה	יו"ד כפולה
אימתי (סוכה ב, 9)	אימתי (נד ו, 6)
אימתי (תע א, 1, 2)	
אימתי (גט ה, 6)	
ס"ה: 4 פעמים	ס"ה: פעם אחת

3.8.2.2 אמצע התיבה

(א) יו"ד פשוטה או מוצאים במלים מקראיות —

(אא) בנסתרת עבר בבניין קל של 'היה': היתה (בכ"ט).
 (אב) במלה לילה (גט ב, 2: x3).
 (ב) יו"ד כפולה מצאנו בתיבה הלא-מקראית ציידן (כ) (שם מקום — גט ד, 7).

(ג) יו"ד פשוטה ויו"ד כפולה מתחלפות במלה 'אילונית' (כ):

יו"ד פשוטה	יו"ד כפולה
אילונית (גט ד, 8)	אילונית (כת יא, 6: x2)

3.9 הדו-תנועות [uj], [oj]

הדו-תנועות [uj], [oj] כתובות לעולם ביו"ד פשוטה. דוגמאות:

גוי (שק ז, 6, ביצה ג, 2, כינוי נד א, 1, לוי נד ו, 9), תמחוי (ביצה א, 8, נד ד, 4: x2).

3.10 יו"ד כאס-קריאה המציינת שווא

יו"ד כאס-קריאה לשווא¹⁵⁷ מצאנו בכי"ד פעמיים: מקדישין (רה ב, 7; באותה משנה המלה כתובה עוד פעם אחת חסר, כפי שהוא בכי"ק ובכי"פ), קיצצן (סוכה א, 4; כי"ק וכי"פ: קצצן).

3.11 המלה 'חטא'

המלה 'חטא' כתובה חסר אל"ף: חט (שק ה, 6 — ההיקרות בשק ו, 6 חסרה, בגלל קרע; כי"ק וכי"פ שניהם בשתי ההיקרויות מביאים כתיב חסר אל"ף¹⁵⁸).

¹⁵⁷ עיין אפשטיין תשכ"ד, עמ' 1243; אך בכי"ד אפשר שהבדלי קרי/כתיב לפנינו (§ 2.14).

¹⁵⁸ כתיב כזה הוא שכיח; ראה בית-אריה תשכ"ה, עמ' 33, והע' 8, שם.

3.12 הפלולוגיה

(א) 'אִיפְשִׁי' בהוראת "אי אפשי"¹⁵⁹ מצאנו בגט ו, 1: 'אם אמר הבעל אִיפְשִׁי שתקבל לה, אלא הולך ותן לה...' (כי"פ: אי אפשי); ואולם, בכת יב, 3 המובן הוא חיובי, כלומר 'אִיפְשִׁי'="רצוני": 'אלמנה שאמרה אִיפְשִׁי לזון מבית בעלי, אין היורשים יכולים לומר לה, לכי לבית אביך... אמרה אִיפְשִׁי לזון מבית אבא, יכולין היורשין לומר לה, אם את אצלינו יש לך מזונות...' ¹⁶⁰.

(ב) 'ל'="לָא"¹⁶¹: 'לְחוּלִין לא אוכל לך' (נד א, 3), 'לְקַרְבֵּן יְשׁוּעָה לָךְ ... ולקַרְבֵּן (בגיליון) לא (ל)אוּכַל לך' ¹⁶² (נד א, 4), 'לְקַרְבֵּן לא אוכל לך ... לְשִׁבּוּעָה לא אוכל לך' (נד ב, 2); ההיקריות האחרונות אפשר שהן מוכיחות, שלא היה מחזור לנקדון פשר הצורה: הלא ניקדו כאילו היתה זו ל' השימוש!

(ג) צוֹנֵין (נד ח, 7: α2 § 5.2.14.4 (א)).

(ד) 'שני'="שְׁאֲנִי". אפשטיין¹⁶³ ייחד דיון מפורט וממצה לשאלה, מהי נוסחת לשון הנדרים: 'שְׁאֲנִי' או 'שְׁאֲנִי? מסקנתו היא, כי בלשון נדרים (שלא כבלשון שבועות) 'שְׁאֲנִי' עיקר: "...מכאן שכל 'קונס ש-' — 'שאני' הוא ולא 'שאיני'".¹⁶⁴ בכתבי-יד המציגים הפלולוגיה של צירוף זה, היינו 'שני', אין לדעת למה כיוון הסופר¹⁶⁵. הניקוד משקף את גרסת הנקדון, כשצורתו היא כבכ"ק, 'שְׁנִי (נד"מ: נד ט, 3), המייצגת 'שְׁאֲנִי'; אולם בכ"ד אין ניקוד כזה. ההפלולוגיה 'שני' מזדמנת 68 פעמים, בשני אופני ניקוד: 18 פעמים 'שְׁנִי' ו-50 פעם 'שְׁנִי'; ואין הפרש של משמעות בין שתי צורות אלה, השווה למשל: 'קונס יין שְׁנִי טועם ... קונס בצל שְׁנִי טועם'

¹⁵⁹ ראה אפשטיין תשכ"ד, עמ' 1216.

¹⁶⁰ גם כאן (השווה הע' 267) מייצג כ"ד נוסח שתוקן בכ"ק, שמצאנו בו: 'ואי איפשי לזון(ו)ז...' — בשתי הפעמים 'אי' נוספה, ונ"ץ של 'לזון' תוקנה (והתיקון ברי' לוי).

¹⁶¹ 'לָא' הארמית היא המזדמנת כאן בלשון חז"ל. ראה קוטשר תשי"ט, עמ' 16, והספרות המוזכרת שם בהע' 6; עיי' גם אפשטיין תשכ"ד, עמ' 1213.

¹⁶² יש כאן פירוק הפלולוגיה (§ 3.13): התחיל לכתוב 'לא-' של 'לאוכל' (= 'לא אוכל'), אח"כ נמלך להפריד את 'לא' (משום הדמיון אל צורת המקור 'לאכְלוּ'), אך כשבא לרשום 'אוּכַל', פלט קולמוסו שוב 'ל' של 'לאוכל', חזר ומחקק.

¹⁶³ אפשטיין תשכ"ד, עמ' 496-505.

¹⁶⁴ אפשטיין תשכ"ד, עמ' 501; גרסת 'אֲנִי מצויה בכ"ד בכגון: 'שאת עושה אֲנִי אוּכַל עד הפסח, שאת עושה ואני מתכסה ...' (נד ז, 8). אפשטיין (שם, עמ' 496) מביא גרסאות בלשון שלילה (כגון: 'אֲנִי, אֲנִי', ביניהן של כ"ק ושל כ"פ, ודוחה אותן: 'ודאי שיעקר לשון משנתנו הוא: שאת עושה ואני אוכל, ואני מתכסה' (הדגשתו). מעניינת כאן דרכו של נקדון כ"ד: בהיקרות הראשונה ניקד 'אֲנִי, כפי שהבין או כפי שהחזיק מרביתו או כפי שעלה לפניו מן הכתיב, אך בכל שאר ההיקרות לא ניקד כלל, אפשר עיין בטופס שגרס 'אֲנִי, וכיוון שראה כתוב המכחישו, השאיר את התיבה בלא הכרעת ניקוד. פרט זה מוכיח גם הוא, כי אין הנקדון זהה עם הסופר (§ 2.12).

¹⁶⁵ אבל, אפשטיין תשכ"ד, עמ' 499: 'שני, שהוא קיצור מן 'שְׁאֲנִי'.

באותה משנה (נד ט, 8). ואולם, יש רגליים לסברה כי הסופר, ותנקדן, הבינו בכגון אלו 'שָׁאֲנִי: 1) 'שָׁנִי' מייצגת פעמיים 'שָׁאֲנִי' וְדָאִי: 'בשביל שָׁנִי זכר הפסדתי' (כת יג, 3), 'כל נדר שָׁנִי עתיד לידור' (נד ג, 1). 2) ההיקרות הראשונה של לשון נדרים נרשמה, ונוקדה, שָׁאֲנִי (נד א, 1). ברור שזו הגרסה שאחז בה הכותב והוא כתבה ראשונה¹⁶⁶; אחר-כך נוכח כי בטופס שלפניו באה תמיד הצורה 'שני', אילכך לא הוסיף לתקן, אך את שרשם תחילה, השאיר כפי שרשם¹⁶⁷. 3) פעם אחת מבצבצת שוב 'שָׁאֲנִי' — בנד ת, 6 — והיא נוקדה, ככל הנראה, שָׁאֲנִי, אלא שיד מאוחרת תלתה יו"ד בין האל"ף והנו"ן, מחקה את החטף שתחת האל"ף (עדיין ניתן להבחין בשרידים ממנו) ורשמה תחתיו צירה: 'שָׁאֲנִי¹⁶⁸'.
(ח) במקרה של תִּלְיָם (= "תִּתְּלִים" - סוכה ה, 4) לפנינו אולי תופעה פונטית.

3.13 פירוק הפלולוגיות¹⁶⁹

- (א) 'זוג שבראשון'¹⁷⁰ תוקן ל'זוג שִׁבָּא ראשון' (רה ב, 6).
(ב) 'פִּיצַד' נכתבת כך בכל מקום, אבל פעם אחת: פִּיצַד¹⁷¹, 'זה' תלויה (נד יא, 9), וכיו"ב: פָּאִי זֶה צַד, שלוש תיבות נפרדות (גט ה, 6).
(ג) עַל אֲתֶר (גט ג, 3).

¹⁶⁶ בנד ה, 3 רשום בגיליון עוד חילוף, ככל הנראה מיד מאוחרת (מגיה א'; ראה § 2.11.1), הגרסת כבר 'שאיני', פעמיים.

¹⁶⁷ תהליך פסיכולוגי דומה אצל כותבו של כ"י ותיקן של בראשית רבה, תיאר קוטשר (ותשל"ב ב, עמ' 60).

¹⁶⁸ מעניין שבכ"ק, המציג אף הוא את ההפלולוגיה 'שני', נקריט בדיוק במקום הזה 'שאיני' (וגם שם נמצאה יד שתלתה יו"ד אחרי האל"ף).

¹⁶⁹ ראה גם לעיל, הע' 162.

¹⁷⁰ להפלולוגיות של התיבה 'בא', ראה אפשטיין תשכ"ד, עמ' 1216.

הניקוד ותורת ההגה המשתקפת בו

כ"ד מנוקד לפי שיטת הניקוד הארץ-ישראלי-טברני (ראה פרק 1).
ההגייה ה"ספרדית" המשתקפת בשיטת ניקוד זו הילכה כאמור בארצות
אשכנז בימי הביניים (§ 1.2), ופרט זה מצטרף לאחרים בסיוע לקביעת
זמנו ומקומו של כתב-היד (§§ 7.1 ו-7.2).

4.1 החילוף פתח/קמץ

מתכונות הניקוד הא"ט היא, שערך הקמץ, כערך הפתח,
הוא [a] (§§ 1.2, 1.3.2). אכן זה המצב בכ"ד, אך יש רושם שפתח במקום
קמץ¹⁷¹ שכיה יותר מחילוף הדברים¹⁷². ויש מקרים שמתגלה בהם
קביעות בהופעת אחד משני הסימנים הללו —

- (א) פתח גנוב, כשהוא מסומן (§ 4.8.2), לעולם פתח הוא, ולא קמץ.
- (ב) בצורות הפועליות קְטֹלָה וקְטֹלוּ בא פתח תחת פה"פ, כמעט תמיד¹⁷³.
- (ג) המלה 'לָאן' מנוקדת תמיד בקמץ.
- (ד) הכינוי לנסתרת 'ה'־', החבור לשם או לפועל המסתיימים בתנועה,
מנוקד בכל מקום בקמץ: הַקִּיפֹה (סוכה א, 10), חֲבֹרֹתֶיהָ (שק ו, 2).
- (ה) בצורות הפסק בפועל לרוב בא קמץ בהברה המוטעמת הפתוחה
בעלת התנועה [a] (ראה דוגמאות, § 5.2.2.5). בכמה מקרים אינו כן;

¹⁷¹ כגון: זָמַנָה (נד ת, 5), טַפְּחִים (סוכה א, 1), מְאֻרְסָה (נד י, 1), נִתְעַרַב (נד ו, 6), תִּנְאָל (ביצה א, 1).

¹⁷² למשל: לְהַדִּיר (נד ג, 1), הַפִּילְפֹּלֶץ (ביצה ב, 8), יִבְנֶה (רה ב, 8), לְשַׁחַק (גט ו, 6), הִתְמַחוּ (נד ד, 4).

¹⁷³ ד"מ: נִלְדָה (סוכה ב, 8), מִצָּאוּ (שק ה, 6), נִהְגוּ (סוכה ג, 11), שָׁאֵלוּ (ביצה ג, 5), ועוד, אבל:
עָמְדוּ (סוכה ה, 4). אפשר שהדוגמאות הראשונה והאחרונה, שבא בהן רפה על הדל"ת,
מוביחות כי ההברה הראשונה פתוחה (ראה לעיל, הע' 12), אם כן, אין לפרש את הפתח הקבוע
(כמעט) שבסוג זה של חברות כאילו הוא מורה על הברה סגורה (ומוטעמת) — בכ"ד לא
נקרה טעם בצורות הנידונות, כפי שמצוי במקצת מסורות העדות: חלב, בגדאד, ג'רבה (וכ"ץ
תשמ"א, עמ' 82) וטיטואן (ממן תשמ"ד, עמ' 96). וראה אצל מורג תש"ס, עמ' 147-150, דיון
מפורט בסוגיה זו.

המיחד אותם הוא, שאין הפועל בהם מסיים ממש את המשפט, ושמה הטעמתו לא היתה כה חזקה¹⁷⁴; והשווה שם העצם 'בִּגְרָת' (4 פעמים בפתח, פעם אחת בקמץ — § 5.2.2.6), אשר אפשר שניקודו משקף מבנה תנועתי של הפסק, אך לא עוצמת הטעמה של הפסק. שמה מותר להציע, כי נטה הנקדן לרשום קמץ בהברות מוטעמות במיוחד. לאפשרות כזו רומז ניקוד כמו הוֹפְּרוֹ (גט א, 5), בפתח כשהטעם מצויין¹⁷⁵.

4.2 החילוף סגול/צירה

ליתר דיוק: היעדר סגול. סימן זה, למעשה, אינו בנמצא בכי"ד: נְהִיָּה (נד ח, 7), זֶה (בכ"מ), פְּלִי (שק ה, 6: x2), הַמְדוּבָּלֶת (סוכה ב, 2), שְׂאֵפֶר (ביצה א, 2), שִׁמָּא (נד יא, 4: x2), שֶׁל (רה ג, 3); וכן תמיד לפני חטף-סגול¹⁷⁶: וְאֶגְלוֹתִים (ביצה ג, 8). היוצאים מן הכלל נדירים מאד; בכתב-יד זה, המונה להערכתי כ-15.000 מלים, מצאתי — מחוץ לחטף-סגול — רק אחת-עשרה היקרויות של סגול, שלוש מהן מסופקות¹⁷⁷. כי"ד מצטרף אפוא לקבוצה של כתב-יד, אשר אין בהם סגול, או שהוא נדיר בהם, כגון סידור טרוי"ש¹⁷⁸.

4.3 הניקוד של התנועה [o]

4.3.1 כשהכתיב מלא, התנועה [o] מנוקדת בחולם: חוֹלִי (שק ה, 2), חוֹמְרֵי (גט ג, 4). לא מצאתי בכי"ד תופעה, המצויה למשל בכי"ק, שירשום הנקדן חטף-קמץ ויתעלם מן הוי"ו של הכתיב.

4.3.2 כשהכתיב חסר — בהברות סגורות התנועה [o] מסומנת או בחולם חסר או בחטף-קמץ, כגון: קִרְבֹּן (נד א, 1), לִנְכְרֵי (גט ד, 9), שְׁלִשְׁתֵּן (סוכה ג, 4); קִרְבֹּן (נד א, 3), נִכְרֵי (גט ב, 5, 6), עֲרֵלָה (נד ג, 11).

¹⁷⁴ כגון: 'נתאלמנה וא נתרשה' (נד יא, 9, 10), 'הקורה שנשפּרה ביום טוב' (ביצה ד, 3).
¹⁷⁵ הגם שמצינו 'יִלְדָּה, עֲבָרָה' וכיו"ב, אך ההשגחה יכולה לגרום, ואין כוונתי לומר, כי כוחו של הקמץ יופה להבדיל בין הברות מוטעמות לשאינן מוטעמות; יש כאן, לכל היותר, נטייה פסיכולוגית של הנקדן. בנית הביא ראיות לכך, שאצל נקדנים בני צרפת סימן הקמץ, במובחן מן הפתח, [a] ארוכה (Banitt 1972, כרך I, עמ' 47-48).

¹⁷⁶ רק בחטף-סגול מופיע הסגול: נֶאֱמָר (סוכה ב, 6), נִהְיִין (נד ג, 4), נֶעְבְּדוּ (תע א, 6), ועוד הרבה.
¹⁷⁷ ואלו הן (ס): בְּחֻזָּקָה (גט ג, 4), חֲרָף (נד א, 2), יִרְדָּ (מסופק - ביצה ג, 4), 'מ-עֲשֶׂה לחם הפנים' (מסופק - שק ה, 1), קִעְרָלִים (במובאה מן המקרא - נד ג, 11), וְכִקְוָה (נד ו, 6), 'מפני שהוא קָרֵן' (רה ג, 2), שֶׁל מֵאָה (סוכה ה, 2), שְׁנִיָּה (מסופק - שק ד, 7), וכן בשתי ההיקרויות היחידות של מלת היחס אֶל (סוכה ה, 4 תע ב, 3 - במובאה מן המקרא).

¹⁷⁸ ראה ילון תש"ב א, עמ' 19, שם הביא דוגמה מתוך סידור טרוי"ש וגם ציין כי"א אחרים המציגים תמונה דומה למדי. וראה גם גומפרץ תשי"ג, עמ' 6. כשעבדתי במפעל 'אוצר מלים וצורותיהן לפי תעודות שבכתב', מיסודן של האקדמיה ללשון העברית ואוניברסיטת בן-גוריון בנגב, נתקלתי בשני קטעים המביאים תדיר צירה תחת סגול: קטע של מסכת כתובות (ב, 9 - ג, 2) מספריית קיימברג', טיילור-שכטר EI 80, וקטע מספריית לנינגרד, אנטונין 825.

בהברות פתוחות בא תמיד חולם חסר: יִתֵּר (רה א, 6), תְּחוֹרָנִי (סוכה ב, 7), מִקְצָעוֹת (נד ת, 4), ועוד; חוץ ממקרים שבהם צפויה, לפי הדקדוק, הברה חטופה, וניקודה הוא חטף-קמץ, כגון: אֶבְלָים (גט ב, 3), תְּטַמִּים (סוכה ד, 9), תָּרִי (ביצה ב, 6), מִתְּרַת (סוכה ד, 4).

4.3.3 המלה 'כל' מנוקדת בחולם חסר או בקמץ פשוט. בכי"ד זה הוא הקמץ הפשוט היחיד¹⁷⁹ שערכו הפונטי היה, ככל הנראה, [o] נוכחובן, לעולם אינו מתחלף בפתח (§ 4.1.1). כללי הניקוד של 'כל': היקרויות הנפרד מנוקדות כולן בחולם חסר¹⁸⁰, אף לא אחת מהן באה בקמץ; הנסמך¹⁸¹ מנוקד לרוב בקמץ¹⁸², אבל גם — לעיתים — בחולם חסר¹⁸³, וחילוף זה האחרון הוא המוכיח כי אותו קמץ נהגה [o].

4.4 שווא בסוף מלה

שווא בסוף מלה מצויין לא רק בכ"ף סופית, כמקובל בניקוד חטברני, אלא גם בוי"ו עיצורית (§ 4.5) ובגרוניות (§ 4.8.2), אולם אין הוא נרשם בתי"ו של הכינוי 'את', לזכר או לנקבה (נד ת, 4: x2, ז, 8: x4, י, 6, יא, 8), ושל צורות עבר נוכחת, כגון נִדְרָת (נד י, 4: x2).

4.5 וי"ו עיצורית¹⁸⁴

בראש מלה ובסופה אין הוי"ו העיצורית מסומנת לא בדגש ולא ברפה, אבל בסוף מלה יבוא בה תמיד שווא (§ 4.4): אֶבְיִן (נד ט, 1: x4), פְּסִיִּין (רה א, 3), לָאֵן (ביצה ג, 4)¹⁸⁵. באמצע התיבה, תמיד אך בלא עקיבות, וי"ו זו מסומנת ברפה (§ 1.3.2 (ז)) הן כשהיא נתונה בין שתי תנועות, כגון: בְּאֵיִר (כת יג, 7), שְׁנֶה (רה ג, 5), הן כשהיא שוואית, ד"מ: מְדֹרָן (רה ב, 4), והן כשהיא באה אחרי שווא נח: הֶלְנֹן (גט ג, 7), מְנֹדָנִי

¹⁷⁹ הקמץ של קִדְשִׁים (שק ח, 6) מייצג [a], אם לשפוט לפי "ספרדיותו" של כה"י, המשתקפת בצורות נִתְרִי (ביצה ב, 6), מִתְרַת (סוכה ד, 4) (= נִתְרִי, מִתְרַת), "שהיו חוגגים את הקמץ של נאותן הצורות ... כקמץ רחב, ושלא על דעת מדקדקים פורמליסטים, אלא על דעת מסורת א"י ישנה, שנתקיימה אף בפי הספרדים" (ילון תש"ב א, עמ' 18). עדות ל'קִדְשִׁים' ב-[a] בצרפת הצפונית הביא ילון שם (עמ' 20) בתעתיק kazassim (מוזכר גם אצל גומפרץ תשי"ג, עמ' 3). וראה דיון מפורט במלה 'קִדְשִׁים' לנטיותיה אצל פלמן תשמ"ב, עמ' 24-29.

¹⁸⁰ כגון: פֶּפֶל כותבין (גט ב, 3), אסור פֶּפֶל (נד ז, 2), 'הפֶּפֶל לפי הנדר' (נד ז, 3), הפֶּפֶל מעלין וכיו"ב (כת יג, 11: x4).

¹⁸¹ ובכלל זה 'כל' הנסמך למשפט זיקה, כגון: 'פֶּל ששם תולדתו וכו'' (נד ו, 8).

¹⁸² פֶּל יום (סוכה ד, 5), לֶפֶל אדם (גט ה, 6), פֶּל השבת ... פֶּל החודש ... פֶּל וזשנה' (נד ח, 1).

¹⁸³ כגון: 'פֶּל מה שבחצר' (ביצה ד, 6), פֶּל המצוות (נד ג, 11), פֶּל המתבשלן (נד ו, 2), ועוד.

¹⁸⁴ לסימונה באמצעים של כתיב, ראה § 3.6.

(נד יא, 2), מַצָּנָה (ביצה ה, 2), סִתְרֵי־נִיּוֹת (נד ו, 8), הַשְׁנֹה (שק ד, 7).
כשהוי"ו מוכפלת, פעמים שהיא נטולת רפה, כגון: הַנּוֹעֵד (רה ד, 4),
מְנוּלָתָן (נד ט, 10), נִתְפָּנוֹן (נד ח, 6: x2, 7), ופעמים שהיא עמוסה בו,
ד"מ: נִתְפָּנוֹן (נד ח, 5).

4.6 יו"ד עיצורית

4.6.1 היעדר דגש קל ביו"ד

בדומה לוי"ו, ובניגוד לאותיות למנ קצט סז, לא יבוא דגש
קל ביו"ד, לא בראש תיבה ולא באמצעה, אף לא פעם אחת.

4.6.2 רפה ביו"ד

סימן הרפה נוהג ביו"ד לסמן בה עיצוריות §1.3.2 (א).
אילכך אנו מוצאים אותו — כמו אצל וי"ו ובניגוד למצוי אצל בגדכפ"ת —
גם אחרי שווא נח¹⁸⁶ וגם בראש מלה. ואולם, בעוד שאחרי שווא נח הרפה
מסומן ביו"ד ברוב המכריע של המקרים, הרי שבראש תיבה הוא נדיר;
תפוצת הרפה ביו"ד במצב זה אפשר לסכמה כך:

(א) אחרי מלה המסתיימת בהברה פתוחה (כלל זה אינו נוהג בבגדכפ"ת,
אלא בתנאים מוגבלים ומוגדרים למדי; ראה להלן, §4.7.1): וְלֹא יִנְבִּיֶהֶנּוּ
(ביצה א, 5), פְּדִי יָנֹן (ביצה ד, 1, ת, 1), לֹא יִבְיֹאוּ (ביצה ת, 6), יִכְּלִי יַדִּין
... או יַדִּין (רה ג, 8), או יָנֹן (רה ד, 8), יִפְּלוּ מִצְרֵי יִבְשׁ (נד ז, 2), 'קח
לָנוּ יֵרֶק' (נד ז, 1), לֹא יִגְרֹשׁ (גט ג, 1), וְשֹׁלֵא יִדְעוּ (גט ד, 7), ועוד — בסך-
הכול רשמתי 16 עדויות¹⁸⁷.

(ב) אחרי מלה המסתיימת במ"ם או בנו"ן: אִם יֵשׁ (שק ז, 6, נד ו, 6, 7,
גט א, 3), יֵשׁ מִיָּם יֵצֵא (סוכה ד, 9), מִשְׁלַחֲנִין יֵינֹת (ביצה א, 9), הַרְבֵּים
יָדִי (רה ג, 8, ד, 9), הַבְּנִים יִרְשׁוּ (כת יג, 3), טַעַם יָנֹן (נד ו, 7), קוֹנִים יָנֹן
(נד ו, 7, ת, 1, 5: x2, ט, 8), בֵּין יָבֵם (נד י, 6), מְחֻזְקִין יָדִי (גט ה, 9) —
בסך-הכול 17 מקרים, שחלקם אפשר להסביר גם בדרך אחרת וכגון
'יִירְשׁוּ' בגין יו"ד חרוקה, להלן (א)¹⁸⁸.

(ג) בשלושה מקרים ביו"ד חרוקה: יֵפֶה כֹּף (נד י, 2: x2), יֵשְׁבָע (כת יג, 4).
(ד) במקרה היחיד שבו נקריית יו"ד אחרי תיבה המסתיימת בחי"ת:
-הַמְזוּבָח- יֵינֹת (שק ד, 8; בגלל מצב כה"י אין אנו יודעים מהו ניקודן של
היו"דים).

¹⁸⁶ ד"מ: יִכְנֶה (שק ו, 3: x2), מִעֲלֶין (ביצה ג, 8), לִפְרֶה וְרִבֶּה (גט ד, 5).

¹⁸⁷ בדרך כלל נהג הנקדן שלא לסמן רפה זה: בְּנִי יִנֶּה (שק ו, 5), שֹׁלֵא יֵשׁ (סוכה א, 6), לֹא יֵצֵא
(רה ג, 7: x2), פְּרִתָּו יִצֵּא (ביצה ב, 8), לֹא יֵשְׁבָע (גט ה, 4), ועוד הרבה.

¹⁸⁸ אף כאן, לרוב אין הרפה מסומן: אִם יֵשׁ (ביצה ג, 4, גט א, 3), שְׁלֹשִׁים יֹם (שק ד, 9, ת, 6),
שָׁאֵם יִרְצֶה (יו"ד דגשהו - גט א, 6), ועוד הרבה.

(ה) בארבעה מקרים אחרי למ"ד: שֶׁלֹּם (רה ג, 3), בְּכַלֹּם (נד ז, 9), עַל יָדָה (גט ו, 3, 4).

(ו) בחמישה מקרים אחרי מלה המסתיימת בעיצור שורק (בכלל זה: תי"ו רפויה)¹⁸⁹: הַחֲמִישִׁי יֵינן (שק ד, 9), כְּשֶׁלֶשׁ יִבְבֹּת (רה ד, 9), וְתִבְבֹּת יִיאֲוֹ (כת יג, 3: x2), לְשִׁתּוֹת יֵינן (נד ח, 5).

4.6.3 היעדר רפה ודגש כאחד ביו"ד

בניגוד למה שמצאנו בסוגיית הוי"ו (§ 4.5), אין יו"ד מסומנת בדגש וברפה כאחד אף לא פעם אחת. עוד בזאת מיוחדת הוי"ד המוכפלת בכי"ד, בכך שאין מכפלה מתבטל באות שוואית (§ 4.9)¹⁹⁰, ובוזה היא דומה לבגדכפ"ת (§ 4.9 ד'). יש מקום להניח שהדגש ביו"ד שוואית מסמן את איכותו של העיצור, כמו בבגדכפ"ת.

4.6.4 איכותו של העיצור המסומן ביו"ד הדגושה

4.6.4.1 מה היתה אפוא איכות העיצור המסומן ביו"ד הדגושה? כבר עמדו מלומדים על כך, כי הוי"ד במכפל או בראש תיבה נהגתה בצרפת כמחוכך הקולי [dʒ]¹⁹¹. גומפרץ בירר שלוש הגיות ליו"ד העברית בצרפת: המחוכך המכתשי-חיכי [dʒ] (או החוכך-השורק [ʒ]¹⁹²), החוכך החיכי [j], והמימוש התנועי [i], האחרון ביו"ד חרוקה בראש תיבה או בדו-תנועה¹⁹³. למימושים המכתשיים-חיכיים היו כנראה מהלכים לא רק בצרפת, אלא גם בפרובאנס, בקאטלוניה ובאיטליה. גומפרץ ביסס את דבריו בעיקר על תעתיקים לטיניים של מלים עבריות, על חתימת שמות פרטיים בראשי חרוזים וכיו"ב, על צורת שמות פרטיים ביידיש ועל דברי מדקדקים¹⁹⁴. אולם, דומה כי לא היתה תפוצתן של הגיות אלה אחוזה בכללים ברורים. בתעתיקים שהביא

¹⁸⁹ בצרפת, למשל, היתה וי"ו רפה הגויה כשורק, כחוכך שיני או כמחוכך [ʒ], ויש שבסוף תיבה היתה נאלמת (Bannit 1972, כרך I, עמ' 52-53; וראה גומפרץ תשי"ג, עמ' 11), ולענייננו אין נפקא מינה. ברוב המקרים הרפה אינו מסומן ביו"ד שאחרי וי"ו רפה: אֶת יוֹחָנָן (סוכה ב, 7), וְגִיֹתָ עֲצָק (ורח ב, 5), בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל (נד ט, 10), שְׁמִינֶת יָבֵם (נד י, 6), בְּבִיתָ לְשָׁן (גט ה, 8), ועוד הרבה. רשמתי 14 מקרים והם כולם (לא נמצאו עדויות אחרי שיץ או צד"י או סמ"ך).

¹⁹⁰ אלא אחרי ה' היידוע: הִתְלַמֵּה (כת יא, 6), כְּבַלֵּל המקראי (Gesenius-Kautzsch 1910, § b 35), ולפי אותו הכלל (או שמא דברים בגו): הִתְלַמֵּה (נד יא, 12: x3).

¹⁹¹ ראה: גומפרץ תשי"ג, עמ' 22-21; תשי"ג, עמ' 51 ואילך; Banitt 1972, כרך I, עמ' 50-51; אלדר תשל"ט, כרך א', עמ' 77-78.

¹⁹² בתחילת המאה ה"ג הפך [dʒ] כנראה, ל-[ʒ], ראה בניית תשכ"ז, עמ' 11.

¹⁹³ גומפרץ (תשי"ג, עמ' 51-86) מכנה את הסוגים השונים האלה: יו"ד רומאנית, יו"ד שלנו ויו"ד ווקאלית.

¹⁹⁴ לפי גומפרץ (תשי"ג, עמ' 55), ההגייה הווקאלית של יו"ד חרוקה בראש תיבה נהגת עד היום בפי יהודי איטליה.

גומפרץ עצמו¹⁹⁵, מצאנו את מה שנראה כמימוש התנועי לאו דווקא ביו"ד חרוקה: iaiafiŋba (= 'יַפְּיִתְּ'), iaŋfiŋch (= 'יַפְּיִתְּ'); בראש תיבה נקריה דווקא נ (כנראה [j], או שמא [ʒ]): jivear (= 'יַבְּעַר'), jerech (= 'יַרְחַן'); ואילו המימוש המוחכך נקרה רק פעם אחת: gippolu (= 'יַפְּלוּ'), וביו"ד חרוקה! על כן, מסתבר יותר, שאמנם היו שלוש ההגיות קיימות, אבל לא בתנאים מוגדרים ואחידים. היו אלה שלוש ואריאנטות לאותה פונמה¹⁹⁶, שהיו מתחלפות באורח מקרי במקומות שונים או בפי אנשים שונים או אפילו אצל דובר אחד לפי הנסיבות.

4.6.4.2 לאור האמור לעיל (§ 4.6.3), אני נוטה להניח, שיו"ד דגושה בוטאה כ"יו"ד רומאנית" (היינו: [dʒ] או [ʒ]) בפי הנקדן של כי"ד. ויש מקום להרחיב בהשערה, שאף היו"ד בראש תיבה היתה הגויה באותו אופן. כמה רמזים נותנים פתח לסבור כך, ואלו הם: (א) ארבעה מקרים שלא סומן בהם דגש חזק הראוי לבוא בראש מלה (שניים מהם אחרי התיבה 'ש' כשהיא נפרדת): מִשְׁלַּי יוֹרְשִׁים (שק ז, 6), בְּשֵׁל יַעֲלִים (רה ג, 5), מָה יֵאָכֵל (נד ד, 7, 8). אפשר להניח, שיו"ד בראש מלה, כיוון שהלם אותה ממילא ההיגוי [ʒ] או כיו"ב, לא היה צורך לסמן בה דגש, הקובע היגוי זה; וכשסומן הדגש¹⁹⁷, מטעמים שבדקדוק הוא סומן.

(ב) התניית סימון הרפה ביו"ד שבראש מלה (§ 4.6.2): בא אחרי תנועה [ʒ] < [j], מתוך הידמות לתנועה § 4.6.2 (א). (ב) הם הדברים אחרי מ"ם או נו"ן § 4.6.2 (ב). פרט זה עשוי ללמד על הגייה תנועית של אותיות אלה, היינו על-ידי אינפוף התנועה הקודמת (והארכתה) — אף זו תכונה שאפשר רווחה בעברית הצרפתית של ימי-הביניים¹⁹⁸.

(ג) ביו"ד חרוקה [ʒ] < [j] (או [i]), מתוך הידמות ל-[i] § 4.6.2 (א). (ד) אחרי חית § 4.6.2 (ד) — אפשר שבכך רמיזה להיחלשות הגרונית, עד שנידמתה כמעט לתנועה¹⁹⁹. (ה) אחרי למ"ד § 4.6.2 (ה) — האם מותר ללמוד מעדויות בודדות אלו,

¹⁹⁵ גומפרץ (תשי"ג, עמ' 24-25) הציג לשם הדגמה תעתיק של תהלים ב', ח' י"ב, ושל תהלים מ"ה, מתוך כתב-יד Cod. Carnutensis No. 30.

¹⁹⁶ ראינו מקרה אחד של ניגוד בין יו"ד פשוטה ליו"ד דגושה: תַּיִם/תַּיִים § 5.2.8.3, והע' 333.

¹⁹⁷ ברוב המקרים — מָה יֵאָכֵל (נד ה, 6) תמיד אחרי 'ש': שֵׁל יַחִיד (ביצה ה, 5), שְׁלִים (נד ב, 5), שְׁלִירָק (נד ו, 2), שֵׁל יֵין (נד ח, 7), ועוד.

¹⁹⁸ ראה Banitt 1972, כרך I, עמ' 45.

¹⁹⁹ גומפרץ (תשי"ג, עמ' 20) מביא תעתיקים כגון zeva (= 'זבח'), sorsenagai (= 'שור שנגח'), וראה גם Banitt 1972, כרך I, עמ' 50, על ייחוס צורה כמו חֲמוּץ ('יש' ס"ג, א) למלה כגון אֶמְצִים (זכ' ו', ג').

שהתרחשה בהם הידמות הדדית של [ʒ] < [j] ושל [i] < [a]. לכאן יש להקיש את האמור להלן (א).
 (ג) בכי"ד המכפל היחיד ביו"ד שמתבטל ממש, כלומר שהדגש מתחלף בסימן הרפה, בא אחרי הגה שורק, אחרי ש' הזיקה²⁰⁰. אולי מותר להסביר זאת כתופעה של פרישה מן הדמיון, דהיינו: אחרי ש' הזיקה (החוכך הבלתי-קולי [j]²⁰¹), ב-21% של המקרים²⁰⁰, אם לא בכולם²⁰², הומר הביצוע החוכך-הקולי [ʒ]²⁰³ של היו"ד הדגושה במימוש [j]. היבדלות זו חלה כנראה לפעמים גם בראש מלה, אחרי תיבה המסתניימת בעיצור שורק § 4.6.2 (ו)²⁰⁴.

4.6.5 הדו-תנועות [uj] ו-[aj] בסוף תיבה
 בדו-תנועות [uj] ו-[aj] בסוף תיבה אנו מוצאים תמיד נקודה של חירק²⁰⁵. בדו-תנועה [aj], כשהכתיב מלא אל"ף § (3.8.2.1), הנקודה

200 (א) היו"ד דגושה כחוק במקרים הבאים (כ): שִׁיאָחוּז (סוכה ג, 7), שִׁיאָלָל (נד ח, 7), שִׁיאָמָר (גט א, 1: x3, 3: x2, ג, 6, ז, 2), שִׁיאָמָרָז (גט ו, 2: x2, 7), שִׁיאָרְדִי (נד ג, 6), שִׁיאָרְדִי (גט ד, 7), שִׁישׁ (ביצה א, 10, רה ד, 1: x2, כת יב, 4, נד ו, 7, י, 6, יא, 1, 7: x3, גט א, 5, ב, 3, ד, 2: x2, ה, 2), מְשִׁיכָנֶס (סוכה ג, 9), שִׁיכָפִילו (נד ח, 4), שִׁילְמָדוּ (רה ד, 8), שִׁיתָן (נד ח, 7), שִׁיעָלוּר (נד ח, 4), שִׁיקָצָו (נד ג, 5), שִׁירָצוּ (גט ד, 3), שִׁירָשׁוּם (ביצה ד, 7), שִׁיתָחִילוּ (נד ח, 4: x2). ס"ה: 39 פעמים.

(ב) היו"ד נטולת כל סימן במקרים הבאים (כ): שִׁלְבָאוּ (נד ח, 6), שִׁיחִי (כת יב, 1, נד ג, 1, ח, 2, 3), שִׁיחִי (רה ב, 5: x2), שִׁיחִפּוּץ (נד ד, 8), שִׁיחִפּוּר (ביצה א, 2), שִׁילְדָה (סוכה ב, 8), שִׁינָא (ותע א, 2, 7, נד ח, 2), שִׁילְבִין (כת יג, 5), שִׁילְמָדוּ (גט ו, 7), שִׁיתָן (גט ה, 5), שִׁינָתָן (גט ג, 2: x2). ס"ה: 18 פעמים.

א היו"ד באה בסימן הרפה בתיבות אלה (כ): שִׁינָד (שק ד, 9, ה, 4), שִׁנְצָאָה (שק ו, 2), שִׁנְצָאָת (נד יא, 9), שִׁנְצָא (נד ח, 3, 5), שִׁנְלָבִין (כת יג, 5), שִׁנְנִיעַ (נד ח, 2: x2, 3: x3, 5), שִׁנְנִיקָ (גט ג, 2), שִׁנְעָלוּר (נד ח, 5). ס"ה: 15 פעמים.

201 בנית (ותשכ"ז, עמ' 12-13) מציג תמונה מורכבת למדי של הגיית השורקים בצרפת ביה"ב. גומפרץ (ותשי"ג, עמ' 35-41) מניח בפשטות, כי לא היה הבדל בין שִׁינָ וְשִׁינָ בצרפת עד סוף המאה הי"ג: שתיין היו הגויות [s]. בן-חיים הטעים, בביקורת על ספרו של גומפרץ, כי בלבול שִׁינָ וְשִׁינָ, באשר היה, נצטמצם למקומות, ולא היתה בו משום תופעה כללית (בן-חיים תשט"ו, עמ' 166). ונראית דעתו של אלדר, המניח אפשרות של חידוש ההבחנה בין שני מיני השינָ, מפיהם של רפורמיסטים טברניים, בזכות התחדשות ההגייה [j] בלועזית, והגייה כפולה זו החלה להתבסס במחצית השניה של המאה הי"ג (אלדר תשל"ט, כרך א', עמ' 101-103). כי"ד, כאמור § (2.4), מבחין היטב בשינָ בין ימנית לשמאלית.

202 לא מן הנמנע כי בכולם, וכשסומן הדגש, מטעמים שבדקדוק סומן.

203 בגלל ההיבדלות האמורה מסתבר שהחוכך [ʒ] לפנינו, ולא המחוכך [dʒ]. אף זה מביאנו לאחר את זמנו של הנקדן: כאמור (לעיל, הע' 192), [dʒ] < [ʒ] בראשית המאה הי"ג.

204 עוד דוגמה להיבדלות, זאת הפעם לאחר, של יו"ד רומאנית [ʒ] < יו"ד רגילה [j] ליד הגה שורק — אפשר שהיא מצויה בתיבה פִּילִיתוֹת וביצה ה, 7; § 5.3.9.2 (א), שנתבטל בה המכפל ביו"ד, אולי בהשפעת התינן הרפה שלידה.

205 כך בכתבי-יד טובים (השווה קוטשר תשכ"ג, עמ' 252; בן-חיים (ותשכ"ג א, עמ' 159) רואה בניקוד הזה רמז להתפרקות הדו-תנועות; מורג (ותשכ"ה, עמ' 205, תשכ"ח) רואה בחירק הזה סימן לעיצוריות היו"ד.

היא תחת האל"ף: עֲאִי (סוכה ב, 4), וכיו"ב. הרפה בא על היו"ד כדין (יו"ד עיצורית), כגון: דְּבָרֶיךָ (רה ב, 9); וכשהוא נעדר, אין הדבר מלמד אלא על חוסר עקיבות: צָפִי (ביצה א, 6), וכיו"ב. אבל כשהכתיב מלא אל"ף, אין הרפה בא, כנראה משום שהיו"ד חשובה כאם-קריאה.

4.7 בגדכפ"ת

4.7.1 דגש ורפה

בגדכפ"ת נוהגות בכי"ד בדרך כלל לפי כללי הניקוד הטברני, היינו הן רפויות אחרי תנועה או חצי-תנועה: בְּמִדּוֹךְ (ביצה א, 7), ופֶשֶׁט (כת יג, 5), וְתוֹרֵם אֶת תְּרוּמָתוֹ (נד ד, 3), וכיו"ב. בראש תיבה בגדכפ"ת דגושות בדרך כלל אחרי מלה המסתיימת בהברה פתוחה: לֹא בְּמִיּוֹשָׁן (נד ט, 8), שְׁלֹשָׁה גִיזְבָּרִין (שק ה, 2), רֵאשִׁי דְּבָרִים (רה ב, 6), אֵינֹו כּוֹתֵב (גט ד, 4), מֵלֵא פִירוֹת (ביצה ד, 3), דְּבָרֵי תוֹשְׁבֹחוֹת (סוכה ה, 4), ועוד הרבה.

אבל, במקרים מוגדרים למדיי אותיות גדכ"ת (ב"פ לעולם לא) עשויות לבוא בסימן הרפה בראש תיבה אחרי אהו"י —

גימ"ל — רפויה רק במלה 'גִּט': אֵינֹו גִּט (גט ו, 6, ז, 3), זֶה גִּט (גט ז, 3), תְּמַלֵּא גִט (גט א, 1, 3, ג, 3: x2, 5, 6); אבל: אֵינֹו גִט (גט ו, 3), תְּמַלֵּא גִט (גט א, 3, ב, 1), וכן כל אימת שהמלה היא מושא של פועל בציווי: כְּתֹבוּ גִט, תִּנְנוּ גִט (כמה פעמים בגט ו, 5, 6, 7). כשהטי"ת דגושה בגין נטייה, לרוב גם הגימ"ל דגושה: זֶה גִּיטִיךָ (גט ז, 3: x4), לִי גִיטִי (גט ו, 1: x2, 2, 3: x2); אבל: לִי גִיטִי (גט ו, 3, 4: x2).

דל"ת — רפויה רק במקרים אלה:

א) אחרי מלות השלילה 'אֵינֹו' ו'לֹא': אֵינֹו דִּין (נד י, 6), לֹא דִיבְרוּ (נד ה, 5), לֹא דִיִּיָּה (נד ט, 5); אבל: לֹא דְבָרֵי (נד א, 3)²⁰⁶.
ב) אצל ר' דוֹסָה דראש השנה (ב, 8, 9), אבל ר' דוֹסָא דכתובות (יג, 1, 2) — דגוש.

ג) בביטוי 'אי זה הוא דְבָר שְׂבֹאוֹתָה העיר' (נד ה, 5); אבל באותה המשנה, שורה אחת קודם לכן: 'אי זה הוא דְבָר של עולה בבל'.

ד) הרפה בדל"ת של פְקֻדוֹנוֹ (גט ג, 5) אפשר שהוא בא להניע את השווא בעה"ש (בניגוד לדגש בלה"ש של חֲשֹׁבוֹנֶךָ נרה ב, 9)²⁰⁷.

²⁰⁶ באותה משנה 'לא של לא אוכל לך' ושל 'לא כשר' מנוקדות בחולם, 'לא' של 'לא דמי' אינה מנוקדת (= 'לא' הארמית; השווה 'לחולין', מלה מורכבת, בתחילת המשנה).

²⁰⁷ באואר וליאגדר סבורים כי הדגש בעה"ש של חֲשֹׁבוֹנוֹת (קהלת ז, כ"ט, דהי"ב כ"ו, ט"ו) מקורו בדגש של הצורה המשוחזרת *חֲשֹׁבוֹן (Bauer & Leander 1922, עמ' 538). לענ"ד דגש זה, שאנו מוצאים עוד כמותו במקרא וכגון: עֲצֹבוֹן- (בר' ה', כ"ט), עֲצֹבוֹנָה (שם ג', ט"ז), בא להניע את השווא, שתהיינה בגדכפ"ת שאחריה רפות; והשווה דברי הרשב"ם על התיבה מְקַדֵּשׁ (שם ט"ו, י"ז), וראה ברגשטרסר תשל"ב, § 10 v, w.

כ"ף — רפויה רק בביטויים שהוא כֶּן (נד ט, 4), שְׁהִיא כֶּן (נד ט, 5, 9), ובצירוף גְּבִינִי כְּרוֹץ (שק ה, 1).
 תי"ו — בתי"ו אנו מוצאים כלל ברור: היא רפה תמיד בשמשה תחילית של פועל בעתיד הבא אחרי מלת השלילה 'לא' (כ): לא תֵּאֲכָל (ביצה א, 1), לא תַּעֲשֶׂה (רה ד, 8), לא תִּשָּׁבַע (כת יג, 1: x2), 'שלא תִּפְגֹּס ... שְׁלֹא תִּפְגֹּסִי' (נד י, 4), 'שלא תִּתְחַשֵּׁף' (נד י, 8), 'שלא תִּהְיֶה' (נד יא, 12), 'לא תִּבְוֹר וְלֹא תִּטְחוֹן ... לֹא תִּגְיַע' (גט ה, 9); אבל בשם עצם היא דגושה: לא תִּבְוֹאָה (ביצה א, 9).

4.7.2 סיכום סוגיית הדגש והרפה

גם הממצא בסוגייה זו מלמד על שיוך הנקדן של כ"ד אל בעלי ההגייה הצרפתית ביה"ב. בראש תיבה אחרי מלה המסתיימת בתנועה שמרו בגדכפ"ת על מבטאן הקשה בתפילות, בפיוטים ובדרך כלל בחומר לא-מקראי²⁰⁸. ייתכן שהקפידו על ההבחנה בין דגש ורפה כחוק בניקוד של טקסט מקראי, אך לא כן בקריאה שבעל-פה. בתעתיק שהביא גומפרץ²⁰⁹ מוצאים אנו בי"ת קשה במקום שלפי המסורה היא רפה: Hoce bo (= 'חֹסִי בֹ', תה' ב', י"ב), Kevudda bat (= 'כָּל-כְּבוֹדָה בַּת-מֶלֶךְ', תה' מ"ה, י"ד). הוא המצב בכי"ד: אין אף מקרה אחד של בי"ת רפה בראש תיבה. אשר לגימ"ל, דבריו של גומפרץ, "ג' וג' דומות זו לזו"²¹⁰, תואמים את המצוי בכי"ד: חילופי הרפה והדגש במלה 'גט' מוכיחים שלא זה ולא זה היו משמעותיים²¹¹. דל"ת וכ"ף רפויות רק באורח יוצא מן הכלל, ובעיקר אחרי מיליות. לא ברור אם היתה הבחנה בין ד וּד בכי"ד, כפי שנמצא בתעתיקים ובטקסטים אחרים²¹² שבמסורת הקדם-אשכנזית²¹³. בנוגע לתי"ו, אי אפשר שלא להשוות אל הממצא בכי"ד תעתיק מנירנברג משנת 1479, אך בעל "הקווים האופייניים של ההגייה הצרפתית", המובא בתעתיקו של גומפרץ²¹⁴: Lo sissa ... (= 'לֹא תִּשָּׂא ...') — זו בדיוק התניית הרפה בתי"ו בכי"ד.

4.7.3 בגדכפ"ת רפויות אחרי שווא

מצאנו בגדכפ"ת רפויות אחרי שווא במקרים הבאים —
 (א) אחרי רי"ש, כמצוי כבר במקרא²¹⁵. בכי"ד מנינו את המקרים האלה:

²⁰⁸ ראה אלדר תשל"ט, כרך א', עמ' 112.

²⁰⁹ גומפרץ תשי"ג, עמ' 24-25.

²¹⁰ גומפרץ תשי"ג, עמ' 15.

²¹¹ עיי' מה שכתב אלדר (תשל"ט, כרך א', עמ' 107).

²¹² בניית מציץ טעויות, שכתבו בתן זי"ן במקום דל"ת וכי"ב (Banitt 1972, כרך I, עמ' 51-52).

²¹³ ראה אלדר תשל"ט, כרך א', עמ' 106-107.

²¹⁴ גומפרץ תשי"ג, עמ' 22.

²¹⁵ ראה קוטשר תשכ"ו, עמ' 19 ואילך.

אַמְרָלוּלִין (שק ה, 2), אֶסְפְּרָגוֹס²¹⁶ (נד ו, 10: x2), הֶרְכֵּין (גט ז, 1), טְרָפּוֹן²¹⁷ (סוכה ג, 4), עֶרְבֵית²¹⁸ (רה ב, 8), עֶרְבֵית²¹⁹ (גט א, 5), ואולי גם הֶפְרָכֶת^{220,217} (שק ה, 1, 2); כ"ף בתיבת 'אַרְכִּינָס' שבכ"ק תמיד רפה, בכ"ד (ובכ"פ) לעולם דגושה, ולא עוד אלא שהיא בת-חילוף עם קו"ף (רה ב, 8, 9, כת יג, 1, 2) § 4.13 (א).
 (ב) אחרי דו-תנועה, בדל"ת של צִיָּדֶן (גט ד, 7).
 (ג) לרפה בבית של קִיץָה (סוכה ב, 6), ראה § 4.13 (א).
 (ד) לרפה בדל"ת של פְּקִדוֹנוֹ (גט ג, 5), ראה § 4.7.1 (ד).

4.7.4 בגדכפ"ת דגושות אחרי תנועה

מצאנו בגדכפ"ת דגושות אחרי תנועה באמצע התיבה —

- (א) במלים שאולות, לרוב: אֶפִּיטְרוֹפּוֹס (גט ה, 4: x2), קוֹפִיץ (ביצה ג, 6), קְפִלוֹת (נד ו, 9).
 (ב) בשמות הפרטיים: מִתְּהָה²²¹ (שק ה, 1), פֶּפֶס (שק ד, 7), קְפּוֹטָקָא או קְפּוֹדָקָא (כת יג, 11: x6).
 (ג) במלה הארמית תְּחִתִּין (שק ו, 5) אפשר שהדגש מציין מכפל § (5.3.26).
 (ד) בתיבה קוֹפֶץ (= 'קוֹפֶץ' - גט ה, 7) הפ"א דגושה אולי בהשפעת המלה הסמוכה: 'קוֹפֶץ וְנִקְפֶץ' (= כ"ק; כ"פ אינו מנוקד). יש מקום להרהר אם אין כאן 'זיווג'; המונח הוא של ילון²²². ושם אין העניין אלא על דרך 'חולתן', 'לפיכך' וכד'²²³.
 (ה) בתיבה מִפְּרִיש (גט ג, 8) אפשר לפנינו טעות נקדון ושם ובמשנה 7 עוד 4 פעמים מִפְּרִיש' ופעם אחת מִפְּרִיש', דגש ורפה כאחד).

4.8 גרוניות ורי"ש

4.8.1 חטפים ושווא בגרוניות

גם בסוגיה זו יש קווים המאפיינים את ההגייה האשכנזית-הצרפתית ונחאיטלקית: ראה להלן, (גב) של יה"ב. החילופים הרבים בין שווא פשוט וחטף, וכן בין תנועה וחטף, מצביעים על חוסר עקיבות מסויים. ואולם, המצב בכ"ד רחוק מן הערבוביה שמצא ילון בניקודים

²¹⁶ אך לאור האמור לעיל § (4.7.2) על הגיית הגימ'ל, ייתכן שאין לרפה בתיבה זו כל משמעות.

²¹⁷ הרפה אינו מצויין כאן.

²¹⁸ ראה ילון תשכ"ד, עמ' 39.

²¹⁹ הניקוד משקף את ההגה המקורי של האטימון ἡγεμον (ז).

²²⁰ על המלה הזאת עיין להלן, § 5.3.5.11 ובייחוד הע' 455.

²²¹ אולי קיצור מן 'מתתיה' (הערתו של פרופ' י' ייבין).

²²² ראה: ילון תשכ"ד, עמ' 48-49, 139; קדרי תשל"ב, עמ' 167 והע' 16, שם.

²²³ ראה ילון תשכ"ד, עמ' 70 והע' 59, שם.

ובדברי מדקדקים אשכנזים של יה"ב²²⁴. ניתן לסכם את הממצא בכי"ד כדלקמן —

(א) חטף-סגול אינו בא אף פעם באות חי"ת. במקומו בא שווא פשוט, ד"מ: הַחֲמִיץ (שק ד, 9), אך הדוגמאות מעטות.

(ב) במקום שְׁבָאוֹת לא-גרונית צפוי שווא נח, עשוי לבוא בגרונית שווא פשוט, כגון: נְהַלְהָה (נד ג, 11), מְחַצָּה (שק ז, 1), נַעֲשֹׂה (גט א, 5)²²⁵, או חטף, כגון: נְהַלְלִיתָ (נד ג, 4), מְחַצָּה (שק ז, 1), נַעֲנֹה (תע א, 6). לפני בגדכפ"ת ניכרת נטייה לנקד בשווא פשוט: הַיִּנְחָתִי (נד ב, 5), יִחְפֹּץ (נד ד, 8), דַּעְתּוֹ (נד ד, 3), טַבַּעְתָּה (סוכה ה, 8), מְשׁוּעָבְדִים (גט ה, 3); אך לעתים בא חטף-פתח בנסיבה זאת ודגש קל אחריו²²⁶.

(גא) כאשר, לפי הדקדוק, צפוי שווא נע, נמצא תמיד נאך ראה (ה), להלן חטף-פתח: אֲזוֹנָה (כת יב, 1), הַאֲסוּרִין (גט ו, 7), הַתְּסִידִים (סוכה ה, 4), וְחִתִּיכֹת (שק ז, 3), הַעֲנָבִים (נד יא, 5), נְהַלְהָה (סוכה ג, 11), יִשְׁאַלּוּ (כת יג, 3), הַעֲלִי (ביצה א, 5; כי"ק וכי"פ: ע"ל), בית השואֲבָה (סוכה ה, 3). יוצאים מן הכלל (כ): לְחַבְרָתָה הַחֲשׂוֹדָה (גט ה, 9).

(גב) ואולם, אם התנועה המקורית היא /o/, יבוא חטף-קמץ: הַאֲכָלִים (גט ב, 3), תְּסַמִּים (סוכה ד, 9; כי"פ: תְּסַמִּין), וְחָרִי (ביצה ב, 6; כי"ק וכי"פ: וְחָרִי). למרות מיעוט הדוגמאות²²⁷ (והחריג אֲנָסִין ננד ג, 1, 3; x2 § 5.3.3.3 (ב)), הרושם הוא שחטף-קמץ משמעותי בכי"ד. יציבות החטף-קמץ מאפיינת את ההגייה האיטלקית של המאה הט"ז²²⁸ ולא את ההגייה שרווחה באשכנז ובצרפת.

(ד) גרונית הפותחת צרור עיצורים עשויה, כידוע, לקבל במסורת הטברנית תנועה קצרה (*יַעְמָדוּ < יַעְמָדוּ)²²⁹, אם כי הכלל הזה איננו אוטומטי במסורת טבריה, ויש שהשווא מתקיים: יַעְלָצוּ (תהלים ה', י"ב). בכי"ד השווא מתקיים במקרים הבאים: נַעֲנֹעוּ (סוכה ג, 9), וּמַעֲשֵׂרוֹתֶיךָ (נד ד, 3), וּמַשְׁעָבְדֶיךָ (רה ג, 8), והופך לתנועה מלאה בתיבות אלה: יַעְמָדוּ

²²⁴ ראה ילון תש"ב ב, וראה גם אלדר תשל"ט, ס"ד א', עמ' 60-64.

²²⁵ אין דוגמה לשווא פשוט באל"ף.

²²⁶ ואלו הם (כ): יִשְׁתַּעֲבֹד (גט ד, 4; x3), שִׁילְחָתִי (גט ד, 1), שְׁמַעְתִּי (שק ד, 7); וכי"ב בכי"ק: הַאֲדִימוֹה (ואלות י, 4); אבל: תַּעֲדִיף (נד יא, 4) וראה הע' 15.

²²⁷ השווה גם חולִי מַעֲסִים (שק ה, 1; כי"ק: תָּלִס; וראה § 4.11.1 ורח' 248.

²²⁸ ראה ילון תש"ב ב, עמ' 35.

²²⁹ ראה Gesenius-Kautzsch 1910 § 22 m. היא התופעה שקנטינו, בעקבות מדקדקי ניבים ערביים של צפון אפריקה, מכנה ressaut (Cantineau 1931, עמ' 129-130).

(רה ג, 1: x2), ומעשרות (גט ג, 8). הוא עשוי לבוא גם כחטף-פתח²³⁰ (כ): ומעשרות (ביצה ה, 2), מערכות (במובאה מן שמ"א י"ז, ל"ו — נד ג, 11). (ה) יש שגם תנועה מלאה באה במקום חטף (כ): פֶּאֶלֹז (סוכה ג, 7; כי"ק וכי"פ: אָגוֹז), אָדָר (רה א, 3, נד ח, 5; 3א; כי"ק וכי"פ: אָדָר), אָהָא (כת יב, 2, יג, 5), עֲקִיבָה (נד י, 6; מנוקד רק כאן, כנראה משום שהוא בהקשר של פנייה: 'אמר לו ר' יושע: עֲקִיבָה, דבריד...'), שוֹאֲלִין (מסופק - גט ה, 9), בְּאֵלֹז (רה א, 1; כי"ק: אָלֹז), וְעִדְיִין (נד יא, 10); (שים לב לניקוד אותיות השימוש בשתי הדוגמאות האחרונות)²³¹. התופעה מורה אולי על כך, שמימוש החטף לא היה חטוף מבחינה כמותית.

4.8.2 פתח גנוב

גם מדרכו של נקדן כי"ד להעדיף שווא בסוף תיבה (§ 4.4) על פתח גנוב מסתבר, שכמות השווא בגרוניות היתה ניכרת, ד"מ: לוקח (נד ה, 3), לְתִקְוֶה (רה ד, 8), מְלֹחֶה (נד ו, 3), שְׂבֹעֶה (נד ח, 1), ועוד. אף כאן אין קביעות, פעמים שגם השווא אינו מסומן, כגון: לוקח (נד ג, 11), יִדְעֶה (שק ה, 1), יִדְעֶה (ביצה ג, 2, 3), קְבֹעֶה (סוכה ה, 7). נראה שהשווא האמור משקף הגייה הקרובה ל-[a], שכן הוא נעדר דרך שיטה אחרי תנועה זו: נְתַפְקֶח ... נְתַפְתַּח (גט ב, 6), תְּסַרַח (סוכה ב, 9), תְּשַׁבֵּעַ (כת יג, 1), קח (נד ז, 1), אִישָׁה (נד י, 6). אבל: וְשִׁלַּח (שק ז, 6). פתח גנוב נרשם בכי"ד רק בהברות הנושאות את התנועה [u], והשווא העודף מלווה אותו לרוב: הִגִּיעַ (סוכה ד, 4), וְהִנִּיחַ (שק ז, 6), יִגִּיעַ (נד ח, 2), יִגִּיעַ (בלא שווא עודף - גט ו, 4: x2), מוֹלִיחַ (גט ב, 7), שְׁלִיחַ (רה ד, 9), ועוד. באורח נדיר הוא נרשם בהברות בעלות התנועה [o]: נִלְחַ (כת יג, 6), שְׁלִיחַ (סוכה ד, 9). בשני סוגי הברות אלו²³² נוהג בדרך כלל כתיב מלא, והפתח הגנוב רשום תחת אס-הקריאה²³³. מכיוון שהיו"ד אינה מצויינת ברפה²³⁴, ייתכן שהיא לא היתה הגויה במצב זה כעיצור. אין הפתח הגנוב מניע את העיצור יו"ד, אפוא, אלא משמש הוא עזר כנגד השווא.

²³⁰ בכי"י טברניים של המקרא יש חריגים כאלה פה ושם; באחד מהם נתקלתי בכי"י ליניגרד כפי שנדפס בביבליאה הבראיקה (Kittel & Kahle 1951): שְׁעִשְׁנוּ (אסתר ב', י"ד; אבל בהוצאות אחרות: שְׁעִשְׁנוּ). מקרה מסוג שונה של חטף תחת תנועה אתה מוצא בניקוד האל"ף של אֶפְיִטְרוֹפֹס §1 4.7.4 (א) והשווה ניקוד התיבה אָפֶר בכי"ק ובכי"פ (ביצה ה, 7).

²³¹ תנועה במקום חטף מצויה בניקוד הבללי ואף במסורת הטברנית במיוחד באות אל"ף, בעברית: אָפו (שמות ט"ז, כ"ג), ובארמית: אָזַל (עזרא ה', ט"ו), אָזָה (דניאל ג', כ"ב); ראה Cantineau 1931, עמ' 127. וראה אלדד תשל"ט, כרך א', עמ' 57-60, המשאיר ב"צריך עיון" את השאלה, כיצד נהגו באשכנז השווא והחטפים בגרוניות.

²³² לא מצאתי שום היקרות של פתח גנוב ליד התנועה [u].

²³³ ראה § 1.3.2 (ד) והע' 11.

²³⁴ נתקלתי בשלושה חריגים: הִנִּיחַ (נד ט, 5), קְבֹעֶה (גט ה, 6), שְׁשִׁלַּח (רה ד, 9).

4.8.3 היעדר דגש בגרוניות וברי"ש
אין אף דוגמה של דגש באות גרונית או ברי"ש.

4.8.4 תשלום דגש

בדרך כלל מתארכת התנועה שלפני אות גרונית או רי"ש, כשהן אמורות להיות מוכפלות על-פי הדקדוק: גִּיאוֹתִים (שק ז, 7), מִהְרוּגִי (גט ה, 6), יִהְיֶה (נד ג, 11), בְּיָחוּד (שק ו, 2), מִיעוּטוֹ (סוכה ג, 6), זִירוּזִין (נד ג, 1), קִרְחִין (נד ג, 8), מְגִירָה (ביצה ד, 3), מְאוֹרֶסָה (גט ו, 2), ועוד.

במקום פתח שלפני חי"ת הדגושה בכוח מופיע צירה (=סגול): לְחָג (תע א, 1), פְּתָמִין (ביצה ד, 4), ועוד. הפתח מייצג קמץ (§ 4.1) של תשלום מכפל בכגון תְּרָגִין ... תְּרָמִין (נד ג, 4); ושמה גם בְּמַמְעֵטִין (סוכה ג, 2), מְנַהֲלִין (ביצה ד, 5) ובכיוצא באלה.

4.9 אי-סימון המכפל

דגש הצפוי לפי כללי הדקדוק הטברני מסומן כמעט תמיד; וכשאינו כן, חוסר עקיבות לפנינו: אין משמעות לאי-סימון, אלא אם כן האות נתונה ברפה (אך ראה להלן). מקרים אלה נידונו במקומותיהם, בסעיפים המורפולוגיים²³⁵. נוסיף כאן את נִשְׁתַּפֶּה (גט ב, 6: x2 — כי"ק: נִשְׁתַּפֶּטָא, נִשְׁתַּפֶּא; כי"פ אינו מנוקד), המשקף כנראה את התופעה של "זיווג": 'נִשְׁתַּפֶּה' נהגתה כתולדת השפעת 'שָׁפוּי', כשם ש'קוֹפֶץ' בהשפעת 'נִקְפֶץ' ולעיל, § 4.7.4 (ד)²³⁶.

באות שוואית נהג הנקדן של כי"ד שלא לסמן דגש. אפשר מלמדת קביעות זו, שהמכפל נתבטל למעשה בהקשר זה. מכל מקום, הנקדן ידע, כי ראוי היה לבוא דגש במקרים אלה. כך עולה מן העובדות הבאות —
(א) הוא נמנע מלסמן רפה: הַמְמוֹנִים (שק ה, 1), הַנְּזִיר (גט ב, 4), הַצָּבִי (כת יג, 2), מְנַכְסִים (גט ה, 3), מְקַצְרוֹת (רה ג, 3), שְׁזַמְנוֹ (סוכה ה, 7, 8), שְׁסַמְכָה (סוכה א, 11). יוצאים מכלל זה: α) באות סמ"ך במקרים הבאים (כ): הַסְּכִין (ביצה ג, 7), וְהַסְּפָרִין (נד ה, 5), הַסְּפִינָה (גט ג, 4; β) באותיות וי"ו ויו"ד, לפי שהרפה מסמן בהן עיצוריות: וּמַכְלִיזִים (רה ג, 8), הַתּוֹמָה (כת יא, 6), ועוד (וראה, בנוגע ליו"ד, להלן ה).

(ב) לרוב בא סימן הרפה באות התוכפת, כנראה לסמן שהשווא האמור הוא נע²³⁷: הַקְטָרֶת (שק ד, 5), מְמַדִּינָה (נד יא, 2), יִטְלוֹ (שם, 3), מְלַקְטִין

²³⁵ ראה, ד"מ: תְּיָקֶהִים (הע' 333), מְסִים וכי"ב § 5.2.11 (א); וראה גם § 4.6.4.2.

²³⁶ במסורת תימן נקריית הצורה 'נִשְׁתַּפֶּה' (מפי פרופ' מורג). היא בנויה, ככל הנראה, בבניין תַּפְעֵל (שבטיאל תרצ"ז-תרצ"ח א, עמ' 10; מורג תשי"ז, תשי"ח), שלא נמצא בכי"ד.

²³⁷ והוא הדין אחרי שוואים נעים אחרים, ד"מ: לִיָּה (סוכה ה, 4: x2), נוֹטְלָה (ביצה ד, 1); אף זו מתכונת הניקוד האי"ט § 1.3.2 (ה) הע' 112.

(סוכה ד, 6), שְפִילְגֹו (גט ה, 4).

א במקרים בודדים מסומן הדגש: הַזְמֹן (גט ג, 2: x2), הַזְקִינִים ... לְזַקְנִים (סוכה ב, 1), הַטְרוּפָה (נד ו, 4), וְלִמְנִסָּה (סוכה ד, 9), וְהַמְרִיצָה (שק ח, 2), הַנְזִיר (ביצה ד, 5), הַסְלֵתוֹת (שק ח, 1), יִטְלוּ (נד יא, 3), מְחַטְפִּין (סוכה ד, 4), שְׁזַמְנוּ (נד ח, 3).

ד באותיות בגדכפ"ת הדגש מסומן תמיד, וככל הנראה הוא מורה על מבטאן הסותם, אם לא גם על המכפל בהן²³⁸: הַבְצֵלִים (נד ט, 8), מְלַבְּנִין (ביצה ד, 7), הַגְבִּינָה (נד ו, 5), הַגְשָׁמִים (תע א, 2), בְּדִיל (גט ב, 3), שְׁתַּדְרִי (נד י, 7), מְפָלְלו (נד ט, 6), מְסַפְּכִין (סוכה א, 4), הַפְחָת (ביצה ד, 3), מְטַפְּחִין (ביצה ה, 2), הַתְקִיעָה (רה ג, 6), יִתְנֹו (גט א, 6).

ה הדגש מסומן ביו"ד שוואית במקרים אלה: α בעה"פ של הבניינים הכבדים: וְחִיבֹלו (נד ט, 5), קִימֹו (גט ג, 4), נְשִׁתִּירוּ (סוכה ח, 6), ועוד; β בתיבה הִיהוּדִים²³⁹ (כ) (נד יא, 12). נראה הדבר מוכח, שיו"ד, כמו בגדכפ"ת (או בדכפ"ת), מבטא כפול היה לה בפי הנקדן (§ 4.6.4).

4.10 תופעות של הידמות

4.10.1 הידמות עיצורים²⁴⁰

ייתכן שהסותם הסדקי מידמה אל [m] תוכף ומכפילו בתיבה טומָאָה (שק ח, 6: x3)²⁴¹. הניקוד הזה, שמכל מקום נקָה גם בכי"ק, משקף אולי הגייה מעין [tʊm'ma]²⁴².

4.10.2 הידמות תנועות לעיצורים

(א) בשכנות לעיצור גרוני (לועי או סדקי) ניכרת העדפה של התנועה [a]: אֲמַבְטִי (נד ד, 4), אֲפִטְרוּפֹס (גט ה, 4: x2), אֲפֹתִיקִי (גט ד, 4), הַגְמוֹנִיָא (גט א, 1: x2), הַשְתְּחוּלוֹת (שק ו, 1, 3), הַנְזִינִי (נד יא, 2), מְסָרוֹן (סוכה ב, 6) — במובאה מן המקרא: אולם הדוגמה אינה בטוחה: אפשר שאין כאן פתח אלא צירה, מְרַחֲשֶׁן (תע א, 4), הַפֵּר (הפעיל עבר נסתר, שתוקן כנראה מן 'הִפֵּר' - נד י, 1; אך באותה המשנה x3 הִפֵּר).

²³⁸ היוצא מן הכלל היחיד, וּמְגִרְלֵיָא (הגימ"ל אינה מסומנת לא בדגש ולא ברפה - רה ב, 4), יצא ללמד על הכלל כולו, הן ראינו (§ 4.7.2), כי לא היה אולי הבדל בגימ"ל בין דגשה לרפה.

²³⁹ ראה לעיל, הע' 190.

²⁴⁰ לא נכללו כאן מקרי הידמות ידועים, כגון מְסַרְפֵּת (גט ג, 4), מַעֲזִי (גט ז, 3).

²⁴¹ בגלל חוסר הקפדה, לא צויין הדגש פעם אחת שם, ושלוש פעמים במשנה 7.

²⁴² כפי ששמעתי את המלה הזאת בחאפְּתִיָה (הספרדית-היהודית של מרוקו) בילדותי, גם בספרדית-היהודית המזרחית, ששמרה על המכפל רק בלמנ"ר, מלה זו הגויה במכפל (מפי פרופ' אורה שורצולד).

בכל זאת מצאנו תנועות אחרות, ד"מ: אֵיפֶשִׁי (גט ו, 1), הֶדְיֹלֶט (נד ה, 5), חֶזְקָה (גט ג, 3: x3, 4), חֶרְמֹל (נד ב, 5), שְׁחָרָר ... שְׁחָרָרִי (כמה פעמים בגט פרק א; כי"ק: שְׁחָרָרִי).

(ב) בשכנות לעיצורים שפתיים מועדפת התנועה [u]. כי"ד יש בו בדרך כלל [o] במקום שבדפוסים מצויה [u], והדבר מתאים לקביעתו של קוטשר על ביצוע התנועות [i] ו-[u] בסוף ימי הבית השני²⁴³. כמה מקרים של [u] בכי"ד אפשר לראות בהם "תיקונים", אולם ייתכן כי השפעת עיצור שפתי היא שגרמה לכמה היקרויות של תנועה זו, כגון: טוֹבִיָּה (רה א, 7; כי"ק: טוֹבִיָּה, כי"פ: טוֹבִיָּה), מוֹכֶסֶן (נד ג, 4; כי"ק: מוֹכֶסֶים), קוֹמֹס (גט ב, 3; כי"ק: קוֹמֹס), שְׁפוֹדִים (סוכה א, 8; כי"ק: שְׁפוֹדִים), ואולי שייכת לכאן טעות הנקדן 'בו בַּיֹּס' (נד י, 3), כנגד 'בו בַּיֹּס' המקובל (שם, יא, 9: x3).

כדאי לציין בהקשר זה את נוֹמֹס (גט ו, 5; כי"ק: נִימֹס). במקרה זה לפנינו אולי שינוי מעין [i] < [o] בהשפעת ההגה השפתי (אם אין כאן השתמרות תנועותיו של האטימון νόμος). אפשר מזדמנת תופעה כגון זו גם במקרה של נוֹמִיָּה (גט ו, 7) > נִימִיָּה (ז, § 5.2.8.1 (א).

(ג) רי"ש הופכת [a] ל-[o]²⁴⁴ בתיבה קָדָם (ביצה ד, 3), לפי הקרי, וכן בתיבה קוֹרְדָּאקֹס (גט ז, 1: x2; השווה καρδιακός; אבל קָקֹס ... פְּכֹס (גט ג, 4) — ב-[a] (השווה כי"ק: פְּכֹס) בוי"ו מחוקה; והשווה האטימון χαράκωμα).

4.11.1 תנועה במקום שווא

מצאנו בכי"ד כמה היקרויות של תנועה במקום שווא. כמה מן המקרים האלה משותפים למסורות שונות, ויש להניח שהם עניין לתורת הצורות; הם נידונים במקומותיהם, בסעיפים על המורפולוגיה. אך יש מקום להרהר, שמא בחלק מן הדוגמאות משתקפת תופעה פונולוגית, הנוגעת למימוש השווא בפי הנקדן של כי"ד. במסורת של צפון איטליה, למשל, נשתווה היגוי שווא נע לפני עיצור גרוני המונע ב-[a] לתנועת העיצור הזה²⁴⁵. בצרפת יש רמזים להיגוי שווא נע כ-[a] גם לפני אות לא גרונית²⁴⁶, אך הדעה המקובלת היא כי שווא נע זה נהגה [e]²⁴⁷.

²⁴³ ראה קוטשר תשכ"ט א וראה § 5.3.3.3 (א).

²⁴⁴ התופעה ידועה. ראה קוטשר תשל"ב ב, עמ' 38 והע' 34, שם.

²⁴⁵ ראה בר-אשר תש"ס א, עמ' 81-83.

²⁴⁶ ראה Banitt 1972, כרך I, עמ' 46, § 6.31. ובייחוד 6.311. למימוש [a] רומזים גם ניקודים של שווא במקום קמץ/פתח וכלומר, שהערך הפוניטי של השווא במקומות הנידונים היה [a]; אך חלק מהמקרים האלה ניתן להסביר כחילופים של צורות נסמך ונפרד, כהשפעות של ארמית וכיו"ב (ראה בר-אשר תש"ס א, עמ' 74: "פרשה זו כולה טעונה עדיין בירור מקיף").

²⁴⁷ ראה אלדר תשל"ט, כרך א, עמ' 74.

לא עלה בידי לכלול כלל מבורר בנידון זה בכי"ד, והריני רושם להלן את הפרטים: בַּמְעַרְבַּ הַכְּבֵּשׁ (שק ו, 4), גוֹלְלֵי עוֹלָה (שק ו, 5: x3), הַמְלִיכִים (סוכה ה, 3), תַּבְיָהֶן (רה ג, 1), חוֹלֵי מַעֲסִים (שק ה, 1, 2 - כי"ק: תְּלִי²⁴⁸); הגרסה בדפוסים ובכמה מסורות היא 'חולִי', חוֹתְמוֹתֵיהֶן (תע ב, 3), וְלִמְזוֹן הָאֵשָׁה (גט ה, 3), בְּמִנּוֹתֵיהֶם (ביצה ה, 7), מַעוֹתֵינִי (כת יג, 2: x2), סִיקְרִיקוֹן (גט ה, 6: x5; כי"ק: סִיקְרִיקוֹן), קִלְקִנְתוֹס (גט ב, 3; כי"ק: קִלְקִנְתוֹס).

חילוף בין תנועה ובין שווא אנו מוצאים במלה 'נערה': x2 נְעָרָה, x4 נְעָרָה (נד יא, 10). וכן: 'שְׁשֻׁלֵּת צִיבּוֹר' ... שְׁשֻׁלֵּת צִיבּוֹר' (באותה המשנה: רה ד, 9), 'שְׁשֻׁלֵּת בֵּית דִּין' (גט ג, 6).

4.11.2 חירק במקום שווא לפני יו"ד חרוקה

חירק במקום שווא לפני יו"ד חרוקה ואיפוס תנועתה של היו"ד הם תכונה מן התכונות הבולטות של שיטת הניקוד האי"ט §1.3.2 (ב)²⁴⁹. הכלל הזה חל בכי"ד בכל מקום, ד"מ: בִּישְׁרָא' (תע א, 3, נד ג, 10), וִירָאָה ... וִישְׁחוֹט (ביצה ג, 4), וִישְׁמַע (תע ב, 4: x3), וִישׁוּל (כת יג, 2), וִיכְתֹבֻ וִיתִנּוּ (גט ו, 7). במקרה אחד, וייפּוֹה (נד ט, 10), מצאנו יו"ד כפולה, וכתוב זה נותן מקום לחשוב, שמא גרס הסופר של כתב-היד את הקריאה הטברנית (אפשר כמובן שהוא רק העתיק מטופס שהציג באופן מלא או חלקי את מסורת טבריה). כי"ד דומה בסוגיה זו לכי"פ ושונה מכי"ק, הנוהג בנידון זה כשיטת הניקוד הטברני.

4.12 הגה מעבר

שתי תנועות תכופות מתקיימות לרוב באמצעותה של האות אל"ף, כגון: מְרַחֵצֵאלֵת (תע א, 6), הַרְמָאִין (שק ה, 5), בְּלָאִי (סוכה ה, 3), בְּלָאֵת - (כת יא, 6), בְּנָאֵל (גט ה, 5), דְּחָאֵתוּ (גט ו, 6), עֲשָׂאָה (סוכה א, 1: x2), עֲשָׂאֵן (ביצה ג, 2), וּפְדֵאֵהוּ (גט ד, 4). אולם יש שהגה המעבר הוא יו"ד: תַּשְׁתְּחוּיֹת (שק ו, 1), תַּשְׁבִּיעַם (שק ה, 6: x2), קְרוֹנָה (נד ג, 11), שִׁיר (שִׁיר - ביצה ב, 1), אֶפְיִלְטוֹת (>פִּאוֹטוֹת²⁶⁷ - גט ה, 7), וכן המלה תַּנְנִיָּה בכל היקרויותיה (ד"מ: נד ד, 1, ז, 9: x2). זהות הגה המעבר עושה חבדל במשמעות במקרה של הוֹדְנָה ("פעולה"; כת יג, 4), כנגד הוֹדְנָה ("תפילה"; רה ד, 5: x2; כי"ק: הוֹדְנָה²⁵⁰).

²⁴⁸ מלה זו (ואולי המשקל קִטִּי ככלל) מלעילית היא בכמה מסורות של לשון חז"ל, ראה דיון מפורט אצל פלמץ תשמ"ב, עמ' 10-12.

²⁴⁹ וראה דיון מפורט אצל אלדר תשל"ט, כרך א, עמ' 89-92.

²⁵⁰ בכגון אלו בכי"ק יש כמעט תמיד יו"ד ולא אל"ף; ראה בר-אשר תשמ"ה, עמ' 82 והע' 31-33, שם.

כ"פ: פעם אחת 'הודאה' ופעם אחת 'הוד' (ה'ה). החילוף הזה בין יו"ד ואל"ף כהגאי מעבר הוא אחד ההבדלים שבין מסורת ארץ-ישראל (ביו"ד) ובין המסורת הבבלית (באל"ף)²⁵¹. אנו רואים אפוא בנידון זה מסורות מעורבות בכי"ד²⁵².
והשווה גם שם התואר נֶאֱנָה ביחיד (נד ט, 10: x2), אך ברבים נֶאֱוֹת (שם).

4.13 חילופי אותיות

(א) אל"ף במקום ה"א מוצאים פעם אחת בשם הפרטי אֶרְכִינֶס (רה ב, 8); השווה: הֶרְכִינֶס (רה ב, 9), הֶרְקִינֶס (כת יג, 1, 2).
(ב) אל"ף תחת עי"ן: אֶמְדִין (גט ז, 3; כי"ק: עֶמְדִים)²⁵³, פְּאוֹרָה (נד ט, 10: x2; כי"פ: פְּעוֹרָה)²⁵⁴; והשווה גם בְּאֶנְיָיִ הַפְּשֶׁתוֹ (נד ז, 3; כי"פ: עֲנִיָּי).
(ג) ב' / ו': נִדְרֵי הַנְּדָרִי (=הבאי)²⁵⁵ - נד ג, 1, 2, הַאִיֶּסְטוֹנָא (סוכה ד, 4), אבל הַאִיֶּסְטָה (שק ח, 4; כי"ק תמיד בוי"ו, כי"פ בשק בבית)²⁵⁶. הבי"ת הרפה של קִיץָה (סוכה ב, 6) מכוונת אל וי"ו של 'קיצוה'²⁵⁷. שם המקום יִבְנֶה בא תמיד כתוב בבית (נד"מ: רה ב, 8, 9)²⁵⁸.
(ד) ב' / פ': מוֹבְקִין (נד ד, 8)²⁵⁹, יהודה בן בתירה (לא מנוקד - נד ו, 8, גט ב, 4), אבל בְּן פְּתִיָּה (גט ה, 7).
(ה) ד' / ט. במסכת כתובות (יג, 11) בא שם המקום קְפוֹטְקָא פעמיים בטי"ת (והן ההזכרות הראשונות), 3 פעמים בדל"ת: קְפוֹטְקָא (והן ההזכרות האחרונות), ואילו פעם אחת, בַּמְתוֹקֶת בין בעלות הטי"ת ובעלות הדל"ת, נראה תיקון — טי"ת נרשמה תחילה ואחר-כך תוקנה לדל"ת: קְפוֹטְקָא.
(ו) ה"א במקום חי"ת²⁶⁰: תְּדוֹת (רה ג, 7) — ה"ה"א הובנה כה' היידוע, כמשתמע מהערת גיליון בכי"פ, 'פ'י' דות חפירה, אך ככל הנראה, "תְּדוֹת

251 ראה בר-אשר תשמ"ד א', עמ' 210.

252 ועיין מש"כ רוזנטל (תשמ"א, עמ' 21-9), על ההבחנה בין נוסח בבל לנוסח א"י, ובפרט מה שצוין (שם, עמ' 73), בהביאו את דברי פרופ' בן-חיים בנוגע לסימנת 'אות' (השווה 'מרצאות', לעיל), שאינה בהכרח בבלי.

253 ראה אפשטיין תשכ"ד, עמ' 1227.

254 ראה: ילון תשל"א, עמ' 211-212, 'מאי "לכאורה"', נתן תשמ"ז, עמ' 120 והספרות המצויינת שם.

255 ראה אפשטיין תשכ"ד, עמ' 1224, המזכיר את כי"ד.

256 ראה אפשטיין תשכ"ד, עמ' 1223.

257 ראה קוטשר תשל"ב ב, עמ' 36-37.

258 ראה אפשטיין תשכ"ד, עמ' 1225.

259 ראה אפשטיין תשכ"ד, עמ' 1220-1221.

260 התיבות תֶּרֶק, תֶּרֶף, תֶּרֶף (נד א, 2) ושם המקום תֶּרֶף (גט א, 1) כתובות בכי"פ בה"א תחת חי"ת.

עיקר, כפי שניתן ללמוד מן הארמית²⁶¹; תַרְכִיץ (נד ג, 4)²⁶².
 (א) כ/ק: אַרְכִינֶס ... תַרְכִינֶס (רה ב, 8, 9), אבל תַרְכִינֶס (כת יג, 1, 2;
 כי"ק גורס בכולן אַרְכִינֶס, בכ"ף רפה). קרפוס (מתוקנת מן כרקוסו - גט
 ג, 4), אבל פֶרְקוּס (באותה המשנה)²⁶³.
 (ח) ס/ר²⁶⁴. המלה 'אדם' כתובה בנו"ן רק פעם אחת: אַדָן (נד ז, 1), כנגד
 שלוש פעם בקירוב²⁶⁵, שהיא באה במ"ס.
 את סופית ריבוי הזכר, '-יס/-ין', בדקתי בכל צורות הבינוני²⁶⁶ בכה"י.
 מתוך 541 המקרים שרשמתי, 443 כתובים בנו"ן ורק 98 במ"ס, כלומר
 ביחס של 18%/82%.
 את כינויי הנסתרים 'הס/הן', החבורים והפרודים, בדקתי רק במסכת
 ראש השנה. מתוך 41 היקרויות, נמצאו 23 בנו"ן ו-18 במ"ס.
 (ט) ס/צ. מלים שאולות יש שהן כתובות בסמ"ך: אֶסְטָבָה/אֶיסְטָנוּא (שק
 ח, 4, סוכה ד, 4), ויש שהן כתובות בצד"י: קוֹפִיץ (ביצה ג, 6, ד, 3).
 (י) ס/ש. בדרך-כלל אנו מוצאים שי"ן שמאלית כבמקרא: מִשְׁפִּירִין (נד ד,
 1), שְׁרָרָה (שק ה, 2), אך יש כמה היקרויות של סמ"ך תחת שי"ן (כ):
 בַּעֲלֵי סִיבֹת (נד ג, 8), מוֹסְפִירִין (נד ה, 3), מִתְעַסֵק (רה ד, 8: א).

²⁶¹ ראה בר-אשר תשל"א, עמ' 10, וראה להלן, הע' 382.

²⁶² ליברמן וקוטשר (תשכ"ג) קבעו, שהגרסה בח"ת היא "הנכונה", ש"תוקנה" ל"הרגין" הידועה, מטעמים מובנים, והיינו שאין הכוונה ל"רצחנים" (= "הרגין"), אלא ל"שודדים" (= "חרגין"); וראה הוכחותיהם שם, "ואין אפילו צורך להגיה, שנוסח המשנה נשתבש, שכן מצינו רמזים לחלוק ח-ה במקורות לשון חז"ל" (שם, עמ' 34). וראה בעניין זה האחרון ויינרייך תשי"ט: הגיה ה"א תחת ח"ת היה נפוץ בצרפת ובצפון איטליה ביה"ב.

²⁶³ כי"ק: בְּוֶרְקוּס, כי"פ: כורקוס — שניהם בכ"ף, אך במסכת נדה (ב, 6, 7) כי"ק גורס בקו"ף (אפשטיין תשכ"ד, עמ' 1227).

²⁶⁴ תופעת חילופי מ"ס ונו"ן בסוף תיבה היא סוגיה ידועה במחקר לשון חז"ל. אפשטיין (תשכ"ד, עמ' 1228-1232) הביא רשימה ארוכה של דוגמאות מכתבי-יד, וכאלה למכביר תמצא אף בדפוסים אחרונים. קוטשר קבע פרט זה כאחד הבחנים לטיב כתבי-היד של לשון חז"ל, באיו מידה תוקנו על-פי לשון המקרא. הוא ראה, למשל, בהופעת הכתיב 'אַדָן' (= 'אָדָם') הוכחה לכך, שכתב-יד מסויים לא עבר תהליך התאמה ללשון המקראית (קוטשר תשכ"ג, עמ' 258). בן-חיים, על-סמך חילופים בכיוון ההפוך, דהיינו הופעת מ"ס במקום שצפויה נו"ן, ובהסתמך על שיקולים פונטיים, מניח שהן המ"ס והן הנו"ן אינן אלא ואריאנטות כתיב, המייצגות שתיקה הגה אחד: תנועה מאונפפת (=אפיקט) (בן-חיים תשי"ח, עמ' 232-233). להנחתו זו ייתכן שנמצאו סימוכין, על כל פנים, אצל נקדן כי"ד, בהתנהגות יו"ד בראש תיבה אחרי מ"ס או נו"ן בתיבה הקודמת וראה לעיל § 4.6.4.2 (בב).

²⁶⁵ החישוב לפי הקונקורדאנציה (קוסובסקי תשט"א).

²⁶⁶ ההבחנה בין ביונים ובין שמות עצם לעתים אינה פשוטה, וייתכן שהיתה פה ושם שרירותית. בשמות העצם ניכרת נטייה ברורה בכי"ד להעדיף מ"ס, בייחוד במלים מוכרות מן המקרא: פְּתִינִים, ד"מ, בכל היקרויותיה כתובה במ"ס.

4.14 אל"ף פרוסתטית

מצאנו בכי"ד שתי²⁶⁷ היקרויות של אל"ף פרוסתטית:
 אֶמְרָוֶלֶין (שק ה, 2) — לפי קוטשר²⁶⁸ הצורה באל"ף היא בבליט, מאידך
 ה-[u], שהכ"ף מונעת בה, היא ארץ-ישראלית; בכי"ק ובכי"פ מצאנו
 מְרָוֶלֶין; בכי"ד נתמזגו אפוא שתי המסורות בתיבה זו. הַשְׁטָרוֹת (גט א,
 5; כי"ק: הַשְׁטָרוֹת, כי"פ: הַשְׁטָרוֹת²⁶⁹).

²⁶⁷ אֶפִּיטוֹת (גט ה, 7), המיצגת כנראה את הצורה שהיתה רשומה בכי"ק בטרם תוקנה להפעוטות' (=כי"פ), אינה דוגמה לאל"ף פרוסתטית. כבר הראה ליברמן (תשכ"ח, עמ' 137-139), כי אין זו אלא המלה היוונית ἑστῆς (= "ילדים בני שבע").

²⁶⁸ קוטשר תשל"ב ג, עמ' 90-94 ('אמרכל-מרכול'), וראה שקד תשל"ב.

²⁶⁹ ראה אפשטיין תשכ"ד, עמ' 1249.

5.1.1 כינויי הגוף הפרודים

מערכת כינויי הגוף הפרודים בכי"ד:

אָנִי, אָנִי אַתָּה, אַתָּה (אַתָּה)
אָנִי אַתָּה הוּא
— אָנִי — הוּא, הֵם (הֵמָּה) הוּא

(א) המדבר — 'אָנִי' באה פעמיים²⁷⁰ בהפסק בגט ג, 6 ובביטוי מקובל אָנִי (גט - ו, 7; כ"ק: מְקוּבֵּל אָנִי). צירופים כגון 'גוזרני' ו'מקובלני' לא נמצאו בכ"ד²⁷¹

(ב) הנוכח — קוטשר כתב, שכינוי זה בלשון חז"ל אפשר שהיה בעיקר אֶתְי²⁷², שתוקן ל'אַתָּה' בדפוסים, בהשפעת המקרא²⁷³. בכי"ד אנו מוצאים 4 פעמים אַתָּה ורה א, 6, כת יג, 9, נד ה, 6 (כי"ק: אַתָּה), ט, 14. תפוצת 'אַתָּה' (§ 4.4) גדולה יותר: 9 פעמים ונד ה, 14, x2, ת, 7: 3x, ט, 4 ('אין את יכול לפרנסו', אך באותה משנה: 'שאתה עובר'; וכך אתה מוצא גם בכי"ק), 5: 2x, י, 6 (כי"פ: אתה). הדמיון של כי"ד אל כי"פ וביחוד אל כי"ק בולט מאד בסוגיה זו, אולם מאחר שההיקריות מועטות, איננו יכולים להסיק מסקנות ודאיות.

(ג) הנוכחת — 'את' לנקבה נקריית בכה"י 12 פעמים; פעם אחת, בנד ז, 9, התי"ו רפה²⁷⁴.

270 כנגד 32 פעמים 'אני' ועוד פעמיים בלא ניקוד בנד ז, 8 ולעניין 'שני'='שאני', ראה § 3.12 (ד) והע' 164.

271 גם במסורת תימן צורות אלה אינן נקרות ועיין מורג תשכ"ז, עמ' 27, והספרות המצויינת שם בהע' 3.

272 קוטשר תשכ"ג, עמ' 259-261; שרידים של הצורה 'את' נותרו בדפוסים, למשל בהגדה של פסח: 'את פתח לו' (ברגרין תש"ג = בר-אשר תשל"ב, עמ' 255).

273 ואלם בסוגיה זו כבר הראה הנמן, כי שתי הצורות, הקצרה והארוכה, הן אלומורפים, שתפוצתם מותנית כנראה בהתניות תחביריות, סגנוניות וסימנטיות (הנמן תש"ס, עמ' 460-465).

274 נעות והדגו (ראויה מנייה ויתר) ...

274 טעות נקדון (באותה משנה עוד x3 'אַת'; השווה בכ"ק, ערכין ח, 1: כינוי הנוכח מנוקד 'אַת').

(ד) הנסתרים — 'הן' (x40), 'הם' (x3: רה א, 1, 7, ב, § 8 4.13 (ח)): 'המה' באה רק פעם אחת ובטקסט מסוגן: תיאור שמחת בית השואבה (סוכה ת, 4).

5.1.2 הכינויים הרומזים

בכ"ד מצאנו את הכינויים הרומזים שלהלן:

לקרוב - זה, הָזֶה אֵילֹ, הָאֵילֹ

לרחוק - הָלָא, אוֹתוֹ אוֹתָהּ

— אוֹתָן

הערות:

(א) 'זו', 'זה' הם הרגילים, פעמים הרבה, כגון: זה (שק ת, 3: x2, כת יג, 9: x4), זו (נד ג, 5: x2, גט ו, 7).

(ב) 'הָזֶה', 'הָאֵילֹ' באים כשהם מגדירים שם מיוחד, ד"מ: בַּמָּקוֹם הָזֶה (סוכה ה, 4), הַיּוֹם הָזֶה (ותע ב, 4: x7, 5), בַּדֶּרֶךְ הַזֶּה (נד ג, 2). ואולם יש מקרים שכינוי בלתי-מיוחד בא בהם ליד שם מיוחד, ולחיפך: 'הַבֶּשֶׂר זֶה עלי' (נד ו, 6; כי"ק וכי"פ: בֶּשֶׂר זֶה...); 'קונם לְבִיתָה זֶה שני נכנס' (נד ט, 2), אבל 'קונם לְבִיתָה הָזֶה שני נכנס' (נד ט, 3 — כי"ק, בשני המקומות: לְבִית הָזֶה; כי"פ, בשני המקרים: לְבִית זֶה...); 'פירות הַמְדִינָה זֶה עלי ... פירות הַחֲנֻנִי זֶה עלי' (נד יא, 2; לו גורס: 'מדינה זו ... חנוני זה ...').

(ג) 'זאת' מצינו רק פעם אחת: 'ועוד זאת התקין רבן יוחנן בן זכאי' (רה ד, 4; כי"ק: זֶה, לו וכי"פ: זֶה).²⁷⁵

(ד) 'זה', 'זו' נכתבים כתיבה נפרדת בלשונות 'אי זה הוא' (ביצה ד, 2, נד ה, 5), 'כָּאֵי זֶה צַד' (גט ה, 6; § 3.13), 'אי זו (היא) סוכה' (סוכה א, 1), 'כָּאֵי זו שארצה אגרש' (גט ג, 1).

(ה) 'אֵילֹ' — הלמ"ד דגושה תמיד. המלה מלעילית, אם לשפוט לפי ניקוד ו' החיבור בצירוף אֵילֹ נֵאֵילֹ (נד ג, 2). 'אֵילֹ' משמשת הן ככינוי שאלה (ד"מ: ביצה ה, 7) הן ככינוי רומז בתפקיד של נושא (רה ב, 5: x2, נד א, 2: x4) והן כלואי של שמות בלתי-מיוחדים: 'קונם זיתים וענבים אֵילֹ שני טועם' (נד ו, 7, ובשינוי קל: נד יא, 6), 'כהנים אֵילֹ ולוים אֵילֹ' (נד יא, 3).

(ו) 'הָאֵילֹ' באה פעם אחת כלואי לשם מיוחד: 'הרי הַמַּעוֹת הָאֵילֹ נתונים לך במתנה' (נד יא, 8), וארבע פעמים כלואי לשם בלתי-מיוחד: 'ואיכן היו השתחויות האילו' (שק ו, 3), 'הרי נטיעות הָאֵילֹ קרבן' (נד ג, 5: x2), 'קונם פירות הָאֵילֹ עלי' (נד ז, 6). ראוי לציין גם את 'מה ראת אֵימֹן שֶׁל אֵילֹ להתגרש' (נד ט, 9).

²⁷⁵ סוקולוף (ותשכ"ט, עמ' 137), מאחר שמצא בכ"ק רק שלוש היקרויות של 'זאת', הסיק כי תיבה זו היא "שיבוש" בלח"א ועיין בר-אשר תשמ"ה, עמ' 90 והע' 67, שם.

- (ז) תָּלָא (כ): (כת יג, 8, נד ג, 1, ד, 8: x2, ה, 6).
- (ח) 'אוֹתָו' (כ): אוֹתָו המין (שק ד, 8), אוֹתָו תִּיּוֹם (סוכה ד, 5, 6), אוֹתָו מְקוֹם (גט ו, 4).
- (ט) 'אוֹתָו' (כ): אוֹתָו תִּיּוֹמִים (נד ט, 6).
- (י) 'אוֹתָה' באה שלוש פעמים ככינוי רומז (כ): אוֹתָה תִּעִיר (נד ה, 4, 5), אוֹתָה שְׁעָה (נד ט, 10). תופעה ראויה לשימת לב היא העובדה, שהה"א אינה מופקת, וקו הרפה שעל התי"ו משוך גם עליה. כי"ד מבחין אפוא בין 'אותה' כינוי רומז ובין 'אותה' כינוי מושא, הבאה לעולם מופקת הה"א²⁷⁶. בזה מיוחד כה"י שלפנינו מכי"ק וכי"פ, שבשניהם ה"א של 'אותה' מופקת, בין היא כינוי רומז ובין היא כינוי מושא (אך לא בדקתי את כל המקרים שבמשנה).

5.2 הפועל

5.2.1 הערות מבוא

5.2.1.1 הפועל בכי"ד נידון להלן על-פי חלוקה לגזרות, כל גזרה — פרק בפני עצמו, המחולק חלוקה משנית לפי "זמנים" (עבר, עתיד, ציווי, מקור ובינוני) וחלוקה שלישית לפי בניינים. סידור זה נובע מן ההערכה, כי רוב התופעות המעניינות בצורות הפועל בלשון חז"ל, מיוחדות במה שהן מאופיינות בגזרה ולא בבניין.

5.2.1.2 מערכת הבניינים בכי"ד אינה משופעת בתופעות מיוחדות, אם לא להזכיר עובדות ידועות, כמו קיום נתפעל, שְׁפָעַל, שְׁפָעַל ונשתפעל בלשון חז"ל²⁷⁷. הבניינים נִפְעַל²⁷⁸, פָּעַל²⁷⁹ ונִתְפָּעַל²⁸⁰ לא נמצאו בכי"ד. ראוי לציין, מכל מקום, את בניין נִתְפָּעַל²⁸¹, המיוצג ייצוג בודד בשתי היקרויות: נִתְרַקְנָה (נד י, 2: x2; כי"ק: נִתְרַו קָנָה, כי"פ: נִתְרַקְנָה).

5.2.1.3 הדיון במערכת הפועל בכי"ד יסוב בעיקר על צורות הנבדלות, במעט או בהרבה, מן המקובל בדקדוק המקראי. מן הדרך הזה חרגתי, רק כשמצאתי תבנית מקראית רגילה, במקום

²⁷⁶ ואלה מראי מקומותיה (כ): שק ד, 5: x4, ה, 6, ז, 4, ח, 4: x3, 5, כת יב, 3: x2, גט ג, 3. יש רגליים לסברה, כי ה"א עיצורית סופית לא נהגתה עוד בלשון התנאים" (ראה נתן תשמ"ז, עמ' 107 והספרות המצויינת שם), ואולם, ההבחנה בכי"ד, בין 'אותה' כינוי רומז ובין 'אותה' כינוי מושא, אינה תומכת בסברה האמורה (ואלא אם נניח, שביקש הנקדן להבדיל בין המשמעים באמצעות הניקוד).

²⁷⁷ מטעמי נוחיות נכללו בדיונינו שלוש האחרונות בבניינים פָּעַל, פָּעַל ונתפעל.

²⁷⁸ עיי' ילון תשכ"ד, עמ' 152 ואילך.

²⁷⁹ ראה להלן, § 5.2.13.4 (ב) והע' 364.

²⁸⁰ עיי': שבטיאל תרצ"ז-תרצ"ח א, עמ' 10; מורג תשי"ז, תשי"ח; ייבין תשמ"ה, עמ' 582-583.

²⁸¹ ראה: Segal 1958 § 141; ייבין תשמ"ה, עמ' 583.

(א) עבר — נפעל: מדבר, נוכחת, מדברים, נוכחים/ות; פִּעַל: נוכחת; פִּעַל: אף צורה; הפעיל: נוכח, נסתר, מדברים, נוכחים/ות; הִפְעִיל: מדבר, נוכח, נוכחת, נסתרת, מדברים, נוכחים/ות; נתפעל: נוכח, נוכחת, מדברים, נוכחים/ות.

(ב) עתיד — נפעל: מדבר, מדברים, נוכחיס/ות; פִּעַל: נוכחת, מדברים, נוכחיס/ות; פָּעַל: מדבר, נוכחת, נסתר, מדברים, נוכחיס/ות, נסתרים/ות; הפעיל: מדבר, נוכחת, מדברים, נוכחיס/ות; תִּפְעֵל: מדבר, נוכח/נסתרת, נוכחת, מדברים, נוכחיס/ות, נסתרים/ות; נתפעל: מדבר, נוכח/נסתרת, נוכחת, מדברים, נוכחיס/ות, נסתרים/ות.

(ג) ציווי — נפעל: אף צורה; פֻּעַל: נוכח, נוכחת, נוכחות; הפעיל: נוכחת, נוכחות; נתפעל: נוכחת, נוכחים, נוכחות.

(ד) מקור²⁸³ — פִּעַל: אָף צורה; הִפְעֵל: אָף צורה.

(ה) בינוני — נתפעל: רבות.

(א) בבינוני יחידה אין נוהגות התבניות קולטלה, נקטלה, מקטלה, מקטילה, מקטלה, מתקטלה, לחוציא גזרת ל"י (וכגון: גובה) ודוגמאות בודדות בגזרות הגרוניות (שואבה, יוצאה וכד'), אשר נידונו במקומותיהן.

(ב) דגש כפלן לרוב אינו מצויין באות שוואית שאינה בגדכפ"ת: 'דִּיבְרֵנּוּ', אבל 'פִּילְגֵנוּ, לִבְטָלָהּ, מִסְתַּלְקִין' וכיו"ב. תופעה זו אינה מיוחדת לפועל והיא נידונה בפרק על תורת ההגה (§ 4.9).

(ג) בנוכח עבר רווח כתיב מלא ה"א: 'נִתְּתָהּ, רְאִיתָהּ' וכיו"ב § (3.1.2.1.3).

ובין צירה לסגול קובעים תחומים בין קטגוריות דקדוקיות: בנפעל נבדל עבר נסתר הפתוח מבינוני יחיד הקמוץ²⁸⁴. כי"ד, שניקודו "ספרדי" ואינו בורר בין סימני הניקוד הללו (§§ 4.1 ו-4.2), אינו מקיים הבחנות כאלה.

282 למשל, מקור בניין קל של 'נשא' בלשון חז"ל צפוי להיות 'לִישָׂא' וכפי שאמנם מצאנו בגט ד' 5; כך גם בכ"ק, כ"פ ולו), אולם נקריט גם הצורה המקראית לִישָׂאתָ (נד ח, 7; כך גם בכ"ק, כ"פ ולו).

283 מקור מוחלט מצאנו רק בבניין הפעיל.

284 במסורת תימן בלשון חז"ל רגילות צורות הפסק בהקשר – היינו קמץ תחת פתח – בנסתר עבר בנפעל, בפעל ובהפעל (שבטיאל תרצ"ז-תרצ"ח א, עמ' 9-11; מורג תשכ"ג, עמ' 109).

ביטול הניגוד בין קמץ לפתח גרם גם לכך, שבפֿעל ובנתפעל בטלה אפשרות הארכת תנועת פה"פ, כשהיא [a], לתשלום מכפל. במקרים כאלה נשתוו פעלי עה"פ גרונית ורי"ש לשלמים: 'מִצְטָרֶף' ו'מִפְרָש' כ'מִתְעַסֵּק' ו'מִתְלַק' יהיו לשלמים. כיוצא בזה, כשם שנשתוו צירה וסגול, כך נשתוו בניקודן צורות הבינוני יחיד בקל, בפֿעל ובנתפעל של פעלי ל"י ול"א.

5.2.2 צורות הפסק

בזכות מסורות העדות והממצא בכתבי-היד המעולים מתברר, כי בלשון חז"ל מצוי שפע של צורות פועל בהפסק אף בהקשר²⁸⁵. מצב זה שכיח גם במגילות ים המלח, והוא עולה מהתעתיקים היווניים והלטיניים. קוטשר תלה את התופעה במקומו של הטעם במלה: בסוף ימי הבית השני ובתקופה התוכפת, הוא הסביר, ההטעמה בעברית המדוברת היתה מלעילית²⁸⁶. מה המצב בסוגיה זו בכי"ד? הוא דומה מאוד לזה המשתקף בכי"ק ובכי"פ; אף זו: לעיתים הוא שיטתי יותר. להלן נידונות כל צורות ההפסק שמצאנו בכי"ד.

5.2.2.1 בניין הפֿעל

כל היקרויות עבר נסתרים צורת הפסק להן: 'לא הוֹצֵרֶוּ אלא בזמן שנעשו להדיוט' (גט א, 5), 'הותר אחד מהן הוֹתֵרֶוּ כולן' (נד ט, 7), 'הותר הראשון הוֹתֵרֶוּ כולן' (נד ט, 7), 'בין שִׁהוֹרְמוֹ מאמש ובין שִׁהוֹרְמוֹ מהיום' (ביצה א, 6); תיבות אלה זו צורתן אף בכי"ק (בכי"פ לא כל ההיקרויות מנוקדות). דומה, כי בבניין הפֿעל, בייחוד, נשתמרו צורות ההפסק ביותר²⁸⁷.

²⁸⁵ דבר זה היום הוא מן המפורסמות. ראה הספרות המוזכרת אצל אלדר תשל"ט, כרך ב, עמ' 389. וראה גם: כ"ץ תשל"ח, עמ' 173-170 (מסורת ג'רבה), תשמ"א, עמ' 78-80 (מסורת ארם-צובא).

²⁸⁶ ראה דיון מפורט אצל קוטשר תשי"ט, עמ' 256-261, והספרות המוזכרת שם; ראה גם קוטשר תשכ"ג, עמ' 277-280. בן-חיים (תשי"ח, עמ' 225-229) מוצא הקבלה בין ההטעמה המלעילית, המשתקפת לדעתו בכתוב של לשון המגילות ולשון חז"ל, לזו של עברית השומרונים. ייבין מציע הסבר שונה לכתוב המלא, בהסתמך על הממצא במסורת הניקוד הבבלי (על צורות הפסק במסורת זו, ראה ייבין תשמ"ה, עמ' 256-257); לדעתו, הטעמת העברית שבמגילות לא היתה בהכרח מלעילית, והכתוב המלא שם אינו משקף דווקא הברות מוטעמות בעלות תנועה ארוכה, אלא הברות בלתי מוטעמות ששמרו על התנועה הקצרה המקורית (ייבין 1972).

²⁸⁷ ראה: ילון תרצ"ז-תרצ"ח ב, עמ' 29; מורג תשכ"ג, עמ' 109, המצטט את דמתי (= שבטיאל תרצ"ז-תרצ"ח א, עמ' 10-11); ייבין תשמ"ה, עמ' 570-571; אלדר תשל"ט, כרך ב, עמ' 387-389; כ"ץ תשל"ח, עמ' 171, תשמ"א, עמ' 80.

5.2.2.2 בניין נְתַפּוּעַל

שתי ההיקרויות של בניין נתפועל בכי"ד הן צורות הפסק:
'מת האב לא נְתַרְקָנָה רשות הבעל' (חקמץ בקו"ף תוקן משווא? — נד י,
2), 'מת הבעל נְתַרְקָנָה רשות האב' (שם). כאן נבדל כי"ד מכי"ק ומכי"פ,
אשר הקו"ף שוואה בשניהם.

5.2.2.3 עתיד נוכחים ונסתרים וציווי נוכחים

5.2.2.3.1 פעלים בסוף משפט

בעתיד נוכחים ונסתרים ובציווי נוכחים כי"ד שיטתי לגמרי
— כל אימת שהפועל מסיים משפט, צורתו היא צורת הפסק: 'חזר ואמ'
אל תִּכְתְּבוּ' (גט ז, 1; כי"ק: תִּכְתְּבוּ, כי"פ אינו מנוקד), 'אב ובנו שראו
את החודש יִלְכְּדוּ' (רה א, 7), 'הבנים יִכְשּׁוּ, והבנות יִזוּנו' (כת יג, 3;
כי"ק: 'יִכְשּׁוּן'), 'כדי שלא יִכְמוּשׁוּ' (סוכה ד, 6), 'אבל מתעסק עמהם
עד שִׁילְמְדוּ' (רה ד, 8), 'הרי אילו יִכְתְּבוּ וַיִּתְּנוּ' (גט ו, 5: x2, 6, 7, ז, 1;
כי"ק, בכל 5 ההיקרויות: וַיִּתְּנוּ), 'הרי נטיעות האילו קרבן עד שִׁיקְצְצוּ'
(נד ג, 5; כי"ק בפעל: שִׁיקְצְצוּ), 'עד שיאמר לסופר כתוב ולעדים חֲתוּמוֹ'
(גט ז, 2), פִּתְּלוּ (גט ו, 7: x3, ז, 2).

5.2.2.3.2 פעלים שאינם מסיימים משפט

פעלים בעתיד נוכחים ונסתרים ובציווי נוכחים, שאינם
מסיימים משפט, באים תמיד בניקוד של הקשר: 'הרי אילו יִכְתְּבוּ וַיִּתְּנוּ'
(גט ו, 5: x2, 6, 7, ז, 1), 'שִׁילְמְדוּ וַיִּכְתְּבוּ וַיִּתְּנוּ לה' (גט ו, 7), 'כדי שלא
יִנְהָגוּ קלות ראש בנדרים' (נד ב, 5), 'והבנים יִשְׁאַלּוּ על הפתחים' (כת יג,
3; כי"פ: יִשְׁאַלּוּ), 'פִּתְּלוּ גט לאשתי' (גט ז, 1: x2), 'תְּנוּ גט לאשתי' (גט ו,
7: x3).

אין בכי"ד צורת הפסק לנוכחת, שהרי שלושת הפעלים הנקרים בתבנית
זו אינם מסיימים משפט: 'עד שלא תִּכְתְּבוּ לרשותי' נד י, 4; בכי"ק:
'תִּכְתְּבוּ' (10), 'כל נדרים שִׁתְּדָרִי מיכן ועד שאבוא' נד י, 7; כי"ק וכי"פ:
שִׁתְּדָרִי, 'לְכִי לבית אביך' (כת יב, 3).

5.2.2.4 עבר נסתרים

כלל הוא — צורת הפסק בסוף משפט וכגון בפסוקיות תנאי,
בנוסחה 'אם פָּעַל': 'אם אֶבְדָּה, הרי זה חושש' (גט ג, 8), 'אם' לסופר
וכתב ולעדים וַחֲתָמוּ' (גט ז, 2; כי"ק: וַחֲתָמוּ, כי"פ אינו מנוקד), 'אם
פָּחַתָּה, פָּחַתָּה²⁸⁸ לו' (שק ה, 4), 'ואם נִשְׁאַלּוּ, עונשין אותך' (נד ב, 5),

²⁸⁸ אולי נשתמרה כאן ההגייה המלעילית בגלל תכיפות ההברה המוטעמת 'לו', היינו נתקיימה כאן
נסיגת הטעמה. לאפשרות קיומה בלשון חז"ל של תופעה מעין נסיגת טעם, ראה מירסקי
תשי"ח, עוד יש לומר, כי המלים 'פחתו לו' אינן לא בכי"ק, לא בכי"פ, לא בלו ולא בנוסחאות
שבדפוסים, אך מצאתן במשנהשל הירושלמי שבדפוס וינציאה משנת רפ"ג וירושלמי רפ"ג
(תרפ"ה).

'תקעו והריעו וְתַקְעוּ' (סוכה ד, 5, 9, ה, 4: x2).
ואולם, יש מקרים של צורת הפסק אף בהקשר: 'כל הגטים שֶׁנִּכְתְּבוּ ביום
וְנִתְּחַתְּמוּ²⁸⁹ בלילה פסולין' (גט ב, 2; כי"ק: 'שֶׁנִּכְתְּבוּ ... וְנִתְּחַתְּמוּ', כי"פ
אינו מנוקד כאן, 'אם פָּחַתוּ, פָּחַתוּ²⁸⁸ לו' (שק ה, 4)²⁹⁰.

²⁸⁹ אפשר שהצורה 'נִתְּחַתְּמוּ' גרירה היא מן 'נִכְתְּבוּ', אשר לה מצאנו אחות בכי"ק. אף יש לציין, כי הפתח של 'נִכְתְּבוּ' הוא בבחינת יוצא מן הכלל §1 4.1 (הח).

²⁹⁰ בנידון זה נודעת חשיבות לממצא בכי"ד אשר לפועל 'אָמַר'. ילון כתב: "פועל אמר שבא
אחריו משפט או ביקט אי אפשר לו בלא השלמה" (ילון ותשכ"ד, עמ' 47); לפיכך ניקד 'אָמַר'
רק במקרים דוגמת 'באשרו אָמַר', קל וחומר באשרת חברו' (אבות א, 5). השיטה העולה מן
העיון בכי"ד אינה תואמת את השקפת ילון, שכן כה"י שלנו מביא תנועה מלאה תחת המ"ם,
לא רק במשפטים הבאים:

'לא אָמַר^α, אלא מפני זה' (גט ד, 7);

'אילו דברים אָמַר, מפני דרכי שלום' (גט ה, 8);

'ויכולם לא אָמַר, אלא מפני דרכי שלום' (גט ה, 9).

בכל אלה ניקד ילון 'אָמַר' בעקבות כי"ק; מסתבר שהממצא בכי"ק הוא שהגיע את ילון
לקבוע את קביעתו.

כי"ד מביא צורות הפסק גם במקרים שבהם באה אחרי 'אמר' פסוקית מושא:

'מפני שֶׁאָמַר: אין אד-ם יוצא ידי חובתו ביום טו-ב הראשון שלחג
בלולו שלחבירו' (סוכה ג, 13; כי"פ: אָמַר);

'אָמַר: מי שהיה מקריב פרים היום לא היה מקריב פרים למחר' (סוכה ה,
6; כי"ק וכי"פ: אָמַר);

'ובית דין שלאחריהם אָמַר: הלוקח מן הסיקריקון נותן לבעלים רביע' (גט
ה, 6; כי"ק: אָמַר, כי"פ אינו מנוקד כאן).

אמנם רבים יותר הם המקרים של 'אָמַר' לפני פסוקית מושא. לכאורה, מבחינה סטטיסטית,
קביעתו של ילון מתאמת. אבל כשנתבונן בדוגמאות, ניווכח שכי"ד מיוחד בעניין זה מכי"ק
ומכי"פ, במה שהוא נוהג כאן שיטה, המתחשבת בנסיבות פעולת האמירה המצויינת בפועל.
דוק ותמצא: כל המקרים שנוקדו 'אָמַר' (וכל העדויות הובאו לעיל), תוכן האמירה הוא
קביעה, כגון של בית-דין, החלטה עקרונית בלתי תלויה בנסיבות של מקרה מסויים: חכמים,
או כוהנים, 'אָמַר', כשניסחו קביעה סופית; לא כן בהיקריות של 'אָמַר': כולן, ללא יוצא
מן הכלל, מוסרות אמירות שנאמרו בנסיבות מקריות, באירועים המסופרים; להלן כל
העדויות (בכולן כי"ק וכי"פ, ככל שהוא מנוקד, מביאים צורות הקשר):

'אָמַר: כל מי שלא ראה שמחת בית השואבה...' (סוכה ה, ^β1)

'הפכו פניהם למערב וְאָמַר: אבותינו וכו'' (סוכה ה, 4)

'אָמַר בית שמאי: גזרה שוה חלה ומתנות...' (ביצה א, 6)

^α חכמים, את הכלל האמור למעלה מזה, שכל נדר שצריך חקירת חכם, לא יחזיר, ולהיפך.
(גרסת כי"ק, לו ואלבק-ילון: 'לא אָסַר').

^β ברור שיש כאן אמירה שהילכה בקרב העם, ולא פסק שפסקו חכמים.

^γ בית שמאי 'אמר' בויכוח עם בית הילל: אין כאן קביעת פסק.

5.2.2.5 עבר נסתרת

(א) ברוב המכריע של המקרים באה צורת הקשר, אפילו בסוף משפט, כגון: 'ונודע שלא גַנְנָה' (נד ג, 2; כך גם בכי"ק ובכי"פ). ברם, שני פעלים מיוחדים בכך, שהם מביאים תמיד צורות הפסק: (אא) חֲשִׁיכָה²⁹¹: "לא הספיקו לומר מקודש עד שִׁחְשִׁיכָה" (רה ג, 1), 'ובשיני מטים עם חֲשִׁיכָה' (תע א, 6), 'אוכ-לין ושותין מִשְׁחֲשִׁיכָה ומותרין במלאכה' (תע א, 4), 'אוכלין ושותין מִשְׁחֲשִׁיכָה ומותרין' (תע א, 5), 'נדרה עם חֲשִׁיכָה²⁹² מיפר עד שלא תחשך שאם הפר וְחֲשִׁיכָה²⁹³ אינו יכול להפר' (נד י, 8).

(אב) בְּגֵרָה²⁹⁴: 'נערה עד שלא בְּגֵרָה והיא יתומה' (נד יא, 10; בכי"ק תוקן בגימ"ל קמץ מתוך שווא), 'נערה עד שלא בְּגֵרָה ומת אביה' (נד יא, 10), 'נערה שמת אביה ומשמת אביה בְּגֵרָה' (נד יא, 10).

(ב) במשפטים קצרים ניכרת נטייה מסויימת לשימוש בצורות הפסק, אולם מגמת התיקונים טשטשה נטייה זו הן בכי"ד והן בכתבי-יד אחרים. לצד הדוגמה המובהקת, העולה מן ההשוואה של שני המשפטים

'אָמַרְוּ לַחֵם^δ בֵּית הַלֵּל ...' (ביצה א, 6);

'אָמַרְוּ לוֹ ...^δ (ביצה ב, 6, ג, 5, רה ד, 1, תע א, 1, נד ג, 4, ד, 3: x2, ו, 6, ז, 1, ט, 3: x2, 8: x2, י, 7, גט א, 6, ז, 1, 2)

'מעשה שבאו שנים וְאָמַרְוּ: ראינוהו שחרית במזרח' (רה ב, 8);

'ועוד באו וְאָמַרְוּ: ראינוהו בזמנ' (רה ב, 8);

'וכשבא דבר אצל חכמים אָמַרְוּ-... (תע ב, 5);

'אָמַרְוּ חֲכָמִי: כל מתנה שאינה שאם הקדישה תהא מקודשת אינה מתנה'

(נד ה, 6)

'אָמַרְוּ חֲכָמִי: אם מעצמו נפל הרי זה גט' (גט ו, 6)

'נחלקו עליו בני כהנים גדולים וְאָמַרְוּ: תשבע/ישבע... (כת יג, 1, 2).

^δ המושאים 'לחם', 'לו' מוכיחים, שהיו אלו אמירות נסיבתיות.

^ε דוגמה זו, לכאורה, סותרת את הכלל, שהרי היא מביאה פסק עקרוני, אלא שתחילת הדברים מוכיחה שהיתה כאן אמירה בנסיבות מקריות: 'מעשה בבית חורון באחד שהיה אביו מודר ממנו ...', ויש אפילו נוסח (כי"פ), הגורס בהמשך 'וכשבא דבר לפני חכמי אָמַרְוּ ...'.

^ζ גם כאן פסק הלכה, שנאמר בנסיבות של מקרה מסויים: 'מעשה בבריא שאמ' כתבו גט לאשתי ועלה לראש הג ...'.

²⁹¹ תיבה זו, שהובנה כשם העצם 'חֲשִׁיכָה' (פעם אחת גם בכי"ד, בנד י, 8) — ילון העמיד על היותה צורת עבר נסתרת במשקל פָּעַל (ילון תשכ"ד, עמ' 57-58); ועיין הנמן תש"ס, עמ' 70-71, המציין כי המלה מלעילית בכל מקום שגרשמה ההטעמה בכי"פ.

²⁹² כך גם בכי"פ, אבל כי"ק: חֲשִׁיכָה.

²⁹³ כך גם בכי"ק, אבל כי"פ: מִשְׁחֲשִׁיכָה.

²⁹⁴ תיבה זו כך הוא ניקודה גם בכי"ק וגם בכי"פ. מסורת ניקוד ההפסק גברה כאן על מגמת התיקונים.

הבאים:

'היאך מעידין על האשה שִׁילָדָה ולמחר כריסה בין שיניה' (רה ב, 8),
'מעשה שִׁילָדָה כלתו של שמאי הזקן' (סוכה ב, 8; כי"ק: שִׁילָדָה);
אנו מוצאים:

'אסור כל השבת ושבת שֶׁעָבְרָה' (נד ח, 1 - בכי"ק היה כתוב כך,
שתי התיבות האחרונות נמחקו, ובגיליון נרשם: 'ושבת לשעבר'; כי"פ:
שֶׁעָבְרָה, תוקן מן 'שעברה?);
אבל באותה משנה עצמה:

'אסור בכל השבוע ושביעית שֶׁעָבְרָה' (בכי"ק היה כתוב 'ושביעית
שֶׁעָבְרָה' - שתי התיבות נמחקו, ובגיליון נרשם: 'והשביעית לשעבר';
בכי"פ: שֶׁעָבְרָה, שתוקן מן 'שעברה').

(ג) בבניין נתפעל אנו מוצאים צורות הקשר ליד צורות הפסק. צורות
הקשר, כגון: 'נִתְגַּרְשָׁה בו ביום נִתְאַרְסָה בו ביום' (נד י, 3). צורות הפסק,
כגון: 'אף על פי שִׁנְתְּ אֶלְמָנָה²⁹⁵ או נִתְגַּרְשָׁה בתוך שלשים יום' (נד יא, ט
- בכי"ק, שתי הצורות של הקשר; כי"פ: שִׁנְתְּ אֶלְמָנָה או נִתְגַּרְשָׁה),
'נִתְאַלְמָנָה²⁹⁵ או נִתְגַּרְשָׁה וחזרה אצלו' (נד יא, 10 - בכי"ק, שתי הצורות
הן של הקשר; כי"פ: וְנִתְאַלְמָנָה או נִתְגַּרְשָׁה).

(ד) בבניין נפעל, ליד 'נִדְעָה לרבים' (גט ה, 5) ו'נִיטְלָה פטמתו' (סוכה ג,
6), אנו מוצאים גם: 'ולא מן הקורה שִׁנְשַׁבְרָה²⁹⁵ ביום טוב' (ביצה ד, 3).

5.2.2.6 בינוני יחידה

בבינוני יחידה מצאנו צורה אחת של הפסק: בִּנְיָרָת²⁹⁵ או,
פעם אחת, בִּנְיָרָת (נד י, 5, יא, 10: x4; כי"ק וכי"פ גורסים שניהם תבנית
של הקשר²⁹⁵א).

5.2.3 גזרת השלמים

5.2.3.1 עבר

(א) בניין קל

(א) נוכחת - ההיקרות היחידה באה בלא שווא תחת התי"ו (§ 4.4):
נִדְרָת (נד י, 4: x2).

(אב) פרט למלה 'חֲשִׁיכָה' § 5.2.2.5 (אא), אין צורה מיוחדת למשקל פָּעַל:
חָסַר (סוכה ג, 6), חָרַב (סוכה ג, 12), וכיו"ב.

(ב) בניין פָּעַל

תנועת עה"פ בנסתר (כ) היא [e] (ולא [a]): אִיבַד (כת יג, 2, 6), הִילָךְ (גט ז,
3), לִימַד (נד ט, 6), סִיכָךְ (סוכה א, 4). בעה"פ רי"ש התנועה היא [a]:

²⁹⁵ לענין הפתח בצורות הפסק אלה, ראה § 4.1 (ח).

²⁹⁵ ראוי לזכור כי בכי"פ נרשמו כמה צורות הפסק בבינוני יחידה: פִּלְשָׁת, חוֹלְצָת, הוֹלְגָת,
פִּוְקָת (הנמשך תש"ס, עמ' 81).

בִּירָה (סוכה ב, 5, רה ד, 9) נראה להלן, § 5.2.6.1 (בא, 1).

(א) בניין הִפְעֵל

ההיקרות היחידה היא צורת הפסק (§ 5.2.2.1) של נסתרים, ובתנועה [o] אחרי ה"א הבניין: הוֹצֵרוּ (גט א, 5)²⁹⁶.

(ד) בניין נתפעל

דא מדבר — ההיקרות היחידה (והיא בסוף משפט) מוטעמת מלרע: נִתְקַבְּלָתִי (נד ח, 7).

(ב) נסתר — עה"פ ב-[a], ד"מ: נִתְמַתֵּם (גט א, 1: x2), נִשְׁתַּתֵּק (גט ז, 1).

5.2.3.2 עתיד

(א) בניין קל

תנועת עה"פ בגזרה זו היא [o]: יִתְּלוּ (גט ו, 6), יִכְּפּוּל (סוכה ג, 11), נִתְּלוּ (גט ז, 1, 2), ועוד. וכן בצורות הפסק (§ 5.2.2.3.1): תִּתְּלוּ (גט ז, 1), יִכְּמוּשׁוּ (סוכה ד, 6), להוציא מקרה אחד²⁹⁷: שִׁלְמָדוּ (רה ד, 8).
(ב) בניין פִּעֵל

היקרות יחידה של עתיד בבניין זה: תִּעֲבֹר²⁹⁸ צורתו (שק ז, 3).

5.2.3.3 ציווי

תנועת עה"פ בבניין קל היא [o] בכל ההיקריות, ד"מ: פְּנוֹס (כת יג, 5), פְּטוֹר (כת יג, 5), מְכֹר (ביצה ג, 7); פְּתוּלוּ וצורת הפסק (§ 5.2.2.3.1) - גט ו, 7: x3.

5.2.3.4 מקור

(א) בניין קל

תנועת עה"פ היא [o]: לִגְדֹר (נד ד, 7), לִכְפּוּל (סוכה ג, 11), ועוד.
(ב) בניין נפעל (כ)

ליד לְהִיפְנֹס הרגילה (נד ח, 1, ז, 5: x2), באה גס, בהבלעת הה"א, לִיפְנֹס (נד ח, 7)²⁹⁹.

²⁹⁶ אולי צריך לפרש ותפעל זו במסגרת הרחבה יותר של ביצוע התנועה [u] בלשון חז"ל. בעניין זה, ראה קוטשר תשכ"ט א. הדוגמאות שם כולן מתחום השם ולא מתחום הפועל. וראה הנמן תש"ס, עמ' 155, המציין שכל הדוגמאות בהפעל עבר מנוקדות בכי"ף בחולם.

²⁹⁷ מקרים אחרים תמצא בסעיפים על גזרות אחרות, כגון אצל פה"פ גרונית: תִּתְּלוּ (נד ח, 1, י, 8: x2).

²⁹⁸ ראה דיון מפורט במלה זו אצל ילון (תשכ"ד, עמ' 142-144), הרואה בצורה זו "תיקון", מפעל שהוראתו שינוי מצב, והמביא ראיות מדפוסים ומכתבי-יד, לרבות כי"ק. הכתיב המלא וי"ו אצלנו מורה, כי סופרו של כי"ד כבר גרס בניין פִּעֵל.

²⁹⁹ בגזרות אחרות (פה"פ גרונית, פה"פ גרונית ול"ה, ע"ו) הה"א נבלעת פעם אחת ובגזרת לה"פ גרונית היא מתקיימת. בס"ה היא נבלעת בחמישה מקרים ומתקיימת בארבעה. לפני פה"פ גרונית היא נבלעת תמיד. והשווה הנמן תש"ס, עמ' 132-134.

5.2.3.5 בינוני

(א) בניין קל

אא צורת היחידה, במשקל פועֶלֶת, באה פעם אחת מוטעמת, ומלרע(1):
פֻּלְּשֶׁת (ביצה ב, 10)³⁰⁰.

אב משקל קטול נקרה בכי"ד רק בשורש 'יכל'. עה"פ באה בנקבה יחידה
וברבים זכר (רבות אינו מתועד) תמיד בשורוק³⁰¹, וכן פעם אחת בזכר
יחיד: יְכֻלָּה(כ) (סוכה ב, 2, 3, רה ד, 2, כת יג, 5, נד יא, 3, גט ו, 2),
יְכֻלִּין (כ) (כת יב, 3: x2), יְכֻל (כ) ³⁰² (נד ה, 1); יְכֻל (19 פעמים, ד"מ:
ביצה ג, 3, נד ת, 7: x2, גט ד, 5: x2).

אג הבינוני הפעול: פְּחוּתִי (סוכה ב, 5; עוד דוגמאות בנד ג, 11).
בינוני פעול בהוראת פעיל³⁰³: 'שיהי זְכוֹר בשעת הנדר' (נד ג, 1).

(ב) בניין נפעל

רבים — מצוי 'נִפְעָלִים' הרגיל, ד"מ: נִמְפָּרִים (שק ה, 6). בפועל 'מצא':
נִמְצָאִין נעין גזרת ל"א, להלן, § 5.2.9.3 (בג, 1).

5.2.4 גזרת פה"פ גרונית

5.2.4.1 עבר

(א) בניין קל

נוכחים (כ) — אֶמְרָתֶם (ביצה א, 6).

(ב) בניין נפעל

בא נו"ן הבניין מונעת תמיד ב-[e] נר' להלן, § 5.2.4.5 (ב).

בב פה"פ אל"ף — בחטף-סגול: נֶאֱמַר (סוכה ב, 6, תע ב, 1).

בג פה"פ ה"א או ח"ת — בשווא: נִתְרַגַּל (נד ט, 3; כי"ק וכי"פ: נִתְרַגַּל),
נִתְלַקָּו (כת יג, 1, 2).

בד פה"פ עי"ן — α בחטף-סגול: נֶעֱשָׂה (נד ט, 2: x4)³⁰⁴, נֶעְנֶנּוּ (תע א, 6;
x2, 7; כי"ק: נֶעְנֶנּוּ. β) בשווא: נֶעֱשָׂו (גט א, 5; כי"ק: נֶעֱשָׂו, נֶעֱשִׂית/נֶעֱשִׂית³⁰⁵
(נד ט, 10: x3; כי"פ: נֶעֱשִׂית).

³⁰⁰ כיר"ב נמצא בכי"פ בבניין פֻּעַל: מדברת, מהלכת, ממאֶת (הנמן תש"ס, עמ' 177).

³⁰¹ זו התמונה גם בכי"פ (הנמן תש"ס, עמ' 87), בכי"ק, בנ"ב (פורת תרצ"ח, עמ' 45) ובמסורות
התימנים (שבטאל תרצ"ז-תרצ"ח א, עמ' 12).

³⁰² מתוך אנאלוגיה ל'יְכֻלָּה'?

³⁰³ עיין Segal 1958 § 336.

³⁰⁴ כי"ק: נֶעֱשָׂה (x2), נֶעֱשָׂה (x2); כי"פ: נֶעֱשָׂה, נֶעֱשָׂה, נֶעֱשָׂה (x2).

³⁰⁵ וחרי זו דוגמה גם מכי"ד לצורות בנפעל עבר בגזרה זו שעה"פ שלהן מונעת ב-[e] ולא בקמץ
(ראה: הנמן תש"ס, עמ' 344; בר-אשר תשמ"ה, עמ' 90, הע' 61). מאחר שקיים קושי לקבוע
אם צורה מסויימת של נסתרת, בגזרות ל"א ול"ה בנפעל, היא של עבר או של בינוני (ביטול
הניגוד בין קמץ ופתח בכי"ד גרם לבעייה דומה גם לגבי צורת הנסתרה), נקטנו כלל זה: כל
היקרות, שהחקשור אינו מאפשר לסווג בבירור, הבאנו אצל צורות העבר, ראה גם הע' 77.

(א) בניין שפעל (כ)
רק פה"פ חית נקרית והיא שוואית: שִׁיחֲרָרוּ (כינוי מושג חבור לנסתר —
גט ד, 4).

(ד) בניין הפעיל
דא ה"א הבניין מונעת ב-[e] — ראה דוגמאות להלן (דב, דג).
דב פה"פ אל"ף — בחטף-סגול: הֶאָרִיחוּ (נד ג, 3)³⁰⁶.
דג פה"פ חית או עי"ן — בשווא: הִחְזִירָה (נד יא, 9), הִחְמִיץ (שק ד, 9;
כי"פ: הִחְמִיץ), הֶעֱשִׂיר (גט ג, 7).

5.2.4.2 עתיד

(א) בניין קל (כ)

אא בגזרה זו מצויה דוגמה לתנועה [a] בעה"פ (משקל אָפֶּעַל): תִּתְּשֶׁנָּה (נד
ח, 1, י, 8: x2).

אב בגוף מדבר תנועת התחילית היא [e]: אֶעֱשֶׂה (נד ד, 7: x2); הוא הדין
במשקל אָפֶּעַל גם בגופים אחרים (דוגמה לעיל, אא).

אג כשתנועת התחילית היא [e] פה"פ באה בשווא; דוגמאות לעיל (אא,
אב; נד ד, 7 — כי"ק וכי"פ: אֶעֱשֶׂה).

אד כשתנועת התחילית היא [a] פה"פ בחטף-פתח: תִּעֲשֶׂה (רה ד, 8, כת
יב, 4), יַעֲשֶׂה (נד ד, 4), יַעֲנֶה (תע ב, 4: x2 מנוקד), יַעֲבֹר (נד ח, 4, 5),
יַחְזֹר (נד יא, 5; כי"ק וכי"פ: יַחְזֹר), יַעֲשֶׂה (ביצה ב, 6), יַעֲשֹׂו (נד יא, 12).

אה פה"פ חית לפני פ"א — החית שוואית והפ"א דגושה: יִחְפֹּץ (נד ד,
8), יִחְפֹּר (ביצה א, ב: x2).

או נסתרים — יַעֲמִדוּ (רה ג, 1: x2; כי"פ: יַעֲמִדוּ).

(ב) בניין נפעל (כ)

תנועת התחילית [e] : תִּנְאָל (ביצה א, 1), יִתְנֶה (נד ג, 11).

(ג) בניין הפעיל

גא פה"פ עי"ן (כ) באה בחטף-פתח: יַעֲלֶה (ביצה ג, 4), יַעֲנִי (נד ט, 4;
כי"ק וכי"פ: יַעֲנִי), תִּעְדִּיף (נד יא, 4; כי"פ: תִּעְדִּיף).

גב פה"פ חית, הנקרית רק בפועל 'חזר', באה בשווא: יִחְזֹר ... יִחְזִירָנָה
(גט ד, 7)³⁰⁷.

(ד) בניין נשתפעל (כ)

פה"פ עי"ן בחטף-פתח ולאחריה דגש קל (י)³⁰⁸: יִשְׁתַּעֲבֹד (גט ד, 4: x3;
כי"ק: יִשְׁתַּעֲבֹד).

³⁰⁶ ראה § 6.6 והע' 648.

³⁰⁷ על השתקפות מהות השווא בפועל הזה בסימונה של הזי"ן, ראה לעיל, הערות 39, 40.

³⁰⁸ ראה § 4.8.1 והע' 226, ועיין להלן, הע' 323.

5.2.4.3 ציורי

(א) בניין קל (כ)

פה"פ בחטף-פתח: תְּתֹמֹו (גט ז, 2), עֶשׂוֹ (גט ו, 5: x2).

(ב) בניין הפעיל (כ)

פה"פ עי"ן בחטף-פתח: תְּעַלֹּם (סוכה ב, 5; כי"פ: תְּעַלֹּם).

5.2.4.4 מקור

(א) בניין קל

אא) פה"פ עי"ן (כ) באה בחטף-פתח: לַעֲבֹר (נד ב, 2), לַעֲמֹד (סוכה ב, 2, 3, נד ה, 1), לַעֲשׂוֹת (סוכה א, 8, כת יג, 5).

אב) פה"פ חי"ת (כ) מנוקדת פעמיים בחטף-פתח: לְחַזֹּר (נד יא, 4; כי"ק וכי"פ: לְחַזֹּר), לְחַצֹּת (ביצה ד, 6; ופעמיים בשווא: לְחַרֹּשׁ (נד ד, 6: x2; כי"ק וכי"פ: לְחַרֹּשׁ).

אג) פה"פ ה"א נקריית בפועל 'היה' והיא לעולם בשווא: לְהִיּוֹת (נד"מ: שק ו, 3, גט ג, 8: x2).

(ב) בניין נפעל (כ)

התחילית ה"א נבלעת באות השימוש למ"ד²⁹⁹, וזו צרוייה: לְיַחֲלֹת (נד ח, 7, יא, 3, לְיַהֲרֹג (גט ג, 4).

(ג) בניין הפעיל (כ)

כל ההיקריות הן בפה"פ חי"ת, ובכולן היא שוואית: לְתַחְזִיר וביצה א, 5 (כי"ק: לְתַחְזִיר, כי"פ: לְתַחְזִיר), גט א, 6, ו, 1: x4, 3: x2, לְתַחְמִיר נשק ז, 1 (כי"פ: לְתַחְמִיר, נד א, 1 (כי"פ: לְתַחְמִיר), ב, 4 (כי"ק: לְתַחְמִיר), י, 18.

5.2.4.5 בינוני

(א) בניין קל

בינוני פעול רבים³⁰⁹ ויחידה — אל"ף וה"א בחטף-פתח, כגון: אֶסְוִרִין (נד ז, 6, 7, גט ו, 7), תְּרוֹגִי (גט ה, 6: x2), אֶסְוִרָה (נד ז, 9: x2, גט ו, 4), אֶרְוֶסָה (נד י, 3); חי"ת (אחרי ה' היידוע) באה פעם אחת בחטף-פתח ופעם אחת בשווא: תְּחַמֹּרָה (נד ג, 11), לִיד תְּחַשְׁוֶה (גט ה, 9).

(ב) בניין נפעל

בא נר"ן הבניין מונעת ב-[e] נראה לעיל, § 5.2.4.1 (ב).

בב) פה"פ אל"ף באה בחטף-סגול: נֶאֱמָן (רה ג, 1), נֶאֱמְנוֹת (גט ב, 7: x2).³¹⁰
בג) פה"פ ה"א - α בשווא: נֶהְגָה (נד ג, 11: x6, ועוד, בס"ה x12); נֶהְגִיתָ (נד ז, 9: x2, ועוד, בס"ה: x6, נֶהְנִי/ם (כ) (נד ג, 11, יא, 3³¹¹). ס"ה בשווא: 20 פעם.³⁰⁹ רבות אינו מתועד בגזרה זו.³¹⁰ הפתח במ"ם תוקן בשתי ההיקריות, כנראה, מצירה.³¹¹ במקרה זה במ"ם: נֶהְנִים, אלא שפרט זה אינו שייך לכאן; כן לא עמדתי כאן על המקרים שבהם כתובה 'נהנת' חסר יו"ד § 3.2.1.1.3 (א).

(β) בחטף סגול (כ): נְהַנֵּית/נְהַנִּית (נד ב, 5, ג, 2, 4), נְהַנֵּין (ביצה ה, 5, נד ג, 4). ס"ה בחטף-סגול: חמש פעמים.³¹²

(בד) פה"פ עי"ן ולחית"ת אין דוגמה) — עדות אחת ובחטף-סגול: נְעַשֶׂת (שק ח, 3135; כי"ק: נְעַשֶׂת).

(ג) בניין שפעל (כ)

רק פה"פ עי"ן נקריית והיא בשווא: מְשַׁעֲבֵדִין (רה ג, 8; כי"פ: מְשַׁעֲבֵדִין).

(ד) בניין שפעל (כ)

רק עי"ן וחית"ת נקרות בפה"פ והן בשווא: מְשַׁעֲבֵדִין (כת יב, 2), מְשַׁעֲבֵדִים (גט ה, 3), מְשַׁחֲרֵר (רה א, 7; כי"פ: מְשַׁחֲרֵר), מְשַׁחֲרֵר (גט ד, 4; § 3.5.1.2).

(ה) בניין הפעיל (כ)

הא פה"פ אל"ף, ה"א ועי"ן — בחטף-פתח: מְאַכִּילָה (נד ד, 3), מְאַכִּילָה (רה ג, 3), מְאַכִּילָה (רה ג, 4), מְחַנֵּהוּ (נד ד, 4; כי"ק וכי"פ: מְחַנֵּהוּ), מְעַכֵּרִין (רה ד, 8), מְעַכֵּה (רה ב, 3, 4), מְעַלֵּן (כת יג, 11; x2), מְעַרֵּכִין (ביצה ה, 2).

(הב) פה"פ חית"ת — α) בחטף-פתח: מְחַזְקֵת (סוכה ד, 9), מְחַרְיֵמִין (ביצה ה, 2). β) בשווא: מְחַזֵּיר (נד ד, 2), מְחַזֵּרִין (סוכה ג, 15; כי"ק וכי"פ: מְחַזֵּרִין), מְחַמֵּיר (ביצה ב, 6; כי"פ: מְחַמֵּיר), מְחַמֵּרִין (ביצה ב, 6; כי"פ: מְחַמֵּרִין), נד ב, 15.

(ו) בניין נשתפעל (כ)

רק חית"ת נקריית והיא שוואית: מְשַׁתְּחִינִים (שק ו, 1, סוכה ה, 4; בכי"ק ובכי"פ אנו מוצאים בשני המקרים חטף-פתח).³¹⁴

גזרת פה"פ אל"ף 5.2.5

עתידי 5.2.5.1

הפעלים 'אכל' ו'אמר' נוטים כבמקרא: אֹכֵל (כגון: נד א, 3), תֹּאכֵל (כ) (גט ג, 4), תֹּאמֵר (כ) (נד י, 6), יֹאכֵל (כגון: נד ה, 6; x2), יֹאמֵר (כגון: ביצה ד, 7). נבדל מהם 'אחז' (כ): יֹאחֹז (סוכה ג, 7; כי"ק וכי"פ: יֹאחֹז).³¹⁵

ציווי (כ) 5.2.5.2

אָמֹר (רה ב, 6, נד ג, 4).

³¹² על גרוניות בשווא במסורת תימן ראה שבטיאל תרצ"ז-תרצ"ח א, עמ' 11. המקרים שהבאתי כאן בודקים בכי"ק ובכי"פ ומצאתי שכי"ק מביא את כולם בשווא, ואילו כי"פ שונה מכי"ד רק ביחס: שם רוב המקרים בחטף-סגול ומיעוטם בשווא וד"מ: נְהַנֵּית (נד ג, 4).

³¹³ מן החמשד מובן שכאן לשון הזוה: 'ושלש מאות כהנים מטבילין אותה (את הפרוכת)', בכי"ק אף סתוב: 'היתה נעשית'. וראה לעיל, הע' 305.

³¹⁴ ועיני להלן, § 6.6 והע' 645.

³¹⁵ במקרא: 'יֹאחֹז' וכד', ליד 'יֹאחֹז' וכד' (Jouon 1947; § 73f; Gesenius-Kautzsch 1910 § 68b).

5.2.5.3 מקור

המקור בגזרה זו דומה בצורתו לעתיד נסתר: לומר (מצוי הרבה, ד"מ: סוכה ד, 4, ביצה ה, 2, רה ג, 1, נד ה, 1, גט ו, 5; הכתיב תמיד בוי"ו, לאכל (כ) (סוכה ב, 6, ד, 8, ביצה ג, 3, נד ת, 6, גט ו, 4)³¹⁶. שלוש פעמים תיבה זו מנוקדת לפי הדקדוק המקראי, פעמים בחולם חסר: לאכל ונד ז, 8, ת, 6 — § 3.4.1.1 (אב), ופעם אחת בחולם מלא: לאכול (נד ז, 8)³¹⁷.

5.2.6 גזרת עה"פ גרונית (או רי"ש)

5.2.6.1 עבר

(א) בניין קל

בצורות שבהן עה"פ בשלמים היא שוואית, היא מנוקדת בפעלים אלה בחטף-פתח (כ): נהגו (סוכה ג, 11), שאלו (ביצה ג, 5).

(ב) בניין פֶּעַל

בא תנועת עה"פ של 'ברד' היא [a]: פִּירָה (כ) (סוכה ב, 5 (כי"פ: פִּירָה)), רה ד, 19.

(בב) לפני עה"פ רי"ש אנו מוצאים את התנועה [e] לתשלום המכפל: פִּירָה (כנ"ל), פִּירָה (כ) (סוכה ד, 9), פִּירָה (כ) (נד ב, 5), פִּירָה (כ) (כת יג, 11: x4, נד יא, 9, גט ד, 7, קרעה (גט ו, 2).

(ג) אותה תופעה מצויה גם לפני יו"ד שמקורה באל"ף (§ 4.12): שִׁיר (כ) (>שִׁיר — ביצה ב, 1; אבל כי"ק וכי"פ: שִׁיר).

(ד) עה"פ עי"ן — דוגמה אחת ובלא תשלום מכפל: מִיעֶטֶן (כ) (סוכה ג, 2).

(ה) בצורות שבהן עה"פ בשלמים היא שוואית מצאנו — α חטף-פתח: מִיעֶטֶן (ראה לעיל), נִיעֶנֶע (כ) (ביצה א, 3; כי"ק: נִיעֶנֶע, כי"פ: נִיעֶנֶע).

(β) שווא (לפני שווא שני): נִיעֶנֶעו (כ) (סוכה ג, 9; כי"פ: נִיעֶנֶעו).

5.2.6.2 עתיד — בניין קל (כ)

(א) שני המשקלים, אָפֶעַל וּפֶעַל, מצויים:

אא אָרַחַץ (נד יא, 1: x2), יִשְׁאַל (נד ד, 6).

(אב) תִּטְחוֹן (גט ה, 9 — כי"ק: תִּיטְחוֹן; כי"פ: תטחו, לא מנוקד), יִפְחוֹת (שק ו, 6), יִשְׁחוֹט (ביצה א, 2, ג, 3, 4: x2).

(ב) בצורות שבהן עה"פ בשלמים שוואית, אנו מוצאים כאן חטף-פתח: נִהְגֹּו (נד ב, 5), יִשְׁאַלוּ (כת יג, 3; כי"פ: יִשְׁאַלוּ, אף-על-פי שאין כאן הפסק).

³¹⁶ זו גם הצורה בכי"ק ובכי"פ במקומותינו, אלא ששם הכתיב שונה: כי"ק נוהג כתיב מלא וי"ו אחרי האל"ף — לאוכל (פעם אחת, בביצה, לאכל), ואילו כי"פ מביא לרוב לוכל, אבל גם לאוכל (וראה גם ההערה הבאה).

³¹⁷ כאן גם כי"פ גורס כך: לאכל.

5.2.6.3 מקור

(א) בניין קל (כ)

היקרות אחת ובתנועה [o] בעה"פ: לְטַעוֹם (סוכה ב, 5).

(ב) בניין פֶּעַל

בצורה שבה עה"פ בשלמים שוואית, אף בפעלים אלה היא בשווא: לְנַעֲנֵץ
וסוכה ג, 15; ראה § 5.2.6.1 (בה).

5.2.6.4 בינוני

(א) בניין קל

אא יחידה — כא נקריה ההיקרות היחידה של משקל קוֹטְלָה, והיא מנוקדת בחטף-פתח בעה"פ: בֵּית הַשְּׁאֲבָה (כ) (סוכה ה, 3)³¹⁸.

אב רבים — עה"פ הגרונית, בכל מקום, בחטף-פתח: שוֹאֲלִין (כגון: תע א, 2: x2), פְּתָנִים (בכ"מ, ד"מ: סוכה ה, 3), נוֹתְגִין (כגון: שק ח, 8: x2), פוֹתְתִין (כגון: שק ה, 2), סוֹתְרִי (כגון: רה א, 8), מוֹעֲלִין (כ) (שק ז, 3197), ביצה ה, 5.

(ב) בניין פֶּעַל

רבים (כ) — α עה"פ בחטף-פתח: מְמַעֲטִין (סוכה ג, 3202, תע א, 7), מְנַהֲגִין (ביצה ד, 3205), מְשַׁעְרִין (שק ד, 9; כי"פ: מְשַׁעְרִין). β עה"פ בשווא: מְנַעֲנֵעִין (סוכה ג, 9; כי"פ: מְנַעֲנֵעִין).

(ג) בניין פֶּעַל (כ)

גא לפני עה"פ רי"ש התנועה היא [o] לתשלום המכפל: מְאוֹרְסָה (נד י, 1, גט ו, 2).

גב לפני עי"ן וחי"ת התנועה היא [u]: מוֹעֲטִין (כת יג, 3; >מְמוֹעֲטִים, כבכ"ק ובכ"פ)³²¹, מְדוֹתְדִין³²² ושק ח, 2, ביצה ה, 3: x2 (פעם אחת הניקוד מחוק).

גג לפני חי"ת פעם אחת התנועה היא [o]: מְרוֹחֵק (נד א, 1) § 6.2 (יב).

³¹⁸ ילון ניקד 'שוֹאֲבָה', אף-על-פי שגם כי"ק וגם כי"פ גורסים כמו כי"ד, וראה אֶלְדֶּר תְּשִׁלִּיט, כרך ב', עמ' 277 והספרות המצויינת שם. לענין 'בית השואבה' ראה פוקס תשמ"ו.

³¹⁹ ראה § 6.6; מכל מקום, בכ"ד המלה אינה בטוחה לגמרי, בשל קרע.

³²⁰ ראה § 6.2 (ז).

³²¹ לתיבה זו ראה שרביט תשמ"ג, עמ' 559; היא מצויה עוד פעם בשק ח, 1, אך בניקוד של בינוני פעיל: מוֹעֲטִים (ראה § 3.5.2.2; ועיין הנמך תש"ס, עמ' 195).

³²² בכ"פ רק שני הפעלים האלה, 'מעט' ו'יחד', מונעים ב-[u] (הנמך תש"ס, עמ' 191).

5.2.7 גזרת לה"פ גרונית (או רי"ש)

5.2.7.1 עבר

(א) בניין קל (כ)

בהיקרות היחידה לה"פ עי"ן בחטף-פתח ולאחריה דגש קל³²³: שְׁמַעְתִּי
 (שק ד, 7; כי"ק: שְׁמַעְתִּי, כי"פ: שְׁמַעְתִּי, וראה להלן (ב).

(ב) בניין פָּעַל (כ)

בא מדבר — שִׁילַחְתִּי (גט ד, 1; כי"ק: שִׁילַחְתִּי, כי"פ אינו מנוקד), וראה
 לעיל (א)³²³.

(בב) נסתר — תנועת עה"פ היא פתח: שִׁילַח (שיק ז, 6: x2, גט ד, 1: x2),
 נִיעַנֶּע (ביצה א, 3).

(ג) כאשר לה"פ היא רי"ש נשארת תנועת עה"פ [e] כבשלמים: שִׁיר נביצה
 ב, 1; § 5.2.6.1 (בג).

(ג) בניין הפעיל

(גא) בנסתר של 'פור' התנועה של לה"פ בדרך-כלל היא [e]:

הִפֵּר (כ) (נד י, 1: x3, יא, 6; כי"פ: הִיפֵּר), אולם פעם אחת אנו מוצאים
 פתח (שתוקו, כנראה, מצירה): הִפֵּר (כ) (נד י, 1; כי"ק וכי"פ: הִפֵּר).

(גב) מדבר — הִינַחְתִּי (נד ב, 5), השווה לעיל (א) ו-(ב).

(ד) בניין נתפעל

תנועת עה"פ — [a]³²⁴: נִתְפַּקַּח (גט ב, 6: x2, נִתְפַּתַּח (שם: x2).

5.2.7.2 עתיד

(א) בניין קל

תנועת עה"פ היא לעולם [a]: תִּתְקַרַּח (כ) (סוכה ב, 9), יִתְקַרַּח (כ) (כת יג, 7),
 יִתְקַרַּח (נד ג, 4: x2), יִשְׁמַע (תע ב, 4: x3 מנוקד), יִקַּח (כ) (כת יג, 7,
 נד ד, 6).

(ב) בניין נפעל

אף כאן תנועת עה"פ היא [a]: תִּשְׁבַּע (כת יג, 1: x4), יִשְׁבַּע (ד"מ: גט ה, 3).

5.2.7.3 ציווי (כ)

(א) בניין קל

עה"פ מונעת ב-[a]: קַח (נד ז, 1).

(ב) בניין הפעיל

הִתְבַּה (סוכה ד, 9).

³²³ חטף זה משקף, ככל הנראה, תנועה ששמע הנקדן אחרי הגרונית; עוד מקרה: יִשְׁפַּעְבֵּד, ראה
 לעיל, § 5.2.4.2 (ד).

³²⁴ והוא הדך בשלמים § 5.2.3.1 (ד).

5.2.7.4 מקור

(א) בניין קל (כ)

(אא) על דרך השלמים: לְתִקּוֹעַ (רה ד, 8).

(אב) הפועל 'לקח' — בהידמות אל צורת העתיד: לִיקַח (גט ה, 6: x3);

ובכינוי: לִיקַחוּ (סוכה ג, 11).

(ב) בניין פֻּעַל (כ)

לְנַעֲנֶה (סוכה ג, 15).

5.2.8 גזרת ל"י

5.2.8.1 עבר

(א) בניין קל

נסתרת — מלבד 'תִּתֶּה', המנוקדת תמיד כך, והתיבה עִשְׂתֶּה (כ) ³²⁵
(נד ז, 8: x2), כל ההיקרויות הן בתנועה [a] בעה"פ, בהברה הסגורה
בתי"ת ³²⁶: עִלְתֶּה (כ) (סוכה ג, 6: x2), רָאֵתֶה (כ) (נד ט, 9), שִׁתֶּה (כ) (נד י, 5),
שִׁתֶּה (כ) (גט ה, 6); פעם אחת בכינוי מושא חבור ועל דרך ל"א: דִּחְאֵתֶה
וגט ו, 6; ראה לחלו, § 5.2.9.1 (א), 5.2.15.2.1 (א, ד).

(ב) בניין נפעל

נסתרת (כ) — נַעֲשִׂיתֶה/נַעֲשִׂיתֶה (נד ט, 10: x3), כלומר כצורת בינוני יחידה ³²⁷.

(ג) בניין פֻּעַל

מדברים — צורה מיוחדת במינה (מן השורש 'נמי' ³²⁸): נוּמִינֶה (גט ו, 7) ³²⁹.

(ד) בניין הפעיל

נסתרת (כ) — ראה (א): הִיפֵּתֶה (נד ג, 2); בכינוי: הִיפֵּתֶה § 5.2.15.2.1 (דב) I.

³²⁵ גם בחריג הזה, כבכל ההיקרויות המצויינות כאן, מכון כי"ד למצוי בכי"ק ובכי"פ. חווי אומר: לפנינו "תיקון" קדום ביחס (השווה הע' 282).

³²⁶ צורות אלה נקרות פה ושם במקרא: נַעֲשִׂיתֶה (ויקרא כ"ה, כ"א), וְהִקְצֵתֶה (שם כ"ו, ל"ד). ועיין אפשטיין תשכ"ד, עמ' 1252-1253. השאלה אם אלה ארכאיזמים, ארמיזמים או חידושים ספונטאניים בלשון חז"ל העסיקה חוקרים שונים (עיין: הנמן תש"ס, עמ' 342-351; בלאו תשמ"ג, בר-אשר תשמ"ה, עמ' 89-90).

³²⁷ ראה הע' 305.

³²⁸ ככל הנראה, צורת פֻּעַל ולא פֻּעַל לפנינו. לפי סגל, פועל זה קרוב אל 'נאם' (Segal 1958) § 187. אחרת היא דעתו של בן-חיים, המעלה אפשרות קיום שורש 'נמי' — המצוי בארמית המזרחית, ושאוותו גילה בארמית השומרנית — גם בלשון חז"ל (בן-חיים תשכ"א, ספר שני, עמ' 189). פירוש המלה עולה מן ההקשר: "אמרנו", כפירוש רש"י, או "הִפְעֵנוּ", כמשתמע גם מהערת גיליון בכי"פ: 'מנפיסטמו' (איטלקית: manifestammo). מורשת (ותשמ"א, עמ' 224) מפרש את הצורה כנפעל של 'ימה' (שהוראתו "דיבור", "שבועה" וכיו"ב - אכדית וארמית). וראה גם הנמן תש"ס, עמ' 335.

³²⁹ ילון ניקד 'נומִינֶה', לו: 'נומִינֶה' כי"ק; אבל 'נומִינֶה' ביבמות טז, 7 בדגשות המ"ם (=כי"פ), וראה גם ייבין תשמ"ה, עמ' 688, המביא את הגרסה שבניקוד הבבלי: 'נאמִינֶה', ואת זו שבמסורת התימנית: ונומִינֶה לו (יבמות טז, 7). קיום המכפל במ"ם בכי"ד תומך בסברה של בן-חיים, חרואה כאן צורה של בניין פֻּעַל: ה-[u] שבפה"פ מוסברת כהידמות לעיצור חשפתי (ראה: בן-חיים תש"ו, עמ' 194-196; בן-חיים תשכ"ג ב, עמ' 10, הע' 9).

(ה) בניין נתפעל

נסתר³³⁰ — פעם אחת כתיב באל"ף: נִסְתַּמָּא (כ) (גט ב, 6).

5.2.8.2 עתיד

(א) בניין הפעיל (כ)

יַעֲלֶה (ביצה ג, 4), כדבעי; אבל: יַעֲנֵי (נד ט, 4)³³¹.

5.2.8.3 בינוני

(א) בניין קל

(אא) במשקל פועל — שוֹנֶה (כת יא, 5: x2; כי"פ: שוֹנֶה, שוֹנֶה)³³².
 (אב) במשקל פֶּעַל — זָכִין (גט א, 6), תִּיָּין (נד ו, 4, 10)³³³, נֶאֱחֶה (נד ט, 10)
 — כי"פ: נֶאֱחֶה, נֶאֱחֶה; ילון ולו: נֶאֱחֶה, נֶאֱחֶה³³⁴.
 (אג) במשקל פֶּעַל — יָשָׁם לֹאֲדִי (נד ו, 9 - כי"ק: לֹאֲדִי, ובגיליון החברה: לֹאֲדִי;
 כי"פ: לֹאֲדִי)³³⁵, רָאִיוֹ (גט ו, 5), וכיו"ב, תמיד נקודת החירק מצויינת
 תחת הו"ד § (4.6.5).

(ב) בניין נפעל

יחידה — נִהְיֶיתָ, נִהְיֶיתָ; נִעֲשֶׂיתָ: ראה לעיל, § 5.2.4.5 (בג ו-בד).

(ג) בניין הפֶּעַל — בינוני (כ)

מוֹמָחָה (ביצה ג, 4), מוֹקְצָה (ביצה ד, 1).

5.2.9 גזרת ל"א

5.2.9.1 עבר

(א) בניין קל

נסתרת (כ) — ליד הצורה המקראית נִצָּחָה (שק ו, 2 - כי"ק: נִצָּחָה;
 כי"פ: נִצָּחָה; וכן, בלא ניקוד, לו), אנו מוצאים נִצָּחָה (נד י, 3, יא, 9)³³⁶,

³³⁰ צורה כמו נִשְׁתַּפֶּה (גט ב, 6: x2) אינה עניין למורפולוגיה (ראה § 4.9).

³³¹ פועל זה נוטה כל"א, כנראה, כדי שיהיה אפשר להבחין בינו ובין 'יענה' (קל של 'ענה'). הפועל גזור מן 'ענין' סביר להניח, שביקשה הלשון לא להתרחק מצורת שם התואר, כשם שהיום איננו שומעים סמיכות כגון 'פגרי שושן', אלא 'פגרים שושן'. והש' הנמץ תש"ס, עמ' 331-332.

³³² ההוראה כאן 'עָרָד, מחיר', במשמעים אחרים מצוי גם בכי"ד משקל פֶּעַל (=כי"ק), כגון שָׁרִים (כ) (סוכה ה, 6), שָׁרָה (ביצה א, 6), שְׁוֹרֶת (כ) (סוכה ה, 7).

³³³ ההוראה כאן 'שאינו מבושל', במשמע 'שאינו מֵוֵת' או כיו"ב מוצאים את הצורה הדגושה וראה § 5.2.14.4 (אב). הנמץ (ותש"ס, עמ' 332-334) הטעים, כי יש כאן הבחנה בין פועל ושם-תואר.

³³⁴ אמנם צורה זו נתפרשה בדקדוק המקראי כנפעל מן 'אוה' (Gesenius-Kautzsch 1910), § (75 x), אולם נראה לי שבלשון חז"ל נתפסה כבר הנו"ן כשורשית.

³³⁵ וראה הבאות אחרות אצל בר-אשר ותשל"א, עמ' 14.

³³⁶ וצריך עיון מה היחס בין צורות 'יצאת' לצורות 'יצתה' (ראה עוד דוגמאות, למשל, בכי"פ, בבא קמא ו, 1), ששתיהן חורגות מן הדקדוק המקראי ושתיהן מצויות בלשון חז"ל, ומה גם,

דְּחָאֲתוּ (גט ו, 6)³³⁷; נוראה להלן, § 5.2.13.1 (א).

(ב) בניין נפעל

(א) נסתר (כ) — במובחן מן הבינוני היחיד § 5.2.9.3 (בא), עה"פ מונעת
ב-[a]: נִבְרָא (גט ד, 5), נִמְצָא (שק ז, 3)³³⁸, נִקְרָא (שק ה, 3)³³⁹, ו, 3: x²₃₄₀,
נד ג, 11³⁴¹.

(ב) נסתרת³⁴² (כ) — עה"פ מונעת בתנועה [e], האל"ף נכתבת תמיד והיא
נחה³⁴³ נִמְצָאֵת (שק ז, 4), נִשְׁאֵת וכתב יב, 2, נד יא, 9 (כי"פ: נִשְׁאֵת), גט
ג, 3, ה, 15.

בט נסתרים (כ) — נִמְצָאוּ (שק ז, 1, 2, רה ב, 6, נד ג, 2), נִקְרָאוּ (רה ג, 2).
(ג) בניין נתפעל (כ)

כל ההיקריות הן מן הפועל 'טמא' נראה § 6.2 (יז)

גא נסתר — תנועת עה"פ [a]³⁴⁴: נִטְמָא (שק ח, 6: x, 7).

(ג) נסתרת — דומה לנטיית ל"י: נִטְמָאֵת (שק ח, 4, ביצה ג, 5; כי"פ בשני
המקומות: נִטְמָאֵת), והשווה בניין קל ולעיל, (א).

5.2.9.2 מקור - בניין קל

לִישָׁא (גט ד, 5), לִישָׁאֵת (נד ח, 7) נהש' §§ 5.2.1.3, 5.2.11 (ב).

5.2.9.3 בינוני

(א) בניין קל

אא בינוני פועל — α יחידה (כ) על-דרך ל"י³⁴⁵: יוֹצָא (ביצה ב, 8),

שכפי שראינו לעיל § 5.2.8.1 (א), נסתרת ל"י צורתה הייתה כנראה 'רָאָת', 'עָשִׂית' וכיו"ב,
וקשה להסביר קיומו של פועל מגזרת ל"א בתבנית ל"י, אשר פועלי ל"י עצמם אינם באים בה
עוד; ותו: מה משמעות הכתיב 'יצאתה' שבכ"ק (חקרי: 'יִצְתָּה') (והוא גם במסורת תימן,
שבטיאל תרצ"ז-תרצ"ח א, עמ' 113).

³³⁷ אמנם הפועל הזה הוא מגזרת ל"י, אך כאן, בכינוי מושא חבור, הוא נוטה על דרך ל"א נראה
§ 5.2.15.1 (א).

³³⁸ הזמן — עבר: 'בשר שנמצא בעזרה, אברים עולות ...'.

³³⁹ או אינו אלא לשון הווה: 'ולמה נקרא שמו פתחיה שהוא פותח דברים...'; וכך היא הגרסה
גם בכ"ק וגם בכ"פ, אבל הנוסח של אלבק-ילון: 'שהיה פותח...'; וראה סוף ההערה הבאה.

³⁴⁰ ושמה אף כאן לשון הווה: 'למה נקרא שמו שער המים, שבו מכניסין...'. מכל מקום, יש לי
הרושם, כי לא דקדק הנקדח דקדוקי תחביר כאלה, הבין את הצורה כעבר וניקד בהתאם.

³⁴¹ עבר: 'לא נקרא נאבינו אברהם: שלם'.

³⁴² ראה הע' 305.

³⁴³ כך גם במסורת תימן (שבטיאל תרצ"ז-תרצ"ח א, עמ' 113).

³⁴⁴ והם הדברים בגזרת השלמים § 5.2.3.1 (דב).

³⁴⁵ עיי' אפשטיין תשכ"ד, עמ' 1248, ובמקרא נמצאת צורה זו פעם אחת בקהלת י, ה'.

יוצֶא(נה) (נד י, 4)³⁴⁶; ליד יוצֶאָה (גט ה, 5; כי"ק: יוצֶא, כי"פ: יוצֶא).
 (β) רבים: יוצֶאֵין (שק ו, 3, וכי"ב. γ) רבות: יוצֶאוֹת (נד יא, 12), וכי"ב.
 אב) בינוני פעול — על דרך פועלי ל": קְרוּיָה (נד ג, 11, ו, 8) § (4.12).
 (ב) בניין נפעל

בא) יחיד — על דרך ל"י³⁴⁷: נִקְרָא וסוכה ד, 5 (=כי"ק וכי"פ), 6 (כי"ק:
 נִקְרָא)³⁴⁸.

בב) יחידה — על-פי גזרות אחרות נראה לעיל, § 5.2.8.3 (ב), אפשר
 להניח שהיתה צורה זו זהה לנסתרת עבר § 5.2.9.1 (בב); ואולם,
 במסורת תימן הבדילו: 'נמצאת' — עבר, 'נמצאת' — בינוני³⁴⁹.

בג) רבים — α) על דרך פועלי ל"י³⁵⁰: נִקְרִין (נד ג, 8; כי"ק וכי"פ:
 נִקְרָאִין/ם). (β) הפועל 'מצא' נוטה לפי צורתו הרווחת במקרא, דהיינו
 בעה"פ שוואית: נִמְצָאִין (כ) (שק ח, 1, 2).
 (ג) בניין פִּעַל

יחיד — בכינוי מושא חבור, על דרך פועלי ל"י³⁵¹: מְרַפֵּיהוּ (כ) (נד ד, 4;
 כי"פ: מְרַפָּאהוּ) § 5.2.15.1 (ד).

(ד) בניין הפעיל

דא) הפועל 'קרא' על דרך ל"י: מִקְרָא (סוכה ג, 10, רה ד, 7), מִקְרִים
 (סוכה ג, 10, גט ג, 1).

דב) פעלים אחרים, כבמקרא: מְשִׂיא (כגון: נד ה, 6), מְשִׂאִין וְהִשִּׁין בלא
 דגש § (2.4) - רה ב, 14, מוֹצִיא (כגון: שק ה, 4), מוֹצִיאִין (כגון: ביצה א, 5,
 6).

(ה) בניין נתפעל

רבים — ההיקרות היחידה בגזרה זו באה על דרך פועלי ל"י: מְתַרְפֵּין (רה
 ג, 8) נוהשווה בניין פִּעַל, לעיל (ג).

5.2.10 הפועל 'היה'

בניין קל - עתיד

צורות העתיד של 'היה' תמיד³⁵² מקוצרות³⁵³. התחיליות 'ת-', 'י-', 'נ-'

³⁴⁶ הה"א נמחקת, היינו גרסת כי"ד לפני התיקון היתה כגרסת כי"ק: יוצֶאָה (כי"פ: יוצֶאה); ועיין
 הנמן תש"ס, עמ' 406-407.

³⁴⁷ ראה ילון תשכ"ד, עמ' 30.

³⁴⁸ 'היה נקרא', 'מקום היה'... נקרא: הפועל 'היה' מוכיח שכאן בינוני.

³⁴⁹ ראה שבטאל תרצ"ז-תרצ"ח א, עמ' 13.

³⁵⁰ ראה ילון תשכ"ד, עמ' 30.

³⁵¹ צורות כיוצא באלו ראה אצל אפשטיין תשכ"ד, עמ' 1249-1250. הניקוד בכי"פ מורה אף הוא
 על דרך ל"י, 'אך בכתיב אטימולוגי' (הנמן תש"ס, עמ' 405).

³⁵² 'לכהנים יְהִי' (צ"ל: יְהִי - שק ו, 6) היא מובאה מן המקרא (מל"ב י"ב, י"א).

³⁵³ ראה Segal 1958 § 212.

אינה מזדמנת) מנוקדות בשווא: תָּהָא (שק ז, 6, סוכה ג, 10, גט ב, 4, ועוד), תָּהִי (כ) ³⁵⁴ (נד ה, 6), יָהָא (סוכה ג, 12: x2, נד ח, 3, ועוד), יָהִי ³⁵⁴ (כת יב, 1: x2, נד ח, 2, 3, 5, 6, ועוד), יָהוּ (כ) (גט ד, 2). התחילית 'א' מונעת בתנועה [e] מלאה ולא בחטף: אָהָא (כ) (כת יב, 2, יג, 5) § 4.8.1 (ה).

5.2.11 גזרת פ"נ ³⁵⁵

(א) הערה כללית

פ"נ שוואית לעולם נטמעת ובמקומה עה"פ מוכפלת ³⁵⁶, ד"מ: נִקְבּ (נפעל; רה ג, 6), הִנֵּי (סוכה ד, 4), תִּטּוּל (נד ט, 5), יִקַּח (כת יג, 7), יִטְלוּ (פעם אחת בנד יא, ³⁵⁶), תִּטֵּיל (גט ה, 9), לְהִדִּיר (נד ג, 1), נִיטַל (נפעל, בינוני; רה ד, 3), מְדִירָא (נד ג, 4: x2). יוצא מן הכלל הפועל 'נטה' בבינוני הפעיל (כ), בכך שאינו מכפיל את הטי"ת: מִטָּהוּ (ביצה א, 3; כ"ק: מִטָּהוּ, כ"פ: מִטָּהוּ), מְטִים (תע א, 6; כ"ק: מְטִים, כ"פ: מְטִין). ³⁵⁷

(ב) מקור — בניין קל (כ)

צורות המקור בבניין קל גזורות מן עתיד נסתר: לִידֹר (נד ג, 1), לִיטּוּל (גט ג, 7: x2 לִישָׂא (גט ד, 5) (אך ראה להלן), לִיָּתֵן נרה ד, 8, נד ט, 5 (כ"פ: לִיָּתֵן) (אך ראה להלן), לִיקַח (גט ה, 6: x3), לִיקְחוּ (סוכה ג, 11). מכלל זה יוצאים: לִשְׁאֵת (נד ח, 7), לִתֵּת (נד יא, 8) § (5.2.1.3).

5.2.12 גזרת פ"י ³⁵⁸

ההיקריות של גזרה זו נוטות בדרך כלל על-פי הדקדוק המקראי, אך יש לציין את הפרטים הבאים.

5.2.12.1 עבר — בניין הפעיל

הפועל 'יזע' נוטה כפ"נ: הִזְיַע (כ) (נד ז, 3; כ"פ: הִזְיַע).

5.2.12.2 עתיד — בניין קל

בנסתר של 'ירד' (כ) עה"פ בסגול (מסופק): יִרְדַּ (ביצה ג, 4). הואיל והסגול נדיר ביותר בכי"ד § (4.2), כלום מלמד ניקוד זה על הגיית

³⁵⁴ לעניין הכתיב באל"ף או ביו"ד, ראה § 3.2.2.1 (ד); וראה הע' 83.

³⁵⁵ נכלל בה הפועל 'לקח'.

³⁵⁶ אך באותה משנה גם 'יטלו' בלא דגש; לאי-סימון מכפל באות שוואית, ראה § 4.9.

³⁵⁷ תופעה זוהי מצא פרוץ בן-חיים במסורת השומרונים (בן-חיים תשכ"א, ספר ראשון, עמ' 47, בהערותו לשמות כ"ז, ה').

³⁵⁸ נכלל בה הפועל 'הלך'.

שאינה בתנועה [e]³⁵⁹.

5.2.12.3 מקור — בניין קל (כ)

הצורה גזורה מן העתיד: לִי־לָךְ (נד ז, 9; כי"פ: לִי־לָךְ³⁶⁰).

5.2.13 גזרת ע"ו

5.2.13.1 עבר

(א) בניין קל

נסתרת — ליד הצורה הרגילה מִתֶּה (ביצה ג, 5, גט ה, 5), מצאנו בשורש 'בוא', שהוא גם ל"א, את התבנית בִּאתֶ (כ) (נד ט, 5)³⁶¹ וועין § 5.2.9.1 (א).

(ב) בניין נפעל (כ)

תחילית בחירק ופה"פ דגושה (הוא הדין בעתיד ובבינוני): נִיצֹלֹו (ביצה ג, 2).

(ג) בניין פִּעַל (כ)

על דרך גזרת השלמים: פִּינֹן (רה ג, 7: x3), קִיִּים (נד י, 1, יא, 6), חִיִּיבֹו (נד ט, 5), קִיִּימוֹ (גט ג, 4)³⁶².

(ד) בניין הפעיל (כ)

דא על דרך הדקדוק המקראי: הִעִיד (גט ה, 5), הִבִּיאוֹ (סוכה ב, 5, גט א, 5), הִרְיעוֹ (סוכה ה, 4: x3).

דב) הפועל 'נוח' תמיד על דרך פ"נ: הִינְחִיתִי (נד ב, 5), הִנְחִיךָ נשק ז, 6, כת יג, 3 (החירק בה"א מחוק), נד ט, 15. פעם אחת (אך מסופק) הה"א צרויה: הִנְחִיךָ וכת יג, 2; כי"ק(ו) וכי"פ: הִנְחִיתוּ.

(ה) בניין נתפעל (כ)

על דרך השלמים: נִתְּגִייר (גט ב, 6), נִתְּפָנוֹן (נד ג, 7, 9, ח, 5, 6: x2, 7: x2).

5.2.13.2 עתיד

(א) בניין נפעל

פה"פ דגושה (והם הדברים בעבר ובבינוני): יִי־אֲלֹו (כת יג, 3: x2; כי"פ:

³⁵⁹ מקרים של הגיית עה"פ פתוחה יש במקרא (Gesenius-Kautzsch 1910 § f, p 69) וכן בלשון חז"ל במסורת תימן; ראה שבטיאל תרצ"ז-תרצ"ח א, עמ' 12-13, על צורת המקור.

³⁶⁰ צורה זו, כבכ"פ, שכיחה בכמה ממסורות העדות, כגון מסורת יהודי ג'רבה (כ"ץ תשל"ח, עמ' 256-257). ואף אני שמעתי כך במסורת יהודי טיטואן, מפי מור אבי, ר' וידאל בן-טולילה, הנוהג לברך 'לִישָׁב בְּסִפָּה'.

³⁶¹ 'מעשה באחד שנדר מאשתי הנייה והיתה סתובתה ארבע מאות וזו וְבִאתֶ לפני ר' עקיבה וחייבו ליתן לה סתובתה'. אלבק-ילון: 'ובא', כלומר הבעל, או העניין, בא לפני ר' עקיבה. גרסת כי"ד נראית יותר; היא גם תואמת את גרסותיהם של לו: ובאת, כי"ק: וְבִאתֶ (התי"ו דגושה), כי"פ: וְבִאתֶ, נ"ב (במקומנו, לפי פורת תרצ"ח, עמ' 36) ובִאתֶ. מלה זו באה בצורות שונות, והן מויינו בידי ייבק (תשמ"ח, עמ' 633-634); וראה שבטיאל תרצ"ז-תרצ"ח א, עמ' 13.

³⁶² על הצורה שִׁייר (ביצה ב, 1), ראה § 5.2.6.1 (בט).

יִזְנֶה).

(ב) בְּנִין פָּעַל

על דרך גזרת השלמים: יִקְיִים (נד יא, 9) § 6.2 (ז).

(ג) בְּנִין הפעיל

גא על דרך דקדוק המקרא: יָבִיא (שק ד, 7, 8), תָּבִיא (נד יא, 12), יָבִיא (ביצה ה, 6).

(גב) הפועל 'נוח' נוטה לפי גזרת פ"נ והשווה §§ 5.2.13.1 (דב), 5.2.13.4 (דב): יִנְיָה (גט ג, 2: x3).

5.2.13.3 מקור

(א) בְּנִין נפעל (כ)

בבניין נפעל היקרות אחת, ובה פה"פ מסומנת ברפה, בניגוד לצפוי: לִידוֹן³⁶³ (גט ג, 4; כ"ק: לִידוֹן, כ"פ אינו מנוקד).

(ב) בְּנִין הפעיל (כ)

יוס הָיָה (סוכה ג, 12, רה ד, 3; כ"ק: יוס הָיָה, חָקַס (נד י, 7).

5.2.13.4 הבינוני

(א) בְּנִין נפעל (כ)

אא התחילית בחירק ופה"פ דגושה (כבעבר ובעתיד): יִדוֹן (רה א, 2), יִזְנֶה (הזי"ן אינה ברורה - כת יב, 2), יִדוֹלֶין (ביצה א, 7: x2), יִדוֹלֶין (רה א, 2), נִמְלָקִים (רה ג, ח), יִזְנֶה (כת יב, 2).

אב לפני פה"פ גרונית או מוצאים הארכת תנועת הנו"ן: יִזְנֶה יִסָּךְ (שק ז, 7, ביצה א, 10).

(ב) בְּנִין פָּעַל

על דרך גזרת השלמים: מְכַוְנִים³⁶⁴ (כ) (רה ג, 8; כ"ק: מְכַוְנִים, כ"פ: מְכַוְנִים).

(ג) בְּנִין פָּעַל

על דרך גזרת השלמים: מְכַוְנִים³⁶⁵ (כ) (רה ב, 6).

(ד) בְּנִין הפעיל

דא על דרך דקדוק המקרא: מְבִיא (שק ז, 5), מְזִיד (גט ה, 4), מְדִיחִים (שק ו, 4), מְבִיָּא (גט ב, 7)³⁶⁶. צורת הפסק: מְבִיָּה (סוכה ה, 3).

³⁶³ פורת (תעצ"ח, עמ' 61) רושם בנ"ב לִידוֹחַ, אולם ייבין אינו מזכיר צורה כזאת (ייבין תשמ"ה, עמ' 644).

³⁶⁴ אינני סבור שהרפה בוי"ו מוכיח על קיום בניין פָּעַל בכי"ד (ראה § 5.2.1.2); יש כאן ביטול הכפלה באות שוואית (§ 4.9).

³⁶⁵ הנקודה בוי"ו מכוונת להיות גם שורק וגם דגש; ראה ההערה הקודמת.

³⁶⁶ המפיק בה"א — טעות נקדון; חתיבה נמצאת במשפט שיש בו רצף של ניקודי מפיק.

(דב) הפועל 'נוח' על דרך פ"נ נחשווה §§ 5.2.13.1 (דב), 5.2.13.2 (גב): מְנִיחַ
(נד ד, 8, גט ג, 8), מְנִיחִין (שק ה, 6, ביצה ב, 7), ועוד.
(ה) בניין התפעל
על דרך גזרת השלמים: מְתַקֵּים (גט א, 3: x2, ב, 3).

5.2.14 גזרת הכפולים

5.2.14.1 עבר — בניין הפעיל (כ)

על-פי המקרא: הִפֵּר, הִפְּרָה נראה במפורט, § 5.2.7.1 (גא).

5.2.14.2 עתיד

(א) בניין קל (כ)

על דרך דקדוק המקרא: תִּבְּרֹר (גט ה, 9).

(ב) בניין הפעיל

(א) לפי הדקדוק המקראי: יִחַס (ביצה ב, 5), יִקָּל (נד ב, 1), יִפְּרֹר (נד יא, 2, 4), ועוד.

(ב) בכינוי מושא חבור, פעם אחת, בדומה לגזרת ע"ו: יִפְּרֹרֵנּוּ נד י, 7;
במובאה מן במדבר ל', י"ד (ט); כ"ק: יִפְּרֹרֵנּוּ, כ"פ: יִפְּרֹרֵנּוּ.

5.2.14.3 מקור

(א) בניין קל (כ)

על דרך דקדוק המקרא: לָכֹסֶ (נד ו, 10).

(ב) בניין הפעיל

על-פי דקדוק המקרא: לְהִקָּל, (כגון: ביצה ב, 7), לְהִפְּרֹר (כגון: נד יא, 2);
מקור מוחלט: תִּפְּרֹר (כ) (נד י, 7: x2) (וראה גם § 5.3.10.1).

5.2.14.4 בינוני

(א) בניין קל

אא על דרך השלמים: בִּרְרָה (ביצה א, 8: x3), בִּרְרָתָה (גט ה, 9), ועוד.

(אב) כמו הכפולים במקרא³⁶⁶: חָ? (ביצה ג, 3), יִדְקִין (סוכה ד, 9), חִיָּה³⁶⁷
(ביצה א, 2), חִיִּים³⁶⁷ (גט ב, 3), חָמִין (ביצה ב, 5), ועוד.

(אג) על דרך גזרת השלמים תוך הפלולוגיה של עה"פ: צוֹלֵקִין נד ח, 7
(צ' צוננין³⁶⁸); ושמה שייכים לכאן: בני חוֹלֵקִין (כת יב, 2), בן/בת חוֹלֵקִי וגט
ד, 4: x2, 5: x3 § 5.3.3.3 (א).

³⁶⁶ המקרים המנויים כאן יש להם הוראה של שם עצם או שם תואר, וראויים היו לבוא בסעיף
על משקל קט (§ 5.3.2.1).

³⁶⁷ בהוראת "שאינו מת" וכיו"ב; במשמע "שאינו מבושל" — ביו"ד רפה נראה § 5.2.8.3 (אב)
(וראה הע' 333).

³⁶⁸ ראה: ילון תשכ"ד, עמ' 25-26; הנמן תש"ס, עמ' 290-291; שרביט תשמ"ג, עמ' 561.

(ב) בניין הפעיל

(א) יחיד — על דרך הדקדוק המקראי: מִיֶּסֶב (נד ד, 4), מִיֶּפֶר/מִפֶּר (נד י, 2: x2), מִיֶּלֶר (רה ב, 9).

(ב) רבים (כ) — על דרך גזרת ע"ו נעין § 5.2.14.2 (בב): מִפְּרִים (נד י, 1, 3: x2, יא, 7: x2), מִקִּילִין (ביצה ב, 6).

(ג) בניין הַפֻּעַל

לפי הדקדוק המקראי: מופִּרִים/ (כ) (נד י, 4: x2, 7), מופִּר (נד י, 1, יא, 6, 9), מופִּק (כ) (סוכה ד, 9) נוראה § 6.2 (ט"ו).

5.2.15 כינויי המושא התבור

5.2.15.1 שינויים החלים בפועל בעל כינוי מושא תבור

(א) כבדקדוק המקראי, תנועתה של הברה פריטונית פתוחה נחטפת, בהתרחק הנגינה ממנה אל כינוי המושא המצטרף, ד"מ: יִבְיָאָם (ביצה ד, 1), רָאִינוּהוּ (רה ב, 8: x2), מִצְאוּהוּ (סוכה ב, 7), עֲשָׂאָן (גט ו, 7: x2), אֲזוּנָה (כת יב, 1).

(ב) התנועה [e] נחטפת, כשנפתחת ההברה הסגורה שנשאתה: עִיפָּבּוּ (נד ג, 3), מִכְשָׁלָן (רה א, 6), יִגְרָשָׁנָה (נד יא, 4), מִיעָטָן (סוכה ג, 2), נוֹתָנוּ (גט ג, 3), מוֹכְרָה (נד ד, 3).

(ג) פועלי ל"י בבניין קל עבר נוטים על דרך השלמים: בָּנְאוּ (גט ה, 5)³⁶⁹, עֲשָׂא (גט ד, 4), דָּחַאָתוּ (גט ו, 6; כי"ק: דחיתו), פִּדְאוּהוּ (גט ד, 4). אבל: רָאוּהוּ (רה ג, 1: x2).

(ד) דוגמה אחת של פועל ל"א, הנוטה כל"י: מְרַפֵּיהוּ (נד ד, 4; כי"פ: מְרַפָּאָהוּ)³⁷⁰.

(ה) בבינוני יחידה מצאנו שתי צורות (שתיהן בבניין פֻּעַל: 1) על דרך השמות הסגוליים במקרא וכגון ילְעָצְתוּ (דה"ב כ"ב, ג')¹: מְנוּלָתָן (נד ט, 10)³⁷¹; 2) על דרך נסתרת עבר³⁷²: מְשֻׁמְשָׁתוּ (נד יא, 12)³⁷³.

5.2.15.2 צורות הכינויים התבורים לפועל

5.2.15.2.1 הכינויים הבאים עם פועל בעבר, בבינוני ובמקור

(א) הערות כלליות

(אא) כשהצורה מסתיימת בתנועה שאיננה [a], הכינוי הוא הברה

³⁶⁹ השווה: הנמן תש"ס, עמ' 353-354, נטק תשמ"ז, עמ' 331.

³⁷⁰ השווה מִתְּהִיָּה (נד ד, 4).

³⁷¹ במסורת תימן (ושבטיאל תרצ"ז-תרצ"ח א, עמ' 15): מְנוּלָתָן; כך גם בכי"ק; בכי"פ תי"ו רפה: מְנוּלָתָן.

³⁷² השווה תִּיפְתָּל (נד ג, 2).

³⁷³ מסתבר שהיתה זו הצורה העיקרית בלשון חז"ל; ראה בר-אשר תשל"א, עמ' 12.

המתוספת לפועל, כגון: 'מינוהו', 'מִיָּהוּ'.

אב) כשהצורה מסתיימת בעיצור או בתנועה [a], הכינוי יוצר הברה חדשה עם ההגה האחרון של הפועל, בהצטרפו אליו. הנגינה, כל אימת שהיא מסומנת, חלה בהברה זו. להלן כל המקרים: מִדִּירוֹ (נד ג, 4: x2), לְמִשְׁכָּנוֹ (כת יג, 8), דְּחָאָתוֹ³⁷⁴ (גט ו, 6), הִקְדִּישָׁה (נד ה, 6), לְבָטְלָה (גט ד, 1), מְנוּלָתָן (נד ט, 10).

אג) פועלי ל"י נוטים כל"א בהיותם בעלי כינוי מושא חבור § 5.2.15.1 (ג) ודינם כצורות המסתיימות בעיצור ('עֲשָׂאוֹ' ולא 'עֲשֵׂהוּ'). יוצאים מכלל זה: 1) מִיָּהוּ³⁷⁵ (גט ה, 4; 2) הִלְלוֹן (גט ג, 7), בהתחבר כינוי המושא אל עה"פ, תוך נפילת לה"פ, כפי שהוא במקרא³⁷⁶.

ב) הנוכח (כ) — 'יָד' (השווה § 5.3.32.1); דוגמא אחת, בצורת המקור: לְמִדָּה (רה ב, 9).

ג) הנוכחת (כ) — 1) 'יָד' (השווה § 5.3.32.2); מְגַרְשִׁיקָה (גט ד, 7); 2) 'יָד': מְשַׁמֶּשֶׁת (נד ב, 1).

ד) הנסתר

דא) בפעלים המסתיימים בתנועה — 'הו', כגון: מִיָּהוּ (גט ה, 4), מְצִאָהוּ (סוכה ב, 7), פִּי־אָהוּ (גט ד, 4).

דב) בפעלים שבסופם עיצור או התנועה [a]: 'ו', כגון: מְצִאוֹ (גט ג, 1), דִּיבְקוֹ (רה ג, 6), הִפְּירוֹ (גט ג, 3), הִיכְתוֹ³⁷⁷ (נד ג, 2), מְשַׁלְחוֹ (גט ג, 5, 6), לְבָקְרוֹ (נד ד, 4), לְפָרְנָסוֹ (נד ט, 4).

דג) במקום 'ו' — 'ו': הִתִּירוֹ (נד ט, 10)³⁷⁸, דְּחָאָתוֹ (גט ו, 6), קִיבְּלוֹ ... הִבְּיאוֹ (גט ו, 3) (ז)³⁷⁹, מְשַׁמֶּשֶׁתוֹ (נד יא, 12; § 5.2.15.1 (ה)).

³⁷⁴ מלרעו כך גם במסורת תימן (שבטיאל תרצ"ז-תרצ"ח א, עמ' 15).

³⁷⁵ על דרך המצוי במקרא נכגון עֲשֵׂהוּ (ויקרא ט"ז, ט"א). ברם, צורות אלה נדירות אף במקרא; לרוב קִטְלָהוּ < קִטְלוֹ (Gesenius-Kautzsch 1910 § 59 f). בלשון חז"ל יכולנו לצפות לצורה מעין "מִיָּהוּ", שהיתה אמורה להיות מוטעמת, כאמור, מלרע אפשר להניח, שגרם המכפל בעה"פ לשמירת הנגינה בהברת מלעיל, ולפיכך נדעצבה הצורה כדוגמת הנסתרים 'מִיָּהוּ'.

³⁷⁶ עיין: Bauer & Leander 1922 § XX 57 ואילך.

³⁷⁷ הדגש בתי"ו מוכיח על צורת המוצא "הִיפְּתָהוּ" (השווה, להלן, 'דְּחָאָתוֹ'); אם כן, ראויה היתה להיעקד בשורק. מסתבר שפעלה כאן גרירה: מה כל הצורות בחולם, אף זו בחולם.

³⁷⁸ 'מעשה באחד שנדר מבית אחותו הנייה והכניסוה לבית ר' ישמעאל וייפוה, אמ' לו ר' ישמעאל: בני, מזו נדרתו אמ' לו: לא, וְהִתִּירוֹ. ברור מן ההקשר, שיש להבין "והתיר אותו (מן הנדר)". כי"ק וכי"פ שניהם גורסים: "וְהִתִּירוֹ ר' ישמעאל". סיומת 'ו' ככינוי נסתר רווחת אצלנו, ובכ"ק, בנטיית המלה 'אֵין': 'אֵינוֹ' (> "אֵין-הוּא") § 5.3.32.3 (והע' 611).

³⁷⁹ 'האשה שאמרה התקבל לי גיטי ממקום פל' וְקִיבְּלוֹ לה ממקום אחר פסול ... הבא לי גיטי ממקום פלגי וְהִבְּיאוֹ לה ממקום אחר כשר', אפשר אמנם להסביר צורות אלה כנסתרים, אך הגרסה בכ"ק היא: 'וקיבל לה ... וְהִבְּיאוֹ לה'.

(ה) הנסתר

הא) כשהפועל מסתיים בתנועה — 'ה' §1 4.1 (ד), כגון: וַיִּפְּחָהּ (נד ט, 10), הִקְיִפְּחָהּ (סוכה א, 10).

הב) כשהפועל מסתיים בעיצור (ובכלל זה, אל"ף המשמשת כהגה מעבר) — 'ה' למשל: עֲשֹׂאָה (סוכה א, 1: x2, 2, כת יג, 6, ועוד), גִּרְשָׁה (כת יג, 11: x4, זָנָה (כת יב, 1), מְנִיחָה (סוכה ד, 10), לְזַנְּהָ (כת יב, 1: x2).
(ו) הנסתר

וא) אחרי צורות המסתיימות בתנועה — 'ה' §380, כגון: חוֹלִין וּמְשַׁמְשִׁיָּהוּ (סוכה ב, 4).

וב) אחרי צורות המסתיימות בעיצור (ובכלל זה, אל"ף המשמשת כהגה מעבר) — 'ה' §380, למשל: עֲשֹׂאֵן (גט ו, 7: x2), עִיפְּכֹן (רה א, 6), הִלְנֹן (גט ג, 7) נראה לעיל, (אג), מְכַשְׁלֹן (רה א, 6), דוֹרְשֹׁן (שק ה, 1).
(ז) הנסתר

כמו הנסתר: עֲשֹׂאֵן (ביצה ג, 2), מִיעֲטֹן (סוכה ג, 2), הִתִּיכֹן (סוכה א, 5), מְנוֹלָתֹן (נד ט, 10).

5.2.15.2.2 הכינויים הבאים עם פעלים בעתיד ובציווי

מלבד צורה אחת — 'העלום' (ראה לחלק) — כל ההיקרויות

בכ"ד הן של פעלים המסתיימים בעיצור.

(א) המדבר (כ)

הכינוי מצטרף בתיווכה של ההברה /en/: הַשְׁאִילֵנִי (נד ד, 6).

(ב) הנסתר והנסתר (כ)

כך הוא גם בנסתר ובנסתר, אלא שהנו"ן דגושה בשל היטמעות הה"א של הכינוי: יִשְׁלַחֲנֹוּ (>יִשְׁלַחֲנֹוּ - גט ג, 5), יִגְבִּיחֲנֹוּ (ביצה א, 5), ועוד; ובנסתר: יִזְיִיזֲנֹה (>יִזְיִיזֲנֹה - ביצה ג, 5), יִבְיִיאֲנֹה (ביצה ג, 3), יִנְרִשֲׁנֹה (נד יא, 4), יִחְזִירֲנֹה (גט ד, 7). אבל בפועל המסתיים בנו"ן, הכינוי לנסתר הוא 'ה': אֲזַנְּהָ (כת יב, 1).

(ג) הנסתר (כ) והנסתר (כ)

בנסתרים ובנסתרות אין נו"ן מתווכת. הכינוי הוא — גם בנסתרות³⁸¹ — מ"ם, שמצטרפת לפועל המסתיים בעיצור על-ידי [e].

גא) הנסתר — הַעֲלֹום (סוכה ב, 5), יִבְיִאֵם (ביצה ד, 1).

גב) הנסתר — יִזְיִיזֵם (ובהמה שמתה וחלה שנטמאה) - ביצה ג, 5), תִּקְדִּישֵׁם (נחצר ... וסעודה) - נד ה, 6).

³⁸⁰ אין אף דוגמה אחת של כינוי נסתר במ"ם (בציווי ובעתיד — מצויות צורות).

³⁸¹ על מ"ם בכינוי נסתר ראה § 5.3.32.6 ביער פרוטרוט.

5.3 השם והמלה

5.3.0 הערת מבוא

בפרק שלפנינו ערוכים שמות העצם המצויים בכי"ד לפי משקלים. משקלו של כל שם נקבע על-פי ניקודו בכתב-יד זה. כאשר נקריט בכי"ד רק צורה נטויה, שאין לדעת בבירור איזו תבנית נפרד מכוונת לה, קבעתי את המשקל לפי הערך שנרשם במילון ההיסטורי ללשון העברית, שהאקדמיה ללשון העברית בירושלים מכינה אותו. בפרק זה הובאו רק שמות העצם שאינם באים במקרא, או שצורתם בכי"ד שונה מצורתם במקרא. במקרים בודדים נרשמו שמות הבאים בכי"ד כצורתם בכתובים, וזאת כאשר כתב-יד אחרים, קרי כי"ק וכי"פ, יש בהם ניקוד שונה.

5.3.1 מלים בעלות שורשים דו-עיצוריים

5.3.1.1 קל

קם (נד ו, 5: x2; כי"ק: קים, כי"פ: קים). ריבוי בסמיכות: בַּחֲיִי נפש (רה ב, 6). בנטייה: אֶחֱיֶנּוּ (תע ב, 1).

5.3.1.2 קל

ציר (של דגים - נד ו, 4: x3; כי"ק: צר). ריבוי בסמיכות: עֵינַי כותים (גט א, 5).

5.3.1.3 קיל

דיר העצים (החירק מסופק - שק ו, 1; כי"ק וכי"פ: דיר). ריבוי: חופר שִׁחִין (שק ה, 1). זוגי: פְּדִירֶיךָ (נד א, 3; כי"פ: כְּדִירֶיךָ).

5.3.1.4 קול

ריבוי: תֹּרִין (שק ו, 5; כי"ק: תִּרִין).

5.3.1.5 קול

חֲדוֹת ור"ה ג, 7; כי"ק וכי"פ: חֲדוֹת, והוא כנראה עיקר³⁸², זוג³⁸³ (נד ט, 5), פול מצרי (נד ז, 1, 2; ראה § 6.6), שוק (שק ח, 1).

5.3.1.6 קילה

ריבוי: בעלי סִיבֹלֶת (נד ג, 8).

³⁸² ראה: בר-אשר תשל"א, עמ' 10, בנוגע לכי"פ ב' אפשטיין תשכ"ד, עמ' 1208, 1233, ולאחרונה, בירור יסודי אצל אליצור תשמ"ה, שקבע את קיומן של שלוש צורות: 'דגת' במסורת הבבלי, 'חרות' בירושלמי ו'חדות' במסורת המשנה העצמאית. וראה גם פרידמן תשמ"ו ואליצור תשמ"ו.

³⁸³ עיין אלדר תשל"ט, סדך ב', עמ' 239 והספרות המצויינת שם.

5.3.1.7 קִלְה מִיִּתְהָ (גט א, 6).

5.3.1.8 קִלְה בנטייה: חוֹבֵתָן (רה ג, 8: x2).

5.3.2 מלים דו-עיצוריות — העיצור השני מוכפל בנטייה

5.3.2.1 קט

'נב' בנטייה, כתואר של כבוד לפני שם פרט: וְכָרְבִּי³⁸⁴ יהושע (סוכה ג, 9; כי"ק: וְכָרְבִּי, כי"פ: ובר'). הדגש בבי"ת מציין כנראה מכפל, למרות הרי"ש השוואית³⁸⁵. ריבוי בסמיכות: פִּתְי עֲדִים (גט ו, 2), צִדְדֵי המזבח (סוכה ד, 5 — כי"ק: צִדְדֵי, כי"פ: צִדְדֵי, ונראה שנוסף דגש בדל"ת השנייה³⁸⁶) נוראה § 5.2.14.4 (אב).I.

5.3.2.2 קט

התיבה 'אש' נקריית ברה ב, 4 בצירי גם תחת השי"ן (ו): מדורת אֵשׁ (בכי"ק ובכי"פ המלה מיודעת: כמדורת הָאֵשׁ); גֵּט (כגון: גט א, 1). בנטייה: גִּיטִין (גט ז, 3: x4); המלה 'צל' בנטייה צורתה נקבה: ושחמתה מרובה מְצִילָתָה (סוכה א, 1)³⁸⁷. ריבוי: קִינִים (שק ה, 1).

5.3.2.3 קט

פל (בכ"מ; § 4.3.3), לולג (סוכה ד, 9). בנטייה: כולו (כגון: גט ב, 1), אך פעם אחת, באותה המשנה: כִּילוֹ. ריבוי: לולגין³⁸⁸ (סוכה ד, 9); הריבוי של 'רק' בתנועה [u]: רוקין (שק ח, 1; כי"ק: רוקים).

5.3.2.4 קֶטָה

קֶטָה (ביצה ד, 1: x2).

³⁸⁴ תיבה זו באה בכתבי-היד בניקודים שונים. ראה: קוטשר תשכ"ט א, עמ' 236-237; "תיקונים והוספות", אצל בר-אשר תשל"ב, עמ' 164-165; בית-אריה תשכ"ה, עמ' 91; ולאחרונה, אלדור תשל"ט, כרך ב', עמ' 274 והספרות המצויינת שם.

³⁸⁵ אפשר שרי"ש ההגויה בשווא נע כוחה היה ככוח תנועה (השווה קוטשר תשכ"ו, עמ' 19-20); ואם כן, ייתכן דגש חזק אחריה.

³⁸⁶ ניקוד כזה שבכי"פ תומך בהשערת פרופ' בן-חיים, שלפיה צורות בעלות אותיות דומות שהראשונה בהן שוואית משקפות מכפל מבעד לכתוב אטימולוגי (בן-חיים תש"א, עמ' 89). אבל יש לציין, כי המנקד של כי"ד (ושל כי"פ) מסמך את שתי הדל"תים בסימן רפה:

³⁸⁷ ילון (ותשכ"ד, עמ' 139) הסביר, כי צורה זו נגזרתה על-ידי גזירה, בהשפעת 'חמתה'.

³⁸⁸ עין אלדור תשל"ט, כרך ב', עמ' 253-254 והספרות המצויינת שם.

5.3.3 המשקלים הסגוליים

5.3.3.1 קָטֵל

(א) שלמים — פָּגַר (נד י, 2: x2; כי"ק: פָּגַר, כי"פ: פָּגַר), דָּלַף³⁸⁹ (ביצה ה, 1: x2), פָּבַשׁ (של מזבח) (שק ח, 8: x2), פָּבַשׁ (של ירק) (נד ו, 3: x2), נָסַר (סוכה א, 6), נָשַׁר (של סכך) (סוכה א, 3)³⁹⁰, שָׁלַק (של בשר) (נד ו, 3: x2; כי"פ: שָׁלַק). בסמיכות: סָגַן הכהנים³⁹¹ (שק ד, 4, ו, 1). בנטייה: וְנָסַת³⁹² (נד ט, 9), שָׁקַל (נד ד, 2; כי"פ: שִׁיקְלוּ, החירק תוקן כנראה מסגול). ריבוי: נָזְקִים (גט ה, 1; כי"ק: נָזְקִים)³⁹³, נָסְרִים (סוכה א, 6), רָמְשִׁים (נד ב, 1), שָׁקָצִים (נד ב, 1); אבל: תִּבְלִין (ביצה א, 7: x2, ה, 4)³⁹⁴. זוגי בנטייה: 'נפרתו יוצא ברצועה שבין קַרְנֵיהָ' (ביצה ב, 8)³⁹⁵. (ב) עה"ש גרונית — תָּוַעַד (רה ד, 4). בנטייה: בַּעֲלִיָּה (נד יא, 8; כי"ק: בַּעֲלִיָּה). ריבוי: תָּרַעֲפִים (ביצה ד, 7), בַּעֲלִים (ביצה ה, 3). (ג) ע"י — תִּגְלִיעַס (רה ב, 5)³⁹⁶. סמיכות: שָׁיַץ המזבח³⁹⁷ (שק ד, 4: x2). ריבוי: יִגְלִיעַס (ביצה א, 9). (ד) ל"י — קָרוּ תִּבְלִי (כת יג, 2), תִּבְלִי (עֲלִין בְּשָׂרָה) (ביצה א, 5; § 4.8.1 (גא); המלה 'כלי' באה תמיד בצורת הפסק³⁹⁸: כִּלִּי (שק ה, 6, ביצה ג, 6, ד, 4, ה, 1). ריבוי: פִּירוֹת (ביצה ד, 3). זוגי: מַעֲלִים (נד ט, 8: x2).

³⁸⁹ כבמקרא (משלי כ"ז, ט"ו), אבל התימנים קוראים דָּלַף (שבטאל תרצ"ז-תרצ"ח ב, עמ' 64).

³⁹⁰ בני תימן: נָשַׁר (שבטאל, תרצ"ז-תרצ"ח ב, עמ' 64).

³⁹¹ עיין אלדר תשל"ט, סדך ב', עמ' 50-51 והספרות המצוינת שם.

³⁹² עיין אלדר תשל"ט, סדך ב', עמ' 41-42 והספרות המצוינת שם.

³⁹³ עיין אלדר תשל"ט, סדך ב', עמ' 48-49 והספרות המצוינת שם.

³⁹⁴ זהו ריבוי ע"ד הארמית או במשקל 'שָׁקָמִים', 'עֲשָׁרִים' וכדו', ראה ילון תשכ"ד, עמ' 64-65 (והספרות המוזכרת בהערה), וכן עמ' 199-200.

³⁹⁵ עיין אלדר תשל"ט, סדך ב', עמ' 57 והספרות המצוינת שם.

³⁹⁶ יהודי תימן קוראים: גִּיס (שבטאל תרצ"ז-תרצ"ח ב, עמ' 64).

³⁹⁷ רגילים לפרש במלה זו לשון 'קִיץ' = 'פִּירוֹת', 'קִינוּחַ סְעוּדָה' למזבח הבטל. בן-חיים הציע לראות כאן לשון הקצאה, וזאת לאור קריאת השומרונים את המלה 'הַקָּצִי' וויקרא י"ד, מ"א: qāṣu כהפעיל ע"י (בן-חיים תשכ"א, ספר ראשון, עמ' 64). אשר לצורת נפרד במקום נסמך מצאנו גם וְנָסַת (נד ב, 4).

³⁹⁸ ראה: ילון תשכ"ד, עמ' 18; אלדר תשל"ט, סדך ב', עמ' 72 והספרות המצוינת שם. לעניין עוד חילופים כאלה, בין המשקלים קָטֵל, קָטֵי וכיו"ב, ראה גם פלמן תשמ"ב, עמ' 87-88. דומה שלכאן שייכת התיבה גִּינִי (כת יג, 10: x6). המלה מופיעה במשנה רק במקום הזה, והואיל ובכל היקרויותיה יש לוואי בצידה, לפיכך אינה מצוינת בטעם, ואין לדעת אם הגוה מלרע או מלעיל. נוטה אני להשוותה אל 'קָלִי' המלעילית. בדפוסים אנו מוצאים את 'נָוָה', כצורתה במקרא; כ"ק מביא כתיב וניקוד זהים לשל כ"ד, אולם כ"פ גורס 'נָוָה' (שווא חט"ו) תוקן מסגולו, שהיא צורת הסמיכות של המלה המקראית. אפשר ניקוד זה מבאר את 'גִּינִי', הלא סמיכות משקל קָטֵל — היעו קָטֵל — מהווה צורה, הזוהה לאחד ממשקלי הסגוליים בארמית

5.3.3.2 קטל

(א) שלמים — ריבוי: סְפָלִים (סוכה ד, 9). סמיכות הריבוי: נִדְרֵי (נד א, 1), שִׁנְיָרִי (רה ג, 6).
 (ב) פה"ש גרונית — חֲרָק, חֲרָקָה, חֲרָקָה (כינויי נדרים - נד א, 2; כי"פ: חֲרָק, חֲרָד, חֲרָף). בנטייה: אִינְפָשִׁי³⁹⁹ וכת יב, 3, גט ו, 1; § 3.12 (א), אִפְרָה⁴⁰⁰ (שק ז, 7), חֲרָמוֹ (שְׁלִים) (נד ב, 5). בריבוי פה"ש בחטף-פתח: אֲבָרִים (שק ו, 4, ז, 3: x3, ביצה ג, 3: x2; כי"ק: וכי"פ גורסים בכל אלה: אֲבָרִים⁴⁰¹), חֲרָמִין (נד א, 1: x2, ב, 4). סמיכות הריבוי: אִינְיָרִי (שק ת, 8; כי"ק: אִיבָרִי, חֲרָמִי (נד ב, 4; כי"ק: חֲרָמִי).
 (ג) לה"ש גרונית — סמיכות: וְלִשְׁכַּח הַקִּרְקָעוֹת (גט ה, 3).⁴⁰²

5.3.3.3 קטל

(א) שלמים — בִּזְרִי (גט ג, 8), בִּזְרִי (רה ב, 8), צוּרָה (שק ה, 6), רוֹטֵב (נד ו, 6).⁴⁰³ בנטייה: על פְּחָלוֹ (נד יא, 3).⁴⁰⁴ עוֹקְצוֹ (סוכה ג, 6; כי"ק וכי"פ: עוֹקְצוֹ), ב-[u], כמו גם בדוגמה הבאה, בניגוד למגמת המרת תנועה זו ב-[o] בהברות סגורות בלתי מוטעמות⁴⁰⁵. נטיית הייחוס: (נִפְצָל) הַפְּנִיָרִי (נד ט, 8: x3).⁴⁰⁶ ריבוי: סְלִתוֹת (שק ד, 9, ה, 1, ביצה א, 9), לפי הניקוד המקראי, אך מצאנו דגש בלה"ש בתיבה דְּפָלוֹת (סוכה א, 1, 5; כי"ק וכי"פ: דְּפָנוֹת, בלא דגש).⁴⁰⁷

והשווה מלים כגון 'צָלִים', 'בְּצָל', ואין זה רחוק להניח המרת משקל סגולי ארמי במשקל סגולי עברי. ברם, כיצד להסביר את הסמיכות 'נָוִי' נראה לי כי תופעה תחבירית לפנינו, של סמיכות של שם ולוואל, היינו: 'נָוִי תִפְחָה' במקום 'תִּפְחָה תִפְחָה' (§ 6.5 והע' 643).

399 ראה אלדר תשל"ט, כרך ב', עמ' 286 והספרות המצויינת שם.

400 ראה אלדר תשל"ט, כרך ב', עמ' 38.

401 דיון מפורט בתיבה זו, בייחוד בניקוד 'אֲבָרִים', בתנועה מלאה תחת חטף, ראה אצל ילון תשכ"ד, עמ' 40-43, ועיין גם אלדר תשל"ט, כרך ב', עמ' 35 והספרות המצויינת שם.

402 מלה זו הובאה כאן, מפני שבמילון ההיסטורי של האקדמיה ללשון העברית נקדה 'שְׁבַח'. אפשר, כמובן, שנקדו כי"ד גרס בְּנִפְרָד 'שְׁבַח'; עיין: ילון תשכ"ד, עמ' 19; אלדר תשל"ט, כרך ב', עמ' 59-60 והספרות המצויינת שם.

403 השווה פלמן תשמ"ב, עמ' 59.

404 השווה פלמן תשמ"ב, עמ' 133-134.

405 עיין קוטשר תשכ"ט א, עמ' 244. בכתבי-היד הקו"ף של 'עוקצ' באה בשווא, ואילו במסורות שבעל-פה של בגדאד וחלב נשמעה בדרך-כלל קו"ף קמוצה; הוי"ו לרוב חלומה, לבד מאשר בכי"פ ב' ונ"ב (וכי"ד) — ראה פלמן תשמ"ב, עמ' 75-77.

406 השווה פלמן תשמ"ב, עמ' 123.

407 הצורה הדגשה נהגת במסורות בגדאד, חלב ומרוקן, כמו גם, פעם אחת, בנ"ב. בכתבי-היד נהגת לרוב 'דְּפָנוֹת', ולעיתים 'דְּפָנוֹת' — עיין במה שכתבה פלמן (תשמ"ב, עמ' 91 ואילך), המצויינת (שם, הע' 268) על-סמך בית-אריה תשכ"ה, "שגם בוורמייזא, בסוף המאה השלוש-עשרה, היתה נהוגה היכפלות הנו"ן".

(ב) פה"ש גרונית. ברבים אנו מוצאים — (α) חטף-קמץ: אָנְלִים (גט ב, 408), חֲטָמִים (סוכה ד, 9 — כי"ק: חֲטָמִים⁴⁰⁹; כי"פ: חֲטָמִין, והשווה את הדוגמה הבאה). (β) חטף-פתח: אָנְלִין (נד ג, 1, 3: x2; כי"פ: אונסין, אָנְסִין, אונְסִים)⁴¹⁰. (γ) ניקוד המלה קָדְשִׁים (שק ח, 6) — כבמקרא⁴¹¹. רבים בסמיכות: חוֹמְרֵי (גט ג, 4: x2; כי"ק: חוֹמְרֵי, בתנועה [o] בהברה סגורה בלתי מוטעמת⁴¹²).

(ג) ל"י — חוֹלֵי (גט ז, 3 — כי"ק: חֲלִי⁴¹³; כי"פ: חולי, בלתי מנוקד; וּבִ/בֶּת) חוֹרֵי (גט ד, 4: x2, 5: x3; כי"ק וכי"פ: וּבִ/בֶּת) חוֹרִין — דומה שרק כי"ד מציג צורת יחיד של האיבר השני בצירוף 'וּבִ/בֶּת חוֹרִין', ולפי ניקודה היא מתפרשת כשקולה במשקל קָטַל של שורש חר"י⁴¹⁴. יש להניח שנהגו הללו מלעיל, מאחר שמצאנו הטעמה מלרעית, כשפה"ש בחטף-קמץ: 'אופין פיתן גריצות וְחָרִי' (ביצה ב, 6; כי"ק וכי"פ: חָרִי⁴¹⁵). סמיכות: חוֹלֵי מעים ושק ה, 1 (כי"ק: חֲלִי, כי"פ: חוֹלֵי, 2 (כי"ק: חֲלִי, כי"פ: חוֹלֵי)⁴¹⁶.

5.3.3.4 קטלה

(א) שלמים — קִינְיָה⁴¹⁷ וסוכה ב, 6; § 4.13 (ג), רָצַפָּה (שק ו, 2; כי"פ: רָצַפָּה).
(ב) עה"ש גרונית — טַעֲנָה⁴¹⁸ (כת יג, 4; כי"פ: טַעֲנָה), צַחֲנָה (נד ו, 4); המלה 'נערה' באה בשתי צורות (באותה משנה: - נד יא, 10): נַעֲרָה (x4),

⁴⁰⁸ ראה: ילון תשכ"ד, עמ' 20; פלמן תשמ"ב, עמ' 35-39; אלדר תשל"ט, כרך ב', עמ' 59-60 והספרות המצויינת שם.

⁴⁰⁹ על דרך הקריאה האשכנזית: השווה ילון תשכ"ד, עמ' 20; ועיין פלמן תשמ"ב, עמ' 44-45: הצורות קמוצות הטיית, כבכ"ד, נוהגות במסורות בגדאד, חלב ומרוקו.

⁴¹⁰ השווה פלמן תשמ"ב, עמ' 64-66, המזכירה שישה ניקודים שונים לתיבה זו; וראה אלדר תשל"ט, כרך ב', עמ' 37-38.

⁴¹¹ הצירוף המיוחד 'קדש הקדשים', שמצאה אותו פלמן (תשמ"ב, עמ' 24-27) מובחן מן 'קדשים' (בכ"ק, בכ"פ ועוד), אינו נקרה בכ"ד.

⁴¹² ראה: קוטשר תשכ"ט א, עמ' 244; פלמן תשמ"ב, עמ' 147.

⁴¹³ אך לרוב גם כי"ק מנוקד 'חולי' (פלמן תשמ"ב, עמ' 11); וראה אלדר תשל"ט, כרך ב', עמ' 71.

⁴¹⁴ פלמן (תשמ"ב), שמנתה את כל צורות משקל קָטַל, אינה מביאה את המלה הזאת התיבה חוֹרִין (בלשון 'בן-חורין') מקובל לשייכה לשורש 'חרר', אך היא נוהגת כאילו היתה ל"ה, גם שם-העצם 'חרות' היתה הולמת אותו לכאורה הצורה *חָרִירָה. ייתכן שהתבנית 'חוֹרִי' בכ"ד, בלא נו"ן סופית, הושפעה מן 'סִלִי חָרִי' (בראשית מ', ט"ז — תרגום אונקלוס, לפי התאג': 'סִלִין חָרִירָה'), אבל שם התיבה מלרע צורת הרבים נקריית בגט ה, 2: 'נכסים בני חורין'.

⁴¹⁵ אם כן, חרי שכי"ד מקיים הבחנה מעיינת, המיוסדת על מקום ההטעמה, בין 'וּבִ/בֶּת' חוֹרִי ובין 'חָרִי' (ומין מאפה).

⁴¹⁶ ראה פלמן תשמ"ב, עמ' 12.

⁴¹⁷ ראה אלדר תשל"ט, כרך ב', עמ' 142 והספרות המצויינת שם.

⁴¹⁸ עיין אלדר תשל"ט, כרך ב', עמ' 139-140 והספרות המצויינת שם.

נְעִרָה (x2) (כי"ק וכי"פ, בכולן: נְעִרָה) § (4.11.1).
 (ג) עו"י — צִיָּה (ביצה ג, 1: x2), לפי הניקוד אפשר שיש למנות תיבה זו
 במשקל קִטְלָה § (5.3.5.4)⁴¹⁹.
 (ד) ל"י — פְּרִיָּה⁴²⁰ וְרִבִּיָּה (גט ד, 5)⁴²¹.

5.3.3.5 קִטְלָה

(א) שלמים — טוּמְאָה, טוּמְאָה (שק ת, 6: x4, 7: x2;
 § (4.10.1). בנטייה: טוּמְאָתוֹ (שק ת, 7).
 (ב) עה"ש גרונית — לַמְתָּרַת (סוכה ד, 4; כי"ק: לַמְתָּרַת)⁴²².

5.3.4 משקלים בעלי פה"ש שוואית

5.3.4.1 קִטְל

פְּרִיָּה⁴²³ (כת יג, 10: x6; כי"ק: פְּרִיָּה). בנטייה: בְּרִימָנו (שק ד, 5).
 ריבוי: תְּרִיָּסִים⁴²⁴ (סוכה ג, 4).

5.3.4.2 קִטְאִי

(א) שלמים — דְּמָאִי⁴²⁵ (סוכה ג, 5; כי"ק: דְּמָאִי, כי"פ: דְּמָאִי).
 (ב) פה"ש גרונית — תְּרִיָּה⁴²⁶ (נד ג, 1), תְּרִיָּה (שק ה, 6: x2), עֲרָאִי (סוכה ב,
 4; כי"ק וכי"פ: עֲרָאִי)⁴²⁷. סמיכות: תְּנִיָּה בית דין' (שק ז, 6). ריבוי: תְּשִׁיָּים
 (שק ת, 6: x2).

5.3.4.3 קִטְל

נִיָּר (ביצה ד, 5; כי"ק: נִיָּר, חירק בנו"ן), סְתָם (שק ד, 7),
 פְּחֶת (ביצה ד, 3; כי"ק: פְּחֶת), שְׁאָר (שק ה, 6; כי"ק: שְׁאָר). סמיכות: שְׁאָר
 נכסים (שק ד, 7). בנטייה: פְּלָלָו (נד ט, 6). ריבוי: תְּשִׁיָּים (גט א, 5).

⁴¹⁹ הערותו של פרופ' י' ייבין.

⁴²⁰ ראה אלדור תשל"ט, כרך ב', עמ' 123 והספרות המצויינת שם.

⁴²¹ ראה הע' 441 ו-448.

⁴²² ראה הע' 179.

⁴²³ ראה אלדור תשל"ט, כרך ב', עמ' 79 והספרות המצויינת שם.

⁴²⁴ ראה אלדור תשל"ט, כרך ב', עמ' 77-78 והספרות המצויינת שם.

⁴²⁵ ראה אלדור תשל"ט, כרך ב', עמ' 83 והספרות המצויינת שם.

⁴²⁶ ראה אלדור תשל"ט, כרך ב', עמ' 83.

⁴²⁷ לדיון על הכתיב של הדו-תנועה [aj] בסוף תיבה, ראה § 3.8.2.1.

כי"פ: השטרות; § 4.14. ריבוי נסמך: כרעי המטה (סוכה ב, 2), שטר⁴²⁸
 נמלוה/מקח (גט ג, 2: x2).

5.3.4.4 קטיל

(א) שלמים — גריס נד ו, 10: x2 - כי"ק: גריס; כי"פ: גריס,
 השווא תוקן מפתח, סְכִינ⁴²⁹ (שק ח, 3, ביצה ג, 7), צריף (סוכה א, 11),
 רַב־ע⁴³⁰ (גט ה, 6: x2). ריבוי: גריסין (נד ו, 10: x2).
 (ב) פה"ש גרונית — עָלִיל (רה א, 5: x3).

5.3.4.5 קטול

שְׁבוֹת (ביצה ה, 2: x2), תַּחֲוִס (רה ד, 8). ריבוי: שְׁפֹדִים⁴³¹
 (סוכה א, 8; כי"ק: שְׁפֹדִים).

5.3.4.6 קטלת

בית תַּפְנִיט (רה ג, 7; כי"פ: כְּנִסֶּת).

5.3.4.7 קטלת

תַּפְסֹלֶת (שק ז, 7) — המלה תוקנה מן 'פסולות', גרסה
 שאנו מוצאים הן בכ"ק והן בכ"פ.

5.3.5 משקלים בעלי פה"ש קמוצה

5.3.5.1 קטל

(א) שלמים — אָדָר⁴³² ורה א, 3, נד ת, 5: x4; כי"ק וכי"פ:
 אָדָר, כבמקרא; § 4.8.1 (ה), בָּצֵל (נד ט, 8: x2; כי"פ: בָּצֵל, דָּקֵל (סוכה ד,
 6), תָּדֵש (שק ד, 5; כי"ק: תָּדֵש), עֲנָב (נד יא, 6 - בכ"פ המלה אינה
 מופיעה במשנה זו; בכ"ק: נָעַב, בגיליון). סמיכות: וְלֵךְ⁴³³ הטומאה (שק
 ח, 4, 6: x2). נקבת: ראה משקל קטלה (§ 5.3.5.2). ריבוי: יָבִימִס (נד י, 6).
 סמיכות הריבוי: בְּיָרְקוֹת (השדה נד ו, 9; כי"ק: בְּיָרְקוֹת שדה, כי"פ:
 בְּיָרְקוֹת שדה). ריבוי בנטיית הקניין: עֲנָבִין (סוכה ג, 2).

⁴²⁸ ראה אלדד תשל"ט, סדך ב', עמ' 80 והספרות המצויינת שם.

⁴²⁹ ראה: ילון תשכ"ד, עמ' 30; אלדד תשל"ט, סדך ב', עמ' 262 והספרות המצויינת שם.

⁴³⁰ ראה אלדד תשל"ט, סדך ב', עמ' 115-116 והספרות המצויינת שם.

⁴³¹ ניקוד זה רווח במקורות, כגון בכ"פ ב' (בר-אשר תשל"א, עמ' 16), במסורת תימן (שבטיאל
 תרצ"ז-תרצ"ח ב, עמ' 65) ובמחזור ורמייזא (בית-אריה תשכ"ה, עמ' 92). וראה אלדד תשל"ט,
 סדך ב', עמ' 280 והספרות המצויינת שם.

⁴³² ראה אלדד תשל"ט, סדך ב', עמ' 295 והספרות המצויינת שם.

⁴³³ ראה אלדד תשל"ט, סדך ב', עמ' 87 והספרות המצויינת שם.

(ב) ל"י — נִפְּחָה (ביצה א, 8). סמיכות: בְּשַׁעֲתָ⁴³⁴ (שק ז, 2, רה ד, 7, נד ג, 1, גט ג, 8). ריבוי: מְעוֹת (נד יא, 8: x2). ריבוי בסמיכות: מְעוֹת- (שק ד, 5, 6 (כי"ק: מְעוֹת), כת יג, 11: x5 (באחת מן ההיקריות השווא תוקן מקמץ - כי"ק: מְעוֹת; כי"פ: x4 מְעוֹת, x1 מְעוֹת). בנטייה: מְעוֹתֶיךָ (רה ב, 9), מְעוֹתֶיךָ (רה ב, 9, כת יג, 2: x2), מְעוֹתֶיהֶם (ביצה ה, 7).

5.3.5.2 קְטֹלָה

(א) שלמים — יִבְמָה (נד י, 6), תְּרַמְּכָה (נוהמרחץ) (נד ה, 5), שְׁרָה נשק ה, 2; כי"ק וכי"פ: סְרָה; § 4.13 (יז), רְאָה (סוכה ב, 7), שְׁיִרָא (גט ו, 5)⁴³⁵.

(ב) פה"ש גרונית — תְּלָכָה (גט ו, 7), תְּנִינָה (נד ד, 1, ט, 5; § 4.12), תְּכָמָה (= "מילדת" - רה ב, 5), עֲזָרָה (סוכה ה, 4). סמיכות: תְּזָקָה (גט ג, 3: x3, 4); המלה 'עֲזָרָה' באה בסמיכות בשתי צורות: עֲזָרָה (סוכה ה, 2, 4: x2) וכן עֲזָרָה (סוכה ה, 4: x2). בנטייה: תְּנִינָתוֹ (נד ז, 9: x2), צַעֲקָתָם (תע ב, 4). ריבוי: עֲזָרוֹת (נד ה, 5).

5.3.5.3 קְטֹל

אֲגִיף (נד ז, 5; כי"ק: אָגַף, כי"פ: אָגַף), גִּלְגֵּל⁴³⁶ (גט ה, 8), שַׁעַר הַדֶּלֶק (שק ו, 3; כי"ק: דֶּלֶק, כי"פ: דֶּלֶק), נֶעַל (רה ג, 3), יִתֵּיר, יִתֵּר (נד ג, 11: x2). רבים: עֲרָלִים (נד ג, 11: פעמיים, אחת מובאה מן המקרא), אֲחֵרִים (ד"מ: גט ד, 4). בנטייה נשמרת תנועת עה"ש: תְּגִינָה (נד ה, 2), פְּרִיסָה (רה ב, 8; § 5.3.32.4); תנועה זו נשמרת גם — בניגוד לדקדוק המקראי — בסמיכות הריבוי: יִרְאִי חַט (שק ה, 6; כך גם כי"פ, אולם כי"ק, כבמקרא: יִרְאִי; תכונה זו בולטת בנד ג, 11, שם באה תיבת 'עֲרָלִי (וישראל) פעמיים בניקוד כזה, במובחו מן 'עֲרָלִי (לב), הנקריית באותה משנה במובאה מן ירמיה ט', כ"ה; כך בדיוק המצב בכי"פ, אולם כי"ק נוהג כדקדוק המקרא ומנקד: 'עֲרָלִי; בתיבה תְּגִינָה (רה ג, 1) כי"ק מקיים את תנועת עה"ש. נקבה: אֲחֵרָה (נד יא, 2)⁴³⁷. נקבה בנטייה: תְּגִינָה (ביצה ה, 4; כי"ק: תְּגִינָה, כי"פ: תְּגִינָה). רבות: אֲחֵרוֹת

⁴³⁴ דיון מפורט בתיבה זו ובצורות נטיותיה ראה אצל ילון תשכ"ד, עמ' 117-123. וראה אלדור תשל"ט, כרך ב', עמ' 279-280 והספרות המצויינת שם.

⁴³⁵ ראה אלדור תשל"ט, כרך ב', עמ' 149 והספרות המצויינת שם.

⁴³⁶ ראה אלדור תשל"ט, כרך ב', עמ' 93-94 והספרות המצויינת שם.

⁴³⁷ כך ניקודה של תיבה זו גם בכי"ק ובכי"פ (בשינויי ניקוד שאין בהם עניין כאן) וכן במקרא נראה 20 c §, Joüon 1947, (הוא ממין מלה זו במשקל קטל).

(תע א, 6). בהיקרות בנטיית הרבות, חֲבֹרֹתֶיהָ (שק ו, 2), הניקוד מוסתר על-ידי קפל⁴³⁸.

5.3.5.4 קְטִילָה

(א) שלמים — דְּלִיקָה (רה ב, 5), קְדִיכָה (ביצה ד, 5: x2), רְבִיעָה (נד ח, 5: x2; כי"פ: רְבִיעָה)⁴³⁹. סמיכות: שְׁאִילָת (תע א, 7). ריבוי: גְּזִילֹת (ריבוי של 'גזל' - כת יג, 1), פְּרִישִׁין (נד ו, 9).
(ב) פה"ש גרונית — חֲשִׁיכָה ננד י, 8; § 5.2.2.5 (אא).

5.3.5.5 קְטִיל

משקל זה הוא בעל הוראה סבילה, אחי קטול ובר-חילוף עמו, כגון 'שְׁלִיחַ/שְׁלוּחַ', אך הוא עשוי לציין גם שמות-עצם.⁴⁴⁰
(א) שלמים — מְרִישׁ (גט ה, 5), נָזִיק (נד א, 2). סמיכות: 'שְׁלַחַ נציבור/בית דין' נרה ד, 9 (כי"ק: שְׁלִיחַ נז), גט ג, 6 (כי"ק: שְׁלוּחַ; כי"פ: שלוח, לא מנוקד), ליד שְׁלִיחַ ציבור (רה ד, 9; כי"פ: שְׁלִיחַ), בקיום התנועה בפה"ש (§ 4.11.1). ריבוי: רְגִילִין (רה ב, 5). ריבוי בסמיכות: צְרִיכִי (שק ד, 7: x2, 8), אֲנִיעִי הפשתן ננד ז, 3; כי"פ: עֲנִיעִי; § 4.13 (ב). נקבה: נִתְיָנָה (כת יא, 6).
(ב) לה"ש גרונית — מְלִיחַ נביצה ד, 5, נד ב, 4 (כי"ק: מלוח), ו, 3: x2, נָזִיחַ (נד א, 2), פְּזִיחַ (שם), פְּקִנֵּץ (שק ה, 1).
(ג) ל"י — צָלִי (נד ו, 1, 3: x2).

5.3.5.6 קְטִילָה⁴⁴¹

(א) שלמים — הִדְרִיסָה⁴⁴² (ביצה א, 5), וְגִיסִיכָה (תע א, 6), מְצִיאה (גט ה, 3), מְשִׁיחָה (סוכה ג, 8), נְטִיעָה (רה א, 1), הִפְתִּילָה (ביצה ד, 4), רְחִיעָה (תע א, 4), הִשְׁרִיעָה (שק ז, 3), הִתְקִיעָה (רה ג, 6). סמיכות: פְּנִיסָת⁴⁴³ (גט ג, 8; כי"ק: פְּנִיסָת), נְעִילָת (שק ה, 1), תְּקִירָת (גט ד, 7: x2). בנטייה: טְבִיחָת⁴⁴⁴ (ביצה ג, 3), בִּיצִיאָתוֹ (שק ו, 4), >בכני-סָתוֹ

⁴³⁸ כי"ק וכי"פ חלוקים בקריאת המלה — הראשון גורס: 'חֲבֹרֹתֶיהָ', בקיום תנועת עה"ש, השני: 'חֲבֹרֹתֶיהָ'.

⁴³⁹ ראה אלדר תשל"ט, כרך ב', עמ' 129.

⁴⁴⁰ ראה בן-חיים תשי"ח, עמ' 229, הע' 15א.

⁴⁴¹ משקל זה נדון בהרחבה בידי קוטשר (תשכ"ט ב, עמ' 53-59). בכמה סעיפים בחיבור זה נקטתי חלוקה מורפולוגית ולא היסטורית; צורות כגון 'פְּרִיחָה וְרִבִּיחָה', למשל, יש לחפש במשקל קְטִילָה, לעיל, ולא במשקל קְטִילָה, כפי שהוא אצל קוטשר.

⁴⁴² ראה אלדר תשל"ט, כרך ב', עמ' 118.

⁴⁴³ ראה אלדר תשל"ט, כרך ב', עמ' 127 והספרות המצויינת שם.

⁴⁴⁴ ראה אלדר תשל"ט, כרך ב', עמ' 119.

שק ו, 4; כי"ק: כְּנִיסָתוֹ, כְּתִיבָתוֹ (גט ב, 4; כי"ק: כְּתִיבָתוֹ), שְׂרִיפָתוֹ⁴⁴⁵
 (שק ח, 7), כִּי' לִיָּתוֹ (יו"ד תלויה - שק ח, 2). ריבוי: גְּרִיעוֹת (ביצה ב, 6;
 x3), אֲשִׁישִׁין (נד ו, 10: x2).
 (ב) פה"ש גרנית — חֲמִילָה (נד ז, 3), חֲמִיסָה (גט ג, 3; כי"ק: חֲמִיסָא).

5.3.5.7 קטלה⁴⁴⁶

גְּלִיָּה (נד ו, 5; כי"פ בלא דגש), חֲלִילָה (סוכה ה, 6), עֲלִיָּה⁴⁴⁷
 (שק ח, 2; כי"ק: עֲלִיָּה), <ע-לִיָּתוֹ (החירק בלמ"ד מסופק בשל קרע - שק
 ח, 2; כי"ק: עֲלִיָּתוֹ). ריבוי: בְּרִיּוֹת (נד יא, 3; כי"פ: בְּרִיּוֹת)⁴⁴⁸, חֲתִיכּוֹת (שק
 ז, 3: x2; כי"ק: חֲתִיכּוֹת)⁴⁴⁹, שְׂמִיטָה (רה א, 1; כי"ק בלא דגש). ריבוי
 נסמך: חֲמִילִי⁴⁵⁰ (סוכה א, 5: x3).

5.3.5.8 קטל

ריבוי נסמך: אֲרוּפּוֹת המיטה (סוכה א, 8).

5.3.5.9 קטול

אָרוֹן (שק ו, 1), כָּרוֹץ (שק ה, 1). בנטייה: התנועה מידלדלת
 בתיבה לְצִפּוֹנָה (כי"פ: לְצִפּוֹנָה), אך מתקיימת באחותה לְדְרוֹמָה⁴⁵¹ (רה
 ב, 6; כי"ק: דְרוֹמָה, כי"פ: דְרוֹמָה).

⁴⁴⁵ ראה אלדד תשל"ט, כרך ב', עמ' 120 והספרות המצויינת שם.

⁴⁴⁶ "משקל פרי הפעולה", ראה קוטשר תשכ"ט ב, עמ' 76-77, ועיין גם נתן תשמ"ז, עמ' 235-236.

⁴⁴⁷ ראה אלדד תשל"ט, כרך ב', עמ' 152-153 והספרות המצויינת שם.

⁴⁴⁸ השווה 'פְּרִיָּה וְרִבְיָה' § 5.3.3.4 (ד). קוטשר עמד על משקל קטילה, שהתפתח בלשון חז"ל מן
 קטילה, היא צורת קטילה בשורשי ל"י (קוטשר תשכ"ג, עמ' 271-276). על סמך העדויות המעטות
 שבכ"ד אין, כמובן, להכריע דבר, אך עובדה היא כי 'בְּרִיָּה', שהוראתה 'יצר', היינו 'פרי
 הפעולה', באה דווקא במשקל קטילה, שאני מעדיף לסווגו במשקל קטלה. לעניין 'בריה' עיין
 עוד אלדד תשל"ט, כרך ב', עמ' 122 והספרות המצויינת שם. ועיין גם נתן תשמ"ז, עמ' 242-
 243.

⁴⁴⁹ במסורת תימן יש הבחנה בין 'חֲתִיכָה', שם דבר, אבל שם מעשה כמקובל: נְחִתִּיכַת-יבִלְתוֹ
 (שבטיאל תרצ"ז-תרצ"ח ב, עמ' 66, והע' 29 שם).

⁴⁵⁰ ראה אלדד תשל"ט, כרך ב', עמ' 131 והספרות המצויינת שם.

⁴⁵¹ 'דרום' אינה באה במקרא בנטייה, 'צפון' מזדמנת פעם אחת: חֲצִפּוֹנִי (ויאל ב', כ'), ובה
 התנועה מידלדלת. כי"ק נוהג כאן כדוגמה הבודדת הזאת או כשגרת העברית בדלדול תנועות
 המרוחקות מן הטעם. קיום התנועה ב'דרומה' הן בכ"ד והן בכי"פ מובן על רקע הארמית,
 בדקדוקו לארמית היהודית סיווג דלמן את המלה במשקל kālō (Dalman 1905, עמ' 154); הרפה
 בה"א בכי"פ אפשר שהוא מרמז, שהמנקד ראה יידוע ארמי (ולא כינוי קניין לנסתרות). גם
 'צִפּוֹנָה' שבכ"פ (שרידים של שורוק בוי"ו יש גם, כנראה, בכי"ק) היא המלה בארמית
 (Dalman 1905, עמ' 164). ועיין קוטשר תשל"ב ב, עמ' 69-70, המבאר אף הוא בחקשר של
 השעפת הארמית, בהסתמך גם על הפ"א הדגושה של 'צִפּוֹנָה' שבכ"פ. או אינו אלא שבכגון
 אינן באה ה' מגמה מאובנתו (ראה בן-חיים תשכ"א, ספר ראשון, עמ' 44, הערה לשמות כ"ו,
 כ').

תו

סי

כי

י.
 כי"ק
 בסמ

4

5.1

452 עיין:
 והער
 453 ראה
 454 ראה
 455 ראה
 יחיד,
 היתה
 נאמר
 בבבלי
 הארח
 ר' יוס
 ועוד: ו
 'פְּרִיָּה'
 פרעוד..

456 ר' קוט
 457 ר' קוט

5.3.5.10 קטלה⁴⁵² תבורה⁴⁵³ (ביצה ב, 3: α2, סעודה⁴⁵⁴ (נד ה, 6: x2). ריבוי: סעודות (סוכה ב, 6, רה ב, 5).

5.3.5.11 קטלת מסורת (שק ו, 1). ריבוי: פרכת⁴⁵⁵ (שק ה, 1 (כי"פ: פרכת), 2 (כי"ק וכי"פ: פרכת); § 3.4.1.1 (אא).

5.3.5.12 קטול עץ הפרור (ביצה א, 7). ריבוי: בית האסורין (גט ו, 7).

5.3.5.13 קטלה⁴⁵⁶ רצועה (ביצה ב, 8), שבותה, שקוקה (כינוי שבועה — נד א, 2). סמיכות: רפואת ממון (נד ד, 4; כי"ק: רפאות, תפוסת יד (נד ה, 3: x2; כי"ק: תפוסת). ריבוי: שבעות (נד א, 1: α2, אבוקות (סוכה ה, 4). ריבוי בסמיכות: רפאות נפש (נד ד, 4; כי"ק: רפאות, כי"פ: רפאות).

5.3.5.14 קטלה⁴⁵⁷ כתובה (בכ"מ).

5.3.6 משקלים בעלי פח"ש צרויה

5.3.6.1 קטל קיסם (ביצה ד, 6).

452 עיין: בית-אריה תשכ"ה, עמ' 83 והע' 58 שם, הכוללת ספרות, קוטשר תשכ"ט ב, עמ' 66 והערות.

453 ראה אלדר תשל"ט, כרך ב', עמ' 134 והספרות המצויינת שם.

454 ראה אלדר תשל"ט, כרך ב', עמ' 134-135 והספרות המצויינת שם.

455 ראה אלדר תשל"ט, כרך ב', עמ' 269 והספרות המצויינת שם. הכתיב בכי"ד מורה על לשון יחיד, כגרת המשנה בבבלי ובירושלמי, אולי כדעת ר' יוסי ביומא פרק ה' משנה 2: 'לא היתה שם אלא פרוכת אחת בלבד'. ברם, בשקלים פרק ח' משנה 5 (חסר בכי"ד בשל קרע) נאמר: 'שתיים (פרוכות) עושין בכל שנה'. יתר מכך, אפשר לישב לשון ריבוי גם מן המובא בבבלי, יומא נ"ד ע"ב: 'שלושה עשר פרוכות היו במקדש וכו'', ועיין ליברמן תשכ"ב, הביאור הארוך לסדר מעד, עמ' 705. מסתבר שהחילוק בין הכתיב והניקוד משקף את המחלוקת בין ר' יוסי וחתנאים האחרים, והרי זו עוד דוגמה לחילופי כתיב וקרי (§ 2.14).

ועוד: החיגי 'פרכת', בכ"ף רפה (§ 4.7.3) ובתי"ו רפה (אניקטורנטלית) מזכיר את חיגי המלה 'פרכת', וראה פירוש רש"י לשמות כ"ו, ל"א, ד"ה פרכת: "לשון מחיצה הוא ובל' חכמים פרגד...". אם כן, אין זה מן הנמנע כי 'פרכת' מכוונת ללשון יחיד.

456 ר' קוטשר תשכ"ט ב, עמ' 64.

457 ר' קוטשר תשכ"ט ב, עמ' 66.

5.3.6.2 קטול

אָגוֹז⁴⁵⁸, ⁴⁵⁹ (סוכה ג, 7; כי"ק וכי"פ: אָגוֹז).

5.3.6.3 קטול

אָבֹס (נד ד, 4; כי"פ: אָבֹס), אָלֹל⁴⁵⁸, ⁴⁶⁰ (רה א, 1, 3; כי"ק: אָלֹל). סמיכות הריבוי: אֵימֹרִי נהזרְגִלִים (סוכה ה, 7).

5.3.7 משקלים בעלי פה"ש חלומה

5.3.7.1 קוטל

שׁוֹבֶרֶת (ביצה א, 3). רבים: חוֹתְמוֹת (שק ה, 1). סמיכות הריבוי מקיימת את תנועת עה"ש: גוֹזְלִי (שק ו, 5; צא: כי"פ: גוֹזֵל). הוא הדין בנטייה: חוֹתְמוֹתֶיהָ⁴⁶¹ (תע ב, 3) § (4.11.1).

5.3.7.2 קוטל⁴⁶²

(א) שלמים — תנועת עה"ש נשמטת בנטייה: שׁוֹבְרוֹ (גט ב, 5; כי"ק: שׁוֹבְרוֹ, כנראה משקל קוטל). כך גם בריבוי: יוֹבְלוֹת (השווא תוקן מצירין — ר"ה א, 1; § (4.11.1)).
(ב) ל"א/ל"י⁴⁶³ — סוֹמָא (גט ב, 5, 6; כי"פ: סומה, לא מנוקד)⁴⁶⁴. ריבוי: סוֹמִין (נד ג, 7).

5.3.7.3 קוטלת⁴⁶⁵

(א) שלמים — 'אין מוציאין לאוכלת הפירות' (גט ה, 3); תיבה זו, שאינה מנוקדת בכי"ד, מוינה במשקל הזה על-פי הכתיב ועל-פי ניקודה בכי"ק: 'לְאוֹכְלֶת' (כי"פ: לְאוֹכְלֶת; ילון ניקד: לְאוֹכְלֶת)⁴⁶⁶. ריבוי: פוֹתְבֹת (סוכה ב, 5).
(ב) לה"ש גרונית — פוֹתְבֹת (ביצה ד, 2).

⁴⁵⁸ אפשר כאן חילוף תנועה/חטף § 4.8.1 (ה), ועל כן יש לראות באלה את המשקלים קטול וקטול.

⁴⁵⁹ ראה אלדר תשל"ט, כרך ב', עמ' 224-225.

⁴⁶⁰ ראה אלדר תשל"ט, כרך ב', עמ' 295-296 והספרות המצויינת שם.

⁴⁶¹ השווה 'חוֹתְמִיָּה' בפיט האשכנזי (אלדר תשל"ט, כרך ב', עמ' 217).

⁴⁶² ועיין גם, לענין המלה 'שׁוֹאֲבָה', לעיל, § 5.2.6.4 (אא).

⁴⁶³ ראה ילון תשכ"ד, עמ' 21, הע' 43.

⁴⁶⁴ כי"פ מנקד לרוב 'הַסוֹמָה', כגון בתרומות א, 6 (הנמן תש"ס, עמ' 358), ומביא כתיב לרוב בה"א (שם, עמ' 360, 391) וראה גם בר-אשר תשל"א, עמ' 11.

⁴⁶⁵ עיין גם, על המלה 'בוֹגְרֶת', לעיל, § 5.2.2.6.

⁴⁶⁶ אולי אפשר להוסיף מלה זו לרשימת השמות במשקלים הסגוליים, אשר קוטשר כתב עליהם כי "לא היו פוריים כשמות פעולה בתקופת לשון חז"ל" (קוטשר תשכ"ט ב, עמ' 69). אכן, העדר הניקוד בתיבה בכי"ד מוכיח על מבוטת הנקדן בצורה זו § (2.15).

משקלים בעלי פה"ש שרוקה 5.3.8
קוּטֵל 5.3.8.1

ריבוי: שוּתַפֵּין (נד ת, 1; כי"פ: שוּתַפֵּין)⁴⁶⁷.

קוּטֵל (?) 5.3.8.2

ריבוי: מוּכְסֵין (נד ג, 4; כי"ק: מוּכְסֵים)⁴⁶⁸.

משקלים דגושי עה"ש 5.3.9

קֶטֶאִי⁴⁶⁹ 5.3.9.1

זַפֵּי (ביצה א, 6: x2), רֶשֶׁאִי (סוכה ג, 11, גט א, 6: x2). ריבוי: רַמְאֵין (שק ת, 5).

קֶטֶל⁴⁷⁰ 5.3.9.2

(א) שלמים — אָפֶר (ביצה ת, 7; כי"ק וכי"פ: אָפֶר⁴⁷¹), דָּקֶר (ביצה א, 2 - כי"פ: דָּקֶר; כי"ק: דָּקֶר, חרי"ש תוקנה כנראה מלמ"ד), תַּיִב (סוכה ב, 8), קָלִים (רה א, 3). נקבה: קַיִמַת נרה ב, 6; § 6.2 (ט). ריבוי: קַיִמִים (סוכה ד, 4: x2), קַיִתוֹת⁴⁷² (ביצה ת, 7: x2; כי"ק וכי"פ: בַּיִתוֹת). סמיכות הריבוי: דַּיִנִי גזילות (כת יג, 1).
(ב) עה"ש גרונית — פֶּתְמִין (ביצה ד, 4), לַחְגֵּין (נד ג, 4; כי"פ: לַחְגֵּים; § 4.13 (ו)), לַחְמֵין (נד ג, 4; כי"פ: לַחְמֵים).

קֶטִיל 5.3.9.3

מֶסִיק (נד ת, 3; כי"פ: מֶסִיק)⁴⁷³.

⁴⁶⁷ ראה דיון מפורט במלה זו אצל ילון תשכ"ד, עמ' 123-124; וראה אלדד תשל"ט, כרך ב', עמ' 282-281 והספרות המצויינת שם.

⁴⁶⁸ ככל הנראה, בינוני במשקל קוּטֵל של בניין קל לפנינו, אשר מסיבות פונטיות — קרבת המ"ם — נשתנתה בו תנועת פה"פ מ-[o] ל-[u]. עדות מן המסורת התימנית לצורה זו, ליד 'מלכסים', מביא ילון (תשכ"ד, עמ' 215).

⁴⁶⁹ לכתוב של הדו-תנועה [aj] בסוף תיבה, ראה § 3.8.2.1.

⁴⁷⁰ הוראות שונות יש למשקל זה — בעל מלאכה, תכונה או תואר (קֶטֶל-מֶקֶטֶל, לפי הבינוני הסביל של בניין פֶּעַל הארמי, ועוד, ראה מילון בן-יחודה, ערך 'קֶטֶל').

⁴⁷¹ עדות זו חשובה לקביעת טיבו של כי"ד. ראה מה שכתב קוטשר, על אודות כמה אבות-טקסטים, כגון לו, כי"ק וכי"פ (אך לא במקומות): "מה טובה היתה אפילו מסורת הניקוד יעיד הניקוד, 'אָפֶר-שדה'. אין כל מסורת ניקוד לתיבה זו חוץ מן העברית; התיבה אף נדירה ביותר (בלא ניקוד) בארמית והניקוד תמוה: הן זה משקל של בעלי מלאכה (כגון "נגר") אך לא זו בלבד, כי עצם הניקוד התמוה יש בו כדי לעורר אמון בצורה, אלא שצורה זו זוכה לאישור מן האכדית (שממנה היא שאולה)... (קוטשר תשל"ב ב, עמ' 46). ועיין דיון מפורט גם אצל קוטשר תשכ"ז, עמ' 109-108.

⁴⁷² לביטול הדגש כאן בכי"ד, ראה הע' 204.

⁴⁷³ ראה קוטשר תשכ"ט ב, עמ' 55, והע' 18 שם.

5.3.9.4 קטל

אֵינֶר⁴⁷⁴ (רה א, 3), עִיָּקָר (ביצה ג, 6; כי"ק במקומנו: עִיָּקָר, בלא ציון מכפל⁴⁷⁵).

5.3.9.5 קטה

בנטייה: עִיֶסְתָּה (ביצה ה, 4; כי"פ: עִיֶסְתָּה)⁴⁷⁶. ריבוי בסמיכות: 'צִיָּי הר הברזל' (סוכה ג, 1).

5.3.9.6 קטל

פִּיתָח (גט ב, 6). מלה זו, שהיא יחידאית במשנה⁴⁷⁷, אינה מנוקדת לא בכי"ק (שם היא רשומה בגיליון) ולא בכי"פ. לכן אין לדעת אם היא אמנם שקולה במשקל קטל, המציין בעלי תכונות ומומים, או שמא במשקל קטל. הספק מתחדד בייחוד נוכח צורת הריבוי: קָרְחִין (נד ג, 8), בקיום שתי התנועות, הן זו שתמורת המכפל והן זו שבעה"ש. הניקוד בכי"ק ובכי"פ, 'קָרְחִים', אף הוא סוטה מן המקראי: 'חֲרָשִׁים, פְּקָחִים'. הרושם הוא שהמלה שקולה בכי"ד במשקל קטל, ואילו בכי"ק ובכי"פ במשקל קטל. מה אפוא מקומו של משקל קטל בלשון חז"ל⁴⁷⁸? הנושא ראוי לבדיקה מקיפה יותר. נקבה: חֲרָשֶׁת (גט ה, 5).

5.3.9.7 קטול

יִלְוִדִים (נד ג, 9; x2; כי"ק: יִלְוִדִים).

5.3.9.8 קטול

(א) שלמים — צִיבּוֹר (שק ד, 6). בנטייה: חִיתוּמֹל (גט ב, 4), עִיבּוֹרוֹ (רה ב, 8). ריבוי: פִּיבּוֹשִׁין (תע ב, 1).
(ב) ל"י או ל"א — פִּינּוֹי (נד א, 1; כי"פ: פִּינּוֹי, מְלוּי (סוכה ה, 5).
(ג) ע"ו — ריבוי: פִּינּוֹיִן (סוכה א, 2; כי"ק וכי"פ: פִּינּוֹיִים).
(ד) עה"ש גרונית או רי"ש⁴⁷⁹ — יַחֲוֹד (שק ו, 2), שִׁיעוֹר (רה ד, 9; x2).
בנטייה: מִיעוּטֹל (סוכה ג, 6), פִּירוּשֶׁן (נד ב, 4; כי"פ: פִּירוּשֶׁן). רבים: יִירוּזָין (נד ג, 1; x2; כי"פ: פִּירוּשֶׁן).
פִּירוּזָין (נד ג, 1; x2; כי"פ: פִּירוּשֶׁן).

⁴⁷⁴ ראה אלדור תשל"ט, כרך ב', עמ' 295 והספרות המצויינת שם.

⁴⁷⁵ ואולם ראה אלדור תשל"ט, כרך ב', עמ' 266-267.

⁴⁷⁶ ראה אלדור תשל"ט, כרך ב', עמ' 266.

⁴⁷⁷ בקונקורדנציה של קוסובסקי (תשט"ו) אינה מובאת כלל.

⁴⁷⁸ בכי"ד מצויות דוגמאות שונות (עיין Segal 1958 § 240), בייחוד מלים מקראיות, כגון פְּקָחִין (כת יב, 2); וראה גם פורת ותרצ"ח, עמ' 125, שם אתה מוצא, בין היתר, את הצורות פִּיתָח, קָרְחִים, קָרְחִים.

⁴⁷⁹ על צורות עה"ש גרונית במשקל זה, לסיכום ראה אלדור תשל"ט, כרך ב', עמ' 110-111 והספרות המצויינת שם.

5.3.9.9 קוּטֵל, קוּטֵל

לפנינו משקל אחד, שבו, בהברה בלתי מוטעמת הסגורה על-ידי מכפל, יש חילוף בין התנועות [u] ו-[o]; אך ניכרת העדפה ברורה של [o]⁴⁸⁰: אֹמֶן (ביצה א, 10; כ"ק: אֹמֶן), אֹמֶן⁴⁸¹ (נד ד, 4; כ"ק: אֹמֶן, שתוקנה מן אֹמֶן, קוֹנֶם, קוֹנֶת, קוֹנֶם וכינויי נדרים - נד א, 2; בשלושתם גורסים גם כ"ק וגם כ"פ את התנועה [u]), קוֹנֶם (נד א, 4, כ"פ: קוֹנֶם). רבים: אֹמֶן/וֹנֶם ושק ד, 5: 33 (כ"ק: אֹמֶנִים, כ"פ: פעמיים ב-[o] ופעם ב-[u]), 6: 33 (כ"ק: אֹמֶנִים, כ"פ: אֹמֶנִים [u]), אך באותה משנה (6) פעם אחת: אֹמֶן/וֹנֶם.

5.3.9.10 קֶטֶלָה

קֶטֶלָה (תע ב, 1), תִּקְנָה (היעדר הדגש, כנראה, שכחת נקדו; גט ג, 2). סמיכות: תִּקְנָת (רה א, 3, גט ד, 6). ריבוי: יִבְבֹּת (רה ד, 9)⁴⁸².

5.3.9.11 קֶטֶלֶת

לה"ש גרונית — תִּקְעָת (ביצה ד, 5), יִלְעָת (סוכה א, 4, נד ו, 1). הריבוי בא במשקל קֶטֶלֶם: יִלְעָת (נד ז, 1: 33; כ"פ: יִלְעָת, בלא ציון מכפל).

5.3.9.12 קֶטֶלֶת

בנטייה: פִּטְמָתו (סוכה ג, 6; כ"ק: פִּטְמָתו, כ"פ: פִּטְמָתו)⁴⁸³.

5.3.10 משקלים בעלי התחילית 'ה'

5.3.10.1 הֶקֶט (> הֶקֶטֶל)

הוא משקל שם הפעולה של בניין הפעיל בגזרת הכפולים, והוא נמצא בכ"ד בנסמך: הֶפֶר נדרים (תוקנה מן הֶפֶר (ו)⁴⁸⁴ — נד י, 8; כ"ק וכ"פ: הֶפֶר, אלבק-ילון גורסים: הֶפֶר; במקומות אחרים נוהג המקור המוחלט.

5.3.10.2 הֶקֶטֶלָה

פ"י ול"י — הוֹדָאָה (רה ד, 5), הוֹדָיָה (כת יג, 4)⁴⁸⁵.

⁴⁸⁰ ראה קוטשר תשכ"ט א, עמ' 248-249; והשווה §§ 4.10.2 (ב), 5.3.3.3 (א).

⁴⁸¹ ראה אלדד תשל"ט, כרך ב', עמ' 230 והספרות המצויינת שם.

⁴⁸² כך גם במסורת התימנים (שבטאל תרצ"ז-תרצ"ח ב, עמ' 66) ובארמית מטיפוס אונקלוס (קוטשר תשכ"ט ב, עמ' 61).

⁴⁸³ תיבה זו חוזאה במשקל זה על-פי כתיבה; ראה § 3.5.1.2.

⁴⁸⁴ הצורה 'הֶפֶר' נראה לעיל, § 5.2.14.3 (ב) וקנה בכ"ד רק במקום הזה, ונראה שאין זה מקרה.

⁴⁸⁵ לחילופי 'הודאה/הודיה', ראה § 4.12, וראה גם אלדד תשל"ט, כרך ב', עמ' 162-163.

5.3.10.3 תַּקְלָה (תַּקְטָלָה בשורשי ע"ו)

תַּרְמָתָה⁴⁸⁶, תַּרְמָתָם (ביצה א, 6).

5.3.10.4 משקל שם הפעולה של 'השתחוה', בא פעם אחת ובריבוי:

הַשְׁתַּחֲוִיּוֹת (שק ו, 1); המנקד החסיר סימנים, ביניהם ניקוד

סיומת הרבים, אולי מתוך חוסר ודאות⁴⁸⁷. בכי"ק ובכי"פ מנוקד:

הַשְׁתַּחֲוִיּוֹת (גם בשבועות ב, 3 ובתמיד ז, 3, ביחיד: הַשְׁתַּחֲוִיָּה).

5.3.11 משקלים בעלי התחילית 'מ'-

5.3.11.1 מְקִילָה

מְרִיצָה (שק ח, 2).

5.3.11.2 מְקִילָה

מְרִיצָה (ביצה ד, 3), מְאַיְרָה (סוכה ג, 10) § (4.8.4).

5.3.11.3 מְקִטָּל

מְחַצָּה, מְחַצָּה (שק ז, 1: x6 ועוד x2 לא מנוקד)⁴⁸⁸, שטרימְלִנֶּה (גט ג, 2)⁴⁸⁹, מְנַעַל (ביצה א, 10: x2), מְנָחָה (גט ג, 2, ה, 7), מְקָחוּ(גט ה, 6), מְקָחוּ (גט ה, 7)⁴⁹⁰; בתיבה משורש ע"ע נדגשת פה"ש: מְמָשׁ

(ביצה ה, 4).

5.3.11.4 מְקִטָּל

מְרַחֵץ⁴⁹¹ (נד ה, 3). סמיכות: 'מַעֲשֵׂר דגן וּמַעֲשֵׂר בהמה' (שק

ח, 8). ריבוי: מְרַחֲצֹת (תע א, 6; כי"פ: מְרַחֲצֹת), מַעֲשָׂרוֹת § (4.8.1 (ד)

— ביצה ה, 2; כי"ק: מַעֲשָׂרוֹת, מַעֲשָׂרוֹת (גט ג, 8)⁴⁹².

5.3.11.5 מְקִטָּלָה

מְרִיצָה (שק ח, 2), מַעֲזִיבָה (סוכה א, 7, ב, 8).

⁴⁸⁶ לסימן הרפה בה"א, ראה § 5.3.32.4.⁴⁸⁷ ראה אלדד תשל"ט, כרך ב', עמ' 238, המזכיר את הצורה 'הַשְׁתַּחֲוִיּוֹת' "בקטע גניזה בניקוד אי"ט", שכנראה לן, אינו אלא כי"ד.⁴⁸⁸ ראה אלדד תשל"ט, כרך ב', עמ' 170.⁴⁸⁹ כך במסורת תימן, שבטאל תרצ"ז-תרצ"ח ב, עמ' 67; וראה אלדד תשל"ט, כרך ב', עמ' 170-171 והספרות המצויינת שם.⁴⁹⁰ לדיון מפורט על צורותיה של תיבה זו, ראה ילון תשכ"ד עמ' 109-110; וראה גם אלדד תשל"ט, כרך ב', עמ' 172 והספרות המצויינת שם.⁴⁹¹ ניקוד זה רגיל בכי"ן, ראה אלדד תשל"ט, כרך ב', עמ' 290-291 והספרות המצויינת שם.⁴⁹² לצורות הנסמך של היחיד 'מַעֲשֵׂר', ראה אלדד תשל"ט, כרך ב', עמ' 177.

5.3.11.6 מקטלת

מחצלת (סוכה א, 11: x2). ריבוי (פ"ו): מתלות (ביצה ב, 9).

5.3.11.7 מקטלת

מפלת (רה ב, 5; כי"ק וכי"פ גורסים ריבוי: מפלות).

5.3.11.8 מקטלה

רבים: משואות (רה ב, 4).

5.3.11.9 מקול

מדלה (ביצה א, 7), מדור (כת יב, 3), ממון (שק ה, 2).
סמיכות: ולמזון האשה (גט ה, 3; § 4.11.1), ממקום פל' (גט ג, 1, ו, 3:
x2)⁴⁹³. נטיית הריבוי: מזונותן (נד ד, 3).

5.3.11.10 מקולה

בריבוי של 'מצודה' התנועה היא [u]: מצודות (ביצה ג, 2, גט
ה, 8; כי"ק וכי"פ: מצודות).

5.3.11.11 מקטל

מגמר (ביצה ב, 7), מדרכס (ביצה ב, 10)⁴⁹⁴, אפר מקלה (תע
ב, 1)⁴⁹⁵, מקלה (נד ו, 10; כי"ק: מקפא), משנה (גט ה, 6). רבים: משמרות
(סוכה ה, 6). זוגי: מטבחים (שק ו, 4; כי"ק, בגליון: מטבחים).

5.3.11.12 מקטל

רבים: מקצועות (נד ח, 4; כי"ק: מקצועות, כי"פ: מקצועות,
אלבק-ילון: מקצועות).

5.3.12 משקלים בעלי התחילית 'ת'

5.3.12.1 תקלה

רבים: תילים (= "תילים" § 3.12 (ה) — סוכה ה, 4),
תילין/ים (נד ב, 2, גט ד, 6).

5.3.12.2 תקטלה

פ"י — בנטייה: תולדתו (נד ו, 8).

⁴⁹³ אולי מ' היחס גרמה; השווה: במקום פלגי (גט ו, 3: x2) וראה הע' 644.

⁴⁹⁴ ראה אלדור תשל"ט, כרך ב', עמ' 169.

⁴⁹⁵ ילון (תשכ"ד, עמ' 180, הערה 13): "...במקום מקלה, כקריאת התנינים", וראה גם אלדור
תשל"ט, כרך ב', עמ' 172-173.

5.3.12.3 תְּקָטִיל

תְּבָשִׁיל (ביצה ב, 1). סמיכות: תְּשָׁמִישׁ המיטה (תע א, 5).

5.3.12.4 תְּקָטוּל

(א) שלמים — ריבוי: תְּשָׁלוּמִין (סוכה ב, 6).

(ב) ל"י — תְּמַחוּץ (ביצה א, 8, נד ד, 4: x2).

5.3.12.5 תְּקָטָל

ל"י — תְּקַרְה (סוכה א, 7; כי"ק: תְּקַרְא⁴⁹⁶).

5.3.12.6 תְּקָטוּל

ריבוי: תְּיַנּוּקוֹת (סוכה ד, 7)⁴⁹⁷.

5.3.12.7 תְּקָטָלָה

ריבוי: תְּוַשְׁבְּחוֹת (סוכה ה, 4)⁴⁹⁸.

5.3.13 שמות בעלי חסיומת 'ית'

אֵילוֹנֵיֶת (גט ד, 8), גִּינּוֹנֵיֶת (גט ה, 1: x2)⁴⁹⁹, זִיבּוֹרֵיֶת (גט ה, 1, 2: x2), תְּבָיֶת (סוכה ד, 10), תְּנָזֵיֶת (סוכה ג, 6), עֵינֵיֶת (גט ה, 1), עֶרְבֵיֶת (רה ב, 8), צְלוּחֵיֶת (שק ו, 3, סוכה ד, 9), קֶטְנֵיֶת (ביצה א, 8), רְבִיֶת (רה א, 8), שְׁחָרֵיֶת (סוכה ג, 9), תְּעֵנֵיֶת (רה א, 3; כי"ק: תְּעֵנִינוֹת). ריבוי: גִּינּוֹת (סוכה ד, 6)⁵⁰⁰, גִּימּוֹנֵיֶת (סוכה ג, 8; כי"ק וכי"פ: גִּימּוֹנוֹת)⁵⁰¹, תְּבָיֹת (ביצה ד, 5, נד ה, 7: x2), מוֹרְבֵיֶת (סוכה ד, 5; כי"ק: מוֹרְבֵיֶת, כי"פ: מוֹרְבֵיֶת, נ"ב: מַרְבֵּיֶת)⁵⁰², סִתְנָנֵיֶת (נד ו, 8)⁵⁰³, קֶטְנֵיֶת (ביצה א, 9)⁵⁰⁴, תְּעֵנֵיֶת (תע ב, 1).

496 מסורת תימן: תְּקַרְה (שבטאל תרצ"ז-תרצ"ח ב, עמ' 67).

497 ראה אלדור תשל"ט, כרך ב', עמ' 283 והספרות המצויינת שם.

498 ראה אלדור תשל"ט, כרך ב', עמ' 285 והספרות המצויינת שם.

499 ראה אלדור תשל"ט, כרך ב', עמ' 286.

500 ראה אלדור תשל"ט, כרך ב', עמ' 234 והספרות המצויינת שם.

501 ראה אלדור תשל"ט, כרך ב', עמ' 234.

502 פורת תרצ"ח, עמ' 138; וראה גם אלדור תשל"ט, כרך ב', עמ' 260 והספרות המצויינת שם.

503 מסורת תימן: סִתְנָנוֹת ושבטאל תש"ד, עמ' 120 (=בר-אשר תשל"ב, עמ' 226).

504 מסורת תימן: קֶטְנֵיֶת, קֶטְנֵיֶת ושבטאל תש"ד, עמ' 120, 121 (=בר-אשר תשל"ב, עמ' 226, 227).

5.3.14 שם בעל חסיומת '-ית'

טלית/טלית (נד ג, 5)⁵⁰⁵.5.3.15 שמות המסתיימים ב-'-ות'⁵⁰⁶

אישות (נד ח, 7)⁵⁰⁷, טענת (נד ט, 10), מלכות (שם תפילה);
 רה ד, 6), נזירות (נד א, 1: x2), עניית (נד ט, 10)⁵⁰⁸, פועלות (רה ד, 6)⁵⁰⁹,
 רשות (נד יא, 9). סמיכות: קל-ות > ראש (נד ב, 5). בנטייה: שתיקותיה
 (כי"ק: שתיקת'ך, וי"ו ויו"ד תלויות)⁵¹⁰. ריבוי: תנויות (תע א, 6)⁵¹¹,
 תריות (סוכה ד, 6: x2)⁵¹², מלכות (רה ד, 5: x3, 6)⁵¹³.

5.3.16 שמות המסתיימים ב-'-ן'

כרתן (סוכה ג, 6; כי"פ: פרתן)⁵¹⁴, מינצין (ביצה ג, 8), פשתן
 (נד ז, 3). בנטיית הריבוי התנועה נחטפת בתיבה קרפנות >ח-ציבור
 (סוכה ה, 7), אך היא מתקיימת במלה המינייהם (סוכה ה, 3).

5.3.17 שמות בעלי חסיומת '-ן'⁵¹⁵

פינצון (נד ג, 5; כי"ק וכי"פ: פינצון, בכי"ק תוקן מן
 פינצון)⁵¹⁶, חסרון (מובאה מן קהלת א', ט"ו (י) - סוכה ב, 6; כי"ק וכי"פ,
 כבמקרא: חסרון)⁵¹⁷. בנטייה: פקדונו (גט ג, 5) §1 4.7.1 (ד), 4.7.3 (ד).

- ⁵⁰⁵ הקריאה "טלית" היא זו ששמעתי בילדותי בקהילת טיטואן שבמרוקו הספרדית, וראה אלדר
 תשל"ט, כרך ב', עמ' 245-246 והספרות המצויינת שם.
⁵⁰⁶ ראה אלדר תשל"ט, כרך ב', עמ' 213 והספרות המצויינת שם.
⁵⁰⁷ אין לדעת אם הנקודה בתוך השי"ן מכוונת לסמן דגש או שי"ן ימנית (§ 2.4).
⁵⁰⁸ ראה אלדר תשל"ט, כרך ב', עמ' 202-203.
⁵⁰⁹ ראה אלדר תשל"ט, כרך ב', עמ' 269.
⁵¹⁰ ראה קוטשר תשכ"ט ב, עמ' 74-75; אם אמנם הצורה המוכרעת של 'שתיקותיה' היא 'שתיקה',
 ראוי היה לכלול תיבה זו במשקל קטילה (§ 5.3.5.6).
⁵¹¹ ראה בר-אשר תשל"א, עמ' 7-8, והע' 64 א שם.
⁵¹² ראה אלדר תשל"ט, כרך ב', עמ' 243 והספרות המצויינת שם.
⁵¹³ ראה אלדר תשל"ט, כרך ב', עמ' 212-213 והספרות המצויינת שם.
⁵¹⁴ דיון מפורט בתיבה זו ראה אצל קוטשר תשכ"ג, עמ' 271.
⁵¹⁵ ראה אלדר תשל"ט, כרך ב', עמ' 197-198 והספרות המצויינת שם.
⁵¹⁶ ראה: בית-אריה תשכ"ה, עמ' 90; בר-אשר תשל"א, עמ' 10.
⁵¹⁷ ראה אלדר תשל"ט, כרך ב', עמ' 191 והספרות המצויינת שם.

5.3.18 שמות המסתיימים ב-'נִי', י-וֹנִי⁵¹⁸
תְּנוּנִי (נד ד, 7, יא, 2), פְּלָנִית (נד ט, 10; כי"ק וכי"פ:
פְּלוֹנִית⁵¹⁹), פְּלָנִי (גט ו, 3), פְּלָנִית (נד ט, 3, גט ג, 1, ד, 2).

5.3.19 שמות בעלי כפל-הבסיס
פְּלָפְלוֹת⁵²⁰ (נד ח, 4), לֹלֶב (רה ד, 3), לֹלֶבֶי⁵²⁰ (סוכה ד, 4),
לֹלֶב (סוכה ג, 13), לֹלֶבֶיךָ^{521, 520} (סוכה ג, 8), פִּילְפִּלִּים (ביצה ב, 8, 9;
כי"פ, בהיקרות השניה: פְּלָפְלִים, שתוקנה מן פְּלָפְלִים), צִלְצֹל (שק ח, 1),
צִפְצִפֹּת (סוכה ג, 3; כי"פ: צִפְצִפֹּת), קִנְקִינִי⁵²⁰ (כת יג, 4; כי"ק: קִנְקִינִי,
כי"פ: קִנְקִינִים)⁵²², רִתְחִתָּא (נד ו, 2)⁵²³, שְׁמִשְׁמִין (נד ו, 9; כי"פ: שְׁמִשְׁמִין)⁵²⁴.

5.3.20 שמות עצם כלליים אחרים
אַמְרֹוּלִין (הניקוד חסר תחת מ"ם ורי"ש - שק ה, 2; כי"ק
וכי"פ: מְרֹוּלִין)⁵²⁵, אֶתְרוּגִּיָּה⁵²⁶ (סוכה ד, 7, 9), גִּינְבָרִין (שק ה, 2, 6;
כי"פ: גִּינְבָרִים, גִּינְבָרִין), דְּרָגֶשׁ (נד ז, 5: x3), פְּרִנְסָתוֹ (נד יא, 2), קֶרְדוֹם⁵²⁷
(ביצה ד, 3), קֶרְסְעוֹת (גט ה, 3)⁵²⁸, קֶרְפֶּף (ביצה ד, 2), שְׁחֹרֹר (גט א, 6;
x2; כי"ק: שְׁחֹרֹר), שְׁחֹרֹרִי עבדים וגט א, 4: x2 (כי"ק: שְׁחֹרֹרִי, כי"פ: x1
שְׁחֹרֹרִי, x1 שְׁחֹרֹרִים, 5: x2, 6 (כי"ק: שְׁחֹרֹרִי, כי"פ אינו מנוקד), תְּרִנְגִּלִין
(נד ה, 1; כי"פ: תְּרִנְגִּלִין) § 3.4.1.2.1 (אה).

5.3.21 שמות עצם בעלי תבנית-קבע של ריבוי (pluralia tantum)
נדרי אֶנְסִין⁵²⁹ (נד ג, 1), אֶירוֹסִין (תע א, 7), בְּלָא-וֹת > (כת
יא, 6; כי"ק: בְּלָאוֹת, כי"פ: בְּלָאוֹת), בְּלָאִי מכנסי הכהנים' (סוכה ה, 3),
בְּעָלִים (ביצה ה, 3), גְּבוּלִין (שק ז, 3), דִּיּוּרִין וסוכה א, 2; § 5.3.9.8 (ג),

518 ראה לעיל: 'איילונות', 'בינוניות', 'גימוניות', 'סרנוניות' (§ 5.3.13), 'פורענות' (§ 5.3.15).
519 הצורה ב-[a] היא הארמית, ואלה מכוון כנראה הכתיב של יתר החיקריות המנוקדות בחולם
§ 3.4.2.2 (בט).

520 להכפלת העיצור הרביעי, ראה בר-אשר תשל"א, עמ' 10 (ערך "כלכלה ואחיותיה").

521 ראה אלדר תשל"ט, כרך ב', עמ' 254 והספרות המצויינת שם.

522 ראה אלדר תשל"ט, כרך ב', עמ' 273-272 והספרות המצויינת שם.

523 ראה הע' 68.

524 ראה § 3.5.1.2.

525 דיון מפורט מפורט במלה זו ראה אצל קוטשר תשל"ב ג', עמ' 90-94, וראה גם שקד תשל"ב.

526 מכפל הגימ"ל נובע כנראה מהידמות של /u/, המופיעה במלה המקורית הפרסית.

527 ראה § 4.10.2 (א).

528 במקרא אין המלה באה בריבוי.

529 ראה: אלדר תשל"ט, כרך ב', עמ' 37-38, פלמך תשמ"ב, עמ' 65-66.

דב
ב
ת
תנ
תפ
אד
ב
ב
שי
(1
וכי
תני
תנ
טנ

530
1
531
532
533
534

דְּמִיתָם (שק ד, 7: x2), נדרי זִירוֹן (נד ג, 1), חולין (שק ז, 1: x3), תָּמִין (ביצה ב, 6), לשכת חֲשִׁיִּים (שק ה, 6), דברי פִּיבּוֹשִׁין (תע ב, 1), נִישּׁוֹאִין (תע א, 7), פְּחִי נפש (רה ב, 6), נדרי שְׁנָגוֹת (נד ג, 1), תִּנְלִים (סוכה ה, 4), תְּפִילִין (נד ב, 2), גט ד, 6, תְּשֻׁלוּמִין (סוכה ב, 6). שם אחד בזוגי: בית הַמִּטְבָּחִים (שק ו, 4; כ"ק, בגיליון: מִטְבָּחִים).

5.3.22 שמות אנשים

אַבָּא שְׂאוּל (נד ו, 5, גט ה, 4), בית אֶבְטִינָס (שק ה, 1), אֲדָמוֹן (כת יג, 1: x2), אליעזר/ליעזר, אֶלְעָזָר/לעזר⁵³⁰, בן אֶרְזָה (שק ה, 1), בן בְּרִי § 3.8.2.1 (אב) - שק ה, 1, ר' יוחנן בן בְּרוֹקָה (סוכה ד, 6), יהודה בן בתירה § 4.13 (ד) - גט ב, 4, גְּבִינִי (שק ה, 1; כ"ק: גְּבִינִי), בן גְּבִיר (שק ה, 1; כ"ק: גְּבִיר), ר' יוחנן בן גוֹדְגָדָא (גט ה, 5), בית פְּרָמוֹ (שק ה, 1), דוֹסָה (רה ב, 8), דוֹסָא (כת יג, 1, 2), הוֹגְדָס (שק ה, 1; כ"ק וכ"פ: הוֹגְדָס), הִילֵל, הִילֵל⁵³¹, הֶרְפִּינָס⁵³², רַבּוֹ יוֹחָנָן בֶּן זַפְּאִי (רה ד, 4)⁵³³, תְּנִינָא איש אונו (גט ו, 7; כ"ק וכ"פ: תְּנִינָה), תָּנֹן (כת יג, 1: x4; כ"פ: תָּנֹן), טְבִי (סוכה ב, 1: x2; כ"ק: טְבִי; כ"פ: טְבִי, שתוקן כנראה מן טְבִי, טוֹבִיָּה (רה א, 7; כ"ק: טוֹבִיָּה, כ"פ: טוֹבִיָּה), ר' טְרַפּוֹן⁵³⁴,

⁵³⁰ שני שמות אלה לרוב אינם מנוקדים (הניקוד 'אַלְעָזָר' מועתק מן שק ה, 1, 2). אף יש הרבה חילופי גרסאות בכה"י ובדפוסים: זה גורס 'ר' אליעזר', וזה 'ר' אלעזר'. אנו כלל נקטנו: כל שלא באה יו"ד לפני העי"ן, רשמנוהו כ'אַלְעָזָר'. כידוע, הופעת אל"ף בשמות אלה היא מן הסימנים המבחינים בין בבליות ובין ארץ-ישראליות; הצורות הקצרות, בלא אל"ף, מלמדות, לפי קוטשר (תשכ"ג, עמ' 255-257), על טיבו הארץ-ישראלי של כ"י נתון. מה המצב בכ"ד?

אליעזר שק ד, 7: x4, ו, 3 (בן יעקב), ח, 7, סוכה ב, 6: x2, ד, 5 (בגליון), ביצה ד, 6, 7, תע א, 1, נד ט, 1: x2, 2: x2, י, 5, 6: x2, 7, גט א, 1. ס"ה: x 21
ליעזר תע א, 1, נד ג, 1 (בן יעקב), ד, 3, ה, 1: x2, 2 (בן יעקב), י, 7. ס"ה: x 7
אלעזר שק ה, 1, 2, רה א, 1, ד, 1, גט ג, 4 (בן פרטא). ס"ה: x 5
לעזר שק ד, 8, סוכה א, 11, ביצה ב, 8 (בן עזריה), רה ב, 7 (ברבי צדוק), נד ג, 11 (בן עזריה), גט ג, 2, 8, ו, 3. ס"ה: x 8

והשווה גם סוקולוף ותשכ"ט, עמ' 37-40.

⁵³¹ תמיד בתנועה [e], ראה § 3.2.1.2.3 (ב) והע' 80.

⁵³² לדיון בתיבה זו, כולל מניין היקרויות ומראי מקום, ראה §§ 4.7.3 (א), 4.13 (ז).

⁵³³ רק כאן מנוקד. ועוד שבע פעמים בלא ניקוד (סוכה ב, 5, רה ד, 1: x2, 3, 4, כת יג, 1, 2), אך תמיד כתיב באל"ף, במובחן משם התואר 'זמני' § 3.8.2.1 (בבא).

⁵³⁴ שם זה מנוקד רק בסוכה ג, 4; אין רפה בפ"א, אודבא, יש רושם של דגש באות (אך מסופק).

ר' יהודה, ר' יונה⁵³⁵, ר' יושע⁵³⁶, ר' יוסה או יוסי⁵³⁷, מתינה בן שמואל (שק ה, 1), ר' מאיר (בכ"מ), נדר במוהה (נד א, 2; כי"פ: מוהי, כי"ק: נדר במו הו, 1) x בגליון: מוהא, ר' יוחנן בן נורי (רה ד, 5, נד יא, 4), נחונה (שק ה, 1), ניקנור (שק ו, 3), עזאי (שק ה, 3)⁵³⁸, ר' עקיבה (בכ"מ בלא ניקוד⁵³⁹), ר' פפגס (שק ד, 7), ר' אלעזר בן פרטא (גט ג, 4), בן פתיכה § 4.13 (ד) - גט ה, 17, ר' צדוק (סוכה ב, 5, רה ב, 7, נד ט, 1)⁵⁴⁰, ר' יהושע בן קרחה (רה ד, 4, נד ג, 11), שמאי (ביצה א, 2), שמאי (שק ח, 6)⁵⁴¹, ר' חנניה בן-תרדיון⁵⁴² (הניקוד חסר תחת תי"ו ורי"ש - תע ב, 5).

5.3.23 שמות מקומות

בית בלתי (רה ב, 4: x2), בית חורון (נד ה, 6), בית יעקב (רה ב, 5), גרופינא (רה ב, 4: x2; כי"פ: גריפינא), חגור נגט א, 1 - כי"ק: חגור⁵⁴³; כי"פ: חגור (§ 4.13 נו), חורון (רה ב, 4: x2), יבנה נרה ב, 8, 9; כי"ק: יונה; § 4.13 (ג), נארץ) יהודה (כת יג, 10, נד ב, 4, גט ה, 6), ירושלים (רה א, 7)⁵⁴⁴, כפר לודים (גט א, 1; כי"ק: פנופר), כפר עתני (גט

⁵³⁵ לדיון מפורט על משמעות החילוף 'יהודה/יודה', ראה סוקולוב (תשכ"ט, עמ' 36-40), המטעים כי הצורה הקצרה היא זו שנהגה חוץ לירושלים ולארץ-יהודה. השם בכ"ד אינו מנוקד, להוציא פעם אחת: יהודה (סוכה ד, 9), ושתי פעמים: יונה (כד! - נד ו, 2). הסיכום:

יודה

נד א, 3, 4, ה, 5: x2,
ו, 3, 6: x2, 8, 10, ז, 3

יהודה

שק ו, 5, ז, 4, 6, סוכה א, 1, 2,
ב, 1, 2, ג, 7: x2, ד, 5, 9: x2,
ביצה א, 10, ב, 8, 10, ג, 4, 6, 8,
ד, 2, 4, רה ג, 5, תע א, 2: x2,
ב, 3, נד ח, 5: x2, גט ב, 1, 4: x2,
ג, 2, 8, ד, 7: x2, 8: x2, ו, 2
ס"ה: x 38

ס"ה: x 11

20% בערך (הכול במסכת נדרים)

80% בערך

⁵³⁶ שם זה נכתב תמיד 'יהושע' בלא ניקוד, ברם פעמיים כתיב חסר ה"א - אחת מנוקדת יושע - באותה משנה: נד י, 6.

⁵³⁷ להיקרויות ומראי מקום, ראה § 3.2.2.1 (ח).

⁵³⁸ ועוד, פעם אחת, בלא ניקוד, בשק ד, 6; אשר לסתיב, ראה § 3.8.2.1 (גב).

⁵³⁹ רק פעם אחת מנוקד, בהקשר של ויכוח § 4.8.1 (ח).

⁵⁴⁰ בר-אשר תשל"א, עמ' 12.

⁵⁴¹ להשוואת היקרויות 'שמאי/שמי', ראה § 3.8.2.1 (ד).

⁵⁴² ראה אלדור תשל"ט, סדך ב', עמ' 300-301 והספרות המצויינת שם.

⁵⁴³ בכ"ק ספק סתוב 'הגר' ספק סתוב 'הגר'.

⁵⁴⁴ כך מנוקדת המלה בכל מקום שהיא מנוקדת, השווה כי"ק במקומנו: ירושלים.

א, 5; כי"פ: עותִּנִּי, לוד נרה א, 6, גט א, 1 (כאן אין ניקוד בוי"ו), מוצֵא (סוכה ד, 5; כי"פ: מוצֵא ו), אולי גרירה - 'נקרא מוצֵא', סוֹרֵא (רה א, 4), סִרְטָא (רה ב, 4), צִיִּיִן (גט ד, 7), קפִּטְקִיָא או קפִּדְקִיָא § 4.13 (ה) - כת יג, 11; כי"ק: קפִּדְקִיָא, כי"פ: קפִּדְקִיָא, קסס נגט א, 1 (כי"פ: קסס), 2: x2.

5.3.24 שמות חודשים

אֶב (רה א, 3), אֶדֶר נרה א, 3; § 4.8.1 (ה) 545, אֶיִר (רה א, 3) 546, אֶלֶל 547, מֶרְחֶשֶׁן (תע א, 4; כי"ק וכי"פ: מֶרְחֶשֶׁן) 548, תִּשְׁלִי (רה א, 1) 549.

5.3.25 מלים שאולות מיוונית ומרומית 550

אֶיִר 551 (כת יג, 7; כי"פ: אֶיִר), אֶמְפִּי (נד ד, 4; כי"ק: אֶמְפִּי (ט) בִּטִּי, כי"פ: אֶמְפִּי (שק ח, 4; כי"ק: אֶמְפִּי (כי"פ: אֶמְפִּי (גט ד, 4.13 (ג, ט) - סוכה ד, 14, אֶמְפִּי (נד ו, 10: x2), אֶמְפִּי (גט ד, 4; כי"ק: אֶמְפִּי (גט ה, 7) 552, אֶמְפִּי (גט ה, 4), בִּיִּרִים (ביצה ג, 1: 3א; כי"ק: בִּיִּרִים), גִּלְסִי (גט ג, 3; כי"ק: גִּלְסִי (ביצה ג, 7, נד ט, 5; כי"ק: דִּיִּרִי, דִּיִּרִי (נד ג, 1; כי"ק: דִּיִּרִי (גט ב, 4), תִּשְׁלִי (גט א, 1: x2), תִּשְׁלִי (נד ה, 5, גט א, 5), תִּשְׁלִי (רה ב, 8), וְנִסְתִּי (נד ט, 9) 554, אֶל (רה א, 6, ב, 6), זִלְגִי (רה ב, 6) 555, טִבְלָה (ביצה א, 8, רה ב, 8), טוֹפִי (גט ג, 2; כי"ק: טוֹפִי, (ביצה) טִבְלָה (נד ו, 1; כי"ק: טִבְלָה),

545 ראה אלדר תשל"ט, כרך ב', עמ' 295 והספרות המצויינת שם.

546 ראה: לעיל, § 5.3.9.4, אלדר תשל"ט, כרך ב', עמ' 295 והספרות המצויינת שם.

547 ראה: לעיל, § 5.3.6.3, אלדר תשל"ט, כרך ב', עמ' 296-295 והספרות המצויינת שם.

548 ראה אלדר תשל"ט, כרך ב', עמ' 300 והספרות המצויינת שם.

549 ראה אלדר תשל"ט, כרך ב', עמ' 301 והספרות המצויינת שם.

550 השמות השאולות מיוונית ומרומית מובאים כאן ברשימה אלף-ביתית, אגב רישום שינויי הניקוד בכי"ק ובכי"פ במקומות הנידונים. ויערתי על הנסיון לדון כלשהו בסוגית השמות השאולים, שכן דיון כזה, מלבד מה שהוא דורש מומחיות גם בשפות הללו, וביחוד ביוונית שהייתה בסוריה ובארץ-ישראל, הרי הוא צריך להיעשות תוך ניצול קורפוס מקיף יותר. עם זאת, פה ושם תרמו מלים שאולות שונות להבנת כמה פרטים פונולוגיים. מלים אלו צוטטו בהקשרים הללו במקומותיהם.

551 ראה אלדר תשל"ט, כרך ב', עמ' 303 והספרות המצויינת שם.

552 ראה הע' 267.

553 ראה קוטשר תשל"ב ב, עמ' 81.

554 לא מכבר הוצעה האטימולוגיה הו'מית suctum (גוגנהיימר וגוגנהיימר תשל"ג, עמ' 108-109).

555 ראה אלדר תשל"ט, כרך ב', עמ' 306.

טְרִית (נד ו, 4: α3), כְּרוֹב (נד ו, 10), קְרָפּוֹס, פְּרָקוֹס § 4.13 (ז) - גט ג, 4;
 כִּי"ק: כְּרוֹקוֹס, כִּי"פ: כורקוס, לא מנוקדו, לְבָר (גט ג, 1)⁵⁵⁶, מוֹרְלִיִּס (נד
 ו, 4), מְפָה (סוכה ב, 5), כְּבָנוּ מְרוֹן (רה א, 2), נוֹמוֹס (גט ו, 5; כִּי"ק:
 נִימוֹס)⁵⁵⁷, נִימָה (שק ח, 5: x2; כִּי"פ: נִימָה), נִיקְלִיטִי המטה (סוכה א, 3),
 סִימָן (תע א, 1, סת יג, 6)⁵⁵⁸, סִנְדָּל (ביצה א, 10, תע א, 6), סִיקְרִיקוֹן (גט
 ה, 6: x5; כִּי"ק: סִיקְרִיקוֹן), עֶרְכָּיוֹת (גט א, 5; כִּי"ק וכִי"פ: עֶרְכָּאוֹת), פְּלִיִּס
 (סוכה ה, 6), פִּיתוֹס (רה ג, 7; כִּי"ק: פִּיתוֹס, כִּי"פ: פִּיתוֹס), פְּרוֹזְבֹּל (גט ד,
 3), קוֹבְזָא (רה א, 8), קוֹלָר (גט ו, 5), קוֹמוֹס (גט ב, 3; כִּי"ק: קוֹמוֹס),
 קוֹפִיץ (ביצה ג, 6, ד, 3; כִּי"ק וכִי"פ: קוֹפִיס)⁵⁵⁹, קוֹרְדָּאקוֹס (גט ז, 1: x2;
 כִּי"ק: קוֹרְדָּקוֹס, כִּי"פ: קורדייקוס, בלתי מנוקדו, קִינוֹף (סוכה א, 3;
 כִּי"ק: קִינוֹף), קִישוֹס (סוכה א, 4), קִיתוֹן (סוכה ב, 9), קִלְקָנוֹס (גט ב,
 3; כִּי"ק: קִלְקָנוֹס), קִפְלוֹת (נד ו, 9), תְּרִיסִין (ביצה א, 5)⁵⁶⁰.

5.3.26 מלים ארמיות

אַבָּא/אַבָּה = "אבי"; § 3.1.2.1.1 (גא), אִמָּה (נד ב, 1), אִימָרָה
 (נד א, 3; כִּי"ק: אִימָרָה), עַל אֲתֵר (גט ג, 3), דְּכִי (נד א, 3), תְּדִתִּין (שק ו,
 5; כִּי"פ: תְּדִתִּין)⁵⁶¹, לָא (= "לא"), כשהיא מחוברת למלה שאחריה⁵⁶², כגון:
 לְחוֹלִין (נד א, 3), לְקָרְבוֹ (נד ב, 2; כִּי"ק וכִי"פ: לָא); לָאן⁵⁶³ (בכ"מ, ד"מ: גט
 ז, 1), לִיִּי (סמיכות היחיד)⁵⁶⁴ - כגון: סוכה ב, 6: x2), סִיקְרָא (גט ב, 3),
 עִיִּיקִים (שק ה, 5), רְבּוֹ⁵⁶⁵ (רה ד, 4), שֵׁם, שוֹם⁵⁶⁶, תְּקָלִין (שק ו, 5).

5.3.27 מליות

אַבְּלִ/אַבְּל מנוקדת כבמקרא (סוכה א, 3, ביצה א, 3, 8), אַחֲרָ
 כֶּן (רה ד, 9) נתפסו בעיני הנקדן — שהטיל שווא ברי"ש — כתיבה

556 ראה אלדר תשל"ט, סדך ב', עמ' 307 והספרות המצויינת שם.

557 ראה אלדר תשל"ט, סדך ב', עמ' 323 והספרות המצויינת שם.

558 ראה אלדר תשל"ט, סדך ב', עמ' 309 והספרות המצויינת שם.

559 ראה אלדר תשל"ט, סדך ב', עמ' 314 והספרות המצויינת שם.

560 ראה אלדר תשל"ט, סדך ב', עמ' 317-318 והספרות המצויינת שם.

561 למכפל בלה"ש, ראה Dalman 1905, עמ' 80.

562 ראה § 3.12 (ב).

563 בלשון חז"ל שאולה 'לאו' מן הארמית המזרחית (קוטשר תשל"ב א, עמ' 21, והספרות המוזכרת שם בהערה).

564 ראה קוטשר תשל"ב ב, עמ' 31.

565 ראה אלדר תשל"ט, סדך ב', עמ' 275-276 והספרות המצויינת שם.

566 ראה § 3.5.1.1 והערות 133 ו-134.

אחת, אֵיכֶן (שק ו, 1, 3)⁵⁶⁷, אֶלָּא⁵⁶⁸ (בכ"מ); אֶמְתִּי⁵⁶⁹, המ"ם דגושה תמיד⁵⁷⁰; אֶפִּילוֹ (סוכה א, 1), אֵינֶפְשִׁי⁵⁷¹ (גט ו, 1; § 3.12 (א); המלה 'את' מנוקדת פעם אחת בפתח וטעות נקדון): 'כיצד ראיתה אֶת הלבנה' (רה ב, 6); בְּנִתִּים/בְּנִתִּים⁵⁷² (סוכה א, 7: x2, ה, 8), הִיאָהּ (רה ב, 8), הִילָהּ (= "הא+לָה" - סוכה ה, 7: x2), הִימָלֵךְ⁵⁷³ (ביצה ב, 1, גט ד, 9), הִימָנָה (ביצה ג, 3), הִין (גט ז, 1: x2), הָרִי (גט ו, 3); פִּיעֵד (נד ב, 2), פִּינִיחָה⁵⁷⁴ (ז'ה' תלויה - נד יא, 9), ובצורה אנאליטית: פִּאִי זֶה צֵד (גט ה, 6); פָּלוֹם (נד ח, 7), פֶּן (x2), פָּאן (ביצה ד, 7; § 3.1.1), פִּתְחִילָה⁵⁷⁴ (ביצה ב, 1: x2), לְהִלָּהּ (ותוקן מן 'אילך' - גט ה, 6), לֶלֶן⁵⁷⁵ (נד ב, 1), לָמָה (רה ב, 9), לְמִטָּה (שק ח, 8: x2, סוכה ג, 8, ד, 5), לְמִטָּן (סוכה א, 9: x2), לְמַעַלָּה (סוכה א, 1), לְמַעַלָּן (שק ח, 8, סוכה א, 9, ג, 1, ד, 8, רה ג, 8: x2), לְפִינָה⁵⁷⁶ (גט ו, 1), מִחְמָתָה (גט ז, 3); מָה, מלת השאלה, מנוקדת תמיד בקמץ/פתח, גם לפני גרונית קמוצה: מָה הִיו עוֹשִׁין בָּה' (ותוקן מן מָהוּ - שק ד, 5)⁵⁷⁷; מְנִיִּין (רה ב, 4)⁵⁷⁸, עֲדִינִין ונד יא, 10; § 4.8.1 (ח), עֲפֹשִׁי (גט ז, 3), שִׁמָּא (בכ"מ)⁵⁷⁹, למשל: גט ג, 7: x2.

5.3.28 חתיבה 'של'

'של' נכתבת ברגיל נפרדת⁵⁸⁰, אך הרווח בינה ובין המלה שאחריה הוא — כך הרושם — קטן מן הרווח הנוהג בין מלים בכח"י; ויש שהיא מחוברת ממש לשכנתה, כגון: שֶׁלְּחָג (סוכה ה, 2). בכל אופן,

⁵⁶⁷ ראה בר-אשר תשל"א, עמ' 13.

⁵⁶⁸ ראה אלדד תשל"ט, כרך ב', עמ' 229 והספרות המצויינת שם.

⁵⁶⁹ לדיון מפורט בחיבה זו, ראה קוטשר תשכ"ג, עמ' 267-268; וראה אלדד תשל"ט, כרך ב', עמ' 228 והספרות המצויינת שם.

⁵⁷⁰ למניין ההיקריות ותיאור כל הכתיבים המצויים בכ"ד, ראה § 3.8.2.1 (ח).

⁵⁷¹ ראה אלדד תשל"ט, כרך ב', עמ' 286 והספרות המצויינת שם.

⁵⁷² ראה אלדד תשל"ט, כרך ב', עמ' 232-233 והספרות המצויינת שם.

⁵⁷³ ראה אלדד תשל"ט, כרך ב', עמ' 288 והספרות המצויינת שם.

⁵⁷⁴ "כתחילה" הוא לשון א"י" (אפשטיין תשכ"ד, עמ' 1261, בסיכום דיון מפורט בחיבה זו, שמתחיל שם, עמ' 1260).

⁵⁷⁵ 'שלא יקל את ראשו לָלֶן; והשווה אפשטיין תשכ"ד, עמ' 1263-1264.

⁵⁷⁶ השווה ילון תשכ"ד, עמ' 70, הע' 59.

⁵⁷⁷ ובדרך כלל ניקודה כבמקרא, ד"מ: מָה יֵאָכֵל (נד ה, 6).

⁵⁷⁸ השווה: בית-אריה תשכ"ה, עמ' 89; אלדד תשל"ט, כרך ב', עמ' 258 והספרות המצויינת שם.

⁵⁷⁹ ראה אלדד תשל"ט, כרך ב', עמ' 279 והספרות המצויינת שם.

⁵⁸⁰ לסקירה מפורטת של דרכי כתיבתה של תיבה זו, ראה ילון תשכ"ד, עמ' 26-27, 189-193; וראה גם קוטשר תשכ"ב, עמ' 10-11, המשער, על-סמך הממצא באגרות בר-כוכבא העבריות, קיום ניב בלשון חז"ל שהיתה בו 'של' נפרדת; וראה נתן תשמ"ז, עמ' 286-288 והספרות המצויינת שם; וראה לחק, הע' 586.

בתודעת הנקדון 'של' מחוברת תמיד; יעידו על כך כללי ניקוד הלמ"ד (ראה להלן), המתקיימים גם כאשר 'של' והתלויה בה מתחלקות בין שתי שורות⁵⁸¹. הלמ"ד דגושה בדרך כלל, וכשחסר הדגש⁵⁸² אין זה משמעותי (לא מצאנו שם אף פעם רפה...). מכל מקום, בגדכפ"ת שאחרי 'של' דגושות תמיד כשהלמ"ד שוואית⁵⁸³, גם כשהיא בעלת דגש⁵⁸⁴. הלמ"ד מנוקדת בשווא לפני שמות בלתי-מיודעים ובחירק אם התיבה שלאחריה פותחת באות שוואית⁵⁸⁵. ניכרת נטייה לִיָּדַע שמות אחרי 'של'⁵⁸⁶, המתבטאת בניקוד הלמ"ד בפתח, או בצירה לפני גרונית קמוצה⁵⁸⁷; מנטייה זו חורגים שמות מעטים⁵⁸⁸, ובעיקר שמות שאין להלום להם יידוע⁵⁸⁹.

5.3.29 ש' הזיקה⁵⁹⁰

5.3.29.1 השי"ן מנוקדת בדרך כלל בצירה (=סגול) ואחריה דגש⁵⁹¹.

דגש זה חסר באורח קבוע במקרים הבאים⁵⁹²:

- (א) בגרוניות וברי"ש (§ 4.8.3): שְׁאֵם (ביצה א, 2), שְׁאִין (סוכה א, 7), שְׁאִינָה (רה ג, 8), שְׁאִינָה (ננד ג, 4), שְׁהוּא (שק ה, 1), שְׁהִיא (רה ד, 2: x2), שְׁהוּ (תע א, 6), שְׁהִיָּה (שק ו, 2).
(ב) באות שוואית שאינה מאותיות בגדכפ"ת (§ 4.9), כגון: שְׁסִמְכָה (סוכה א, 11), שְׁקִיפְצוֹ (סוכה א, 4); השווה: שְׁפֹאֲתָה (ננד ה, 4).

581 שְׁלֹ (סוף שורה) בִּית המלך' (ננד ג, 4), שְׁלֹ/צַג (ננד ו, 3), שְׁלֹ/אֲחֵרִיהֶם (גט ה, 6), וְשְׁלֹ/טְהוֹרָה (סוכה ג, 5).

582 כגון: שְׁלֹ עולה בבל' (ננד ה, 4, 5), שְׁלֹ מוֹצֵאי החג' (גט ג, 8).

583 כשאינו כן — השווה: שְׁלֹ נד ט, 9.

584 כגון: שְׁלֹ כָל שנה' (שק ו, 5), שְׁלֹ בֵית (סוכה ה, 1), שְׁלֹ בֵין הערבים' (סוכה ה, 5), שְׁלֹפְסָקִין (תע א, 5), שְׁלֹ בֵית אבא' (ביצה ב, 6).

585 בְּשֹלֹ זְכָרִים (רה ג, 5), שְׁלֹ רְבִיעָה (ננד ת, 5).

586 ילון (תשכ"ד, עמ' 193) מצטט את י' ידן, על אודות 'של' באגרות בר-כוסבא: "תופעה שניה הראויה לציון היא, שהתיבה 'של' כתובה תמיד בנפרד, ועל פי רוב אף לפני מלים מיוחדות (והדגשתי - יב"ט), כגון: 'הגות של חירק', 'של חירק ושל האילן וכו'".

587 ד"מ: שְׁלֹ אֵילָו ננד ט, 9 § 5.1.2 (ו), שְׁלֹ אֶהָב (x2), שְׁלֹ שְׁנִיש, שְׁלֹ בִסֶּף (שק ו, 4), שְׁלֹ סָטוֹ (ביצה ב, 10), שְׁלֹ יָחִיד (ביצה ה, 5), שְׁלֹ כְתָבִים, שְׁלֹ צִנּוֹ, שְׁלֹ גִרָוֹ (ננד ב, 4), שְׁלֹחַג, שְׁלֹפְסָח (תע א, 2).

588 כגון: שְׁלֹ מֵצָה (סוכה ה, 2), שְׁלֹ זְכָרִים (לעיל, הע' 585), שְׁלֹ גֵעַל (רה ג, 3), גִּרְיָה מִן שְׁלֹ ראש השנה' הסמוך לו: ראה ההערה הבאה).

589 ד"מ: שְׁלֹפְסָקִין (לעיל, הע' 584), ובייחוד לפני שמות בנטייה ובסמיכות: שְׁלֹ אֲחֵרִיהֶם (לעיל, הע' 581), שְׁלֹ ראש השנה' (רה ג, 3), וראה עוד דוגמאות בהערות 584-581.

590 ראה אלדד תשל"ט, כרך ב', עמ' 211 והספרות המצויינת שם.

591 כגון: שְׁבִמְקָלָה (ביצה ד, 1), שְׁבִין (שק ו, 1), רְשָׁמֶת (ננד ט, 10), שְׁנִיצוֹדוֹ (ביצה ג, 2), שְׁפָרֶס (סוכה א, 3), שְׁתַּעֲשֶׂה (כת יב, 4).

592 מתוך אי-הקפדה הדגש נעדר לעיתים כשהוא צפוי, ואין זה משמעותי: שְׁנַנְסִין (ביצה ד, 2).

(ג) בהפלולוגיה 'שני', כשהיא מנוקדת כך §1 3.12 (ד).
 (ד) יו"ד אחרי ש' הזיקה — יש שהיא דגושה כחוק ויש שהיא מסומנת
 בסימן הרפה⁵⁹³.

5.3.29.2 השי"ן מנוקדת בשווא:

(א) לפני מלת השלילה 'אין'⁵⁹⁴, בלי יוצא מן הכלל, כל אימת
 שבאה בראש התיבה ו' החיבור⁵⁹⁵ (כ): וְשֵׁאִין, וְשֵׁאִינָה (סוכה א, 1),
 וְשֵׁאִינִי (ביצה ג, 1, גט ד, 7), וְשֵׁאִינֶן (ביצה ה, 3).
 (ב) בביטוי 'כָּל שְׁהו' (כ) (סוכה ג, 6: x2), שבו התיבה 'כל' היא בעלת
 העיקריות⁵⁹⁶; השווה: 'כָּל שְׁהוּא סמוך לעיר' (ביצה ד, 2).
 (ג) בהפלולוגיה 'שני', בחלק מהיקריותיה §1 3.12 (ד).

5.3.29.3 במקרה אחד יש רושם (אך אינו בטוח)⁵⁹⁷, כי השי"ן
 מנוקדת בחירק: 'עד שִׁיָּהּ המזבח מרצה' (שק ד, 9).

5.3.30 אותיות שימוש אחרות

(א) בכ"ל ו' החיבור מנוקדות לפי כללי הדקדוק המקראי
 הטברני, אולם בבואן לפני יו"ד חרוקה, הן נוהגות כאילו היתה היו"ד
 שוואית (§ 4.11.2).
 (ב) ה' השאלה⁵⁹⁸, ה' היידוע ומ' השימוש מנוקדות לפי הדקדוק
 המקובל⁵⁹⁹.

5.3.31 תצורת הריבוי של שמות הייחוס⁶⁰⁰

ביו"ד דגושה מצאנו: דְּרֹמִים (שק ו, 3), תְּמִדְּבְרִיֹת (ביצה ה,
 7: x2). ביו"ד פשוטה: תִּיהוּדִים (נד יא, 12: x3).

⁵⁹³ ראה § 4.6.4.2 (ג) והע' 200.

⁵⁹⁴ רק לפני 'אין', השווה: וְשִׁיָּהּ (רה ד, 2).

⁵⁹⁵ במסורת בבל (יבין תשמ"ה, עמ' 1160-1162) ובמסורת תימן (מורג תשכ"ג, עמ' 184-185)
 והספרות המזכרת שם בהערות) ש' הזיקה מנוקדת בשווא תמיד לפני 'אין', 'הוא', 'היא',
 'הם', 'הן' ו'אם', ועיין גם בר-אשר תשל"א, עמ' 15, תש"ס א, עמ' 37-40.

⁵⁹⁶ המונח הוא של מורג (תשכ"ג, עמ' 185-186).

⁵⁹⁷ כתם מכסה אולי על הנקודה הימנית של הצירה. רק בדיקה במקור תוכל להעמידנו על הנקוד
 המדויק במקום זה.

⁵⁹⁸ מתועדת פעם אחת: תִּיהוּ רֹאית (רה ב, 8).

⁵⁹⁹ אולם דגש נשמט באות שוואית שאינה בגדכפ"ת (§ 4.9).

⁶⁰⁰ צורות הריבוי של המשקלים השונים תוארו לעיל במקומותיהם.

5.3.32 נטיית הקניין

5.3.32.1 הנוכח

הסיומת המקראית הרגילה 'ה' באה רק בשמות הנגמרים בתנועה⁶⁰¹ או בשמות בריבוי, בכלל זה ריבוי בסופית 'ות'⁶⁰². בכל המקרים האחרים, היינו במלים המסתיימות בעיצור, הסיומת היא 'ה' או 'ה', בלא יוצא מן הכלל⁶⁰³, כגון: אֶשְׁתֶּה (גט ז, 1, 2), בִּיתֶךָ (נד ה, 3), חֲשַׁבְתָּהּ (רה ב, 9), נִדְּךָ (סוכה ד, 9), לָךְ (בכ"מ), מִמֶּךָ (נד א, 1: x3), מִקְלָךְ (רה ב, 9), עֲמָךְ (נד א, 4: x2), פִּרְתֶּךָ (נד ד, 6), שְׁדֶךָ (נד ה, 3; כי"פ: שְׁדֶךָ), שְׁמֶךָ (גט ג, 1). צורה זו ידועה מכבר ממקורות רבים: טקסטים לא-מקראיים המנוקדים ניקוד ארץ-ישראלי או ניקוד בבלי, המסורת השומרונית ותעתיקים יווניים ולאטיניים⁶⁰⁴. זהו המצב גם בכי"י טובים של המשנה⁶⁰⁵.

חריג אחד מצאתי בנד יא, 12, פעמיים: 'השמיים בני לִבְיָנָה' (ו). ברור מן ההקשר כי דברים אלה — האשה היא העלולה לאומרם לבעלת, ולא לחיפך; כך אמנם הבינו מנקדי כי"ק וכי"פ: 'לִבְיָנָה'. מצינו אמנם סיומת 'ex' — לזכר בתעתיקים היווניים, אולם רק בכינוי מושא החבור לפועל⁶⁰⁶. לכן, לענ"ד, יש לראות בתופעה אצלנו שגיאה: המנקד ייחס את הדברים לבעל.

5.3.32.2 הנוכחת

הסיומת הרגילה בכי"ד היא 'יך'⁶⁰⁷: בַּעֲלִיךָ (נד יא, 8), גִּיטִיךָ (גט ז, 3: x4), לִיךָ וכת יב, 3: x2, נד יא, 8 (כי"ק וכי"פ: לָךְ), גט ד, 1, 18, שְׁתִּיקוּתִיךָ (גט ד, 8). היא הסיומת כמובן בשמות המסתיימים בתנועה, כגון אֶבִּיךָ (כת יב, 3), או בריבוי, למשל: נִדְּיךָ (נד ז, 7). יוצאים מן הכלל: אוֹתֶךָ (כת יב, 3), בִּיתֶךָ (כת יב, 2). אותם מקרים

⁶⁰¹ כגון: אֶבִּיךָ (ביצה ב, 6), אֶחֱיךָ (נד ט, 4: x2), פִּיךָ (נד יא, 4).

⁶⁰² למשל: דְּבָרֶיךָ (רה ב, 8), נִמֶּיךָ (סוכה ב, 7), בְּנוֹתֶיךָ (נד ט, 9).

⁶⁰³ לִבְיָנָה, לְרַעֲךָ (נד ט, 4) הינן מובאות מן המקרא.

⁶⁰⁴ ראה בן-חיים תשי"ג, עמ' 70-78 (וכן טבלת סיכום ומסקנות, שם עמ' 83-89), המטעים, כי הללו צורות שנכנסו לעברית בחשפעת הארמית.

⁶⁰⁵ ראה קוטשר תשכ"ג, עמ' 264, הדן בעיקר בממצא בכי"ק; ועיין ילון תשכ"ד, עמ' 13-15.

⁶⁰⁶ ראה בן-חיים תשי"ג, עמ' 72.

⁶⁰⁷ סופית זו ידועה הן בזכות המסורות החיות של העדות (כמה מקיבוצי היהודים בצפון-אפריקה חוגים כך בחלק מן התפילות) והן בזכות כי"י טובים של לשון חז"ל. ראה בייחוד קוטשר תשכ"ג, עמ' 263-264. התופעה מצויה גם במסורות השומרוניות; ראה את דבריו של המדקדק אבו אסחק איברהים בתרגומו של פרופ' ז' בן-חיים (בן-חיים תשי"ג, כרך ראשון, עמ' 20, שורות 19-20). וראה אלדור תשל"ט, כרך ב', עמ' 210.

עצמם כך הוא ניקודם גם בכי"ק⁶⁰⁸ וגם בכי"פ (אך זה גורס: בְּפִתְּוּ; בלו הכתיב חסר יו"ד, ומותר להניח שאף הוא גורס כיו"ב⁶⁰⁹).

5.3.32.3 הנסתר

הצורות הרגילות הן הידועות מן הדקדוק המקראי⁶¹⁰, כגון: אֶבֶן (נד ט, 1: x3), בִּיתוֹ (שק ה, 4), מִמֶּנּוּ (גט ג, 3), נִכְסֵיךָ (שק ד, 6), שִׁדְּהוּ (כת יג, 7). יוצאת מכלל זה נטיית המלה 'אין': אֵינּוּ (בכ"מ, ד"מ: שק ד, 9, נד ו, 3: x4)⁶¹¹.

5.3.32.4 הנסתרת

אף כאן אנו מוצאים את הצורות הרגילות בדקדוק המקראי, כגון: אֶבֶן (כת יב, 3, 4: x2), אֶצְלָה (גט ד, 1), דְּבָרֶיךָ (נד יא, 12), הִימָנָה (ביצה ג, 3), חֲבֻרֹתֶיךָ (שק ו, 2), פְּתוּבָתָהּ (כת יב, 4: x6). ואולם, יש מקרים שבהם הה"א אינה מופקת, ולרוב סימן הרפה של האות השכנה משוך עליה; ואלו הם: בנטיית 'אין' תמצא תמיד 'אֵינָה' (ד"מ: סוכה א, 1, 8, 12: x2, ביצה ב, 10, נד ג 4, 5, גט ו, 2: x2); פעם אחת נקריט 'אֵינָה' בה"א מופקת, בבחינת יוצא מן הכלל המאשר את הכלל: בשק ד, 6, וזאת בגיליון, מיד מאוחרת, כפי שמוכיחה שיטת הניקוד (§ 2.11.1); מלבד זאת⁶¹², באות בכי"ד שלוש מלים בנטייה זו בלא הפקת ה"א: תְּרַמְתָּהּ (ביצה א, 6), פְּרִיסָהּ (רה ב, 8); כך גם בכי"פ⁶¹³, אבל כי"ק בה"א מופקת, לְתוֹכָהּ (שק ה, 6; אבל באותה משנה x2: תוֹכָהּ).

5.3.32.5 הנסתרים

כינוי קניין נסתרים של שמות בריבוי הוא על-דרך הידוע לנו מהמקרא, כלומר בסיומת '-הם/-הן' § 4.13 (ח), כשהיא מצטרפת

⁶⁰⁸ וראה הסברו של קוטשר (תשכ"ג, עמ' 262), לפיו המלים הללו שמרו על צורת הכינוי המקראי, הואיל ואינן בארמית ולתופעה כיו"ב, ראה בן-חיים תשי"ג, עמ' 85.

⁶⁰⁹ בכ"י זה רווח סתנב מלא יו"ד לכינוי הנכחת, ד"מ: גִּיטָן (גט ז, 3: x4), לִיף (נד יא, 8).

⁶¹⁰ מקרה יוצא דופן אחד נראה כשיבוש: 'בפני נכתב קילו, בפני נתחתם חציו ... בפני נתחתם פול' (גט ב, 1).

⁶¹¹ הצורה 'אֵינּוּ', המצויה במסורת הבבלית ובמסורת תימן, "איננה מעיקרה צורה נטויה של 'אין' ... אלא מיווג ... של 'אין' ו'הוא', וזיקה לארמית כאן" (מורג תש"ל, עמ' 3, הערה 7). וראה אלדר תשל"ט, כרך ב', עמ' 228 והספרות המצויינת שם.

⁶¹² ראה § 5.1.2 (י) והע' 276.

⁶¹³ העובדה שגם כי"פ גורס כך, מתירה לנו להרחיק, שמא מלה ביידיש ארמי לפנינו (השווה מה שכתבתי, לעיל הע' 451, על חתיבות 'ציפונה, דרומה'; דלמן בדקדוקו (Dalman 1905), עמ' 148) מביא את הצורה 'כריסא'.

לסופית הזכר 'י', כגון: פְּרָאֲשִׁיָּהֶם (סוכה ה, 2), הַמְּצִינֵיהֶם (סוכה ה, 3), חוֹתְמֵיהֶן (גט א, 5), חִילופֵיהֶן (נד ז, 6: α2).
 בשמות המסתיימים בסופית ריבוי הנקבה '-ות', אנו מוצאים שתי צורות: א) הנטייה המקראית הרגילה; לחלן כל ההיקריות: ⁶¹⁴אֲבוֹתֵיהֶם (שק ו, 1), אֲבוֹתֵיהֶן (נד ה, 5; כי"ק וכי"פ: אבותם), חוֹתְמוֹתֵיהֶן (תע ב, 3), מְנוֹתֵיהֶם (ביצה ה, 7), פִּירוֹתֵיהֶן (גט ה, 4). ב) נטייה על-דרך השמות ביחיד: ⁶¹⁵והרי כל ההיקריות: בְּנוֹתָן (כת יב, 2; כי"פ: בנותין), בְּנוֹדָתָן (נד א, 1), מְזוֹנוֹתָן (נד ד, 3).

5.3.32.6 הנסתרות

לעומת 22 היקריות שהסיומת בהן היא בנו"ן ⁶¹⁶, נמצאו שלוש דוגמאות בסופית מ"ם (כ): הַרְמָתָם (מוסב אל 'מִתְנוֹת' - ביצה א, 6; כי"פ ולו: הרמתן), מְקוֹמָם (וּבְהֶמָּה וְחֶלֶת) - ביצה ג, 5 ⁶¹⁷, עֲלֵיהֶם (מוסב אל 'בְּרָכוֹת' - תע ב, 2). "חילופי מ"ם-נו"ן בסוג זה, זכר ונקבה, מצויים הרבה במשנה, בדפוסים ישנים, חדשים ובכ"י" ⁶¹⁸.

⁶¹⁴ אפשר להוסיף שְׁמוֹתֵיהֶן (גט ג, 1), ששם הכינוי הוא לנסתרות.

⁶¹⁵ העדפה מוכרת במקרא, בייחוד במלים כמו 'אֲבוֹתָם', 'שְׁמוֹתָם', 'דוֹרוֹתָם' (תחת 'אבותיהם' וכיו"ב); ראה 1910, Gesenius-Kautzsch § 91 n סיפא.

⁶¹⁶ ראה דוגמה בהע' ⁶¹⁴.

⁶¹⁷ 'לא יזיקים ממקומם' — על העדפה בתחום כינוי המושא החבור לפועל, ראה § 5.2.15.2.2 (ג).

⁶¹⁸ ילון תשכ"ד, עמ' 77-78, והספרות המוזכרת שם, בהע' 97.

הערות תחביריות

6.1 מינו של המספר המונה

לתיבה 'חביות' נצמד לוואי זכר: שְׁנֵי חביות (נד ח, 7), אך באותה המשנה ובביצה ד, 5: שְׁנֵי חביות. המלה 'מְלָכִיּוֹת' היא נקבה על-פי הכתיב של שם המספר המתלווה לה, אך היא זכר על פי הקרי⁶¹⁹: 'אין פוחתין מֵעֶשְׂרִי' ⁶²⁰ מְלָכִיּוֹת' (רה ד, 6). 'פעם' היא זכר ברה ד, 9: 'ותוקע שְׁלֹשָׁה פעמים' — ונקבה בגט ז, 1: 'בודקין אותו שֶׁשׁ פעמים' ובסוכה ד, 5, 9: פעם אַחַת ⁶²¹. בכל הדוגמאות האלה החילוף בין זכר לנקבה אינו נוגע כנראה למלים עצמן, כי אם למספר המונה. "שם המספר המונה משמש בערבוביה בלשון חז"ל, ולאור בדיקתנו, דומה שאין ניתן לקבוע את מינו של ש"ע עפ"י לואי שם המספר הבא לפני השם" ⁶²².

6.2 על בניינים ומשקלים בפעלים

כבר ציינו מלומדים, כי נתייחדה לשון חז"ל בתצורת משקלים ובניינים ⁶²³. ידי מתקנים חלו אף בהם, על-ידי הגהות קלות של ניקוד או של כתיב, וצרו אותם כמתכונתם במקרא. להלן ניתנת סקירה של הממצא בכי"ד בהשוואה לכי"ק (ולכי"פ).
(א) משקל פועל בכי"ד — פָּעַל בכי"ק (ובכי"פ):
'אין שתי ידים זולות כאחת' (גט ו, 2); אבל בגט א, 6: 'לפי שְׁנַיִן לאדם שלא בפניו'.

(ב) בנינוי פועל בכי"ד — פָּעַל בכי"ק (ובכי"פ):
'קִמּוֹשָׁה ושנשרו מקצת עליה' (סוכה ג, 3).
(ג) קל בכי"ד — נפעל בכי"ק (ובכי"פ):
'זכרים עצמן יִקְרְבוּ עולות' (שק ד, 7).

⁶¹⁹ אף זו מהגהותיו של הנקדן (§ 2.13).

⁶²⁰ הנקדן הוא שרשם את גרש הקיצור.

⁶²¹ ראה: אפשטיין תשכ"ד, עמ' 1259-1260; אלקיים תשמ"ג, עמ' 26.

⁶²² אלקיים תשמ"ג, עמ' 25.

⁶²³ ראה, למשל, בן-חיים תשי"ח, עמ' 236-242.

- (ד) קל בכי"ד — פֻּעַל בכי"ק:⁶²⁴
 'וּפְתַחְתָּ אֶת הַמַּעֲזִיבָה' (סוכה ב, 8; כי"פ: קל), '<מתי מותר לְפָנוֹת, משתסרח המקפה' (סוכה ב, 9; כי"פ: פֻּעַל).
 (ה) קל בכי"ד — הפעיל בכי"ק (ובכי"פ):
 'וּשְׁנִיחָן אֲסוּרִין מְלַעֲמֹד רִיחִים וְתִנּוּר' (נד ה, 1).
 (ו) פֻּעַל בכי"ד — פֻּעַל בכי"ק (ובכי"פ):⁶²⁵
 'נִמְצְאָתָה מִכְשָׁלָן לַעֲתִיד לְבֹא' (רה א, 6)⁶²⁶, 'מִתֵּר לְכָסוֹת בְּגִיזֵי הַצֶּמֶר... מִתֵּר לְכָסוֹת בְּאִנְיָצֵי הַפֶּשֶׁת' (נד ז, 3)⁶²⁷, 'בִּזְהָרָה כַּח הָאֵב מִכַּח הַבַּעַל כַּח הַבַּעַל מִכַּח הָאֵב' (נד י, 2)⁶²⁸; ולפי הכתיב § (3.5.1.2): 'אֵינוֹ כֹּתֵב אֶלָּא מִשְׁחָרָר' (גט ד, 4).
 (ז) פֻּעַל בכי"ד — קל בכי"ק:
 'וְכָל שְׂאִינָה יִכְלֹה לְשַׁמֵּר אֶת גִּיטָה' (גט ו, 2)⁶²⁹; כי"פ אֵינוֹ מְנוקָד, 'שִׁילְמָדוֹ וִיכְתְּבוּ וִיתְנוּ לָהּ' (גט ו, 7); כי"פ אֵינוֹ מְנוקָד, 'וְעֵמֶד וְהִילָה'⁶³⁰ בְּשׁוֹק' (גט ז, 3); כי"פ: פֻּעַל, אֵד אֵינוֹ מְנוקָד; ואפילו בְּמִבְּאֵה מִן הַמִּקְרָא, שֵׁשׁ הוּא בְּנִיין קַל (בְּמִדְּבָר ל', י): 'נִדָּר אֶלְמָנָה וְגִרּוּשָׁה יִקְיִים עֲלֶיהָ' (נד יא, 9).
 (ח) פֻּעַל בכי"ד — נפעל בכי"ק:
 'לִישָׂא שְׂפָחָה אֵינוֹ יִכּוֹל, בֵּת חוּרֵי אֵינוֹ יִכּוֹל, יִבְטֵל, וְהֵלָא לֹא נִבְרָא הָעוֹלָם אֶלָּא לְפָרִיָּה וְרִבִּיָּה' (גט ד, 5); כי"פ: פֻּעַל.
 (ט) פֻּעַל בכי"ד — פֻּעַל בכי"ק:
 'ר' שִׁמְעוֹן שְׂזוּרֵי אֹמֶ' אִף הִמְסִיכָן' (גט ו, 15)⁶³¹; כי"פ: הַמְסִיכָן, בִּלְתִּי מְנוקָד; וְהַשׁוּוֹה גַם: 'עִידוּתָן קִיָּמָתָ' (רה ב, 6); כֵּן גַם בְּכִי"פ, אֵד בְּכִי"ק: וְעִידוּתָן מְקִיָּיִם (ו).
 (י) פֻּעַל בכי"ד — הפעיל בכי"ק:
 'אֵין מְמַעֲטִין בְּיוֹם טוֹב' (סוכה ג, 2); כי"פ: פֻּעַל⁶³², 'הַמּוֹלִיד אֶת הַתֵּבָן לֹא יִפְשֵׁל אֶת הַקּוֹפָה לְאַחֲרֵיוֹ' (ביצה ד, 1); כי"פ: הַפְעִיל, 'אֵין מְנַהֲגִין אֶת

⁶²⁴ ראוי להוסיף כאן מקרה של קל בכי"ד ובכי"ק ופֻּעַל בכי"פ: 'אֵף עַל פִּי שִׁפְתֵּיבָהוּ וְחִתְמוּהוּ...!' (גט ז, 2; כי"פ: שִׁכְתְּבוּהוּ וְחִתְמוּהוּ, בלא ניקוד).

⁶²⁵ ראינו להביא מקרים אלה, הגם שנמצאו בהם כה"י מכוונים, בשל חשיבותו של בניין פֻּעַל בלשון חז"ל, ראה דברי בן-חיים (תשי"ח), בייחוד עמ' 240 והערה 34 (שם).

⁶²⁶ ראה בן-חיים תשי"ח, עמ' 237 למטה.

⁶²⁷ אלבק-ילון: 'להתכסות'.

⁶²⁸ ראה ילון תשכ"ד, עמ' 137--140.

⁶²⁹ בכי"ק: 'לְשַׁמֵּר', ואפשר שהכתיב החסר מכוון לפֻּעַל.

⁶³⁰ ראה אפשטיין תשכ"ד, עמ' 1253--1254.

⁶³¹ כי"ק תוקן כנראה מפֻּעַל לפֻּעַל.

⁶³² בכי"ק הפעיל לפי הכתיב, אֵד לא לפי הקרי: 'מְמַעֲטִין'.

הבהמה במקל ביום טוב' (ביצה ד, 5; כי"פ: הפעיל), 'ולא ילְוִיָּהּ ממנו' (נד ד, 6; כי"פ: הפעיל)⁶³³, 'אף הַמִּפְרָשׁ והיוצא בשיירא' (גט ו, 5; כי"פ: המפרש, בלתי מנוקד).

(יא) פִּעַל בכי"ד — פִּעַל בכי"ק (ובכי"פ):

'זה וזה תְּעוּבָר צורתו' (שק ז, 3)⁶³⁴.

(יב) פִּעַל בכי"ד — הִפְעֵל בכי"ק:

'מְרוֹחֵק אֲנִי מִמֶּד' (נד א, 1; כי"פ: פִּעַל), 'אם שלי הן הרי הן מְקוּדָּשִׁין לשמים' (נד ה, 6; כי"פ: הִפְעֵל).

(יג) הפעיל בכי"ד — פִּעַל בכי"ק (ובכי"פ):

'לְהַגְדִּיל תְּרַנְגְלִין' (נד ה, 1).

(יד) הפעיל בכי"ד (לפי הכתיב) — קל בכי"ק (ובכי"פ, אך אין שם ניקוד):

'משתטיל את המים לא תִּגְיֶיךָ אצלה' (גט ה, 9).

(טו) הִפְעֵל בכי"ד — הפעיל בכי"ק (ובכי"פ):

'אחד מעובה ואחד מוֹדָק' (סוכה ד, 9).

(טז) התפעל בכי"ד — פִּעַל בכי"ק (ובכי"פ)⁶³⁵:

'צא וְהִתְקַבֵּל לבתי גיטה' (גט ו, 3).

(יז) התפעל בכי"ד, בכי"ק ובכי"פ — נפעל בדפוסים:

'ובשר קודשי קודשים' שֶׁנִּשְׁמָא וכו'' (שק ח, 6; x3, ועוד, בכל היקרויות פועל זה), 'בפני נכתב ובפני נִתְחַתֵּם' (גט א, 1; x2, ועוד, בכ"מ).

6.3 צירופים ולשונות

'אין צוֹרֶךְ לומר' (ביצה ה, 2, נד י, 1), 'שֶׁיָּדָהּ הַקֹּדֶשׁ לעליונה'

(שק ד, 9, ה, 4; כי"ק: 'שֶׁהָיָה הַקֹּדֶשׁ לעליונה', בשני המקומות)⁶³⁶, 'כָּל

שְׁהוּ' § 5.3.29.2 (בא), 'ממעטין בַּמִּשָּׁא מִתֵּן' תוקן בידי הנקדן (§ 2.13)

ל'בַּמִּשָּׁא וּבַמִּתֵּן' (תע א, 7; כי"ק וכי"פ: במשא ובמתן), 'תלמיד חכם'

(סוכה ב, 1) מכוון ל'תלמיד חכמים' וכי"פ במקומו: 'תלמיד חכם'⁶³⁷.

אותיות שימוש הפותחות ביטויים אדורביאליים באות לרוב בניקוד של

⁶³³ ראה הע' 144.

⁶³⁴ ראה ילון תשכ"ד, עמ' 142-144.

⁶³⁵ אולם בהיקרויות אחרות, כגון באותה משנה גופה: 'התקבלתי גיט' וכי"ב.

⁶³⁶ בכי"ק טאן מצויה כנראה תופעה של יידוע סמיכות על-ידי יידועו של הנסמך. כיוצא בזה מציעו בכי"ד בצירוף 'בַּמִּשָּׁא הַכֶּבֶשׂ' (שק ו, 4); 'מערב הכבש', למרות הסומך המיוחד, נחשב אולי כבלתי-מיוחד, השווה: 'קונס לבית זה שני נכנס ונעשה בִּית הַקְּנִסָּה' (נד ט, 2; כי"פ: בכי"ק: 'ונעשה בית והזכנסת', נוספה ה' הידיעה).

⁶³⁷ השווה בר-אשר תשל"א, עמ' 15-14.

יידוע, כגון: כְּנִית (ביצה א, 1), כִּינָא בּו (רה ג, 8), כֶּשֶׁם ש-⁶³⁸ (סוכה א, 9, ג, 4, ביצה א, 6); כְּתִילָה (ביצה ב, 1: x2, ג, 6), אבל: לְכַתִּילָה (ביצה ד, 3; כ"ק וכי"פ: כְּתִילָה אף כאן)⁶³⁹, ליד 'כֶּסֶף' נרשם 'כְּתִילָה' בכת יג, 1: x2, שתוקן אח"כ ל'כְּתִילָה' (או שמא היפוך הדברים)⁶⁴⁰; 'ראש חודש שֶׁל-ב-א' (נד ח, 1; כ"ק: לָא, נוספה ה"א ממעלו), לְמַאָה (נד י, 3; כ"ק וכי"פ: לְמַאָה), לְמַחֲרָת (סוכה ד, 4; כ"ק: לְמַחֲרָת), לְעִתִּיד לבוא (רה א, 6), לְשֶׁם⁶³⁸ (סוכה ד, 5, רה ב, 5 (כי"פ במקום זה: לְשֶׁם)). אבל 'לְמַחֲרָת' בלתי מיוחדת בכל מקום (ד"מ: ביצה ד, 7, נד ט, 9).

6.4 ו' הנשוא⁶⁴¹

מצאנו בכ"ד כמה מקרים של ו' הנשוא (כ):
'הרי נטיעות האילו קרבן וכו' — וַיֵּשׁ לָהֶן פִּידִיּוֹן, הרי נטיעות האילו קרבן וכו' — וַיֵּאֵן לָהֶן פִּידִיּוֹן' (נד ג, 5); 'נתאלמנה או נתגרשה וחזרה אצלו — וְעֵדִיין הִיא נֶעֱרָה' (נד יא, 10); 'המלוה מעות את הכהן וכו' — ומפריש עליהן בחזקת שהן קיימין' (גט ג, 7).
מוסיף עליהם שני מקרים שתוקנו: 'ובשעת הרגל שהבשר מרובה - (ו) אף אברים מותרין', הו"ו נגרדה (שק ז, 3); 'אם היה גדול מקרא אותו — והן עונין אחריהן הללו יה', כך היה הנוסח לפני שתוקן ל- '... — עונה אחריהן הללו יה' (סוכה ג, 10) § (2.13).

6.5 סמיכות שם עצם אל לוואו

את התיבה 'נִינְיָ' הסברתי⁶⁴² כסמיכות שם עצם⁶⁴³ אל הלוואי שלו⁶⁴⁴. בכ"ד מוצאים עוד את המקרים האלה:
כְּפֶשֶׁר מִלִּית (נד ב, 4), מְעַשֵּׂר שִׁינִי (בכ"מ, ד"מ, שק ז, 1: x4, סוכה ג, 5; § 5.3.11.4). בכ"ק רשמתי את המקרים הבאים (לא חיפשתי דרך שיטה):

⁶³⁸ וספק אם הנקודה שבתוך השי"ן מכוונת לסמן דגש או שי"ן ימנית § (2.4).
⁶³⁹ "כתחילה" הוא לשון א"י, ובמקומו בבבלי 'לכתחילה'... (אפשטיין תשכ"ד, עמ' 1261).
⁶⁴⁰ אף בכ"ק יש כאן כנראה 'בתחילה'; לחילוף 'בתחילה'-'בתחילה', ראה אפשריין תשכ"ד, עמ' 1261-1260.

⁶⁴¹ ראה בפרוטרוט אפשריין תשכ"ד, עמ' 1076 ואילך.

⁶⁴² ראה לעיל, הע' 398.

⁶⁴³ 'נִינְיָ-נִינְיָ' (=סמיכות של 'נִינְיָ'), כתרדגום משקל סגולי ארמי למשקל סגולי עברי וכיו"ב תוקן בכ"פ ט"ב (שם עבדו של רבן גמליאל - סוכה ב, 1) מן 'ט"ב', היא הצורה בכ"ד. התופעה מצויה כבר במקרא, ואפשר שיש לה הסבר אחר, עיין Bauer & Leander 1922, עמ' 552 ובדברי ברוקלמן המצוטטים שם.

⁶⁴⁴ מבנה כזה מצוי כבר במקרא, בהיסמך זוקק למשפט זיקה (Joüon 1947 § 129 q). בעיקר רווחת במקרא הסמיכות 'מָקוֹם אֲשֶׁר...'. ראוי לציין, כי בכ"ד התיבה 'מָקוֹם' באה תמיד בנפרד ליד משפט זיקה (וכ): 'מָקוֹם שֶׁנֶּהֱגוּ לַכְּפוֹל' (סוכה ג, 11), 'מָקוֹם שֶׁהִיא אִמָּה' (כת יב, 1) 'מָקוֹם שֶׁמִּשְׁכֵּרִין (נד ד, 1), מָקוֹם שֶׁנֶּטְלָן (נד ד, 2), 'מָקוֹם שֶׁשׁ נִכְסִים' (גט ה, 2).

לשון הרע (ערכין ג, 5), 'צָבַת בְּצִבַּת נְהַעֲשִׂיָה' (אבות ה, 6). נושא זה ראוי שייבדק.

6.6 ענייני נוסח

בסעיף זה נרשמו חילופי נוסח חשובים — בעיקר כאלה הניתנים עניין לתחביר או לאוצר המלים שבכה"י — תוך השוואה אל המקבילות בכי"ק ובכי"פ. פרטים שהוזכרו כבר בסעיפים אחרים לא הובאו כאן; לא נתכוונו למצות את הסוגיה.

מראה מקום	כי"ד	כי"ק	כי"פ
שק ז, 7	שלא יהו מוֹעֲלִין באפרה	מוֹעֲלִין ...	מוֹעֲלִין ...
סוכה ב, 3	כל שֶׁנִּיטַל האילן	שֶׁנִּיטַל ...	שאילו יִנָּטַל ...
ה, 4	והמה מִשְׁתַּחֲוִים	מִשְׁתַּחֲוִים(ם)נָתַם	משתחֲוִיתֶם ⁶⁴⁵
ה, 5	שלו לְהַפְסִיר את העם	לְהַבְטִיל ...	להפטיר ...
ביצה ה, 1	מִשְׁחֵילֶיךָ ⁶⁴⁶ פירות	משחילים ...	משחילים ...
רה ג, 5	שוה היובל לראש השנה	שְׁוִי היובל ...	שוה יובל ל ...
ג, 7	עובר אַחֲרַי בית הכנסת	אַחַר ...	אחורי ...
ג, 7	קול מקרא מגילה	קול מגילה	קול מגילה
תע א, 2	גשם יורה ⁶⁴⁷ ומלקוש	גשם יורה ומלקוש	גשם יורה ומלקוש
כת יב, 2	בְּנִתָּן נִיאֲנֶת בְּנִכְסֵין	בְּנִתָּן ... מְנִכְסִים	בְּנִתָּן ... מְנִכְסִים
	בני חורין והיא נאונת	בני חורין ... נאונות	בני חורים ...
	בְּנִכְסִים תְּמִשְׁוֵעֲבִדִין	מְנִכְסִים משועבדים	מְנִכְסִים משועבדים
יג, 4	והודה מקצת מן הטענה ...	והודה מן הטענה ...	והודה [מקצת] ממין הטענה ...
	אין הודיה ממין הטענה	אין הודיה בטענה	אין הודיה
נד ב, 5	אין נשאלין להן	(בגליון: נִמְן) אינן ... עליהן	מקצת הטענה אין ... עליהן
ג, 3	הַאֲרִיחוּ ⁶⁴⁸ חבירו שיאכל אצלו	הַיִּדְּירוּ ...	הַיִּדְּירוּ ...
ג, 6	אלא מִמֵּי שדרכו לפרש	מִי ...	מִי ... ⁶⁴⁹

⁶⁴⁵ 'מִשְׁתַּחֲוִיתֶם' הוא לשון הכתוב ביחזקאל ח, ט"ז.

⁶⁴⁶ עיין: אפשטיין תשכ"ד, עמ' 318-320, המזכיר את כי"ד, בן-חיים תשכ"א, ספר ראשון, עמ' 148; נתן תשמ"ז, עמ' 110-111, 335 והספרות המובאת שם.

⁶⁴⁷ זו מובאה מן יואל ב', כ"ג, אך שם כתוב 'גשם מורה ומלקוש'.

⁶⁴⁸ ניבה זו היא ממש חידוש של כי"ד, לא מצינו גרסה כזאת בשום מקום. 'להאריח' במקורות (ראה בן-יהודה תרס"ט-תשי"ח, בערכו) פירושו "לקבל, להכניס אורחים", כאן משמע "להזמין", ולא בהזמנה סתם מדובר, אלא ממש בחיוב: "להדיר מישחו לבקר אצלו".

⁶⁴⁹ במ' השימוש בכי"ד יש משום גרירה אחר תחילת המשנה: 'הנודד מיורדי חים...!'

מראה מקום	כ"ד	כ"ק	כ"פ
נד ג, 7	שלא נתכוון זה אלא ממי שחמה רואה אותו	למי ...	למי ... ⁶⁵⁰
ג, 9	לא נתכוון זה אלא ממי שדרכו לחוליד	למי ...	במי(ט) ... ⁶⁵⁰
ה, 2	למד שפתי ירד אג נכנס	שלחבירי ...	שלחבירי ...
ה, 6	אין בפניך שיבוא אבה ויאכל עמנו	אין ... שיבוא	וחן ... עד שיבוא
ח, 4	עד שיקפילו המקצעות	(כבכ"ד)	(כבכ"ד) ⁶⁵¹
ט, 10	'בנות ישראל' על שאל בכינה	(כבכ"ד)	(כבכ"ד) ⁶⁵²
יא, 9	גרשה בו ביום והחזירה	נתגרשה ...	נתגרשה ...
יא, 10: x2	נערה עד שלא בגרה ⁶⁵³	שלא ...	שלא ...
ג ט א, 3: x2	מתקיים בחותמין	בחותמין	בחותמין
ב, 5	שאין קיום הגט, אלא בחותמין	בחותמין	בחותמין ⁶⁵⁴
ד, 1	אם משהגיע גט לידה, אינו יכול לקבל טלה	לבטלו	לבטלו
ד, 7	כל נזד שידעו בו חרבים לא יחזיר, ושלא ידעו בו	שידעו ...	(אין ניקוד)
ד, 8	נישאת לאחר והיו לה בנים	ושלא ידעו ...	(אין ניקוד)
ה, 4	יהא תובעת סתובתה	והיא ...	והיא ...
ו, 2	הכהנים שפילגו במקדש בפניו קיבלת וקדשה	שפילגו ...	שפילגו ...
ו, 7	זו הלכה שלח חנינא איש אותו מבית האסורין	קיבלתו וקדשתו	קיבלתו וקדשתו
		שלח חנינא ...	שלח חנינא ⁶⁵⁵ ...

⁶⁵⁰ במ' השימוש בכ"ד יש משום גרירה לתחילת המשנה: 'הנודר מרואה חמה... הנודר מן היילודים'.

⁶⁵¹ גרסת אלבק-לון והדפוסים: 'עד שיקפלו'.

⁶⁵² ואילו בכתוב המצוטט: 'אל שאל בכינה' (שמ"ב א', כ"ד).

⁶⁵³ כ"ד אותו בגרסה 'עד שלא... שפירשה "לפני ש..." כגון: 'עד שלא היתה בתו יוצאה' (נד י, 4), כלומר "לפני שהיתה בתו יוצאה", 'עד שלא תכנס לרשותו ... עד שלא תיכנס לרשותי' (שם), היינו "לפני שתיכנס", 'מיפר עד שלא תחשך' (נד י, 8), פירוש: "לפני שתחשך".

⁶⁵⁴ השווה § 5.3.7.1.

⁶⁵⁵ גרסת אלבק-לון והדפוסים: 'וזו הלכה העלה רבי חנינא ...'.

סיכום

7.1 מקום כתיבתו וניקודו של כ"ד

משער אני, שנכתב (ונוקד) כ"ד באיטליה, אולי הצפונית, בידי מהגרים צרפתים או אשכנזים. כך ניתן להסביר, לדעתי, את העובדה שנמצאו בו תכונות פאליאוגראפיות, שחלקן אופייניות לאיטליה וחלקן לאשכנז (2.2) ושההגייה המשתקפת ממנו היא בעיקר ההגייה הצרפתית⁶⁵⁶; יו"ד דגושה נהגתה בפי הנקדן כנראה [ž], ושמא הגה כך גם יו"ד הבאה בראש תיבה (4.6.4.2 §); בסוף מלה יש רמזים למימוש מ"ם ונו"ן על-ידי אנפיות התנועה הקודמת להן (4.6.4.2 § (בב) ולהיחלשות הגרונית חי"ת⁶⁵⁷; הקמץ נהגה [a]⁶⁵⁸; תפוצת ריפוי בגזכפ"ת בראש מלה היא כנראה צרפתית (4.7.2 §); מצב השווא והחטפים בגרוניות (4.8.1 §), היעדר הסגול⁶⁵⁹, ניקוד חטף-קמץ במקום קמץ קטן בכגון קִרְבָּן⁶⁶⁰ (4.3.2 §) ושיטת ניקוד כה"י בכללה (פרק 1) — כל אלה מצביעים על מסורת צרפתית-אשכנזית.

מאידך, יציבותו היחסית של החטף-קמץ (4.8.1 § (גב) היא תכונה איטלקית. גם זה עשוי להצביע על איטליה לא רק כעל מקום כתיבתו, אלא אף כעל מקום ניקודו של כה"י. תיקוני הנקדן (2.13 §) קירבו את נוסח כ"ד לזה של כ"פ ובייחוד לזה של כ"ק, שני כה"י האיטלקיים הידועים. הדברים אמורים בגרסאות העולות מן הכתיב; אולם בשיטת הניקוד בכלל (ראה לעיל) ובצורות בפרט הרושם הוא, שכ"ד דומה יותר לכי"פ⁶⁶¹. בכגון אלה חותמו של הנקדן הוא עיקרי. ויש מקום לחשוב,

⁶⁵⁶ אנו יודעים שהגייה זו נתפשטה גם באיטליה ובאשכנז (אלוני תשכ"ד, עמ' 141-142).

⁶⁵⁷ ראה 4.6.4.2 § (בד) והע' 199.

⁶⁵⁸ ראה §§ 4.1 ו-4.3.3 וכן הע' 179.

⁶⁵⁹ ראה § 4.2 והע' 178.

⁶⁶⁰ ר' ילון תש"ב ב, עמ' 32 והע' 9, שם.

⁶⁶¹ ראה, למשל: 'אֵינָה' (5.3.32.4 §), שכך הוא, עד כמה שבדקתי, ניקודה בכי"פ; 'כְּרִיסָה' (5.3.32.4 § והע' 613); 'דְּרִמָּה' (5.3.5.9 § והע' 451); ראה גם הע' 312. לשם השוואה נסיונית ספרתי (בלי לחשב היקפויות) את כל העדויות המובאות בסעיף 5.3 ("השם והמלה") ומצאתי כ, ב-70% מן המקרים לערך מכגון ניקודן אצל שלושת כה"י, ב-11% לערך שונה כ"ד משני כה"י, ב-11% מן העדויות, שווה כ"ד לכי"פ ושונה מכי"ק, וב-8% מהן, שווה כ"ד לכי"ק ושונה מכי"פ.

כאמור, שמסורתו צרפתית יותר מזו של הסופר או של הטופס שהועתק ממנו כה"י נראה, ד"מ, § 4.11.2, על 'נייפות' 662.

7.2 זמן כתיבתו וניקודו של כ"ד

חבדיקה הפאליאוגראפית הצביעה על המאות הי-הי"ב כעל זמן כתיבתו של כה"י § (2.2) 663, ואילו זמן ניקודו אינו מרוחק הרבה ממועד כתיבתו § (2.12). נראה, אפוא, שאנו צריכים לקבוע את זמנו של כ"ד, הן באשר לכתיבתו והן באשר לניקודו, במחצית השנייה של המאה הי"ב.

אכן, יש סיבות לאחר, עד כמה שאפשר, את זמנו: התערערות שיטת הניקוד § (2.3) מרמזה, שחי הנקדן לקראת סוף תקופת פריחתה; מיעוט הטעמים (המצויים רק במשפטים המסיימים משנה) והעובדה שהם מסומנים בדרך כלל בהברה המוטעמת § (2.9); ההיבדלות של יו"ד דגושה ליו"ד קלה אחרי הגה שורק, המסתברת יותר אם נניח, שהיתה הראשונה הגויה [ž] ולא [dž] 664; היציבות היחסית של החטף-קמץ § 4.8.1 (גב), שהיא תופעה מאוחרת; ובעיקר: שיטתיותו הגבוהה של כה"י 665 ומידת התאמתו לנורמה המקראית § (7.3) — כל אלה מאלצים אותנו לקבל את התארוך המאוחר ביותר שהבחינה הפאליאוגראפית מרשה.

7.3 השפעת הנורמה המקראית על כ"ד

הנורמה המקראית השפיעה על כ"ד בעיקר בנקודות הבאות: היקרויות של כתיב חסר נראה, למשל, § 3.2.2.2.2 (ג); מיעוטם של בנייני פעלים לא-מקראיים § (5.2.1.2); חדירת צורות מקראיות, כגון 'זאת' § 5.1.2 (א), 'היתה' § 5.2.8.1 (א), 'יצאה' § 5.2.9.1 (א), 'משמש' § 5.2.15.2.1 (ג), 'אכלים' § (5.3.3), 'אתה' § 5.1.1 הע' (ב); הופעת בניין פעל 666; ונדירות הכתיב 'אדן' § 4.13 (ח).

662 יש רמז לכך, שגם כ"ד וגם כ"ק משתלשלים מאב-טיפוס אחד נראה § 3.12 (ד) והע' 1168.

663 לפני כתוש-עשרה שנה הביע ד"ר מ' בית-אריה דעה שונה באשר לזמן כתיבתו של כ"ד ולפני תחילת המאה הי"ד; בן-טולילה תשל"ג, עמ' 147.

664 ראה הע' 203: ההגייה החוככת נתקבלה במקום ההגייה המוחככת בראשית המאה הי"ג.

665 למשל: עקיבותו של הסופר בכתיב מלא (ראה פרק 3, ובייחוד הע' 86) ודאגתו לרשום אותיות אטימולוגיות נראה, למשל, § 3.2.2.2.1 (א); שיטתו בניקוד ההפסק של 'אמר' (הע' 290); ההבחנה בין 'הודייה' לבין 'הודאה' § (4.12), בין 'תהא' (נסתרת) לבין 'תהי' (נוכח) (ז) (הע' 83), בין 'הפר' (נפרד) לבין 'הפר' (נסמך) § (5.3.10.1 והע' 484); אי-סימון המכפל באותיות שוואיות § (4.9).

666 ראה: § 5.2.3.2 (ב) והע' 298; § 6.2 (יא ו-יב).

7.4 גרסאות בבליות בכ"ד

כ"ד מייצג בדרך כלל גרסאות ארץ-ישראליות מובהקות (§§ 2.11.2, 2.11.3), אולם כמה נסחים בבליים מצויים בו: מיעוט יחסי של כתיב הדו-תנועה [aj] בשתי יו"דים בסוף תיבה⁶⁶⁷; עדיפות צורות כגון 'אליעזר, יהודה' על פני 'ליעזר, יודה' ולא כן בשם 'אלעזר/לעזר'⁶⁶⁸; עדיפות הכתיב 'יוסה' על פני 'יוסי' וכיו"ב (§ 3.2.2.1); צורות כגון 'אַמְרָכֹלִין' (§ 4.14), 'לְכַתְחִילָה' (x1)⁶⁶⁹.

7.5 טיבו של כ"ד

בעניינים רבים מייצג כ"ד מסורות טובות של לשון חז"ל: רוב צורות הפועל לגזרותיו (§ 5.2) תואמות את הידוע לנו מכתבי-יד טובים נד"מ: צורות הפסק בבניין הפעל (§ 5.2.2.1) ובתיבות 'חֲשִׁיכָה' ו'פְּנִיָּה' (§ 5.2.2.5 א); הצורות 'עֲלָת', 'נָאָת' וכיו"ב (§ 5.2.8.1 א), 'נוֹמִינִי'⁶⁷⁰, 'הַשּׁוֹאֲבָה' (§ 5.2.6.4 אא), 'יוֹצֵא' (§ 5.2.9.3 אא), 'בִּאת' (§ 5.2.13.1 א), 'יִיפָה כֹחַ' (§ 6.2 ו); צורות ל"א עד-דרך ל"י (§ 5.2.9); בין שמות העצם והמיליות אתה מוצא משקלים וצורות, שאין לחשוד שהם חיקוי לשון המקרא ולמשל: 'אַמְתִּי, הִלֵּל' (§ 3.2.1.2.3), 'טוֹמָא' (§ 4.10.1), 'פְּרִיָּה וְרִבְיָה' (§ 5.3.3.4 ד), 'הַאֲשָׁטְרוֹת' (§ 5.3.4.3), 'חֲתִיכּוֹת' (§ 5.3.5.7), 'אוֹכֵלֶת' (§ 5.3.7.3), 'אַפֵּר'⁶⁷¹, 'סִכִּין' (§ 5.3.4.4), 'שְׁפוֹדִים' (§ 5.3.4.5), 'שַׁעַת' (§ 5.3.5.1 ב), 'עֲרֵלִי, חֲבִירִיָּהוּ' (§ 5.3.5.3), 'מִקָּח' (§ 5.3.11.3), 'מִרְחָץ' (§ 5.3.11.4); נטיית הקניין צורתיה תואמות באופן כללי (§ 5.3.32) את הידוע לנו על לשון חז"ל; פרטים של תחביר וכגון ו' הנשוא (§ 6.4) ובייחוד תפוצתו הרבה של בניין פִּעֵל (§ 6.2); הפלולוגיות (§ 3.12), ובמיוחד תת-סעיף (ד); פרטים בשיטת הכתיב וכגון 'חֹט' (§ 3.11) ובתורת ההגה — כל אלה מוכיחים שהיו עדיין בידי הסופר והנקדן מסורות מעולות.

יש עתים שגרסת כ"ד עדיפה על זו של כ"ק או של כ"פ (§ 3.12 ד) או מייצגת נוסח ש"תוקן" כבר בכ"ק⁶⁷².

⁶⁶⁷ ראה § 3.8.2.1 והע' 533.

⁶⁶⁸ ראה הערות 530, 535.

⁶⁶⁹ ראה § 6.3 והע' 639.

⁶⁷⁰ ראה § 5.2.8.1 (ג) והע' 329.

⁶⁷¹ ראה § 5.3.9.2 (א) והע' 471.

⁶⁷² ראה הערות 160, 267 וכן § 5.2.2.5 (ב).

7.6 תחידושים שנתחדשו בכ"ד

תחידושים שנתחדשו בכ"ד ראויים לסיכום:

- (א) ההבחנה⁶⁷³ בין 'אותה' (כינוי רומז) ובין 'אותה' (כינוי מושא) § 5.1.2.^(*)
- (ב) תופעה אחרת, הקשורה כנראה בנסיגת הטעם מצאנו, כנראה, בפועל השומר על ניקוד מלעיל גם שלא בסוף משפט⁶⁷⁴.
- (ג) צורות הפסק בתיבות 'בוגרת' (§ 5.2.2.6) ו'מאירה' § 5.2.13.4 (דא).
- (ד) צורות וניקודים, כגון: 'נבן/בת' חורג, נגריצות ו'תרי' § 5.3.3.3 (ג), 'דפלות' § 5.3.3.3 (א), 'אגיק', 'דלק' § 5.3.5.3, 'דקר' § 5.3.9.2, 'פיתח' § 5.3.9.6.
- (ה) ניקוד ש' הזיקה בשווא לפני 'אין' רק אחרי ו' החיבור § 5.3.29.2 (א).
- (ו) תצורה על-דרך הגרירה ב'נשתפה' § 4.9.
- (ז) בתחום התחביר, ההבחנה בין 'כל שהו' (צירוף המציין מידה) ובין 'כל שהוא...' (במשפט זיקה) §§ 5.3.29.2 ו-6.3.
- (ח) בתחום התחביר, צורה כמו 'למאה' § 6.3.
- (ט) באוצר מלים, הפועל 'האריחו', במובן 'הזמינו', הדירו שביבקר⁶⁷⁵.

⁶⁷³ ראה חע' 276.

⁶⁷⁴ ראה § 5.2.2.4 וחע' 288.

⁶⁷⁵ ראה § 6.6 וחע' 648.

ביבליוגרפיה

ומפתח ביבליוגרפיה*

אנציקלופדיות

אנציקלופדיה מקראית

אנציקלופדיה מקראית: אוצר הידיעות על המקרא ותקופתו. שמונה כרכים. הוצאת מוסד ביאליק. ירושלים. תשט"ו-תשמ"ב.

EJ - *Encyclopædia Judaica*. Keter Publishing House Ltd., Jerusalem 1972.

כתבי-יד

כתב-יד דיינארד JTS 138 § (2.1).

כי"ד

ששה סדרי משנה, כתב-יד פארמה, דה-רוססי 138. מהדורת פקסימילה, ברשות הספרייה הפלטינית בפארמה. הוצ' קדם, ירושלים תש"ל.

כי"פ

משנה כתב-יד פארמה "ב" לסדר טהרות, דה-רוססי 497. מהדורת פקסימילה. הוצ' מקור, ירושלים תשל"א.

כי"פ ב'

המשנה על-פי כתב-יד קאופמן, G. Beer, *Mischnacodex Kaufmann*. A 50, Heidelberg 1929. נדפס, ברשות הספרייה בבודפשט, בירושלים תשכ"ח.

כי"ק

מתנייתא דתלמודא דבני מערבא, המשנה פל-פי כתב-יד קיימברג. נדפס מחדש בירושלים, מהדורת צילום.

לו

כתבי-עת

בית מקרא, כתב-עת של החברה לחקר המקרא בישראל ושל המחלקה לחנוך ולתרבות בגולה. ירושלים.

בית מקרא

לשונו, כתב-עת לחקר הלשון העברית והתחומים הסמוכים לה. האקדמיה ללשון העברית, ירושלים.

לשונו

מסורות, מחקרים במסורות הלשון. מפעל מסורות הלשון של עדות ישראל והמכון למדעי היהדות. האוניברסיטה העברית, ירושלים.

מסורות

קריית ספר, רבעון לביבליוגרפיה של בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי. ירושלים.

קריית ספר

תרביץ, רבעון למדעי היהדות. הוצאת מאגנס והאוניברסיטה העברית, ירושלים.

תרביץ

JSS *Jewish Social Studies*. New York.

* המספרים הנטויים בסופי הפריטים הביבליוגרפיים שבדפים הבאים מפינים לעמודים שהוזכרו בהם החיבורים הנידונים.

- אלבק-ילון ובביטויים כגון "אלבק-ילון גורסים..." ראה אלבק וילון תשי"ב-תשי"ט.
- אלבק, ח' וז' ילון. תשי"ב-תשי"ט.
- ששה סדרי משנה, מפורשים בידי חנוך אלבק ומנוקדים ניקוד חדש בידי חנוך ילון. מוסד ביאליק ודביר, ירושלים ותל-אביב. 12, 14, 22, 24, 26-28, 31-32, 74, 76, 118-119, 122.
- אלדר, א'. תשל"ט.
- מסורת הקריאה הקדם-אשכנזית, מהותה והיסודות המשותפים לה ולמסורת ספרד. עדה ולשון ד' וז'. מפעל מסורות הלשון של עדות ישראל והוצאת מגנס, האוניברסיטה העברית, ירושלים.
- כרך א': ענייני הגייה וניקוד. 2-5, 10, 44, 46, 48, 50-51, 54-55.
- כרך ב': ענייני תצורה. 1, 63, 74, 87-106, 108-112, 114-115.
- אלוני, נ'. תשכ"ד.
- 'איזהו הניקוד שלנו' ב"מחזור ויטרי", בית מקרא יז, עמ' 135-145. 3, 123.
- אליצור, י'. תשמ"ה.
- "חדות" — "דות". מלה שהשתבשה או נוסחאות מקוריות שונות, לשוננו מח/מט, עמ' 132-141. 87.
- תשמ"ו.
- 'תגובה', לשוננו נ, עמ' 73-76. 87.
- אלקיים, ש'. תשמ"ג.
- מינס של שמות העצם במשנה עפ"י ההתאם התחבירי. עבודת גמר שנכתבה בהדרכת ד"ר ש' שרביט במחלקה ללשון העברית וללשונות שמיות של אוניברסיטת בר-אילן. רמת-גן. 117.
- אפשטיין, י"נ הלוי. תשכ"ד.
- מבוא לנוסח המשנה. מגנס ודביר, ירושלים ותל-אביב. 6, 12-13, 17, 22-24, 32, 37-39, 56-58, 76, 78-79, 87, 111, 117-118, 120-121.
- בית-אריה, מ'. תשכ"ה.
- 'ניקודו של מחזור ק"ק וורמייזא', לשוננו כט, עמ' 27-46, 80-102. (גם אצל בר-אשר תשל"ב, עמ' 302-347). 3, 37, 88, 90, 93, 97, 105, 111.
- תש"ס.
- 'כ"י קאופמן של המשנה - מוצאו וזמנו', אצל בר-אשר תש"ס ב, עמ' 84-99. 7-6.
- בלאו, י'. תשמ"ג.
- 'האם צורות נסתרות מעין הַיָּת שבלשון חכמים צורות קדומות הַיָּת, לשוננו מז, עמ' 158-159. 76.
- בן-חיים, ז'. תש"א.
- 'השווא המרחף וההכפלה בעברית', לשוננו יא, עמ' 83-93. 88.
- תש"ו.
- 'הוראות וצורות וא, חד, חדד וכו' — תריף, חרפה, השחז, ב. הפרעוש והקיפוד, ג. פרג, ד. מסוביון, ה. עלק', לשוננו יד, עמ' 190-197. 76.
- תשי"ג.
- 'צורת הכינויים החבורים -ה, -ת, -ה', ספר שמחה אסף. ירושלים. עמ' 66-99. (גם אצל בר-אשר תשל"ב, עמ' 59-92). 114-115.
- תשט"ו.
- 'וביקורת על גומפרץ ג', מבטאי שפתנו', קרית ספר ל, עמ' 163-172, לא, עמ' 152. 46.
- תשי"ז.
- עברית וארמית נוסח שומרון. סרכיס א-ב. מוסד ביאליק והאקדמיה ללשון העברית, ירושלים. 114.
- תשי"ח.
- 'מסורת השומרונים וזיקתה למסורת הלשון של מגילות ים המלח וללשון חז"ל', לשוננו כב, עמ' 223-245. (גם אצל בר-אשר תשל"ב, עמ' 36-58). 57, 63, 95, 117-118.

- תשכ"א.
עברית וארמית נוסח שומרון. כרך ג. האקדמיה ללשון העברית, ירושלים. 76, 80, 89, 96, 121.
- תשכ"ג א.
'בדבר מקורותיה של הטעמת מלעיל בעברית', ספר חנוך ילון וליברמן ואחרים תשכ"ג, עמ' 150-160. 46.
- תשכ"ג ב.
'מבוא', ספר המקורות, חלק ראשון: למן חתימת המקרא ועד מוצאי תקופת הגאונים. המילון ההיסטורי ללשון העברית של האקדמיה ללשון העברית, עמ' 7-13. ירושלים. 76.
- בן-טולילה, י. תשל"ג.
לשון כה"י 138 בספריית ביהמ"ד לרבנים בניו-יורק. עבודת גמר. החוג ללשון העברית, האוניברסיטה העברית. ירושלים. ט, 124.
- בן-יהודה, א'. תרע"ז-תשי"ט.
מלון הלשון העברית הישנה והחדשה (ט"ז כרכים). ירושלים-תל-אביב. 99, 121.
- בנית, מ'. תשכ"ז.
'חקר הגלוסארים המקראיים של יהודי צרפת בימי-הביניים', דברי האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים. כרך שני. חוברת 10. ירושלים. 44, 46.
- בר-אשר, מ'. תשל"א.
'דברי מבוא', משנה כ"י פארמה ב לסדר טהרות. הוצ' מקור, ירושלים. עמ' 1-20. (גם אצל בר-אשר תשל"ב, עמ' 166-185). 57, 77, 84, 87, 93, 98, 105, 108, 111, 113, 119.
- (חביא לדפוס). תשל"ב.
קובץ מאמרים בלשון חז"ל. החוג ללשון העברית, האוניברסיטה העברית, ירושלים.
- תש"ס א.
פרקים במסורת לשון חכמים של יהודי איטליה. עדה ולשון ו'. מפעל מסורות הלשון של עדות ישראל והוצאת מגנס, האוניברסיטה העברית, ירושלים. 54, 113.
- (עורך). תש"ס ב.
קובץ מאמרים בלשון חז"ל: חלק ב'. החוג ללשון העברית, האוניברסיטה העברית, ירושלים.
- תשמ"ד א.
'הטיפוסים השונים של לשון המשנה', תרביץ נג, עמ' 187-220. 1, 56.
- תשמ"ד ב.
'על משוגות הניקוד בסתג-יד קאופמן של המשנה', מסורות א, עמ' 1-17. 9.
- תשמ"ה.
'אחדות הלשון ומחקר לשון חכמים', מחקרים בלשון א, עמ' 75-99. 55, 60, 69, 76.
- תשמ"ו.
'בידורים בלשניים בסתג-היד של המשנה: טיפוס הלשון וקווי ייחוד בלשון', דברי האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים, כרך שביעי, עמ' 183-210. 1.
- בר-אשר, מ', א' דותן, ד' טנא וגב"ע צרפתי (עורכים). תשמ"ג.
מחקרי לשון: מוגשים לזאב בן-חיים בהגיעו לשיבתו. הוצאת מגנס, האוניברסיטה העברית, ירושלים.
- ברגריין, נ'. תש"ג.
'צורות לשון חכמים בהגדה של פסח' והצופה י"ח בניסן (23.4.1943), אצל בר-אשר תשל"ב, עמ' 252-256. 59.
- ברגטרסר, ג'. תשל"ב.
דקדוק הלשון העברית. תרגם מגרמנית מרדכי בן-אשר. הוצאת מגנס, ירושלים. 47.
- גוגנהיימר, חוה וחיים גוגנהיימר. תשל"ג.
'למילון התלמודי', לשוננו לו, עמ' 105-112. 109.

גומפרץ, י"פ. תש"ג.

'הגיינת האותיות בצרפת וגלגולה לאשכנז', אצל ילון תש"ג, עמ' 12-30, 44, 48. תש"ג.

מבטאי שפתנו, מחקרים פונטיים-היסטוריים. מוסד הרב קוק. ירושלים, 41-42, 44-46.

הנמך, ג'. תש"ס.

תורת הצורות של לשון המשנה על פי מסורת כתב-יד פרמה (דה רוסי 138). הוצ' אוניברסיטת תל-אביב. תל-אביב. 66-69, 74, 76-77, 79, 83, 98.

וויינרייך, מ'. תשי"ט.

'בני-הית ובני-חית באשכנז: הבעיה - ומה היא באה להשיעור', לשוננו כג, עמ' 85-101, 57.

טורפר, מ'. תש"א.

'הכתיב שבמדרשי החלכה', לשוננו יא, עמ' 123-155, 216-228, 17.

ייבין, י'. תש"ד א.

'קטע מקרא בניקוד טברני לא-מסורתי', תרביץ כט, עמ' 345-356, 3.

תש"ד ב.

'הטעמת התורה שבעל-פה בטעמים', לשוננו כד, עמ' 47-69, 167-178, 207-231, 11.

תשל"ב.

'מעשה רתחתה', לשוננו לו, עמ' 310, 18.

1972.

'הצורות "יקטלנו" יקטלנו" במגילות מדבר יהודה לאור מסורת הניקוד הבבלי, המקרא ותולדות ישראל, עמ' 256-276, 63.

תשמ"ג.

'משמעות סימן הדגש בניקוד הטברני ה"מורחב"', אצל בר-אשר ואחרים (עורכים) תשמ"ג, עמ' 293-307, 3-4.

תשמ"ה.

מסורת הלשון העברית המשתקפת בניקוד הבבלי. האקדמיה ללשון העברית, ירושלים. 15, 20, 30, 33, 61, 63, 76, 81-82, 113.

ילון ובניטויים כגון "ילון ניקד..." ראה אלבק וילון תשי"ב-תשי"ט.

ילון, ח'. תר"ץ-תרצ"א.

'בעלי מסרת שבמערב', לשוננו ג, עמ' 202-207, 2.

תרצ"ז-תרצ"ח א.

'שבילי מבטאים', קונטרסים לענייני הלשון העברית, שנה א. ובהוצאת ח' ילון. ירושלים. עמ' 62-78, 2.

תרצ"ז-תרצ"ח ב.

'קטעי משנה מנוקדים ניקוד בבלי', קונטרסים לענייני הלשון העברית, שנה א. ובהוצאת ח' ילון. ירושלים. עמ' 26-29, 63.

תש"ב א.

'הגיינת ספרדית בצרפת הצפונית בדורו של רש"י ובדורות שלאחריו', ענייני לשון ובעריכת ח' ילון, עמ' 16-31. מוסד הרב קוק. ירושלים. 2, 41-42.

תש"ב ב.

'על הגיינת החטמים והקמץ החטוף באשכנז', ענייני לשון ובעריכת ח' ילון, עמ' 31-36. מוסד הרב קוק. ירושלים. 50, 123.

תשכ"ד.

מבוא לניקוד המשנה. מוסד ביאליק, ירושלים. 26, 49, 61, 65-66, 68, 79, 83, 88-91, 93-94, 98-99, 102-103, 111-112, 114, 116, 118.

תשל"א.

פרקי לשון. מוסד ביאליק. ירושלים. 56.

ירושלמי. רפ"ג (תרפ"ה).

תלמוד ירושלמי. דפוס ויניציאה רפ"ג. נדפס שנית בדפוס אופסיט. הוצ' ספרים.

ברלך תרפ"ה. 64.

ב

כ"

ליב

ליבר

ליבר

מורג,

ו

ו

ו

ו

ח

ו

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

נ

- כ"ץ, ק'. תשל"ח.
מסורת הקריאה של קהילת ג'רבה במקרא ובמשנה. עדה ולשון ב'. מפעל
מסורות הלשון של עדות ישראל, האוניברסיטה העברית, ירושלים. 63, 81.
- תשמ"א.
מסורת הלשון העברית של יהודי ארם-צובא (חלב) בקריאת המקרא והמשנה.
עדה ולשון ז'. מפעל מסורות הלשון של עדות ישראל והוצאת מגנס, האוניברסיטה
העברית, ירושלים. 40, 63.
- ליברמן, ש'. תשכ"ב.
תוספתא כפשוטה, באור ארוך לתוספתא. בית המדרש לרבנים שבאמריקה, ניו-יורק.
13, 97.
- תשכ"ח.
ספרי זוטא. בית המדרש לרבנים שבאמריקה, ניו-יורק. 58.
- ליברמן, ש' וי' קוטשר. תשכ"ג.
'חרגין, חרמין ותגרין', לשוננו כז, עמ' 34-39. 57.
- ליברמן, ש', ש' אברמסון, י' קוטשר וש' אש (עורכים). תשכ"ג.
ספר חנוך ילון. קובץ מאמרים במלאת לו שבעים וחמש שנים. קריית-ספר בע"מ.
ירושלים.
- מורג, ש'. תשי"ז.
'בניין פֶּעַל ובניין נִתְפַּעֵל', תרביץ כז, עמ' 349-356. 52, 61.
- תשי"ח.
'עוד לעניין פֶּעַל ונִתְפַּעֵל', תרביץ כז, עמ' 556. 52, 61.
- תשכ"ג.
העברית שבפי יהודי תימן. האקדמיה ללשון העברית, ירושלים. 62-63, 113.
- תשכ"ה.
'הערות לתיאור שיטת הניקוד של מחזור וורמייזא', לשוננו כט, עמ' 203-209. (גם אצל בר-
אשר תשל"ב, עמ' 348-354). 4, 46.
- תשכ"ז.
'כתיב וקרי בספרות שלאחר המקרא במסורותיהן של עדות'. אצל י' רצהבי (עורך), בואי
תימן. תל-אביב. עמ' 26-45. (גם אצל בר-אשר תש"ס ב, עמ' 203-222). 59.
- תשכ"ח.
'ניקוד', אנציקלופדיה מקראית, סדך ה, עמ' 837-857. 3, 46.
- תש"ל.
'דברי מבוא', משנה נזיקין קדשים טהרות, כ"י בניקוד לפי מסורת תימן.
מהדורה פקסימילית. הוצאת מקור, ירושלים. עמ' 1-8. (גם אצל בר-אשר תשל"ב, עמ' 199-
206). 115.
- תש"ס.
'בין מזרח למערב. לפרשת מסירתה של העברית בימי הביניים'. דברי הקונגרס העולמי
השישי למדעי היהדות. ירושלים. עמ' 141-156. (גם אצל בר-אשר תש"ס ב, עמ' 234-
249). 40.
- מורשת, מ'. תשמ"א.
לקסיקון הפועל שנתחדש בלשון התנאים. הוצ' אוניברסיטת בר-אילן. רמת-גן. 76.
- מילון בן-יהודה
ראה בן-יהודה תרע"ז-תשי"ט.
- מירסקי, א'. תשי"ח.
'ה"א החצויה', לשוננו כב, עמ' 107-109. 64.
- מישור, מ'. תשמ"ג.
מערכת הזמנים בלשון התנאים. חיבור לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה.
האוניברסיטה העברית ירושלים. 14.

ממן, א'. תשמ"ד.

'מסורות הקריאה של יהודי תיטואן במקרא ובמשנה: פרקים בתורת ההגה'. מסורות א, עמ' 51-120. 40.

נתן, חיה. תשמ"ז.

מסורתו הלשונית של כ"י ארפורט של התוספתא. חיבור לשם קבלת תואר דוקטור. המדרשה ללימודים מתקדמים. האוני' העברית. ירושלים. 56, 61, 84, 96, 104, 111, 121.

סוקולוף, מ'. תשכ"ט.

'העברית של בראשית רבה כ"י ואטיקן 30', לשוננו לג, עמ' 25-42, 135-149, 270-279 (גם אצל בר-אשר תשל"ב, עמ' 301-307). 60, 107-108.

פוקס, מ"צ. תשמ"ו.

'שמחת בית השאבה', תרביץ נה, עמ' 173-207. 74.

פורת, א'. תרצ"ח.

לשון חכמים, לפי מסורות בבליות שבכ"י ישנים. מוסד ביאליק וועד הלשון. ירושלים. 30, 33, 69, 82-81, 100, 104.

פלמן, ק'. תשמ"ב.

חילופי צורה במסורות לשון. עדה ולשון ח'. מפעל מסורות הלשון של עדות ישראל והוצאת מגנס, האוניברסיטה העברית, ירושלים. 42, 55, 89, 90-91, 106.

פרידמן, מ"ע. תשמ"ו.

'לעניין חדות — דות', לשוננו נ, עמ' 72. 87.

צרפתי, גב"ע. תשל"א.

'אבות טקסטים ואמות קריאה', לשוננו לה, עמ' 18-19. 17.

קורי, מ"צ. תשל"ב.

'עוללות מ"תוספתא כפשוטה" (זרעים) לשאל ליברמן', בתוך ערכי המילון החדש לספרות חז"ל, כרך א' (בעריכת י' קוטשר ז"ל). הוצאת מפעל המילון החדש לספרות חז"ל, אוניברסיטת בר-אילן, רמת-גן. עמ' 163-173. 49.

קוטשר, י'. 1956.

'לשון חכמים מה טיבה' (הארץ, תרבות וספרות, 22 ביוני ו-29 ביולי), אצל בר-אשר תש"ס ב, עמ' 67-77. 1.

תשי"ט.

הלשון והרקע הלשוני של מגילת ישעיהו השלמה ממגילות ים-המלח. הוצאת מגנס, האוניברסיטה העברית. ירושלים. 28, 38, 63.

תשכ"ב.

'לשון של האיגרות העבריות והארמיות של בר כסבא ובני דורו - מאמר שני: האיגרות העבריות', לשוננו כו, עמ' 7-23. 111.

תשכ"ג.

'לשון חז"ל', ספר חנוך ילון (ליברמן ואחרים תשכ"ג), עמ' 246-280. (גם אצל בר-אשר תשל"ב, עמ' 1-35). 16, 21, 36, 46, 57, 59, 63, 96, 105, 107, 111, 114-115.

תשכ"ו.

'בשולי המילון המקראי', לשוננו ל, עמ' 18-24. 48, 88.

תשכ"ז.

'למילונה של לשון חז"ל ובירור בעיה דקדוקית אחת', לשוננו לא, עמ' 107-117. 99.

תשכ"ט א.

'ביצוע תנועות u, i בתעתיקי העברית המקראית, בארמית הגלילית ובלשון חז"ל', ספר ב' דה-פריז. ירושלים. עמ' 218-251. (גם אצל בר-אשר תשל"ב, עמ' 129-165). 21, 54, 68, 88.

101, 91-90.

תשכ"ט ב.

'מחקרים בדקדוק לשון חז"ל (לפי כ"י קאופמן)', ספר בר-אילן, למדעי הרוח והחברה, קובץ העשור ב'. ירושלים. עמ' 51-77. (גם אצל בר-אשר תשל"ב, עמ' 102-128).

105, 101, 99-95.

- תשל"ב א.
'מצב המחקר של לשון חז"ל' (בעיקר במילונות) ותפקידיו, בתוך ערכי המילון החדש לספרות חז"ל, כרך א' (בעריכת י' קוטשר ז"ל). הוצאת מפעל המילון החדש לספרות חז"ל, אוניברסיטת בר-אילן, רמת-גן. עמ' 3-28. 110.
- תשל"ב ב.
'מבעיות המילונות של לשון חז"ל', בתוך ערכי המילון החדש לספרות חז"ל, כרך א' (בעריכת י' קוטשר ז"ל). הוצאת מפעל המילון החדש לספרות חז"ל, אוניברסיטת בר-אילן, רמת-גן. עמ' 29-82. 26, 39, 54, 56, 96, 99, 109-110.
- תשל"ב ג.
'נוספות למדור המילוני', בתוך ערכי המילון החדש לספרות חז"ל, כרך א' (בעריכת י' קוטשר ז"ל). הוצאת מפעל המילון החדש לספרות חז"ל, אוניברסיטת בר-אילן, רמת-גן. עמ' 83-105, 58, 106.
- קוסובסקי, ח"י. תשט"ז (תרע"ד).
אוצר לשון המשנה, ספר מתאימות — קונקורדנציה לששה סדרי משנה. ארבעה כרכים. הוצאת מסדה. תל-אביב. 57, 100.
- קימרון, א'. תשל"ה.
'אלף מצעית כאס-קריאה בתעודות עבריות וארמיות מקומראן בהשוואה למקורות עבריים וארמיים אחרים', לשוננו לט, עמ' 133-164. (גם אצל בר-אשר תש"ס ב, עמ' 335-348). 19.
- רוזנטל, ד'. תשמ"א.
משנה עבודה זרה. מהדורה ביקורתית ומבוא. חיבור לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה. פרסומי המדרשה ללימודים מתקדמים, הפקולטה למדעי הרוח, האוניברסיטה העברית, ירושלים. 56.
- שבטיאל, י'. תרצ"ז-תרצ"ח א.
'מסורות התימנים בדקדוק לשון חכמים', קונטרסים לענייני הלשון העברית, שנה א. (בהוצאת ח' ילון). ירושלים. עמ' 8-15. (גם אצל בר-אשר תשל"ב, עמ' 207-214). 15, 52, 61-63, 69, 72, 78-79, 81, 84-85.
- תרצ"ז-תרצ"ח ב.
'מסורות התימנים בדקדוק לשון חכמים', קונטרסים לענייני הלשון העברית, שנה א. (בהוצאת ח' ילון). ירושלים. עמ' 61-69. (גם אצל בר-אשר תשל"ב, עמ' 215-223). 89, 93, 96, 101-102, 104.
- תש"ד.
'מסורות התימנים בדקדוק לשון חכמים', אצל י' ישעיהו וא' צדוק (עורכים), שבות תימן. תל-אביב. עמ' 118-123. (גם אצל בר-אשר תשל"ב, עמ' 224-229). 104.
- שקד, ש'. תשל"ב.
'אמרל', בתוך ערכי המילון החדש לספרות חז"ל, כרך א' (בעריכת י' קוטשר ז"ל). הוצאת מפעל המילון החדש לספרות חז"ל, אוניברסיטת בר-אילן, רמת-גן. עמ' 112. 58, 106.
- שרביט, ש'. תשמ"ג.
'האפולוגיה בלשון חכמים'. אצל בר-אשר ואחרים (עורכים) תשמ"ג, עמ' 557-568. 74, 83.

Banitt, M. 1972.

Le Glossaire de Bâle. I: Introduction. II: Texte. Académie Nationale des sciences et des lettres d'Israël, Jérusalem. 41, 44-45, 48, 54.

Bauer, H. & P. Leander. 1922 (1962).

Historische Grammatik der hebräischen Sprache des alten Testamentes. Georg Olms Verlagsbuchhandlung, Hildesheim. 47, 85, 120.

Beit-Arie, M. 1981.

Hebrew Codicology, Tentative Typology of Technical Practices Employed in Hebrew Dated Medieval Manuscripts. The Israel Academy of Sciences and Humanities, Jerusalem. 6-7.

- Cantineau, J. 1931.
 'De la place de l'accent de mot en hébreu et en araméen biblique', *Bulletin d'études orientales*. Tome I, pp. 81-98. 50-51.
- Dalman, G. 1905 (1960).
Grammatik des Jüdisch-Palästinischen Aramäisch. Leipzig. 96, 110, 115.
- Díez Macho, A. 1963.
 'A New List of so-Called Ben-Naftali Manuscripts, preceded by an Inquiry into the true Character of these Manuscripts', in *Hebrew and Semitic Studies Presented to G.R. Driver*. Oxford. pp. 16-52. 3.
- Dotan, A. 1971.
 'Masorah', in *EJ*, Vol. 16, pp. 1401-1482. 3.
- Gesenius-Kautzsch 1910 (1966)
Gesenius' Hebrew Grammar, as edited and enlarged by the late E. Kautzsch, Oxford University Press, Oxford. 44, 50, 72, 77, 81, 85, 116.
- Goshen-Gottstein, M.H. 1963.
 'The Rise of the Tiberian Bible Text', in *Studies and Texts of the P.W. Lown Institute of Advanced Judaic Studies*. Harvard. pp. 79-122. 3.
- Joüon, P. 1947.
Grammaire de l'hébreu biblique. Institut biblique pontifical. Rome. 72, 94, 120.
- Kahle, P. 1930.
Masoreten des Westens, II. Stuttgart. 2-3.
- Kittel, R. & P. Kahle 1951 (1932).
BIBLIA HEBRAICA, edidit Rud. Kittel, textum masoreticum curavit P. Kahle. Württembergische Bibelanstalt. Stuttgart. 51.
- Morag, Sh. 1959.
 'The Vocalization of Codex Reuchlinianus: Is the "Pre-Masoretic" Bible Pre-Masoretic?', in *J.S.S.* 4, pp. 216-263. 3.
- 1971.
 'Pronunciations of Hebrew', in *EJ*, Vol. 13, pp. 1120-1145. 2.
- Segal, M. H. 1958 (1927).
A Grammar of Mishnaic Hebrew, Oxford University Press, Oxford. 26, 61, 69, 76, 79, 100.

מפתחות

הקורא עשוי להפיק תועלת מעיון משולב במפתחות וב"תוכן העניינים", מאחר שיש דברים שהובאו שם בפרוטרוט, ועל-כן בחרנו שלא לצינם כאן. המספרים מפנים לעמודים; ה"א אחרי המספר פירושה שהעניין או המלה נדונו רק בהערה. קיצורים אחרים: (א) = עניין הנוגע לגרסה; (כ"ד) = כינוי רומז; (כ"ט) = כינוי מושא; (פ) = פועל; (ש"ט) = שם עצם; (ש"פ) = שם פרטי; (ש"ת) = שם תואר; (ותח') = עניין הנוגע לתחביר.

1 מפתח המלים

אָבִי/אָבִי (= "אבי") 110, 18	אֵיכָן 111, 23	אָנִי/אָנִי 59, 38
אָבִי שֶׁאֵל 107, 18	אֵילֹךְ 60, 26, 21	אֲנִי הַפְּשָׁתָן 95, 56
אֲבִדוֹ 64	אֵילֹךְ 26	אֲנִי 106, 91, 50
אֲבִדוֹת 97	אֵילֹתִי 104, 37, 31	אֲנִי (בית ח...) 97
אֲבִדוֹ 98	אֵילֹתִי 98, 24	אֲנִי/גֹרֶס 109, 49
אֲבִדוֹ 107	אֵילֹתִי 110, 26, 18	אֲנִי/יָקִי 109, 53, 31, 22
אֲבִל 110	אֵילֹתִי 125, 111, 37, 21	אֲנִי/טוֹרֶה 109, 58, 55
אֲבִרִים/אֵיכָרִי 124, 90, 21	אֵין בַּפִּנֵּךְ שִׁבּוּא אֲבָה (א) 122	אֲנִי/טוֹרֶס 109, 49, 31, 26
אֲבִי 98, 51	אֵין נִשְׁאֲלִין לֶחֶן (א) 121	אֲנִי 109, 53, 51
אֲבִי 126, 94, 20	אֵין צִרְדָּה לִמְדָּה 119	אֲנִי/לֹךְ 26
אֲבִי 107	אֵינֶה/אֵינֶה 123, 115	אֲנִי 125, 99, 51
אֲבִי 124, 57	אֵינֶה 12	אֲנִי 90
אֲבִי 109, 93, 51	אֵינֶה 115, 47	אֲנִי/כֹתֶה חֲמִיטָה 96
אֲבִי 80, 51, 22	אֵינִי (א...) 115	אֲנִי 96
אֲבִי 29	אֵינִי/טוֹרֶה 109, 57, 56, 34, 26	אֲנִי/רֶאָה בִּן אֲנִי
אֲבִי 109, 20	אֵינִי/שִׁי 111, 90, 54, 38, 21	אֲנִי/כֵּס רֶאָה בִּן אֲנִי/כֵּס
אֲבִי/כֵס חֲפִירָה 125, 98	אֵינִי/כֵס 106	אֲנִי 88
אֲבִי/כֵס 56	אֵינִי/שִׁי 105, 27, 8	אֲנִי/שִׁי 27
אֲבִי/אֲנִי 101	אֵינִי/שִׁי (=ריבוי של 'אש') 27	אֲנִי/טוֹרֶה 125, 92, 58
אֲבִי/אֲנִי/כֵס 101	אֵבֶל (פ) 72	אֲנִי/שִׁי 96
אֲבִי/כֵס (כ"ד) 126, 61, 60	אֵבֶלִים 124, 91, 50, 42, 31	אֲנִי (= 'אד') 111
אֲבִי/כֵס (כ"ט) 126	אֵל 141	אֲנִי/אֲנִי 124, 59, 42, 18
אֲבִי/אֲנִי 61, 60, 30	אֵלֶּה 111	אֲנִי/גִי/הֵן 106, 30
אֲבִי/כֵס 114	אֵלֶּה 109, 98, 51	
אֲבִי/כֵס 61, 60	אֵלֶּה/לִיעוֹר 125, 107	ב' הַחֵס 121, 120, 119, 113
אֲבִי/כֵס (א) 121	אֵלֶּה/לִיעוֹר 25, 108, 107	בִּי/כֵס 125, 81
אֲבִי/כֵס (ש"פ) 18	אֵלֶּה/כֵס 35	בִּי/כֵס רֶאָה בִּן בִּי/כֵס
אֲבִי/כֵס 87	אֵם 28	בִּי/כֵס 89
אֲבִי/כֵס 110	אֵמֶכֶסִי 109, 53, 22	בִּי/כֵס 125, 66
אֲבִי/כֵס (ותח') 117	אֵמֶה 110, 18	בִּי/כֵס 54
אֵי/אֵה/אֵי אֵל 60	אֵמֶה (פ) 72	בִּי/כֵס 126, 67, 41
אֵי/כֵס 27	אֵמֶה/אֵמֶה 166, 65	בִּי/כֵס 109, 24
אֵי/כֵס 109, 100	אֵמֶה/כֵס 125, 106, 58, 49, 32	בִּי/כֵס מִמֶּנּוּ (א) 14
אֵלֶּךְ 15	אֵמֶה 59	בִּי/כֵס 99, 46, 35

גִּמְלוֹת 31, 104
גִּלְסָקוֹמָה 17, 30, 31, 109
גִּרְוִינָא 18, 28, 31, 53ה, 108
גִּרְיָס 93
גִּרְעוֹת 96
גִּרְמֹ (ש"פ) 107
גִּרְשָׁה בֹּ בֵּית בָּרוֹם (א) 122
דוֹסָא/דוֹסָה (בֶּן אֲרִכְיָס) 18, 47, 107
דוֹת רָאחַ הַדּוֹת
דִּחְאָרִי 11, 76, 78, 84, 85
דִּיבְרִין 100, 106
דִּינְיָי 99
דִּילְעִין 101
דִּינְר־דִּינְרִין 24, 109
דִּילְתִּירָא 17, 26, 109
דִּיר הַעֲצִים 87
דִּירְיִין 35, 87
דִּי 22, 110
דִּלְסָחָה 24, 95
דִּלְעֹת 101
דִּלְף 89
דִּלְק 94, 126
דִּמְאִי 36, 92
דִּמְהִים 107
דִּפְנוֹת 90, 126
דִּקְל 93
דִּשָּׁר 99, 126
דִּרְגָשׁ 106
דִּרְמָה 96, 123ה
דִּרְמִים 25, 193
דִּרְסָה 95
ה' חִידוֹעַ 44ה, 113
ה' הַשְׁאֵלָה 113
הָאֵלֹ 60
הָאֲרִיחוֹ 70, 121 (א), 126
הַגְּמוּנָא 17, 31, 34, 53, 109
הַדּוֹת 56, 87
הַדִּיט־הַדִּיטוֹת 31, 54, 109
הַדִּסִּים 92
הוּא 59
הוֹדָס בֶּן לֹוי 30, 107
הוֹדָה/הוֹדָה 55, 101
הוֹדָה מִקְצַת מִן הַטַּעֲנָה (א) 121
הַנִּי (=הַבְּאִי') 34, 36, 56, 92
הוֹיָרָד 29, 41, 63, 68
הוֹרְמֹ 63
הוֹרְמִי 63
הוֹרְמִי 63
הוֹרְמִי 63
זָאֵת 60, 124
זָה 60
זוֹ 60

חֵיָא 59
 חֵיָא הַמְדָה (א) 13
 חֵיָאָה 111
 חֵיָהוּדִים 44, 53
 חֵיָבֶהוּ חֵיָבֶהוּ 27, 76, 84, 85
 חֵיָלֶךְ 23, 111
 חֵיָלֶךְ (א) 118
 חֵיָמֶנֶה חֵיָמֶנֶה 23, 111
 חֵיָן 111
 חֵיָתָה 28
 חֵיָתָה 37, 76, 124
 חֵיָזָה 113
 חֵיָא 18, 60, 61
 חֵיָךְ (פ) 80
 חֵיָכָה 94
 חֵיָל/חֵיָלֶל 21, 107, 125
 חֵיָמֶה/חֵיָן 59, 60
 חֵיָמֶיָהֶם 55, 105
 חֵיָמֶמֶת 13
 חֵיָסֶן (א) 118
 חֵיָפֶרֶשׁ (א) 119
 חֵיָנֶךְ וְכֵד' 81
 חֵיָנֶיָה 94
 חֵיָךְ (פ) 82
 חֵיָלֶם 71, 85
 חֵיָר (=מִקּוֹר מוֹחֶלֶט) 83, 101
 חֵיָר, חֵיָר (פ) 75, 83
 חֵיָס (פ) 82
 חֵיָנֶיָה 52, 57, 99
 חֵיָן 111
 חֵיָרֶךְ 49
 חֵיָרֶנֶס/חֵיָרֶנֶס רֵאָה בִּן
 חֵיָרֶנֶס
 חֵיָרֶנֶה 102, 115
 חֵיָרֶתֶם 102, 116
 חֵיָתָחוּוֹת 15, 35, 53, 55, 102
 חֵיָתָרֶז 85
 חֵיָתָקָל (א) 119
 חֵיָתָיִב 126, 113, 128
 חֵיָתָשׁ 120, 125
 חֵיָשׁוּמֶע מִן הַמֶּתֶסֶק 14
 חֵיָתָל 34, 89, 109
 חֵיָעֶד 34
 חֵיָרֶיָה 42
 חֵיָפֶה 55, 124
 חֵיָד 33, 93
 חֵיָאֵן וְכֵד' 113
 חֵיָתָה 60, 124
 חֵיָ 60
 חֵיָ 60

- אג/אוגות 109
 אג שבא ראשון 14, 39
 אזכות/גָּכָן (א) 117
 זיבורית 104, 31
 זירוזין 107, 100, 52
 זית 35
 זכאי (ש"ט) ראה בן זכאי
 זכור 69
 זכיי (ש"ט) 36, 99
 זכין 77
 חבורה 97
 חבית/חבית 104, 117 (ותח')
 חבילי 96
 חבירי/חן 25, 55, 94, 125
 חביר/חביר/חביר 50, 94
 חגר (שם מקום) 108, 56
 חדש/חדש 31, 93
 חדתי/חן 49, 110
 חולבון 88
 חורון 34, 108
 חולכי 50, 55, 91
 חולק 107
 חולמי 91
 חורי (בן/בת) 31, 83, 91, 126
 חורני 31, 42
 חותמת/חותמת/חותמת 55, 98
 חזית 104
 חזים 99
 חזקת 54, 94
 חט 37, 125
 חטא/חטים 27
 חטמים 31, 42, 50, 91
 ח? 36, 86
 חייב 99
 חיל/חיים 45, 52, 77
 חיטובל 100
 חכמה 94
 חלילה 96
 חמילה 96
 חמין 107
 חמשה 27
 חנוני 34, 53, 106
 חנויות 33, 105
 חנינא 18, 107
 חנן 107
 חניה 18, 108
 חסרון 53, 105
 חליטה 96
 חוצרות 32
 חקירה 95
 חרי 31, 42, 50, 91, 126
 חריה 105
 חרמל (שלים) 54, 90
 חרמי 90
 חרמין 99
 חרק, חרה, חרף 56, 90
 חרשת 100
 חשבון 47
 חשד 50, 71
 חשי/חשלים (לשכח...) 36, 107
 חשיכה 23, 66, 95
 חשיכה 23, 66, 125
 חתונת 64, 71
 חתונת 96, 125
 חתמו 64
 טבי (ש"ט) 22, 107, 120
 טבי/חנה 95
 טבלה 18, 109
 טבלה 18, 54, 107
 טמאה 53, 92, 125
 טופסי 109
 טיפה 27
 טלית 21, 105
 טענת 105
 טענה 91
 טריפות 24
 טרית 110
 טרמיטון 24, 109
 טרפון 49, 107
 יאחז 72
 יבבות 101
 יבטל (א) 118
 יבמה 94
 יבמים 93
 יבנה 56, 108
 יד הקדש לעליונה 119
 ידיקה 35
 יחא וטבעת כתר/בתה (א) 122
 יחא/יחא 22, 80
 יחז 80
 יחודה/יחז 18, 107, 108, 125
 יחודה (אח...) 108
 יחזים 53, 113
 יחזע/יחזע 108
 יחזלות 98
 יחזן 107
 יונה 18
 יוסה/יוסי 22, 108, 125
 יופי לך מוזב (א) 13
 יוצא 14, 78-79, 125
 יוצאה 79
 יורה ומלקוש (א) 121
 יחוד 52, 100
 יחז 21
 יחזם (כ"מ נסתר/חז) 85
 יחז 116
 יחז 81
 יחזים 100
 יחז גסד 89
 יחז 118, 125 (א)
 יחז 28, 64
 יחז 69
 יחז/יחז/יחז/יחז 69
 יחז 64, 68
 יחז 18, 30
 יחז 67
 יחז (א) 34, 119
 יחז 64, 68
 יחז 82
 יחז 95
 יחז 94
 יחז 70, 77
 יחז 29
 יחז 83
 יחז (א) 118
 יחז 77, 124
 יחז 77
 יחז 95
 יחז (א) 118
 יחז 64
 יחז (א) 117
 יחז 80
 יחז 35, 108
 יחז 25, 94
 יחז 28, 96
 יחז (האשדה) 93
 יחז 70, 75
 יחז 64
 יחז 21, 31, 94
 יחז 15, 30, 42
 כ' היחס 113, 120
 כארה 56
 כאר/כר 111
 כבלש 89
 כח/כהנים 31, 57
 כח/כח 11, 69
 כח/כח 88
 כח/כח (בצל ח...) 90
 כח/כח 98
 כח/כח 90
 כח/כח 120
 כח 29
 חריה 105
 חרמל (שלים) 54, 90
 חרמי 90
 חרמין 99
 חרק, חרה, חרף 56, 90
 חרשת 100
 חשבון 47
 חשד 50, 71
 חשי/חשלים (לשכח...) 36, 107
 חשיכה 23, 66, 95
 חשיכה 23, 66, 125
 חתונת 64, 71
 חתונת 96, 125
 חתמו 64
 טבי (ש"ט) 22, 107, 120
 טבי/חנה 95
 טבלה 18, 109
 טבלה 18, 54, 107
 טמאה 53, 92, 125
 טופסי 109
 טיפה 27
 טלית 21, 105
 טענת 105
 טענה 91
 טריפות 24
 טרית 110
 טרמיטון 24, 109
 טרפון 49, 107
 יאחז 72
 יבבות 101
 יבטל (א) 118
 יבמה 94
 יבמים 93
 יבנה 56, 108
 יד הקדש לעליונה 119
 ידיקה 35
 יחא וטבעת כתר/בתה (א) 122
 יחא/יחא 22, 80
 יחז 80
 יחודה/יחז 18, 107, 108, 125
 יחודה (אח...) 108
 יחזים 53, 113
 יחזע/יחזע 108
 יחזלות 98
 יחזן 107
 יונה 18
 יוסה/יוסי 22, 108, 125
 יופי לך מוזב (א) 13
 יוצא 14, 78-79, 125
 יוצאה 79
 יורה ומלקוש (א) 121
 יחוד 52, 100
 יחז 21
 יחזם (כ"מ נסתר/חז) 85
 יחז 116
 יחז 81
 יחזים 100
 יחז גסד 89
 יחז 118, 125 (א)
 יחז 28, 64
 יחז 69
 יחז/יחז/יחז/יחז 69
 יחז 64, 68
 יחז 18, 30
 יחז 67
 יחז (א) 34, 119
 יחז 64, 68
 יחז 82
 יחז 95
 יחז 94
 יחז 70, 77
 יחז 29
 יחז 83
 יחז (א) 118
 יחז 77, 124
 יחז 77
 יחז 95
 יחז (א) 118
 יחז 64
 יחז (א) 117
 יחז 80
 יחז 35, 108
 יחז 25, 94
 יחז 28, 96
 יחז (האשדה) 93
 יחז 70, 75
 יחז 64
 יחז 21, 31, 94
 יחז 15, 30, 42
 כ' היחס 113, 120
 כארה 56
 כאר/כר 111
 כבלש 89
 כח/כהנים 31, 57
 כח/כח 11, 69
 כח/כח 88
 כח/כח (בצל ח...) 90
 כח/כח 98
 כח/כח 90
 כח/כח 120
 כח 29

103 מִדּוֹק
 103 מִדּוֹר
 103 מִדְרֹס
 111 מֶה
 84 מִהֲיָהוּ
 56 מִיֶּסְקִין
 119 מִיֶּדֶק (א)
 108 מִוָּחַח
 54, 99 מִיֶּסְקִין
 57 מִיֶּסְקִין
 33, 74 מִוִּסְקִין/מִוִּסְקִין
 121 מִוִּסְקִין (א)
 109 מִוִּסְקִין
 104 מִוִּסְקִין
 35, 110 מִוִּסְקִין
 55, 103 מִוִּסְקִין
 103, 116 מִוִּסְקִין
 111 מִוִּסְקִין
 102 מִוִּסְקִין
 103 מִוִּסְקִין
 מִוִּסְקִין רֹאחַ לְמִוִּסְקִין
 מִוִּסְקִין רֹאחַ לְמִוִּסְקִין
 35, 103, 107 מִוִּסְקִין (בֵּית הֵן)
 52, 80 מִוִּסְקִין
 28 מִוִּסְקִין
 100 מִוִּסְקִין
 35 מִוִּסְקִין
 28 מִוִּסְקִין
 26 מִוִּסְקִין
 52, 100 מִוִּסְקִין
 73 מִוִּסְקִין
 88 מִוִּסְקִין
 82 מִוִּסְקִין
 82 מִוִּסְקִין
 118 מִוִּסְקִין (א)
 102 מִוִּסְקִין
 95 מִוִּסְקִין
 105 מִוִּסְקִין (= "שם תפילה")
 117, 105 (תחן)
 103 מִוִּסְקִין
 122 (א)
 118 מִוִּסְקִין (א)
 102 מִוִּסְקִין
 118 מִוִּסְקִין (א)
 85, 84, 43 מִוִּסְקִין
 55 מִוִּסְקִין
 83 מִוִּסְקִין
 111, 35 מִוִּסְקִין
 102 מִוִּסְקִין
 31, 97 מִוִּסְקִין
 99 מִוִּסְקִין
 121 לְהַפְסִיד (א)
 88 לְהַפְסִיד
 109 לְהַפְסִיד
 77 לְהַפְסִיד (שם...)
 33 לְהַפְסִיד
 106 לְהַפְסִיד
 52 לְהַפְסִיד
 110 לְהַפְסִיד
 82 לְהַפְסִיד
 13 לְהַפְסִיד
 115 לְהַפְסִיד
 68 לְהַפְסִיד
 37 לְהַפְסִיד
 110 לְהַפְסִיד
 81 לְהַפְסִיד
 76, 80 לְהַפְסִיד
 78, 80 לְהַפְסִיד
 80 לְהַפְסִיד
 111 לְהַפְסִיד
 118 לְהַפְסִיד (א)
 85 לְהַפְסִיד
 126, 120 לְהַפְסִיד
 111 לְהַפְסִיד
 120 לְהַפְסִיד
 31, 42, 92, 120 לְהַפְסִיד
 111 לְהַפְסִיד
 111 לְהַפְסִיד
 118 לְהַפְסִיד (א)
 120 לְהַפְסִיד
 111 לְהַפְסִיד
 118 לְהַפְסִיד (א)
 110, 12, 110 לְהַפְסִיד
 78, 80 לְהַפְסִיד
 120 לְהַפְסִיד
 118 לְהַפְסִיד (א)
 80 לְהַפְסִיד
 24, 27, 32, 103, 121
 122
 121 מִוִּסְקִין
 35 מִוִּסְקִין
 108 מִוִּסְקִין
 102 מִוִּסְקִין
 82, 126 מִוִּסְקִין
 74 מִוִּסְקִין
 35 מִוִּסְקִין
 102 מִוִּסְקִין
 103 מִוִּסְקִין
 102 מִוִּסְקִין
 85 מִוִּסְקִין
 113 מִוִּסְקִין
 27 מִוִּסְקִין
 107, 100 פִּיבְהִישׁ (דברי...)
 120 פִּיבְהִישׁ
 115 פִּיבְהִישׁ
 100 פִּיבְהִישׁ
 111, 60, 39, 23 פִּיבְהִישׁ
 35 פִּיבְהִישׁ
 88 פִּיבְהִישׁ
 29, 42 פִּיבְהִישׁ
 119, 126 פִּיבְהִישׁ
 35 פִּיבְהִישׁ
 111 פִּיבְהִישׁ
 89 פִּיבְהִישׁ
 106 פִּיבְהִישׁ
 92 פִּיבְהִישׁ
 117 פִּיבְהִישׁ (א)
 48, 111 פִּיבְהִישׁ
 27 פִּיבְהִישׁ
 95 פִּיבְהִישׁ
 93 פִּיבְהִישׁ (בית ה...)
 108 פִּיבְהִישׁ
 108 פִּיבְהִישׁ
 110 פִּיבְהִישׁ
 48, 96 פִּיבְהִישׁ
 24, 94, 115, 123 פִּיבְהִישׁ
 95 פִּיבְהִישׁ
 92 פִּיבְהִישׁ
 29 פִּיבְהִישׁ
 93 פִּיבְהִישׁ
 105 פִּיבְהִישׁ
 120 פִּיבְהִישׁ
 25 פִּיבְהִישׁ
 97 פִּיבְהִישׁ
 64, 68 פִּיבְהִישׁ
 111, 120, 125 פִּיבְהִישׁ
 96 פִּיבְהִישׁ
 24 פִּיבְהִישׁ
 11, 111, 113, 120, 126 ל' חֵחֶס
 48 ל' חֵחֶס
 38, 110 ל' חֵחֶס
 33, 40, 110 ל' חֵחֶס
 30, 38, 73 ל' חֵחֶס
 15, 29, 73 ל' חֵחֶס
 120 ל' חֵחֶס
 27 ל' חֵחֶס
 31 ל' חֵחֶס
 15, 26, 110 ל' חֵחֶס
 119 (א) ל' חֵחֶס
 68 ל' חֵחֶס
 15, 111 ל' חֵחֶס

- גֶּשֶׁר 89
 גִּשְׁתִּיכָה 52, 77, 126
 גִּתְּאֶרְסָה 67
 גִּתְּאֶלְמָנָה 67
 גִּתְּגִייר 81
 גִּתְּגִישָׁה/גִּתְּגִישָׁה 67
 גִּתְּגִישָׁה לִיד (א) 15
 גִּתְּגִישָׁה 119
 גִּתְּגִישָׁה 65
 גִּתְּגִישָׁה 95
 גִּתְּגִישָׁה 81, 43
 גִּתְּגִישָׁה 68, 11
 גִּתְּגִישָׁה 64, 61, 31
 סֶטֶן 89
 סוֹמָא/סוֹמִין 98, 22
 סוֹרְאָה 109
 סִיבֹת (בְּעֵלִי...) 57
 סִימָן 110
 סִיקְרָא 17, 26, 110
 סִיקְרִיקוֹן 29, 55, 110
 סִיכָן 93, 125
 סִלְוָה/סִלְוָה 31, 90
 סִנְדֵּל 110
 סִעֲדָה/סִעֲדָה 97
 סִפְּלִים 90
 סִרְטָא 10, 18, 109
 סִתְּוִלִּית 34, 104
 סִתְּם 92
 עֲבִירָה 24
 עֲבִירָה 67
 עֵד שֶׁלֹּא ... (א) 122
 עֲדִין 35, 111
 עֲלָה 55, 98
 עֲלָה בָּבֶל 22
 עֲקָצוֹ 90
 עֲצָאִי (ש"פ) 36, 108
 עֲזָרִיָּה בֶן עֲזָרִיָּה
 עֲזָרִיָּה/עֲזָרִיָּה 94
 עֲזָרָה 100
 עֲזָרָה 24
 עֲזָרִי 24, 87
 עֲזָרִיָּה 27, 104
 עֲשִׂיָּה 100
 עֲשִׂיָּה 100
 עֲכָשִׁי 33, 42, 111
 עֵל (שֶׁאֵל בְּכֵת) (א) 122
 עֵל אֶתֶר 39, 110
 עֵל פֶּרְחוֹ 29, 90
 עֲלִי 50, 89
 עֲלִיָּה (כ"מ נִסְתָּרוֹת) 116
 מִתְּלָה 18, 49, 108
 מִתְּכֹלֶת 103
 מִתְּעֶסֶק 57
 מִתְּרַפֵּס ('רפא) 79
 נֶאֱלָה 34, 56, 77
 נֶאֱלָה 56
 נֶבִילוֹת 24
 נֶבִילוֹת 116
 נֶבִילוֹת 42, 67
 נֶחֱמָה 14
 נֶחֱמָה/נֶחֱמָה 14, 15, 20
 נוֹחַ (ש"ר) 29, 51
 נוֹמֹס 54, 110
 נוֹמֵנוֹ 32, 54, 76, 125
 נוֹ מֶרְחוֹן 110
 נוֹרִי רֵאָה בֶן נוֹרִי
 נוֹרִי/נוֹרִי 95
 נוֹרִיָּה 105
 נוֹרִיָּה 89
 נוֹ (ש"פ) 29
 נוֹחִיָּה 18, 108
 נוֹחִיָּה 18
 נוֹטִיעָה 95
 נוֹטָא 78
 נוֹטָא 78
 נוֹטָא 82
 נוֹדוֹן וְכֹד' 82
 נוֹדִירִי 26
 נוֹלִי 34, 89, 90, 120
 נוֹלִיר 35, 92
 נוֹלִירָה 110
 נוֹלִירָה 26, 33
 נוֹלִירָה 81
 נוֹלִירָה 26, 110
 נוֹלִירָה 108
 נוֹלִירָה (עבר) 78
 נוֹלִירָה 107
 נוֹלִירָה 65
 נוֹלִירָה 69, 79
 נוֹלִירָה (עבר) 78
 נוֹלִירָה 89
 נוֹלִירָה 18, 77
 נוֹלִירָה 95
 נוֹלִירָה/נוֹלִירָה 55, 91
 נוֹלִירָה/נוֹלִירָה 69
 נוֹלִירָה/נוֹלִירָה 20, 69, 72, 76
 נוֹלִירָה 94
 נוֹלִירָה 24
 נוֹלִירָה/נוֹלִירָה 79
 נוֹלִירָה 64
 נוֹלִירָה 67
 מְעֻלָּה/מְעֻלָּה וְכֹד' 55, 94
 מְעֻלָּה 102
 מְעֻלָּה 36, 50, 55
 מְעֻלָּה יִדִּיד 22
 מְעֻלָּה לְשִׁנִּי 120
 מְעֻלָּה/מְעֻלָּה 102
 מְפָה 110
 מְפָה 31, 103
 מְפָה 84
 מְפָה 103
 מְפָה 34
 מְפָה 95
 מְפָה 35
 מְפָה 18
 מְפָה 35
 מְפָה 15, 37
 מְפָה 59
 מְפָה 32
 מְפָה (א) 119
 מְפָה שֶׁ- 120
 מְפָה פְּלִי 103
 מְפָה פֶּלֶ 103
 מְפָה (כ"מ נִסְתָּרוֹת) 116
 מְפָה/מְפָה/מְפָה 102, 125
 מְפָה 84
 מְפָה (אפר...) 103
 מְפָה 103
 מְפָה 31, 42, 103
 מְפָה 79
 מְפָה 79
 מְפָה 31, 74, 119 (א)
 מְפָה/מְפָה 55, 102, 125
 מְפָה 34, 53, 109
 מְפָה 102
 מְפָה 95
 מְפָה ('רפא) 79, 84
 מְפָה נוֹלִירָה 119
 מְפָה 31
 מְפָה 103
 מְפָה 72
 מְפָה (נח ה...) 18
 מְפָה (א) 121
 מְפָה 15, 32, 118 (א)
 מְפָה 95
 מְפָה 57
 מְפָה/מְפָה/מְפָה 32
 מְפָה 103
 מְפָה 85, 124
 מְפָה 84, 85
 מְפָה 103
 מְפָה 72
 מְפָה 72, 121 (א)

- קיבוצ/הָבִיאוּ (נסתרו) 85
 קיים/קיימת 99
 קיימת (א) 118
 קיעוף 110
 קינים 88, 28
 קיסוס 110, 27
 קיסם 97
 קיץ המזבח 89
 קיטב 91, 56, 49, 26
 קיעצו 37, 15
 קיעוץ 110
 קל-חזק 105
 קלקנות 110, 55, 29
 קם (ש"ע) 87
 קננו 35
 קנקניץ 106, 27
 קפוצ/קפוצים 31, 18, 109, 56, 49
 קפוצות 110, 49, 31
 קרבו 123
 קרבנות -ח-ציבור 105
 קרדום 106, 54, 30, 29, 15
 קרחה 30
 קרחץ 100, 52
 קרפוס/קרפוסים/קרפוסים 54, 110, 57
 קרנה 89
 קרפה 106, 21
 קרשעת 106
 ראיה 94
 ראשונה/ראשונות 32, 31
 ראית 125, 76
 רבי 88
 רבנע 93
 רבועה 95
 רבית 104, 27
 רבן 110
 רבילין 95
 רואה חמה 22
 רוטב 90
 רוקן 88
 רחבה 94
 רחיצה 95
 ריבוא 27
 רינוח 33
 ריחים 36
 רמאן 99, 36
 רמשים 89
 רעפים 89
 רפואות נפש 97
 רפואת ממון 97
 פרור ועץ ה... 97
 פרטא ראה בן פרטא
 פרצה ורביה 92, 95, 96, 125
 פרסת 97, 49, 31, 29
 פרסתו 106
 פשען 105
 פתחיה 18
 פתיקה 95
 פתיחה ראה בן בתירה
 צבי 89
 צדדי המזבח 88
 צדוק 108
 צנן 83, 38
 צחנה 91
 ציבור 100
 צינן 109, 49, 37
 צינה 92
 צלילה 88, 27
 ציני (חר הברזל) 100
 ציר 87
 צלוחית 104, 31
 צלי 95
 צלצל 106
 צעקותם 94
 צלונה 96
 צלצלות 106
 צריכי 95
 צריף 93
 קבצה 101
 קנייה 95
 קדש/קדשים 42, 31
 קדש הקדשים 91
 קדשים 42, 91
 קבנא 110, 17
 קול מקרא מגילה (א) 121
 קולר 110
 קופוס 110, 54
 קופס, קופס, קופס 101
 קופה 22
 קופה 88
 קופץ 110, 57, 49, 30
 קופץ 52
 קורדאקוס 54, 34, 30, 19, 110
 קורות 31
 קטניות 104
 קטרת 31
 קיבלה וקרה (בפנינו ...) (א) 122
 עליה 96
 עליל 93
 עלות 125, 76
 עם 27
 ענב 93
 עניית 105
 עקבה 108, 51, 18
 עראי 92, 36
 ערבים 35
 ערביה 104, 49
 ערביה 110, 49
 ערלה 30
 ערלי (ישראל) 125, 94, 25
 ערלי (לב) 125, 94, 25
 עשאו 84
 עשר' (וח') 117
 עשתה 76
 עתיקים 110
 פאה 25
 פלאהו 85, 84
 פול 87
 פורענות 105
 פותחת (ש"ע) 98
 פזיח/פזיח 95
 פחות 69
 פהי נפש 107, 87
 פחמץ 99, 52
 פחות 92
 פחות (א) 118
 פחותו 65, 64
 פטמז 101, 33
 פידיון 105, 27
 פיטרה 26
 פליס 110, 35
 פילגו (הכחנים ש... במקדש) (א) 122
 פילפין 106, 26
 פירושן 100
 פירות 89, 24
 פיתוס 110
 פיתח 126, 100
 פלנית/פלני/פלנית 106, 32
 פנניה 34
 פנחס 26
 פסולת/פסולת (ואת) 93, 14
 פעם/פעמים (וח') 117
 פפוס 108, 49, 35
 פקדון 105, 49, 47
 פקחין 100, 26
 פרגוד 97
 פרזבול 110, 30

שְׁתִּינָה 34	שִׁינָה 95	רָצוּעָה 97
שְׁתִּים 35	שִׁינָה 75	רָצוּחַ 91
שְׁתִּיקוּתִיךָ 105, 114	שִׁינָה 118 (א)	רָקֶם (שם מקום) 109
	שִׁיעוּר 100	רָשָׁא 36, 99
רְטָאָל 72	שִׁינָה 14, 21	רָשָׁה 105
רְטָאָר 72	שִׁינָה 118 (א)	רְתִּיבָה 18, 106
רְבִלָן 89	שִׁל 111, 112	
רְבִלָל 104	שִׁל/שִׁל/שִׁל 112	ש' הַזִּיקָה 14, 21, 46, 112
רְגִיעַ 15, 119 (א)	שִׁלָּח חֲנִינָא אִישׁ אֶנוּ נֹא	113, 126;
רְתָא/רְתָהי 22, 80	חִלְכָה... (א) 122	שְׁאִיר/שְׁאִירָה וְכֵד' 112;
רְתָה 31	שִׁלָּח 32	שְׁאִירָה בִּי"ד וְכֵלִיָּה 24, 39;
רְתָלָה/רְתָלָה 115	שִׁלָּח/שִׁלָּח (צִיבּוּר/בֵּית דִּין)	שְׁאִם 112;
רְתָלָה 103	55, 95	שְׁאִירָה 38, 39;
רְתָרִין 87	שִׁלְמָה 30, 32	שְׁהוּא/שְׁהוּא וְכֵד' 112;
רְתָשְׁבָחָה 104	שִׁלָּק 89	שְׁהוּא 113;
רְתָחִים 93	שִׁלָּשׁ 29, 117 (רַח')	שְׁנִי/שְׁנִי (= 'שְׁנִי') 12,
רְתָחִיָּה רָאָה פְּתָחִיָּה	שִׁלָּשָׁה/שִׁלָּשִׁים 31, 117 (רַח')	24, 38, 39, 113
רְתָחִיָּה 70	שִׁלָּשָׁה 31	שְׁאִלָּה 95
רְתָלִים 39, 103, 107	שִׁלָּשָׁה 30	שְׁאִר 92
רְתָקוּת 31, 104	שִׁם 120	שְׁבִיעִת 97
רְתָלָה 64, 68	שִׁם/שִׁם 110	שְׁבִיחָה 93
רְתָלִיד חֲכָמִי 119	שִׁמָּה 22, 111	שְׁבִיחָה, שְׁקִיָּה 97
רְתָמִי 104	שִׁמָּה/שִׁמָּה 37, 108	שְׁבִיחַ הַקִּרְקָעוֹת 90
רְתָנִי 36	שִׁמָּה 31	שְׁבִיחָה (נִדְרִי...) 107
רְתָנִי 68, 119 (א)	שִׁמָּה 96	שְׁהוּת/שְׁהוּת 76
רְתָנִי/רְתָנִי 104	שִׁמָּה 35	שְׁוֹאָה 50, 74, 125
רְתָנִי יֵד 97	שִׁמָּה 75	שְׁוֹבָה 98
רְתָנִי/רְתָנִי 25	שִׁמָּה/שִׁמָּה 32, 33, 106	שְׁוֹבָה 98
רְתָנִי 103, 107	שִׁטָּה (א) 119	שְׁוֹה/שְׁוֹה/שְׁוֹה 77
רְתָנִי יֵשׁ (כ"מ נִסְתָּרוֹת) 85	שְׁנִי/שְׁנִי (רַח') 117	שְׁוֹה 77
רְתָנִי 95	שְׁנִיטָל (א) 121	שְׁוֹהוֹת 31
רְתָנִי 110	שְׁנִיָּה 34	שְׁוֹק 87
רְתָנִי 101	שְׁנִיָּה 35	שְׁוֹתָן 99
רְתָנִי 65	שְׁעָה 94, 125	שְׁוֹהוּ/שְׁוֹהוּ 106
רְתָנִי 104	שְׁפָדִים 54, 93, 125	שְׁוֹהוּת 104
רְתָנִי 35, 108	שְׁקָל 89	שְׁטָרִי (מִלוּוָה/מִקְחָה) 93
רְתָנִי 110	שְׁקָלִים 89	שְׁטָרִי 26, 90
רְתָנִי 15, 30, 106	שְׁרִיפָה 95	שְׁחִק 87
רְתָנִי 104, 107	שְׁרִיפָה 96	שְׁיָר 35, 55, 73, 75
רְתָנִי 104	שְׁרִיפָה 94, 57	שְׁיָרָה 18, 35, 94
רְתָנִי 109	שְׁשָׁה/שְׁשָׁה 27	שְׁיָשׁ 35

מפתח כללי

2

אבו אסחק איברהים המדקדק 114ה

אבות-טקסטים 1, 99ה

אוניברסיטת בן-גוריון בנגב יא, 41ה

אוצר המלים 121

אותיות אחוזייער 4

אותיות אטימולוגיות 17, 19, 20ה, 22, 28, 29, 30

אותיות גרוניות 5, 49-52

אותיות וי"ו וי"ד 52

אותיות וי למן טקס סז 9

אותיות זט למע סצקש 4ה

אותיות למע קצט סז 43

אותיות למע"ר 53ה

אותיות סמוכות הטענות סימן רפה 9

אותיות שוואיות רצופות 4ה, 11

אטימולוגיה 49ה, 54, 58ה, 109ה

איגרות בר-כוכבא 111ה, 112ה

איטליה 2, 44, 123

אימות-קריאה 4, 16, 17, 18, 19ה, 23, 33, 35

אינפוף התנועה הקודמת למ"ס או נו"ץ 45

אירופה המרכזית 4ה

אלדור, איקן ט

אלוני, נחמיה ז"ל 3

אל"ף 4, 51ה

— נחה 78

— פרוסתטית 58

אנאלוגיה 69ה

אנגל, עדנה יב, 8

אפשטיין, י"נ ז"ל 1

אקדמיה לשון העברית 41ה, 87, 90ה

ארכאיזמים בלשון חז"ל 76ה

ארכאיזמים בלשון חז"ל 76ה

ארמית 38ה, 49, 57, 76ה, 89ה, 91ה, 96, 99ה

115ה, 106ה

— בנין פֶּעַל 99ה

— השפעות 54ה, 114ה

— יהודית 96ה

— יידוע 96ה, 115ה

— מורחית 76ה, 110ה

— מלים 110

— משקלי הסגוליים בה 89ה, 90ה, 120ה

— שומרונית 76ה

וראה גם תרגום אונקלוס

אשכנזי 2, 7ה, 40, 51ה, 123

בגדכפ"ת 4, 9, 43, 44, 47-49, 53, 62, 112

113ה, 123

ביטויים אדורביאליים 119-120

ביטול ההכפלה באות שוואית 82ה

ביטול הניגוד בין קמץ ופתח 69ה

בינוני 57

— הפעיל של גזרת הכפולים 23

— יחיד 62, 63

— יחידה 62

— נפעל ע"ו 23

— פעל בהוראת פעיל 69

בית-אריה, מלאכי יב, 8, 124ה

בית-המדרש לרבנים בני-יורק ט, יב, 6

בית רפה 4ה

בן-חיים, זאב יא, 56ה

בנייני פעלים לא-מקראיים, מיטוטם 124

בניינים 61, 117-119; — כבדים 34, 53

בנין הפעיל 27, 34, 53, 62ה, 70-72, 75-77

79-84, 119

בנין הפֶּעַל 62ה, 68, 77, 84, 119

בנין הפֶּעַל עבר בכי"פ 68ה

בנין התפעל 28, 119

בנין נפעל 26, 27, 62, 67, 68-71, 75-79, 81-82

בנין נִפְעַל 76ה

בנין לשתפעל 61, 70, 72

בנין נִתְפַּעֵל 61

בנין נִתְפַּעֵל 28, 61, 63, 67, 68, 75-79, 81

בנין נִתְפַּעֵל 52ה

בנין פֶּעַל 23, 26, 32, 63, 73-76, 79, 81-82

118, 125

— שהוראתו שינוי מצב 68ה

— תפוצתו הרבה 125

בנין פֶּעַל 62ה, 74, 82, 119

בנין קל 26-28, 63, 67-71, 73-81, 83, 117, 118

בנין שִׁפְעַל 61, 70, 72

בנין שִׁפְעַל 61, 72

בר-אשר, משה ט

ברוקלמן 120ה

גבולות בין הברות או בין מלים 4ה

גזרות בפועל 61, 67-84

גזרת השלמים 78ה

גימ"ל 53ה

גניזה 2, 6, 102ה

גרוניות בשווא 72ה

גרונית נחה החותמת הברה 4ה

גרירה 65, 85ה, 88ה, 109, 112ה, 121ה, 122ה

גרמניה 2

ג
ג

ד

דג

דג

דג

דג

דג

דג

דג

דג

דג

דג

דג

דג

דג

דג

דג

דג

דג

דג

דג

דג

דג

דג

דג

דג

דג

דג

דג

דג

דג

דג

דג

דג

דג

דג

דג

דג

דג

דג

דג

דג

דג

דג

דג

דג

דג

- גרסאות ארץ-ישראליות 125
גרסאות בבליות 13, 125;
וראה גם נוסח צורה
- דגש, אי-סימונו 52-53, 124ה
דגש בשי"ן 8
דגש הבא להניע את השווא 47ה
דגש ורפה בגדכפ"ת 53
דגש חזק 4ה; וראה גם מכפל
— באות שוואית 62
דגש נשמט באות שוואית 113ה
דגש קל 4, 5ה, 43
דגש קל ורפה שלא באותיות בגדכפ"ת 9-11
דגש שחסר 112
דו-משמעות השווא באמצע התיבה 4ה
דו-תנועה [a], 23, 35-37
דו-תנועות 16, 37, 46-47
דייטארד, אפרים ז"ל 6ה
דלדול תנועות המרוחקות מן הטעם 84, 96ה
דל"ת ברפה 88ה
- ה' מגמה מאובנת 96ה
ה"א 8
— בלתי מופקת 115
— עיצורית 4
הבחנה בין 'אוֹתָה' כינוי רומז ובין 'אוֹתָה'
כעני מושא 61, 126
הבחנה בין בבליות ובין ארץ-ישראליות 107
הבחנה בין 'הודיעה' להודאה' 124ה
הבחנה בין 'הִפֵּר' (נפרד) ל'הִפֵּר' (נסמך) 124ה
הבחנה בין זי"ן לנר"ן סופית 9
הבחנה בין 'כָּל שְׁהו' (צירוף המציין מידה)
ובין 'כָּל שְׁהוּא' (במשפט זיקה) 126
הבחנה בין סמ"ד למ"ם סופית 9
הבחנה בין עבר ובינוני בצורת הנסתרת, 69ה
הבחנה בין פועל ושם-תואר 77ה
הבחנה בין פִּעֵל לקל 26ה
הבחנה בין צורות בינוני ובין שמות עצם 57
הבחנה בין 'תָּהָא' (נסתרת) לבין 'תָּהָי'
(נוכח) 124ה
הבלעת ה"א 68, 71
הברה אשכנזית והברה "ספרדית" 2
הברה חטופה 42
הברות מוטעמות 41, 124
הברות פתוחות 17, 22, 28, 30, 33, 36
הברות סגורות 17, 20, 25, 26, 29, 30, 32, 35
הגדה של פסח 59ה
הגה מעבר 55-56
הגייה איטלקית של המאה הט"ז 50
- הגייה ארץ-ישראלית לא-טברנית 3
הגייה אשכנזית-צרפתית 49
הגייה מלעילית 64ה
הגייה "ספרדית" 40
הגייה צרפתית 3, 44ה, 45, 46ה, 23
הגייה של ה"א תחת ח"ת בצרפת ובצפון
איטליה ביה"ב 57ה;
וראה גם הברה; מסורות
הטעמה 41, 63, 85, 89ה, 91, 126
—, נסיעתה 64ה, 126
היבדלות של יו"ד דגושה ליו"ד קלה 124
היבדלות של [ž] < [j], 45 (ה) 46
הידמות 53-55
הידמות הדדית של [ž] < [j] ושל [i] < [λ] 46
הידמות לעיצור שפתי 76ה
הידמות של /m/ 106ה
הידמות תי"ו ההתפעל 28
וראה גם השתנה
היחלשות גרוניות 45, 123
'הילכטא' 112
הנמן, גדעון ז"ל ט
הפלולוגיה 24, 38-39, 83, 113, 125
הקשר של ויכוח 108ה
הקשר של פניה 51
הִשְׁגָּרָה 5, 41ה
השתנות [a] ל-[o] בהשפעת רי"ש 54
השתנות [i] ל-[o] בהשפעת הגה שפתי 54
השתנות [o] ל-[u] בקרבת מ"ם 99ה
התניית הרפה ביו"ד שבראש מלה 45
התפרקות דו-תנועות 46ה
- וי"ו ויו"ד עיצוריות 4, 16, 33-35, 42-43
וי"ו עיצורית בסוף מלה 9
ורמייזא 90ה
- זיווג מלים ראה תצורה על דרך הגרירה
זי"ן במקום דל"ת כטעות נפוצה בצרפת
ביה"ב 48ה
זמנים בפועל 61
- חולם 8
חטף 5, 8, 49-51
— בחי"ת ובה"א 4
— לא חטוף מבחינה כמותית 51
חטף-סגול 41
חטף-פתח ודגש קל אחריו 75
חטף-קמץ 4, 91
— באות קו"ף 8
— במקום קמץ קטן 123

- , עיבורו היהסית 123, 124
 חידושים ספונטאניים בלשון חז"ל 76
 חילופי אותיות 56-57
 חילופים בין גרסאות בכה"י ובדפוסים 107
 חילופים בק יו"ד כפולה ואל"ף-יו"ד 37
 חילופים בק כתיב וקרי 97
 חילופים בק מ"ם ונו"ן 116, 123
 חילופים בק צורות נסמך ונפרד 54
 חילופים בין תנועה וחטף 49, 98
 חילופים בק תנועות [u] ו-[o] 101
 חילוקי נוסח בק הכתב והניקוד 16
 חירק 3, 4, 55
 — כסימן לעצוריות היו"ד 77, 46
 חית' סופית 4
 —, שווא בה 9
 חצי-תנועה 44
 טיפוס ל שון 1
 טעמים בכתב-היד 11-12, 14, 124
 טקסט מסוגנן 60
 טקסטים לא-מקראיים המנוקדים ניקוד
 ארץ-ישראלי או ניקוד בבלי 114
 דין, י' 112
 יו"ד אחרי ה' הידוע 44
 יו"ד אחרי למ"ד 44
 יו"ד אחרי מלה המסתיימת בהברה פתוחה 43
 יו"ד אחרי מלה המסתיימת במ"ם או בגו"ן
 43, 57
 יו"ד אחרי מלה המסתיימת בעיצור שורק 44
 יו"ד אחרי ש' הזיקה 113
 יו"ד אחרי תיבה המסתיימת בחי"ת 43
 יו"ד בפי יהודי איטליה היום 44
 יו"ד בראש תיבה 4, 44, 123
 יו"ד בראש תיבה או דגושה נהגה כ-[dʒ]
 או [ʒ] בפי הנקדן של כ"ד 5
 יו"ד דגושה 27, 44, 123
 יו"ד וקאלית 44
 יו"ד חרוקה 3, 43, 44, 113
 יו"ד חשובה כאם-קריאה 47
 יו"ד כפולה 27
 יו"ד לפני וי"ו 35
 יו"ד לפני יו"ד 35
 יו"ד, מבטאה הכפול 53
 יו"ד עברית בצרפת 44
 יו"ד עצורית 16
 יו"ד רומאנית 44
 יו"ד שוואית 3
 יו"ד שמקורה אל"ף 73
 ייבן, ישראל יא, 49, 92
 יידוע סמיכות על-ידי יידועו של הנסמך 119
 ילון, חנוך ז"ל 1
 יסודות השאלה או הרימוז 'אי' ו'הא' 23
 כעני לנסתרת 'ה' 40
 כינוי מושא 19, 20, 23, 24, 36, 61, 84-86, 114
 כינוי שאלה 60
 כינויי הנסתרים 57
 כינויים 59-61; וראה גם נטייה
 'כל' הנסמך למשפט זיקה 42
 כ"ץ, קציעה ט
 כתב-יד דיינארד ט, יא, 3, 5, 6-15, 40, 46, 56, 58, 63, 65, 76, 80, 102, 107, 123
 — בהשוואה לכי"ק ולכי"פ 117, 124, 125
 —, זמנו ומקומו 8, 40, 123-124
 —, חידושים של 121, 126
 —, טיבו 99
 —, מייצג מסורות טובות של לשון חז"ל 125
 —, שיבושים בו 13, 115
 —, שיטת הניקוד בו 8, 40-58, 123
 —, תיקונים בו 12-13, 39, 101, 115;
 וראה גם נקדן, סופר
 כתב-יד איטלקים 7, 15
 כתב-יד אשכנזיים 7
 כתב-יד טברניים של המקרא 51
 כתב-יד של לשון חז"ל 5, 46, 57, 63, 90, 114, 125
 כתב-ידות
 אנטונון 821, ספריית לנינגרד 41
 ותיקן של בראשית רבה 39
 טיילור-שכטר 80, ק, ספר' קיימברג' 1 4
 לנינגרד 51
 פארמה (א') יא 15, 55, 63, 67, 69, 76, 87, 121, 123
 פארמה ב' 78, 90, 93
 קאופמן יא, 7, 15, 55, 63, 69, 76, 87, 98, 121, 123
 —, תיקונים בו 39
 רויכלין 2, 4
 45 Cod. Carnutensis No. 30
 כתיב 16-39, 57, 77, 98, 101, 106, 115, 125
 —, אטימולוגי 79, 88
 —, ארץ-ישראלי 16, 36
 —, הדו-תנועה [aj] 35-37, 125
 —, התלמוד הבבלי 36
 —, חסר 19, 20, 21, 24, 41, 124
 —, מלא 17, 20, 21, 23, 41, 62, 68
 —, מלא וחסר 19, 20, 21, 25

— של לשון חז"ל 17ה

לה"פ גרונית 68ה
ליברמן, שאול ז"ל 1
לשון הוזה 78ה
לשון חז"ל המקורית 1
לשון חכמים א' 60ה
לשון מגילות ים-המלח 63ה
לשון נדרים 39
לשון עברית באירופה 2
לשונות

איטלקית 76ה

אכדית 76ה, 79ה

גרמנית 2

תאקתיה וספרדית-יהודית של מרוקו 53ה
יוונית שהילכה בסוריה ובא"י 109ה
ספרדית-יהודית מזרחית 53ה

פרסית 106ה

לשונות הדיבור 2, 3ה

מגיהים 12-13, 39ה

מגילות ים המלח 28ה, 63

מדקדקים 44

— אשכנזים של יה"ב 50

מובאות מן המקרא

בראשית ה', ט"ז, כ"ט 47ה; מ', ט"ז 91ה

שמות ט"ז, י"ז 47ה; ט"ז, כ"ג 51ה

כ"ו, כ' 96ה; כ"ו, ל"א 97ה

ויקרא י"ד, מ"א 89ה; כ"ה, כ"א 76ה

כ"ו, ל"ד 76ה

שם"א י"ג, ל"ו 51

שם"ב א', כ"ד 122ה

מל"ב י"ב, י"ז 79ה

ישעיה ס"ג, א' 45ה

ירמיה ט', כ"ה 94

חזקאל ח', ט"ז 121ה

יואל א', י"ז 24ה; ב', כ' 96ה; ב', כ"ג 121ה

זכריה ו', ג' 45ה

תהלים ב', ח'-י"ב 45ה, 48ה; ח', י"ב 50

משלי כ"א, י"ד 24ה; כ"ז, ט"ו 89ה

קהלת א', ט"ז 27ה, 105ה; ז', כ"ט 47ה

י, ה' 78ה

אסתר ב', י"ד 51ה

דניאל ג', כ"ב 51ה

עזרא ה', ט"ז 51ה

דח"ב כ"ז, ט"ז 47ה

מובאות מן המשנה והתלמוד

תעומות א', 6 - 98ה

שקלים ח', 5 - 97ה

יומא ה', 2 - 97ה

סוכה ב', 1 - 120ה

אבות א', 5 - 65ה; ה', 6 - 121ה

ערכין ג', 5 - 121ה; ח', 1 - 59ה

אחלות י"ז, 4 50ה

יומא בבלי נ"ד ע"ב 97ה

מוראליות 14

מורג, שלמה יא, 2, 52ה

מורשת, מנחם ז"ל ט

מתוור וורמייזא 93ה

מתוור ויטרי 3

מילון היסטורי של האקדמיה ללשון

העברית 87, 90ה

מישור, מרדכי ט

מכון לפאליוגרפיה של האוניברסיטה

העברית בירושלים יב, 8

מכפל אחרי רי"ש שוואית 88

מלה חידאית במשנה 100

מלים שאלות 16, 17, 19ה, 22, 26, 30, 49, 57, 110-109

מסורות מעולות בידי הסופר והנקדן של

כ"ד 125

מסורות מעורבות בכ"ד 56, 58

מסורות ניקוד לא-ספרדיות 62

מסורות קריאה של העדות 1, 40ה, 63, 81ה

114ה; וראה גם הגייה

מסורת ארץ-ישראל 56

מסורת אשכנז 2, 91ה

מסורת בבל 15, 30, 56, 63, 113, 115ה;

וראה גם ניקוד בבלי

מסורת בגדאד 40ה, 90ה, 91ה

מסורת בן-גפתלי 2, 3

מסורת ג'רבה 40ה, 63ה, 81ה

מסורת חלב (ארס צובא) 40ה, 63ה, 90ה, 91ה

מסורת טבריה 2, 50, 51, 55, 80, 90ה

מסורת טיטואן 40ה, 81ה, 105ה

מסורת מרוקו 90ה, 91ה

מסורת ניקוד 99ה

מסורת צפון איטליה 54

מסורת צרפתית-איטלקית של המאה הי"ב ט

מסורת צרפתית-אשכנזית 123

מסורת קדם-אשכנזית 48

מסורת שומרון 63ה, 80ה, 89ה, 114

מסורת תימן 52ה, 59ה, 62ה, 69ה, 72ה, 76ה, 78ה

79, 81ה, 84ה, 85ה, 89ה, 93, 96ה, 99ה

101ה, 102, 103ה, 104ה, 113ה, 115ה

מסעות, סדון בכ"ד 6ה

מעבר מפרק לפרק 12ה

מפיק 4, 9, 82ה

— תחתון 12

מפעל 'אוצר' מלים וצורותיהן לפי תעודות

שבכתב' 41ה

מקבילות בכ"ק ובכ"פ 121

מקור בנין נפעל 23

מקור בנין קל 62ה

מקור מוחלט 62ה, 83, 101

מראי מקומות בחיבור זה 12ה

משנה בבבלי ובירושלמי 97ה

משפט זיקה 33

משפטים קצרים 66

משקל 'אֶדְמָד' 18ה, 106

משקל בינוני פֻּעַל 117

משקל בעלי מלאכה 99ה

משקל 'יִשְׁגִּי, שְׁמַחִי' 25, 94

משקל פרי הפעולה 96ה

משקל קִטֵּל 30, 77, 98, 99ה, 117

משקל קִטְלָה 74

משקל קִטְלַת 69, 98

משקל קֵט 83ה, 88

משקל קִטֹּל 27, 100

משקל קִטֹּל 69, 96

משקל קִטֹּל 77, 95

משקל קִטֵּי 55ה

משקל קִטְיָה 35, 92, 96ה

משקל קִטְיָה 35

משקל קִטְיָה 96ה

משקל קִטְיָה בשורשי ל"י 96ה

משקל קִטֵּל 31, 90-91

משקל קִטֵּל 89ה

משקל קִטֵּל 67, 77, 82ה, 89ה, 94-95

משקל קִטְלָה 92, 95

משקל קִטְלָה 91-92, 95ה

משקל שם הפעולה הפעיל בגזרת הכפולים 101

משקל שם הפעולה של 'השתחוה' 102

משקל 'שְׁקָמִים' 89ה

משקל kālā 96ה

משקל qāl 29ה

וראה גם צורות, משקלים

משקלים אֶפְעַל וּפְעַל 73

משקלים סגוליים 84, 89-92, 98ה

משקלים קֵט, קֵט 27, 88

משקלים קִטֵּי, קִטֵּי 89ה

משקלים קִטְלָה, מְקִלָּה, תְּקִלָּה 27

וראה גם משקל, צורות

נוכח עבר 18, 19, 62

נוסח 121-122

נוסח א"י ונוסח בבבלי 107ה;

וראה גם גרסאות, צורה

נטיית הייחוס 90

נטיית הקניין 19, 23, 36, 114-116, 125

ניב בלשון חז"ל 111ה

ניגוד בין יו"ד פשוטה ליו"ד דגושה 45ה

ניגוד בין צירה לסגול 62

ניגוד בין קמץ לפתח 62, 63

ניקוד ארץ ישראל 3ה, 114

ניקוד ארץ-ישראל-טברני ט, 2-5, 8, 40,

52ה, 55

—, התערערות השיטה 124

—, תכונותיו 3, 5

ניקוד בבלי 3, 33, 51ה, 69ה, 76ה, 82ה, 90ה,

100ה, 114; וראה גם מסורת בבבלי

ניקוד טברני 2

— מטופס עממי 3ה

ניקוד סותר את הכתיב 15

ניקוד של טקסט מקראי 48

"ניקוד שלנו" 3

נירנברג 48

נסתר עבר 62

נסתרות (ים) עתיד קל של פועלי פ"י 28

נסתרת עבר 66

נפרד במקום נסמך 89ה

נקדון כ"ד 12, 13-15, 38ה, 39, 41, 51-53,

57ה, 75ה, 125

—, אינו אזה לסופר 15

— בעל הגייה/מסורת צרפתית 48, 124

—, דרכו במחיקות 13

—, הגהותיו 117ה

—, החסיר סימנים 102

—, השווא שבפיו 54

—, זמנו 13, 44ה

—, טעויותיו 49, 54, 59ה, 82ה, 114

—, מבוכתו 98ה

—, מהימנותו 15

—, מקומו 15

—, תיקוניו 123

נקדנים 5

נקודות מבחנות 4, 8, 82ה, 105ה, 120ה

נון, חיה ט

סגול 2, 3, 41, 63, 80, 123

סופיות הריבוי 29, 57, 116

סופרו של כ"ד 12, 13, 15, 23ה, 39, 55, 124

— דאג לרשום אותיות אטימולוגיות 124ה

—, זמנו 13

—, עקיבותו בכתיב מלא 124ה

סותם סדקי 53

סידור
סימנת
סימני
סמיכו
סמיכו
סמ"ך

עיצור

עיצור

עתיד נ

עתיד נ

פועל 61

פועלי נ

פועלי ל

פועלי ל

פועלי ע

פועלי ע

פועלי פו

פועלי פו

פועלי פו

פועלי פו

פיוטים 8

פירוש ר'

פירוש ר'

פלמן, קד

פסקיות

פעלים בג

פעלים בג

פרובאנס

פתח 2, 3

פתח גוב

פתח לפני

צורה ארץ

צורה בבלי

צורה שנה

ור

צורת זכר

צורת נקבה

צורות הפי

צורות הפס

בב —

בב —

65

של —

צורות השם

צורות ל"א

צורות מקור

- צורות פועל שלא נקרו בכ"ד 62
 צורות פ"י 31
 צורות קטלה 40
 צורות קטלו 40
 ציווי מוארד 18
 צירה 2, 3, 63
 צפון-אפריקה 114
 צרפת 2, 42, 44, 54
 קאטלוגיה 44
 קאלה 2, 3
 קוטשר, יחזקאל ז"ל יב
 קונטרסים 6, 7
 קימרון, אלישע יא
 קיצורים בכה"י 12
 קמץ 2, 3
 — נהגה [a] 40, 123
 — סימן [a] ארוכה בצרפת 41
 — פשוט שערכו הפונטי 42 [o]
 — קטן 4
 קרסא שבעל-פה 48
 ר' יהודה הנשיא 12
 ר' יוסי 97
 רווח בין מלים בכה"י 111
 רוזנטל, דוד ט
 ריבוי ע"ד הארמית 89
 רפה 4, 9-10, 43-44, 52
 שווא 3, 4, 9, 49-51
 — במקום סימן המפיק 4
 — בסוף וגיבה 42, 51
 — החטף, בח"ת ובה"א 8
 — נח 5
 שווא וחטפים בגרונות 123
 שומר-קונטרס 6
 שורצולד, אורה 53
 שיבושי דילוג 12, 13
 שיבוש בלח"א 60
 שיץ בלא דגש 79
 שיץ ושיץ בצרפת עד סוף המאה הי"ג 46
 שיץ ימנית ושיץ שמאלית 8
 שיעויי הסתיב והקרי 15
 שם עצם 83, וראה גם צורות השם
 שם תואר 77, 83
 שמות בעלי תבנית קבע של ריבוי 106-107
 שמות ייחוס 113
 שמות מספר 27, 29, 30, 31, 117
 שמות נקבה בעלי הסימט -oCæt 31
 סידור טרו"ש 41
 סימט -'אות' 56
 סימנים פונטיים י-יא
 סמיכות זקק למשפט זיקה 120
 סמיכות של שם ולווא 90, 120
 סמ"ד 52
 עיצור יו"ד 51
 עיצור [m] 53
 עתיד נפעל של פועלי פ"ג 24
 עתיד קל של פועלי פ"י או כיו"ב 24, 27
 פועל 61-86
 פועלי לה"פ אל"ף, — ול"י 63
 פועלי לה"פ גרונת 75-76
 פועלי לה"פ יו"ד 22, 76-77, — ול"א 63
 פועלי עה"פ גרונת 63, 73-74
 פועלי עה"פ וי"ן 68, 81-83
 פועלי פה"פ אל"ף 72-73
 פועלי פה"פ גרונת 68, 69-72
 פועלי פה"פ יו"ד 80-81
 פועלי פה"פ נו"ן 80
 פיוטים 48, 98
 פירוש רשב"ם 47
 פירוש רש"י 76, 97
 פלמן, קדיה ט
 פסוקיות וצאי 64
 פעלים בגזרת הכפולים 83-84
 פעלים בגזרת השלמים 63, 67-69
 פרובאנס 44
 פתח 2, 3
 פתח גוב 4, 40, 51
 פתח לפני ח"ת הדגשה בכוח 52
 צורה ארץ-ישראלית 58
 צורה בבלית 14, 58
 צורה שנהגה חוץ לירושלים ולא-ארץ-יהודה 108
 וראה גם גרסאות; נוסח
 צורת זכר לנקבה 15
 צורת נקבה לזכר 15
 צורות הפועל 63-86
 צורות הפסק 31, 40, 41, 62, 63-67, 68, 126
 — בבנין הפעל 125
 — בפועל 'אמר' לפני פסוקית מושא
 124, 65
 — של עתיד וציווי 31
 צורות השם 87-116; וראה גם משקל משקלים
 צורות ל"א עד-דרך ל"ה 125
 צורות מקראיות, חדירתן 124

תנועה, הארכה לפני גרזנית 82	שמות פעולה 98ה
תנועה מאונפפת 57ה	— של בניין הפעיל בגזרת הכפולים 24
תנועה מתקיימת בנטייה 95, 96, 98, 105	שמות פרטיים 16, 18, 22, 29, 30, 36, 37
תנועה ששמע הנקדון אחרי גרזנית 75ה	109-107, 49, 44
תנועות	שמות שאין להלום להם יידוע 112
53, 40, 19-17, 16 [a]	שמלצר, מנחם יב
25-20, 16 [e]	
51, 28-25, 16 [i]	תנא' 91ה
51, 41, 32-29 [o]	תופעה פונטית 39
— במקום שבדפוסים מצויה 54 [u]	תופעה ה- ressaut 50ה
— לתשלום מכפל 74	תורת ההגה 125
74, 58, 51, 33-32 [u]	תחביר 121, 125, 126
— בלשון חז"ל 68ה	תיאור שמות בית השואבה 60
— בשכנות לעיצורים שפתיים 54	תיבה שאינה מנוקדת בכי"ד 98
54 [u] ו- [i]	תי"ו רפה הגויה כשורק בצרפת 44ה
90, 16 [u] ו- [o]	"תיקון" קדום ביחס 76ה
תנועות בגרזניות 54	תכונה איטלקית 123
תעתיקים 42ה, 44, 45, 48, 63, 114	תכונות פאליאוגראפיות 7, 123, 124
תפילות 48, 114	תכונות העיקריות 113
תצורה על-דרך הגרירה 49, 52, 126	תלמוד בבלי 87ה, 97ה
תצלום כי"ד יא, 8, 13	תלמוד ירושלמי 64ה, 87ה
תרגום אונקלוס 91ה, 101ה	תנועה במקום חטף במסורת הטברנית 51, 80, 90ה
תשלום דגש 52, 63, 73, 74, 100	

מפתח הקיצורים 3

פ"א השורש	פה"ש	אם-הקריאה	אח"ק
מסכת ראש השנה	רה	אם-קריאה	א"ק
מסכת שקלים	שק	בכל מקום	בכ"מ
שם עצם	ש"ע	מסכת גטין	גט
שם תואר	ש"ת	דרך משל	ד"מ
מסכת תענית	תע	הוא הדין, הם הדברים	ה"ה
כל החיקריות נמנו	(כ)	הערה	הע'
סעיף	§	השונה	הש'
מחיקה בכה"י	() , (א)	מסכת סעודות	סת
תוספת בכה"י	וא	למ"ד הפועל	לה"פ
תיקון בכה"י	() נא, (א) נב	למ"ד השורש	לה"ש
ליקוי בכה"י	< >	ניקוד בבלי	נ"ב
השלמה של ליקוי בכה"י	<א>	מסכת נדרים	נד
השלמה מובאה, בין מתוך כה"י בין	()	ענין	ע'
שלא מתוך כה"י, להבחנת העניין	...	עין הפועל	עה"פ
דילוג על תיבות	...	עין השורש	עה"ש
גבול בין שתי שורות	//	פ"א הפועל	פה"פ

לוח I - כ"י דיינארד: שקלים ו, 6 - ח, 7

לוח II - כ"י דיינארד: סוכה ה, 3 - ביצה א, 1

[illegible]

[illegible]

5.3.24	Names of Months	109
5.3.25	Loan-Words from Greek and Latin	109
5.3.26	Words Borrowed from Aramaic	110
5.3.27	Particles	110
5.3.28	The word <i>shel</i>	111
5.3.29	Relative <i>she-</i>	112
5.3.30	Other Prefixed Prepositions	113
5.3.31	Plural Formation of Gentilics	113
5.3.32	Suffixed Possessive Pronouns	114
5.3.32.1	2nd Pers. Sing.	114
5.3.32.2	2nd Pers. Sing. Fem.	114
5.3.32.3	3rd Pers. Sing. Masc.	115
5.3.32.4	3rd Pers. Sing. Fem.	115
5.3.32.5	3rd Pers. Pl. Masc.	115
5.3.32.6	3rd Pers. Pl. Fem.	116
6	SOME NOTES ON THE SYNTAX	117-122
6.1	Gender of Numerals	117
6.2	Verbal Constructs	117
6.3	Some Phrases and Expressions	119
6.4	Predicative <i>waw</i>	120
6.5	Construct-State of a Noun preceding an Adjective	120
6.6	Textual Variants	121
7	CONCLUSIONS	123-126
7.1	Where was Ms. Deinard Written and Vocalized?	123
7.2	When was Ms. Deinard Written and Vocalized?	124
7.3	Biblical Influences on Ms. Deinard	124
7.4	Babylonian Versions in Ms. Deinard	125
7.5	The Quality of Ms. Deinard	125
7.6	Unique Linguistic Features in Ms. Deinard	126
	BIBLIOGRAPHY AND CITATION INDEX	127-134
	INDEX OF WORDS	135-141
	GENERAL INDEX	142-148
	KEY TO ABBREVIATIONS	148
	FACSIMILES	149-154

5.3.9.12	<i>Qittolæ̃t</i>	101
5.3.10	Word-Formations with Preformative <i>he</i>	101
5.3.10.1	<i>Heqet</i> (< <i>hæqtel</i>)	101
5.3.10.2	<i>Haqtâlâ</i>	101
5.3.10.3	<i>H^aqâlâ</i>	102
5.3.10.4	Word-Formation of the Action Noun of the Verb 'השתחווה' . . .	102
5.3.11	Word-Formations with Preformative <i>mem</i>	102
5.3.11.1	<i>M^eqîlâ</i>	102
5.3.11.2	<i>M^eqillâ</i>	102
5.3.11.3	<i>Maqtâl</i>	102
5.3.11.4	<i>Maqtel</i>	102
5.3.11.5	<i>Maqtelâ</i>	102
5.3.11.6	<i>Maqtælcæt</i>	103
5.3.11.7	<i>Maqtolcæt</i>	103
5.3.11.8	<i>Maqtûlâ</i>	103
5.3.11.9	<i>Mâqol</i>	103
5.3.11.10	<i>M^eqôlâ</i>	103
5.3.11.11	<i>Miqtâl</i>	103
5.3.11.12	<i>Miqtol</i>	103
5.3.12	Word-Formations with Preformative <i>tav</i>	103
5.3.12.1	<i>T^eqillâ</i>	103
5.3.12.2	<i>Taqtâlâ</i>	103
5.3.12.3	<i>Taqtîl</i>	104
5.3.12.4	<i>Taqtûl</i>	104
5.3.12.5	<i>Tiqtâl</i>	104
5.3.12.6	<i>Tiqtol</i>	104
5.3.12.7	<i>Tuqtâlâ</i>	104
5.3.13	Words with Afformative <i>-it̃</i>	104
5.3.14	Word with Afformative <i>-et̃</i>	105
5.3.15	Words with Afformative <i>-ut̃</i>	105
5.3.16	Words with Afformative <i>-ân</i>	105
5.3.17	Words with Afformative <i>-ôn</i>	105
5.3.18	Words with Afformatives <i>-ânî</i> , <i>-ônî</i>	106
5.3.19	Words with Identical 2nd and 3rd Consonant	106
5.3.20	Other Common Nouns	106
5.3.21	Words in <i>pluralia tantum</i> Pattern	106
5.3.22	Personal Names	107
5.3.23	Place Names	108

5.3.5	Word-Formations with First Radical having <i>qames</i>	93
5.3.5.1	<i>Qātāl</i>	93
5.3.5.2	<i>Qetālā</i>	94
5.3.5.3	<i>Qātel</i>	94
5.3.5.4	<i>Q^etelā</i>	95
5.3.5.5	<i>Qātūl</i>	95
5.3.5.6	<i>Q^enīlā</i>	95
5.3.5.7	<i>Q^etīllā</i>	96
5.3.5.8	<i>Qātol</i>	96
5.3.5.9	<i>Qātōl</i>	96
5.3.5.10	<i>Q^etōlā</i>	97
5.3.5.11	<i>Qātōlæ̃t</i>	97
5.3.5.12	<i>Qātūl</i>	97
5.3.5.13	<i>Q^etūlā</i>	97
5.3.5.14	<i>Q^etullā</i>	97
5.3.6	Word-Formations with First Radical having <i>šere</i>	97
5.3.6.1	<i>Qetāl</i>	97
5.3.6.2	<i>Qetōl</i>	98
5.3.6.3	<i>Qetūl</i>	98
5.3.7	Word-Formations with First Radical having <i>holam</i>	98
5.3.7.1	<i>Qōtāl</i>	98
5.3.7.2	<i>Qōtel</i>	98
5.3.7.3	<i>Qōtæ̃læ̃t</i>	98
5.3.8	Word-Formations with First Radical having <i>shuruq</i>	99
5.3.8.1	<i>Qūtāl</i>	99
5.3.8.2	<i>Qūtel (?)</i>	99
5.3.9	Word-Formations with Geminated 2nd Radical	99
5.3.9.1	<i>Qattaj</i>	99
5.3.9.2	<i>Qattāl</i>	99
5.3.9.3	<i>Qattūl</i>	99
5.3.9.4	<i>Qittāl</i>	100
5.3.9.5	<i>Qittā</i>	100
5.3.9.6	<i>Qittel</i>	100
5.3.9.7	<i>Qittōl</i>	100
5.3.9.8	<i>Qittūl</i>	100
5.3.9.9	<i>Qottāl, quttāl</i>	101
5.3.9.10	<i>Qattālā</i>	101
5.3.9.11	<i>Qattæ̃læ̃t</i>	101

70	5.2.14.2	Imperfect	83
71	5.2.14.3	Infinitive	83
71	5.2.14.4	Participle	83
71	5.2.15	Pronominal Suffixes	84
72	5.2.15.1	The Verb with Pronominal Suffixes	84
72	5.2.15.2	Morphology of the Pronominal Suffixes	84
72	5.2.15.2.1	Pronominal Suff. Connected with Perf., Partic. & Infin.	84
73	5.2.15.2.2	Pronominal Suffixes Connected with Imperfect & Imperative	86
73	5.3	THE NOUN AND THE PARTICLE	87-116
73	5.3.0	General Remark	87
73	5.3.1	Billiteral Nouns	87
74	5.3.1.1	<i>Qāl</i>	87
74	5.3.1.2	<i>Qal</i>	87
75	5.3.1.3	<i>Qīl</i>	87
75	5.3.1.4	<i>Qōl</i>	87
75	5.3.1.5	<i>Qūl</i>	87
75	5.3.1.6	<i>Qēlā</i>	87
76	5.3.1.7	<i>Qīlā</i>	88
76	5.3.1.8	<i>Qōlā</i>	88
76	5.3.2	Billiteral Nouns - with Gemin. Last Radical (when inflected)	88
77	5.3.2.1	<i>Qat</i>	88
77	5.3.2.2	<i>Qet</i>	88
77	5.3.2.3	<i>Qot</i>	88
77	5.3.2.4	<i>Quttā</i>	88
78	5.3.3	Segolate Nouns	89
78	5.3.3.1	<i>Qætæl</i>	89
79	5.3.3.2	<i>Qetæl</i>	90
80	5.3.3.3	<i>Qotæl</i>	90
80	5.3.3.4	<i>Qitlā</i>	91
80	5.3.3.5	<i>Qutlā</i>	92
80	5.3.4	Word-Formations having First Radical with <i>shewa</i>	92
81	5.3.4.1	<i>Q^etal</i>	92
81	5.3.4.2	<i>Q^etaj</i>	92
81	5.3.4.3	<i>Q^etāl</i>	92
81	5.3.4.4	<i>Q^etīl</i>	93
82	5.3.4.5	<i>Q^etūl</i>	93
82	5.3.4.6	<i>Q^etælæt</i>	93
83	5.3.4.7	<i>Q^etolæt</i>	93

5.2.4.2	Imperfect	70
5.2.4.3	Imperative	71
5.2.4.4	Infinitive	71
5.2.4.5	Participle	72
5.2.5	I-'alef Verbs	72
5.2.5.1	Imperfect	72
5.2.5.2	Imperative	73
5.2.5.3	Infinitive	73
5.2.6	II-Guttural (or <i>resh</i>) Verbs	73
5.2.6.1	Perfect	73
5.2.6.2	Imperfect	74
5.2.6.3	Infinitive	74
5.2.6.4	Participle	75
5.2.7	III-Guttural (or <i>resh</i>) Verbs	75
5.2.7.1	Perfect	75
5.2.7.2	Imperfect	75
5.2.7.3	Imperative	76
5.2.7.4	Infinitive	76
5.2.8	III-yod Verbs	76
5.2.8.1	Perfect	77
5.2.8.2	Imperfect	77
5.2.8.3	Participle	77
5.2.9	III-'alef Verbs	77
5.2.9.1	Perfect	78
5.2.9.2	Infinitive	78
5.2.9.3	Participle	79
5.2.10	The Verb 'היה'	80
5.2.11	I-nun Verbs	80
5.2.12	I-yod Verbs	80
5.2.12.1	Perfect	80
5.2.12.2	Imperfect	81
5.2.12.3	Infinitive	81
5.2.13	II-waw Verbs	81
5.2.13.1	Perfect	81
5.2.13.2	Imperfect	82
5.2.13.3	Infinitive	82
5.2.13.4	Participle	83
5.2.14	Verbs with Identical Second and Third Radicals	83
5.2.14.1	Perfect	83

4.7.4	<i>Bgdkt</i> with <i>dagesh</i> after a Vowel	49
4.8	Gutturals and <i>resh</i>	49
4.8.1	<i>Hatefs</i> and <i>shewa</i> in the Gutturals	49
4.8.2	<i>Patah furtivum</i>	51
4.8.3	Absence of <i>dagesh</i> in the Gutturals and the <i>resh</i>	52
4.8.4	Lengthening of a Vowel Preceding a Non-Geminated Guttural	52
4.9	Omission of the <i>dagesh</i>	52
4.10	Phenomena of Assimilation	53
4.10.1	Assimilation of Consonants	53
4.10.2	Assimilation of Vowels to Consonants	53
4.11.1	Vowel Replacing a <i>shewa</i>	54
4.11.2	<i>Hireq</i> Replacing <i>shewa</i> before <i>yod</i> with <i>hireq</i>	55
4.12	Transitional Consonant	55
4.13	Alternate Spellings	56
4.14	Prosthetic ' <i>alef</i> '	58
5	MORPHOLOGY	59-116
5.1	PRONOUNS	59-61
5.1.1	Personal Pronouns	59
5.1.2	Demonstrative Pronouns	60
5.2	THE VERB	61-68
5.2.1	General Remarks	61
5.2.2	Pausal Forms	63
5.2.2.1	<i>Hof'al</i>	63
5.2.2.2	<i>Nitpo'el</i>	64
5.2.2.3	Imperfect, 2nd & 3rd Pers. Pl. & Imperative, 2nd Pers. Pl.	64
5.2.2.3.1	Verbs at the End of a Sentence	64
5.2.2.3.2	Verbs not at the End of a Sentence	64
5.2.2.4	Perfect 3rd Pers. Pl.	64
5.2.2.5	Perfect 3rd Pers. Fem.	66
5.2.2.6	Participle Fem. Sing.	67
5.2.3	Strong Verb	67
5.2.3.1	Perfect	67
5.2.3.2	Imperfect	68
5.2.3.3	Imperative	68
5.2.3.4	Infinitive	68
5.2.3.5	Participle	69
5.2.4	I-Guttural Verbs	69
5.2.4.1	Perfect	69

3.4	Syllables with the vowel [o]	29
3.5	Syllables with the vowel [u]	32
3.6	Consonantal <i>waw</i>	33
3.6.1	One <i>waw</i>	33
3.6.2	Two <i>waws</i>	34
3.6.3	Alternations between One and Two <i>waws</i>	34
3.7	Consonantal <i>yod</i>	34
3.7.1	Simple <i>yod</i>	35
3.7.2	Double <i>yod</i>	35
3.8	The Diphthong [aj]	35
3.8.1	Final Closed Syllables	35
3.8.1.1	Simple <i>yod</i>	35
3.8.1.2	Double <i>yod</i>	36
3.8.1.3	Alternations between Simple and Double <i>yod</i>	36
3.8.2	Open Syllables	36
3.8.2.1	Final Open Syllables	37
3.8.2.2	Medial Open Syllables	37
3.9	The Diphthongs [oj], [uj]	37
3.10	<i>Yod as mater lectionis of shewa</i>	37
3.11	The word 'לֹחֵם'	38
3.12	Haplology	39
3.13	Dissolution of Haplology	
4	PHONOLOGICAL ASPECTS OF THE VOCALIZATION	40-58
4.1	The Alternation <i>patah/qames</i>	40
4.2	The Alternation <i>segol/sere</i>	41
4.3	The Vocalization of the Vowel [o]	41
4.4	<i>Shewa</i> at the End of a Word	42
4.5	Consonantal <i>waw</i>	42
4.6	Consonantal <i>yod</i>	43
4.6.1	Absence of <i>dagesh lene</i> in the <i>yod</i>	43
4.6.2	<i>Rafe</i> in the <i>yod</i>	43
4.6.3	Simultaneous Absence of <i>rafe</i> and <i>dagesh</i> in the <i>yod</i>	44
4.6.4	The Consonant Represented by <i>yod</i> with <i>dagesh</i>	44
4.6.5	The Diphthongs [uj] and [aj] at the End of a Word	46
4.7	<i>Bgdkpt</i>	47
4.7.1	<i>Dagesh</i> and <i>rafe</i>	47
4.7.2	<i>Dagesh</i> and <i>rafe</i> - Conclusions	48
4.7.3	Fricative <i>bgdkpt</i> after <i>shewa</i>	48

Contents

FOREWORD, by Professor Sh. Morag	י
PREFACE	ט-יב
1 THE PALESTINIAN-TIBERIAN VOCALIZATION SYSTEM 1-5	
1.1 The Traditions of Mishnaic Hebrew	1
1.2 The Hebrew Tradition in Medieval Ashkenaz	2
1.3 The Palestinian-Tiberian Vocalization System	2
2 THE MANUSCRIPT	6-15
2.1 Ms. Deinard	6
2.2 Paleographic and Codicological Features	7
2.3 Extent and Character of the Vocalization	8
2.4 Diacritical Points	8
2.5.1 <i>Hatefs</i>	8
2.5.2 <i>Shewa</i>	9
2.6 <i>Mappiq</i>	9
2.7 <i>Rafe</i>	9
2.8 <i>Dagesh lene</i> and <i>rafe</i> not in <i>bgdkpt</i>	9
2.9 The Accents in the Ms.	11
2.10 The Abbreviations in the Ms.	12
2.11.1 Emendations in the Ms.	12
2.11.2 Emendations by Emendator A	12
2.11.3 Emendations by Emendator B	13
2.12 The Vocalizer	13
2.13 Emendations by the Vocalizer	14
2.14 <i>Qere</i> and <i>ketiv</i>	15
2.15 The Reliability of the the Vocalizer	15
3 THE SPELLING	16-39
3.0 General Features	16
3.1 Syllables with the vowel [a]	17
3.2 Syllables with the vowel [e]	20
3.3 Syllables with the vowel [i]	25

This book is published
with the support of the Research Committee of the Faculty of Humanities
of the Ben-Gurion University of the Negev

*Distributed by the Magnes Press
The Hebrew University, Jerusalem*

©
*The Hebrew University Language Traditions Project
and Ben-Gurion University of the Negev Press
1989*

ISSN 965-350-004-8
Printed in Israel

עדה ולשון

PUBLICATIONS OF THE HEBREW UNIVERSITY
LANGUAGE TRADITIONS PROJECT

Edited by
S. Morag

XIV

BEER SHEVA 1989

